

శ్రీః

శ్రీ విద్యానందనాథ విరచిత

కైవల్యనవనీతము

(టీకాతాత్పర్యసహితము)

ప్రకాశకులు

శ్రీ సదాశివ బ్రహ్మేంద్రాశ్రమము, చిల్లకల్లు-521 178

శ్రీః

శ్రీ విద్యానందనాథ విరచిత

కైవల్యనవనీతము

(టీకాతాత్పర్యసహితము)

పేజీలు	: **496**
వెల	: **రూ. 200/-లు**
ఆవిష్కరణ	: **12-02-2010 మహాశివరాత్రి**

© **R. MOHAN RAO,**
4-103, ILTD Colony Extn.,
Kothapet,
CHIRALA - 523 157,
Phone : **9440115411**

D.T.P. :
VIKRAM GRAPHICS, CHIRALA
Cell : 9492080750

Printed at:
KARSHAK ART PRINTERS
HYDERABAD.

శ్రీవిద్యానందనాథమునికృతమైన 'కైవల్యనవనీతము' రెండు ప్రకరణముల వేదాంత, యోగశాస్త్రగ్రంథము. ఈ తెలుగు ప్రబంధము స్వీయటీకతో 1882లో వెలువరింపబడినది. మొదటిదగు తత్త్వబోధ ప్రకరణమున తురీయపురుషార్థమగు 'మోక్ష' పథము సుగమము చేయబడినది. సాధకులు సాధించవలసిన సమస్త వస్తుసామాగ్రి పొందుపరుచబడినది. రెండవదియగు సందేహనివారణ ప్రకరణమున సాధకునికి సాధనలో కలుగు సర్వసందేహములకు నివృత్తి ప్రదర్శితమయినది.

ఈ గ్రంథ శిథిలప్రతిని గాంచి పునర్ముద్రించిన సాధకులకుపయోగమని భావించిన శ్రీ నడిపినేని సూర్యనారాయణ మఱియు వారి ధర్మపత్ని శ్రీమతి కోటేశ్వరమ్మగార్లు, ఆర్థికసాహాయ్యమందించుటతోబాటు, ఇద్దానిని వారి గురువులు కవివంశజులు అగు శ్రీ కనుపర్తి అప్పయ్యగారికి సమర్పించుట కడు శ్లాఘనీయము. ఇయ్యది శ్రీశ్రీశ్రీ అరుణానందసరస్వతిస్వామివారి శుభాశీస్సులతో శ్రీ సదాశివ బ్రహ్మేంద్రాశ్రమము, చిల్లకల్లువారి తరఫున వెలువరించుట ముదావహము.

శ్రీ స్వామివారి భక్తులకు ఇదివొక యమూల్య కానుక. ఆశ్రమమున శ్రీ స్వామివారి దర్శనప్రసాదముగ పొందదగును.

మోక్షగాములైన వో సాధకశ్రేష్ఠులారా! ఇద్దానిని అధ్యయనాధ్యాపనములు గావించి పరిణితి చెందుదురుగాక!

'ఎందఱో మహానుభావులు-అందఱికీ వందనాలు'

వాడరేవు, సంపాదకుడు
ది. 28-12-2009. 'రామోరా'

శ్రీసద్గురుపరబ్రహ్మణేనమః

కైవల్యనవనీతము

తత్త్వబోధప్రకరణము

విషయసూచిక

పద్యసంఖ్య

46. పూర్వకాలపు జ్ఞానులకువలె నిప్పటిజ్ఞానుల కణిమాదులేల లేవు? అని యడుగుట.
47. వీరి కణిమాదులు లేకపోవుటకుఁ గారణమును, వాని ప్రయోజనములను దెల్పుట.
48. అణిమాదిసిద్ధులు ప్రత్యగభిన్నబ్రహ్మైక్యమునకు ఆవశ్యకములు గావని తెలుపుట.
49. యోగజ్ఞానము ముక్తినిచ్చుచుండఁగా వ్రతాదులేల యనుటకు సమాధానము.
50. శిష్యుఁడు సంశయరహితుఁడై ఆచార్యులను స్తుతించుట.
51. వేదము ప్రారబ్ధకర్మము అనుభవించిన నేతీరుననియు, జ్ఞానాగ్నిచేత చెడుననియు ద్వివిధముగాఁ బలుకుటకు గారణమేమనుట.
52. వేదము కర్మ భక్తి జ్ఞానములనెడి త్రికాండములచే పూర్వపక్షసిద్ధాంతములను బలుకునని దృష్టాంతపూర్వకముగాఁ జెప్పుట.
53. వ్రతాదులను గుఱించియు, జ్ఞానమును గుఱించియు వేదమందుఁ జెప్పఁబడిన ఇరుతెఱఁగులయొక్క సందేహమును నివారించుట.
54. జ్ఞానమొక్కటే అనేక జన్మసంచితాగామి ప్రారబ్ధములను దహించుచుండగా కర్మకాండములోఁబడి మునుఁగుచున్నారేలయని యడుగుట.
55. జ్ఞానులగూర్చియు, కర్మఠులగూర్చియు జెప్పుట.
56. ద్వంద్వములు ఈశ్వరుఁడు కలుగఁజేయుననియే గాని జీవులు కల్పించుకొనుటకు శక్తులౌదురాయని శిష్యుఁడడుగఁగా సమాధానము.
57. శిష్యుఁడడిగిన ఈశ్వరజీవవ్యవహారముల తారతమ్యములను దెలియఁజేయుట.
58. జీవేశ్వరకార్యములు నశించుటవలనఁ గలిగెడి ప్రయోజనములఁ దెల్పుట.
59. జీవేశ్వరకార్యముల వివరణమును ఈశ్వరకృత్యములయందు జీవకృత్యములు లయించుటచే కలిగెడి ఫలమును దెలుపుట.
60. జీవేశ్వరుల స్వరూపములను దృష్టాంతపూర్వకముగా నిరూపించుట.
61. జీవేశ్వరకృత్యముల నెఱిఁగి బ్రహ్మనిష్ఠఁజేయువారు పొందెటి ప్రయోజనము.
62. ఈశ్వరునియందు సమత్వమును జూపుట.
63. ఈశ్వరుఁడు ప్రయత్నముచేయని వారిని రక్షింపఁడని తెలుపుట.
64. ముక్తిహేతువగు శ్రుతిమార్గమును మఱువరాదని బోధించుట.
65. జ్ఞానోత్పత్తి కలుగు విధమును జెప్పుట.
66. విచారమే జ్ఞానోత్పత్తికి కారణమని తెలుపుట.
67. పుణ్యకార్యములే అన్నింటి నిచ్చుచుండగా విచారమేలయని యడుగుట.
68,69. సత్కర్మలకును విచారమునకును గల భేదమును దృష్టంతముతోఁ దెలుపుట.

116. సమాధినుండి బహిర్ముఖుఁడైన శిష్యుని స్వరూపమును చెప్పుట.
117. శిష్యుఁడు ఆచార్యునకు తన యభిప్రాయమును తెలుపుట.
118. సమాధిభంగకరములగు విఘ్నత్రయమును చెప్పి వానిని తొలఁగించుకొనవలయు నని ఆచార్యుఁడు తెలుపుట.
119–121. విఘ్నము లే విధముగా హానిని కలుగఁజేయుననియు, వాని పేరులు, అవి నశించురీతి తెలుపవలయుననియు శిష్యుఁడడుగుట.
122. అసంభావన, సంశయభావన, విపరీతభావనలు నశించురీతి చెప్పుట.
123. షల్లింగవిచారము.
124. త్రిపుటులవివరణము.
125. బ్రహ్మవిదాదుల తారతమ్యమును చెప్పుట.
126. బ్రహ్మవిదాదుల మనోవృత్తి భేదవివరణము.
127. **బ్రహ్మవిదుని లక్షణము.**
128. బ్రహ్మవేత్తల ప్రవర్తనావిశేషమును తెలుపుట, ఇచ్ఛాప్రారబ్ధ, అనిచ్ఛాప్రారబ్ధ, పరేచ్ఛా–ప్రారబ్ధముల వివరణము.
129. ఆగామి సంచిత ప్రారబ్ధముల వివరణము.
130. **బ్రహ్మవిద్వర, విద్వరీయ, విద్వరిష్ఠుల లక్షణము.**
131. బ్రహ్మవిద్వరాదులఫలితస్థితి.
132. బ్రహ్మవేత్తల విలక్షణమయిన స్థితి.
133. బ్రహ్మవిద్వరాదులను చూచువారికి కలుగుఫలమును, ఆ బ్రహ్మవిద్వరాదులు పొందు ముక్తిసుఖమును చెప్పుట.
134. ఆగామి సంచిత ప్రారబ్ధకర్మ విమోచనమును తెలుపుట.
135. పుణ్యకర్మము ఉత్తమజన్మములకును, పాపకర్మము అధమజన్మములకును, మిశ్రకర్మములు మధ్యమజన్మములకును కారణములు కావున జన్మరహితులగు విదేహముక్తుల యం దాకర్మములు తొలఁగునని సకారణముగ చెప్పుట.
136. శరీరత్రయవిమోచనమును చెప్పుట.
137. విదేహముక్తిలక్షణము.
138. విదేహముక్త్యనుభవ మెల్లప్పుడును ఒక్కతీరున ఉండునా యని శిష్యుఁడడుగ ఆచార్యుఁడు సదృష్టాంతముగ తెలుపుట.
139. సదసత్తులను తెలుపుట.
140. శ్రీ శివకామసుందరీస్తోత్రము.
141. మౌనత్రయవివరణము.

శ్రీసద్గురుపరబ్రహ్మణేనమః

కైవల్యనవనీతము

సందేహనివారణప్రకరణము

విషయసూచిక

పద్యసంఖ్య

162. చతుర్విధసన్న్యాసుల నామములను లక్షణములను జెప్పుట.
163. సన్న్యాసమునకు హేతువులైన త్రివిధవైరాగ్యములను సలక్షణముగఁ దెలుపుట.
164. తీవ్రవిరాగమందలి ద్వివిధభేదములను జెప్పుట.
165. తీవ్రవైరాగ్యమందలి సన్న్యాసుల భేదములను సప్రయోజనముగఁ జెప్పుట.
166. తీవ్రతరమందలి పరమహంసల యభ్యాసానుభవములయందుఁగల భేదములు.
167. జిజ్ఞాసులు ఇరుతెఱఁగులనుందురని చెప్పుట.
168. ప్రజ్ఞానఘనమందలి ఫలితార్థమును దెలుపుట.
169. కూటస్థుఁడే పరబ్రహ్మమని చెప్పుట.
170. విద్యానందమందలి జీవేశ్వరైకమత్యమును ప్రమాణములతోఁ దెలుపుట.
171. విద్యానందమేకమైనను స్వానుభూతి ఏ ప్రకారమనుటకు సమాధానము.
172. అఖండబ్రహ్మజ్ఞానము కలుగుటకు స్వానుభవమును వక్కాణించుట.
173. మనోవృత్తిని వదలుటకు త్రివిధోపాయముల యనుభవములు దెలుపుట.
174. త్రివిధోపాయములలో సాధకములైన రెండు మార్గములను దెలుపుట.
175. అవిద్యను బోఁగొట్టునుపాయమెట్లను ప్రశ్నకు సమాధానము.
176. సర్వము బ్రహ్మమయమను జ్ఞానముదయించుటకు అనుభవమును జెప్పుట.
177. అఖండమైన బ్రహ్మము తానేయని స్థిరపఱుచుట.
178, 179. గురుకటాక్షముచేతఁ బొందిన సహజానందమును శిష్యుఁడు చెప్పుట.
180, 181. గ్రంథకర్త తన తండ్రులను, గురువును స్తుతించుట.
182. ఈ గ్రంథాభ్యాసకులు చెందెడి మహాతిశయమును వర్ణించుట.
183, 184. ఈ రెండుపద్యములచేత శ్రీ శివకామసుందరీదేవికి నమస్కరించుట.
185. తత్త్వమసియను మహావాక్యముచే సంపూర్ణులగు వా రిట్టివారనుట.
186. గ్రంథకర్త తనదేశికుని సేవించువారికిఁ గలిగెడి ప్రయోజనమును దెలుపుట.
187. కైవల్యనవనీతమందలి రెండు ప్రకరణముల ఫలమును త్రిపుటి ప్రమాణములచే దెల్పుట.
188. గ్రంథకర్త తన యాచార్యులవలనఁ గలిగిన యానందసంపదను గొనియాడుట.
189-191. గ్రంథశ్రవణఫలము.

కైవల్యనవనీతోత్తరభాగ (సందేహనివారణప్రకరణ) విషయసూచి సంపూర్ణము.

70. అజ్ఞానమును పోఁగొట్టుటకు సత్కర్మములుండగా జ్ఞానము చేనేమి?
71. అజ్ఞానమును నశింపఁజేయ జ్ఞానమే ముఖ్యమని నిరూపించుట.
72. పరమాత్మయందుఁ దోఁచెడి అనృతజడదుఃఖములఁ బోఁగొట్ట జ్ఞానమేచాలును.
73. విచారణచేత జడభావమైన యజ్ఞానము నశించునని దృష్టాంతముతోఁ జెప్పుట.
74. వేదము బ్రహ్మజ్ఞానమును శ్లాఘించి మఱల కులాశ్రమ ధర్మమే సంతోషమును కలుగఁజేయునని చెప్పుటకుఁ గారణమును శిష్యుఁడడుగుట.
75. వేదము ముందుగా కర్మకాండమును జెప్పుటకు దృష్టాంతముతోఁ జెప్పుట.
76,77. భోగాసక్తుల లక్షణములు, వేదముయొక్క ముఖ్యాభిప్రాయము.
78. విధినిషేధముల విశదీకరించి సర్వసంగపరిత్యాగులను శ్లాఘించుట.
79. అజ్ఞానము, జ్ఞానము ఒకటిగాఁ గూడి ప్రపంచసృష్టి నెట్లు చేయుననుట.
80. స్వరూపజ్ఞాన, వృత్తిజ్ఞానములను విభజించి చెప్పుట.
81. స్వరూపజ్ఞానమే వృత్తిజ్ఞానమై అజ్ఞానమును దహించునని చెప్పుట.
82. అంతఃకరణోద్భవములైన సత్కర్మములు వృత్తిజ్ఞానము అనువానిలో వృత్తిజ్ఞానమును పూర్ణజ్ఞానమనుటకుఁ గారణమేమని శిష్యుఁడడుగుట.
83. జ్ఞానాజ్ఞానములకు విరోధము కలుగుటకుఁ గారణమును దెలుపుట.
84. జ్ఞానమును కర్మములను వివరించి నిరూపించుట.
85. యోగజ్ఞానముల తారతమ్యములఁ దెలియఁజెప్పుట.
86. శ్రవణము చేసి యొనర్చెడి ధ్యానమునకును, అపరోక్ష సాక్షాత్కార జ్ఞానమునకును గల భేదమును బ్రహ్మస్వరూపనిరూపణమును విశదీకరించుట.
87. వారివారి జన్మములకుఁ గారణములను తాదాత్మ్యత్రయమును జెప్పుట.
88. పరోక్షజ్ఞానముచే అపరోక్షజ్ఞానము కలుగువిధమును దెలుపుట.
89. వృత్తిజ్ఞానము అజ్ఞానమును నాశనము చేయురీతిని దృష్టాంతముతోఁ దెలుపుట.
90,91. అపరోక్షజ్ఞానులు నిర్వికల్పనిష్ఠయందుండు విధమును జెప్పుట.
92. జగమంతయు మిథ్యయని దృష్టాంతపూర్వకముగాఁ జెప్పుట.
93. బ్రహ్మ మొదలగు సర్వము మాయాకార్య మనదగునా యని శిష్యుఁడడుగుట.
94. స్వప్నదృష్టాంతముచేత సమస్తమును మాయాకార్యమేయని తెలుపుట.
95. సదసత్తుల నిర్ణయమును దృష్టాంతపూర్వకముగాఁ దెలుపుట.
96-100. మాయను గుఱించి శిష్యుఁడడిగెడి యాఱు ప్రశ్నలు, తత్సమాధానములు.
101. అసద్రూపమైన మాయాశక్తియొక్క రూపమును దృష్టాంతపూర్వకముగాఁ దెలిపి

దేశకాల వస్తువులచేత పరబ్రహ్మమునకు అపరిచ్ఛిన్నత్వమును ప్రతిపాదించుట.
102. పరబ్రహ్మమందలి చిచ్ఛక్తియే ఆకాశాదికముగా పరిణమించినదనుట.
103. మిథ్యారూపమగు చిదాభాసశక్తికార్యములు పరబ్రహ్మమునకు వేఱగునా లేక ఒక్కటియే యగునాయని శిష్యుఁడు మూఁడువిధముల ప్రశ్న చేయుట.
104. చిచ్ఛక్తి కార్యములగుఱించిన మొదటి రెండు ప్రశ్నలకు సమాధానము.
105. బ్రహ్మమునకు మాయాశక్తి భిన్నాభిన్నమనెడు ప్రశ్నకు సమాధానము.
106. మాయాశక్తి యణఁగినను తత్ కార్యములణఁగమిని గూర్చి సంశయనివృత్తి జేయుట.
107. మాయాకార్యమగు జగద్విచారము నిష్ప్రయోజనమని నిరూపించుట.
108. బహిర్ముఖదృష్టి వదలి అంతర్ముఖదృష్టిని గైకొనువిధమును దెలుపుట.
109. సచ్చిల్లక్షణములు గోచరమగునట్లానంద లక్షణము వెలుపలఁదోఁచకుండుట.
110–112. సచ్చిదానందములు వేర్వేఱుగాఁ దోఁచుటకుఁ గారణము.
113. శిష్యుఁడడిగెడి బ్రహ్మలక్షణములను ప్రమాణదృష్టాంతములతోఁ జెప్పుట.
114. సచ్చిదానందలక్షణములను స్పష్టముగాఁ దెలుపుఁడని శిష్యుఁడడుగుట.
115. ఆత్మ సద్రూపుఁడనుటకు అనుభవమును దెలుపుటయు, కాయికాది త్రివిధకరణముల యందలి నవవిధభేదముల వివరణమును దెలుపుటయును.
116. చిదానందరూపముల రెంటిని విశదీకరించుట.
117. ఇహలోకసుఖమునకు భోజనద్రవ్యాదులు కారణమైనట్లు ఆనందస్వరూపుఁడైన పరమాత్మ కే కారణమును లేదని నిరూపించుట.
118. పరోక్షముగా ననుభవించెడి యానందము బ్రహ్మానందము కానేరదని తెలుపుట.
119. ఆనందస్వరూపమగు ఆత్మయందు అసూయలేదనుటకు అనుభవము చెప్పుట.
120. ఆత్మ చిద్రూపుఁడు ఆనందస్వరూపుఁడుననుటకు ననుభవము జెప్పుట.
121. గౌణమిథ్యాకర్త్రాత్మల వివరణము.
122. గౌణాది ఆత్మలను విడిచిన ఆనందమే ఆత్మస్వరూపమని చెప్పుట.
123. నిరతిశయానంద స్వరూపాత్మ అనుభవమగుటకు ముఖ్యమైన త్రివిధానందములు.
124. త్రివిధానందములలో అంతర్భూతములైన అష్టవిధానంద భేదముల వివరము.
125. విషయానందలక్షణమును, అష్టవిధానందముల వివరణ.
126, 127. బ్రహ్మానందమును, త్రిపుటులవివరణమును విమర్శించుట.
128. నిద్రయందు ప్రాప్తించిన బ్రహ్మానందము నాకెట్లు నిదర్శనమగునని యడుగుట.
129. సుషుప్తియందుఁ గలిగిన బ్రహ్మానందమును దృష్టాంతముతో బోధపఱచుట.

130–132. వాసనానంద, నిజానంద, ముఖ్యానందలక్షణములను విశదీకరించుట.
133. ఆనందముయొక్క మాహాత్మ్యమును శ్రుతిసమ్మతముగాఁ జెప్పుట.
134. శ్రుతిసమ్మతముగాఁ జెప్పిన బ్రహ్మానందమును అతీతముగాఁ గొనియాడుటయు సప్తభూమికావివరణమును సంగ్రహముగాఁ దెలుపుట.
135. బ్రహ్మలక్షణత్రయమును సలక్షణముగాఁ దెలిపిన పిదప శిష్యునకు సందేహమేమైన కలదాయని ఆచార్యులడుగుట.
136. సత్, చిత్, ఆనందశబ్దములు ఐక్యమయ్యెడిరీతిని శిష్యుఁడడుగుట.
137. సచ్చిదానందపదార్థముల ప్రారంభకారణాదికమును దెలుపుట.
138–141. సచ్చిదానందైక్యము స్థిరపడుటనుగుఱించి వేదమొకటిగాఁ జెప్పిన ప్రియములైన నామములలో విధినామములను నిషేధనామములను జెప్పుట.
142. విధినిషేధనామములయొక్క తాత్పర్యైకమత్యమును దెలుపుట.
143. నిర్గుణుఁడైన పరబ్రహ్మమునకు ప్రకృతిజన్యములైన గుణములతోఁ గూడిన నామములను జెప్పవచ్చునా యనెడు ప్రశ్నకు సమాధానము జెప్పుట.
144. సచ్చిదానందతాత్పర్యము లొకటేయని శ్రుతి చూపించునట్లు బుద్ధియందు కనఁ బఱుపవలయునని శిష్యుఁడడుగుట.
145–146. సచ్చిదానందతాత్పర్యము లొక్కటియేయని రూఢిపఱచుట.
147. సచ్చిదానందముల మూఁటికిని అర్థమొక్కటేయని అనుభవమును దెలుపుట.
148. శ్రుతియుక్త్యనుభవ ప్రకారము శిష్యుఁడు సహజనిష్ఠను పొందుటను జెప్పుట.
149–152. జ్ఞాన, అజ్ఞాన, సప్తవిధ భూమికలను దెల్పుమని శిష్యుఁడడుగుట.
153–155. జ్ఞానభూముల నేడింటిని తల్లక్షణములను జెప్పుట.
156. సప్తభూమికలను ఐదవస్థలుగా భాగించుటను తుర్యాతీతలక్షణమును జెప్పుట.
157. తుర్యాతీతమనుదానికి అనుభవమును జెప్పుట.
158. జ్ఞానభూములేడింటిలో మొదటి మూఁడుభూములను అభ్యసించుటచేఁ గలిగెడి ప్రయోజనమును మొదటి భూమిక లభించుటవలనఁ గలిగెడి అతిశయమును చెప్పుట.
160. మొదటి మూఁడుభూములలో దేనిఁబొందినను ముక్తి గలదు.
161. ముక్తిని బొందుటకు వర్ణాశ్రమభేదము లక్కఱలేదనియుండఁగా జ్ఞానభూమికల యొక్క కడపటిదైన తుర్యాతీతము సన్న్యాసులకే గాని యితరులకు లభించదని చెప్పుటవలనఁ గలిగెడి సందేహమును బోఁగొట్టవలయునని శిష్యుఁడడుగుట.

డు అని, జీవునకు విశ్వుఁడు వ్యావహారికుఁడు చిదాభాసుఁడు అని, బ్రహ్మవేత్తకు ఓతయని పేళ్ళగును.

1. జాగ్రత్తలో జాగ్రత్త– ఈశ్వరజీవబ్రహ్మవేత్తలకు జాగ్రత్తలో జాగ్రత్త వచ్చునప్పుడు అకారములో అకారమును, అవిద్యాపాదములో అవిద్యాపాదమును స్థూలదేహమునందు స్థూలదేహము తారతమ్యములు. అప్పుడు ఈశ్వరునకు విరాట్టులో విరాట్టు, జీవునకు విశ్వునిలో విశ్వుఁడు, బ్రహ్మవేత్తకు ఓత్రోత అని నామములు కలుగును.

జాగ్రత్తలో స్వప్నము–పై ముప్వురకును జాగ్రత్తలో స్వప్నము వచ్చునపుడు అకారములో ఉకారమును అవిద్యాపాదములో విద్యాపాదమును స్థూలశరీరమునందు సూక్ష్మశరీరమును తారతమ్యములు. అపుడు ఈశ్వరునకు విరాట్టులో హిరణ్యగర్భుఁడని, జీవునకు విశ్వునిలో తైజసుఁడని, బ్రహ్మవేత్తకు ఓత్రనుజ్ఞాత యని పేళ్ళు గలుగును.

జాగ్రత్తలో సుషుప్తి– పైముప్వురకును జాగ్రత్తలో సుషుప్తి వచ్చునపుడు అకారములో మకారమును, అవిద్యాపాదములో ఆనందపాదమును, స్థూలశరీరమునందు కారణశరీరమును తారతమ్యములుగఁగలుగును. అప్పుడు ఈశ్వరునకు విరాట్టులో హిరణ్యగర్భుఁడని, జీవునకు విశ్వునిలో ప్రాజ్ఞుఁడని, బ్రహ్మవేత్తకు ఓత్రనుజ్ఞైకరసుఁడని నామములు గలుగును.

జాగ్రత్తలో తురీయము– ఆ ముప్వురికిని జాగ్రత్తలో తురీయము వచ్చునపుడు అకారములో అర్ధమాత్రయును, అవిద్యాపాదములో తురీయపాదమును, స్థూలశరీరము నందు మహాకారణశరీరమును తారతమ్యములు. అప్పుడు ఈశ్వరునకు విరాట్టులో పరమాత్మయని, జీవునకు విశ్వునిలో కూటస్థుఁడని, బ్రహ్మవేత్తకు ఓత్రవికల్పుఁడని పేళ్ళు గలుగును.

2. స్వప్నము– సమష్టిరూపుఁడైన యీశ్వరునకు వ్యష్టిరూపుఁడైన యీశ్వరునకును వ్యష్టిరూపుఁడైన జీవునకును సమష్టివ్యష్టిచైతన్యైక్యమగు బ్రహ్మవేత్తకును స్వప్నావస్థయందు ఉకారమును, విద్యాపాదమును సూక్ష్మదేహమును తారతమ్యములు. అప్పుడీశ్వరునకు హిరణ్యగర్భుఁడు సూత్రాత్మయను పేళ్ళును, జీవునకు తైజసుఁడు స్వప్నకలితుఁడు అను పేళ్ళును బ్రహ్మవేత్తకు అనుజ్ఞాత యనుపేరును గలుగును.

1. స్వప్నములో జాగ్రత్త–ఈశ్వరజీవబ్రహ్మవేత్తలకు స్వప్నములో జాగ్రత్త వచ్చినపుడు ఉకారములో అకారమును విద్యాపాదములో అవిద్యాపాదమును సూక్ష్మదేహమందు స్థూలదేహమును తారతమ్యములు. అప్పుడు ఈశ్వరునకు హిరణ్యగర్భునిలో విరాట్టనియును, జీవునకు తైజసునిలో విశ్వఁడనియును, బ్రహ్మవేత్తకు అనుజ్ఞాత్రోతయను పేరును గలుగును.

2. స్వప్నములో స్వప్నము– మఱియు నీముప్వురకును స్వప్నములో స్వప్నము

శ్రీ సద్గురుపరబ్రహ్మణేనమః

కైవల్యనవనీతము-టీకాతాత్పర్యసహితము

తత్త్వబోధప్రకరణము

అవ :– కైవల్యనవనీతమనెడు సకలోపనిషత్సారమైన యీ యద్వైతశాస్త్రమంతయు నిత్యమంగళస్వరూపమైనను "**సమాప్తి కామో మంగళమాచరేత, విఘ్నధ్వంసకామో మంగళ మాచరేత**" అను శిష్టాచారమునుబట్టి ఆస్తికమతావలంబనులగు జనులకు "**అస్మద్గురుభి ర్మంగళమాచరితమ్, అస్మాభిరపి మంగళమాచరితవ్యమ్**" అను ప్రమాణములు తెలియుటకై "**శ్లో. ఓంకారశ్చాథ శబ్దశ్చ ద్వావేతౌ బ్రహ్మణః పురా। కంఠం భిత్వా వినిర్యాతౌ తస్మా న్మాఙ్గళికా వుభౌ**" అను స్మృతినిబట్టి యీగ్రంథాదిని ప్రణవాకారపరబ్రహ్మము **శ్రీకైవల్యఖదైకపా** త్తనుపద్యముచేత స్తుతింపఁబడుచున్నది.

శా॥ **శ్రీకైవల్యఖదైకపాత్త్రిపదలక్ష్మీసంయుతోద్గీథస–**
ల్లోకాలోకకలైకమత్యపరమాలోకాత్మమై యెద్ది య–
స్తోకానందముఖాంకపంచకలనా సువ్యక్తమై యొప్పు నా
శ్రీకైవల్యనవోద్ధృతార్థము సదా సేవించి కీర్తించెదన్. **1**

టీక:– ఎద్ది=ఏప్రణవాకారపరబ్రహ్మము, శ్రీకైవల్య...కాత్మమై, శ్రీ=ధర్మార్థకామము లనెడి త్రివర్గముయొక్కయు, కైవల్య=మోక్షముయొక్కయు, ఖ=సుఖములను, ద=ఇచ్చునట్టి, ఏకపాత్=(పాదోఽస్య విశ్వాభూతాని) అను శ్రుతిచేత ఒక్కటియై ఆకారాత్మకమైన అవిద్యాపాదముయొక్కయు, త్రిపద=(త్రిపాదస్యామృతం దివి) అనుశ్రుతిచేత మూఁడైన ఉకారమకారార్ధమాత్రస్వరూపములైన విద్యాపాదానంద పాదతురీయపాదములయొక్కయు, లక్ష్మీ=సంపదలతోడ, సంయుత=కూడిన, ఉద్గీథ=బ్రహ్మప్రణవమందలి, సత్=శ్రేష్ఠములైన, లోకాలోకకలా=ప్రకృతిమయములగు పదునైదుకలలయొక్కయు, ఐకమత్య=మేళనముచేత,

పరమ=సర్వోత్కృష్టమై, ఆలోక=వెలుఁగుటయే, ఆత్మమై=స్వరూపముగాఁ గలదై, అస్తో....క్తమై, అస్తోక=మిక్కుటమైన, ఆనందముఖ=నిజానందమే మొదలగు, అంకపంచ= గుణుతులైదింటియొక్క, అనఁగా పంచలక్షణములయొక్క, కలనా=కూడికచేత, సువ్యక్తమై= లెస్సగాఁదెలియఁబడునదియై, ఒప్పు....అర్థముꣳ, ఒప్పు=మనోహరమగుచున్న, ఆ= ప్రసిద్ధమైన, శ్రీ=సూర్యచంద్రానల కాంతుల మీఱి మెఱయుచున్న, కైవల్యనవోద్ధృత= కైవల్యనవనీత మనెడి ఈ యోగశాస్త్ర మందలి, అర్థముꣳ=విషయమును, అనఁగా ప్రణవమయమైన పరబ్రహ్మమును, సదా=ఎల్లప్పుడును, సేవించి=భజించి, కీర్తింతెదꣳ= పొగడెదను.

తాత్పర్యము:– ధర్మార్థకామమోక్ష ప్రదములగు అకార ఉకార మకారార్ధమాత్రస్వరూపములైన అవిద్యాపాదము విద్యాపాదము ఆనందపాదము, తురీయపాదము అనెడి నాలుగు పాదములుగల బ్రహ్మప్రణవమందలి పదియాఱవభాగమైన అవికల్పావికల్పకలా స్వరూపమై సచ్చిదానందనిర్మలాఖండములనెడి పంచలక్షణములచేత వెలుఁగుచున్నదై కైవల్యనవనీత మనెడి యీ యోగశాస్త్రమందలి ముఖ్యతాత్పర్యమై యొప్పు పరబ్రహ్మమును ఈ శాస్త్రనిర్విఘ్నపరిసమాప్త్యర్థమై యెల్లప్పుడును సేవించి వినుతించుచున్నాననుట.

శార్దూలవృత్తలక్షణము. శా. సారాచారవిశారదా యినయతిꣳ శార్దూలవిక్రీడితా। కారంబై మసజమ్ము లిమ్ముగ సతాగప్రాప్తిచేఁ జెల్వగుꣳ ॥తా॥ మ–స–జ–స–త–త–గ– గణములును–13వ అక్షరము యతి, శార్దూలవృత్తమునకు నుండవలయుననుట ॥క॥కృతిముఖమున దైవనమ। స్కృతి యొండె నభీష్టవస్తుకీర్తన మొండెꣳ। వితతాశీఃపద మొండెను। బ్రతిపాదింపంగవలయు భద్రాపేక్షꣳ॥ అను లక్షణముచేత నిష్టదేవతాకీర్తనారూప మంగళ మీపద్యమున జెప్పఁబడెను ॥క॥ మయరసతజభనలకుభూ। పయోగ్యనిలగగన భాను పద్మారివృషా। హ్వాయి లీశులు శివజయలయ। భయబలరుగ్ధనముదములు ఫలములు వరుసꣳ॥ అని యున్నందున గ్రంథాదిని **మగణ ప్రయోగము॥ శ్రీకారప్రభావము॥ తే॥** వేదముల కెల్ల మొంకార మాదియైన। కరణిఁగృతులకు నెల్ల శ్రీకారమాది। గానఁ గవివరు లెల్లను దానిఁ దక్కనితరవర్ణంబు లిడరు సత్కృతులమొదల॥ క॥ పదపడి శ్రీకారము కృతి। మొదల నిలిచి దోషపుంజము నడంచి శుభం। బొదవించుఁ బరుస మినుమును। గదిసి సువర్ణంబు సేయు కరణి ధ్ధరణిꣳ॥క॥ శుభదేవతాత్రయంబును। శుభఖచరత్రయము గలిగి శుభవాచకమై। యభినుతి గాంచిన కతమున। శుభములు శ్రీకారమునను జొప్పడు టరుదే॥ తా॥ శవర్ణ రేఫేకారములు గూడి **శ్రీ** యయ్యెను. అందు శవర్ణేకారములకు అధిదేవత లక్ష్మీదేవి. రేఫమున కగ్నిదేవుఁడు, "**శ్రియమిచ్ఛేద్ధుతాశనా**" త్తని పురాణవచనము గలుగుటంజేసి యతఁడును లక్ష్మీప్రదుండు గాన మూఁడువర్ణములకును శుభదేవతలైరి. మొదలిశవర్ణమునకు గ్రహము గురుఁడు. రేఫమునకు నీకారమునకు శుక్రుఁడొక్కఁడే

కాన మూఁటికిని శుభగ్రహములే యయ్యెను. "**కమలాశ్రీర్హరిప్రియా**" యని లక్ష్మీనామము. గావున శుభవాచకమయినది. కానఁగృతిముఖమందుఁ బ్రయోగించిన శ్రీకారమువలన శుభము గలుగుట చిత్రముగాదు గనుక నీగ్రంథాదిని శ్రీకారము ప్రయోగింపఁబడెను. ఇట్లని యప్పకవీయమందున్నది.

మఱియు, ఈ పద్యపు రెండవపాదమున "లోకాలోకకలైకమత్యపరమా" యని చెప్పుటచేత లోకకలలు పదియైదును, అలోకకల యొక్కటియును గూడి పదియాఱు కలలయ్యెను. కల యనఁగా ఒకటిలో పదియాఱవభాగము గనుక బ్రహ్మప్రణవము పదియాఱు భాగములు గలది. అది యెట్లులనిన "**శ్రు॥ అష్టాంగం చ చతుష్పాదం త్రిస్థానం పంచదైవతమ్। ఓమిత్యేవం న జానాతి బ్రాహ్మణో న భవేత్సహి॥**" అని మహావాక్యరత్నావళి యందును, "స్మృ. **అస్యైకపాదవిద్యా స్యాన్నిరవిద్యా త్రిపాదభూత్॥**" అని బ్రహ్మప్రణవార్థప్రకాశికయందును చెప్పఁబడి యున్నది. కావున ప్రణవమందు అకారోకార మకారార్ధమాత్రస్వరూపములగు నవిద్యావిద్యానందపాదతురీయ పాదాత్మకములైన సమష్టివ్యష్టి స్థూలసూక్ష్మకారణ మహాకారణములనెడి యష్టశరీరముల యొక్క కార్యములగు జాగ్రత్స్వప్నసుషుప్తితురీయము లనెడు నాలుగవస్థలకు బ్రహ్మవిష్ణురుద్రేశ్వరులు నలుగురు నధిదేవతలైరి. పంచదైవత మవుటవలన నయిదవవాఁ డైన సదాశివమూర్తికి స్థానము లేకపోయెను. గనుక మాండూక్యాద్యుపనిషత్తులయందు పైనఁజెప్పిన యవిద్యాదిపాదముల నాలుగింటిని పదియాఱుభాగములు చేయుటకు హేతువులు గలిగియుండుటవల్లను (శ్రు. గతాః కలాః పంచదశా ప్రతిష్ఠా దేవాశ్చ సర్వే ప్రతిదేవతాసు। కర్మాణి విజ్ఞానమయశ్చ ఆత్మా పరేవ్యయే సర్వ ఏకీభవంతి॥) అని రత్నావళియందు చెప్పఁబడి యుండుటవల్లను లోకకలలు పదియైదింటిని (మీఱిన పదియాఱవకల సదాశివమూర్తికి స్థానముగా నేర్పడుచున్నది) గాన ప్రణవము పదియాఱుభాగములుగ భాగింపఁబడెను. వానికి వివరణము. జాగ్రత్తలో జాగ్రత్త ॥1॥ జాగ్రత్తలో స్వప్నము ॥2॥ జాగ్రత్తలో సుషుప్తి ॥3॥ జాగ్రత్తలో తురీయము ॥4॥ స్వప్నములో జాగ్రత్త ॥5॥ స్వప్నములో స్వప్నము ॥6॥ స్వప్నములో సుషుప్తి ॥7॥ స్వప్నములో తురీయము ॥8॥ సుషుప్తిలో జాగ్రత్త ॥9॥ సుషుప్తిలో స్వప్నము ॥10॥ సుషుప్తిలో సుషుప్తి ॥11॥ సుషుప్తిలో తురీయము ॥12॥ తురీయములో జాగ్రత్త ॥13॥ తురీయములో స్వప్నము ॥14॥ తురీయములో సుషుప్తి ॥15॥ తురీయములో తురీయము ॥16॥ మఱియు త్రిస్థానమనియుండుటవలన సమష్టి వ్యష్టి తదుభయ చైతన్యైకమత్యబ్రహ్మవేత్తలని యర్థము. గనుక సమష్టిరూపుఁడైన యీశ్వరునకును వ్యష్టిరూపుఁడైన జీవునకును సమష్టివ్యష్టి చైతన్యైక్యమగు బ్రహ్మవేత్తకును జాగ్రదవస్థయందు అకారమును అవిద్యాపాదమును స్థూలదేహమును తారతమ్యములు. అప్పుడీశ్వరునకు విరాట్టు వైశ్వానరుఁడు వైరాజనుఁ

8. స్వప్నములో **తురీయము**– కలలో తాను కొండమీఁదను ఏనుఁగుమీఁదను నెక్కినట్లును లక్ష్మీదేవి తన్ను వరించి పొందినట్లును గని లేచి దాని ఫలమును విచారించి తనకు రాజ్యాధిపత్యము వచ్చుననియు సంపద గలుగుననియు నెంచక ఇది యంతయు మనోవ్యాపారముగాని వేఱుకాదని నిశ్చయించి బ్రహ్మనిష్ఠనుండి చలింపకుండుట.

9. సుషుప్తిలో **జాగ్రత్త**– సుఖముగా నిద్రించి లేచి ఆ నిద్రాసుఖమిట్టిదని తెలిసిచెప్పుట.

10. సుషుప్తిలో **స్వప్నము**– సుఖముగా నిద్రించియు దానివలన సుఖమెట్టిదో యది తోఁచియు తోఁచక యుండుట.

11. సుషుప్తిలో **సుషుప్తి**– నిదురించి లేచిన పిమ్మట దాని సుఖమిట్టిదని తెలియకయుండుట.

12. సుషుప్తిలో **తురీయము**– సుఖముగ నిద్రించియు ఈ నిద్రావస్థ అజ్ఞానవిషయముగాని ప్రజ్ఞానఘనప్రత్యగాత్మనైన నాకు విషయము కాదని తెలియుట.

13. తురీయములో **జాగ్రత్త**– బ్రహ్మనిష్ఠయందుండునప్పుడు జాగ్రత్తయందలి వ్యాపారములైన యాఁకలిదప్పులు తోఁచి ప్రపంచవృత్తి గలుగుట.

14. తురీయములో **స్వప్నము**– ఆ బ్రహ్మనిష్ఠయందుండునప్పుడు ఆఁకలిదప్పులు తోఁచి ప్రపంచవృత్తి కలిగి కలుగక యుండుట.

15. తురీయములో **సుషుప్తి**– బ్రహ్మనిష్ఠయందు వికల్ప మేమియు లేకయుండుట.

16. తురీయములో **తురీయము**– జాగ్రత్స్వప్నసుషుప్తులవలనఁగలిగెడి యాపది యైదు భేదములును లేక అఖండపరిపూర్ణసచ్చిదానందపరబ్రహ్మము తానే కాని తన కంటె వేఱుగాదు అనెడు వృత్తిభేదములేక పరబ్రహ్మమగు తాను తానైయుండుట. ఇదే అవికల్పావికల్పము.

1. **జాగ్రత్త**– మనస్సు దశేంద్రియములతోఁగూడి శబ్దాదివిషయములయందు అనుభవము గలిగి యుండుటయే జాగ్రదవస్థ.

2. **స్వప్నము**– జాగ్రత్త క్రమక్రమముగ క్షీణించి గాఢనిద్రను బొందక అజాగ్రత్తయందలి విషయముల యనుభవము గలిగి యుండుటయే స్వప్నావస్థ.

3. **సుషుప్తి**– మానసాదిసర్వేంద్రియవ్యాపారశూన్యమే నిద్రావస్థ.

4. **తురీయము**– దేవుఁడు గలఁడనెడి ఆస్తికబుద్ధి గలిగి ప్రమాణములచేత అసత్తు సత్తు అనుభేదము గల లౌకికకర్మద్వైతాద్వైతముల కల్పనల విమర్శించి వస్తుజ్ఞానము గలిగి యుండుటే తురీయము. ఈ నాలుగవస్థలు నొక్కొక్కటి నాలుగేసిభాగములుగ భాగింపఁబడి పదియాఱవస్థలయ్యెను.

వచ్చినపుడు ఉకారములో ఉకారమును, విద్యాపాదములో విద్యాపాదమును సూక్ష్మదేహమందు సూక్ష్మదేహమును తారతమ్యములు. అప్పుడీశ్వరునకు హిరణ్యగర్భునిలో హిరణ్యగర్భుఁడు, జీవునకు తైజసునిలో తైజసుఁడు, బ్రహ్మవేత్తకు అనుజ్ఞాతానుజ్ఞాత అని పేళ్ళు గలుగును.

3. స్వప్నములో సుషుప్తి–మఱియు నీచెప్పఁబడినమువ్వురికిని స్వప్నములో సుషుప్తి వచ్చినపుడు ఉకారములో మకారమును, విద్యాపాదములో ఆనందపాదమును, సూక్ష్మదేహమందు కారణశరీరమును తారతమ్యములు. అప్పుడీశ్వరునకు హిరణ్యగర్భునిలో అవ్యాకృతుఁడు, జీవునకు తైజసునిలో ప్రాజ్ఞుండు, బ్రహ్మవేత్తకు అనుజ్ఞాతానుజ్ఞైకరసుండు అని పేళ్ళు గలుగును.

4. స్వప్నములో తురీయము– వెండియు పైని జెప్పఁబడిన మువ్వురికిని స్వప్నములో తురీయము వచ్చినపుడు ఉకారములో అర్ధమాత్రయును, విద్యాపాదములో తురీయపాదమును, సూక్ష్మదేహమందు మహాకారణశరీరమును తారతమ్యములు. అప్పుడు ఈశ్వరునకు హిరణ్యగర్భునిలో పరమాత్మ, జీవునకు తైజసునిలో కూటస్థుఁడు, బ్రహ్మవేత్తకు అనుజ్ఞావికల్పుఁడు అని పేళ్ళు గలుగును.

3. సుషుప్తి– సమష్టిరూపుఁడైనయీశ్వరునకును వ్యష్టిరూపుఁడైనజీవునకును సమష్టివ్యష్టిచైతన్యైక్యమగు బ్రహ్మవేత్తకును సుషుప్త్యవస్థయందు మకారమును ఆనందపాదమును కారణశరీరమును తారతమ్యములు. అప్పుడీశ్వరునకు అవ్యాకృతుఁడు అంతర్యామియను పేళ్ళును, జీవునకు ప్రాజ్ఞుఁడు పారమార్థికుండను పేరును, బ్రహ్మవేత్తకు అనుజ్ఞైకరసుఁడను పేరును గలుగును.

1. సుషుప్తిలో జాగ్రత్త–మఱి యీశ్వరజీవబ్రహ్మవేత్తలకు సుషుప్తిలో జాగ్రత్తవచ్చినపుడు మకారములో అకారమును, ఆనందపాదములో అవిద్యాపాదమును, కారణశరీరములో స్థూలశరీరమును తారతమ్యములు. అప్పుడీశ్వరునకు అవ్యాకృతునిలో విరాట్టనియు, జీవునకు ప్రాజ్ఞునిలో విశ్వుఁడనియు, బ్రహ్మవేత్తకు అనుజ్ఞైకరసోత యనియు పేళ్ళు గలుగును.

2. సుషుప్తిలో స్వప్నము– పైముగ్గురికిని సుషుప్తిలో స్వప్నము వచ్చినపుడు మకారములో ఉకారమును, ఆనందపాదములో విద్యాపాదమును కారణశరీరములో సూక్ష్మశరీరమును తారతమ్యములు. అప్పుడీశ్వరునకు అవ్యాకృతునిలో హిరణ్యగర్భుఁడు జీవునకు ప్రాజ్ఞునిలో తైజసుఁడు, బ్రహ్మవేత్తకు అనుజ్ఞైకరసానుజ్ఞాత అని నామములు గలుగును.

3. సుషుప్తిలో సుషుప్తి– మఱియు నీమువ్వురికిని సుషుప్తిలో సుషుప్తి వచ్చినప్పుడు

మకారములో మకారమును, ఆనందపాదములో ఆనందపాదమును, కారణశరీరములో కారణశరీరమును తారతమ్యములు. అప్పుడీశ్వరునకు అవ్యాకృతునిలో అవ్యాకృతుఁడు, జీవునకు ప్రాజ్ఞునిలో ప్రాజ్ఞుఁడు, బ్రహ్మవేత్తకు అనుజ్ఞైకరసానుజ్ఞైకరసుఁడు అను పేళ్ళు గలుగును.

4. సుషుప్తిలో తురీయము– మఱియు పైని జెప్పఁబడిన ముువ్వురికిని సుషుప్తిలో తురీయము వచ్చినపుడు మకారములో అర్ధమాత్రయును, ఆనందపాదములో తురీయపాదమును, కారణశరీరములో మహాకారణశరీరమును తారతమ్యములు. అప్పుడీశ్వరునకు అవ్యాకృతునిలో పరమాత్మ, జీవునకు ప్రాజ్ఞునిలో కూటస్థుఁడు, బ్రహ్మవేత్తకు అనుజ్ఞైకరసావికల్పుఁడు అను నామములు గలుగును.

4. తురీయము– సమష్టిరూపుఁడగు నీశ్వరునకును వ్యష్టిరూపుఁడగుజీవునకును సమష్టివ్యష్టిచైతన్యైక్యమగుబ్రహ్మవేత్తకును తురీయావస్థ వచ్చునపుడు అర్ధమాత్రయును తురీయపాదమును మహాకారణశరీరమును గలుగును. అప్పుడీశ్వరునకు పరమాత్మయనియు, జీవునకు కూటస్థుఁడనియు, బ్రహ్మవేత్తకు అవికల్పుఁడనియు పేళ్ళు గలుగును.

1. తురీయములో **జాగ్రత్త**– ఈ ముువ్వురకును తురీయమున జాగ్రత్తవచ్చునపుడు అర్ధమాత్రలో అకారమును, తురీయపాదమందు అవిద్యాపాదమును, మహాకారణ శరీరమందు స్థూలశరీరమును తారతమ్యములు. అప్పుడీశ్వరునకు పరమాత్మలో విరాట్టనియు, జీవునకు కూటస్థునిలో విశ్వుఁడనియు, బ్రహ్మవేత్తకు అవికల్పోత యనియు పేళ్ళు గలుగును.

2. తురీయములో **స్వప్నము**– మఱియాముువ్వురకును తురీయములో స్వప్నము వచ్చునపుడు అర్ధమాత్రలో ఉకారమును, తురీయపాదములో విద్యాపాదమును, మహాకారణశరీరములో సూక్ష్మశరీరమును తారతమ్యములు. అప్పుడీశ్వరునకు పరమాత్మలో హిరణ్యగర్భుఁడనియు, జీవునకు కూటస్థునిలో తైజసుఁడనియు, బ్రహ్మవేత్తకు అవికల్పానుజ్ఞాతయనియును పేళ్ళు గలుగును.

3. తురీయములో **సుషుప్తి**– పైముువ్వురికిని తురీయములో సుషుప్తి వచ్చినపుడు అర్ధమాత్రలో మకారమును, తుర్యపాదములో ఆనందపాదమును, మహాకారణశరీరములో కారణశరీరమును తారతమ్యములు. అప్పుడీశ్వరునకు పరమాత్మలో అవ్యాకృతుఁడు, జీవునకు కూటస్థునిలో ప్రాజ్ఞుఁడు, బ్రహ్మవేత్తకు అవికల్పానుజ్ఞైకరసుఁడు అను నామములు గలుగును.

4. తురీయములో **తురీయము**– మఱియు నీముువ్వురికిని తురీయములో తురీయము వచ్చినపుడు అర్ధమాత్రయును, తురీయములో తురీయపాదమును, మహాకారణశరీరములో మహాకారణశరీరమును తారతమ్యములు. అప్పుడీశ్వరునకు పరమాత్మలో పరమాత్మ, జీవునకు కూటస్థుఁడు, బ్రహ్మవేత్తకు అవికల్పావికల్పుఁడు అను నామములు గలుగును.

ఇట్లేర్పడిన పదియాఱవస్థలయందు సమష్టిరూపుఁడైన యీశ్వరుఁడు సర్వజ్ఞత్వ సర్వేశ్వరత్వ సర్వాంతర్యామిత్వ సర్వస్రష్టృత్వ సర్వపాలకత్వ సర్వసంహారకత్వాది మహాగుణములును వ్యష్టిరూపుఁడైన జీవుఁడు "**అహంకర్తా అహంభోక్తా అహంసుఖీ అహందుఃఖీ అహంపాపీ అహందరిద్రః**" అనునివి మొదలగు స్వల్పగుణములును బ్రహ్మవేత్త ఆసర్వజ్ఞత్వకించిద్జ్ఞత్వాదిగుణములయందు నిరభిమానము గలిగి యదృచ్ఛాలాభ సంతుష్టియు పరబ్రహ్మనిష్ఠయు మహాకర్తృత్వము మహాభోగము మహాత్యాగము మొదలగు సుగుణములును గలవారై వెలుంగుదురు. మఱియు కార్యమునుబట్టి కారణమును గ్రహింపవలయుఁ గావున కార్యములైన జాగ్రత్తాద్యవస్థలనుబట్టి కారణములయిన ఆకారాదివర్ణమయములును అవిద్యాదిపాదమయములును సమష్టిమయవ్యష్టిమయై– తదుభయైక్యస్వరూపములగు స్థూలాదిదేహములును తద్దేహాంతరవర్తులైన యీశ్వరజీవ బ్రహ్మవేత్తలకు గలిగెడు విరాడ్విశ్వోత్రాదినామధేయములును వివరముగ నెఱుఁగుటకై జాగ్రత్స్వప్నసుషుప్తితురీయమిశ్రములనెడు నవస్థలకు ఉదాహరణములు ఈ క్రింద వ్రాయఁ బడుచున్నవి.

1. జాగ్రత్తలో **జాగ్రత్త**– గురుసన్నిధానమున శాస్త్రశ్రవణము చేయునప్పుడు అడుగఁ దగినవిషయముల నడిగి తెలిసికొని మనసున మఱపులేక యుండుట.

2. జాగ్రత్తలో **స్వప్నము**– గురువువొద్ద శాస్త్రవిషయములను వినునప్పుడు పరాకుపడుటచేత ఆ విషయములు జ్ఞాపకముండియు నుండక యుండుట.

3. జాగ్రత్తలో **సుషుప్తి**– గురువువొద్ద సద్విషయములను వినవలయునని ప్రారంభించి వినునప్పుడు హెచ్చరిక లేమిచే అవి యేమియు బొత్తిగా జ్ఞాపకము లేకపోవుట.

4. జాగ్రత్తలో **తురీయము**– గురువువొద్ద శాస్త్రశ్రవణము చేయుటచే వస్తుతత్త్వజ్ఞానము గలిగి ఆ వస్తువును చింతించుట.

5. స్వప్నములో **జాగ్రత్త**–కల గని లేచి తాను కలలో కన్నదానినెల్ల తప్పక చెప్పుట.

6. స్వప్నములో **స్వప్నము**– కల గని లేచి అందలి విషయమును మఱచియు మఱవక యుండుట.

7. స్వప్నములో **సుషుప్తి**– కల గని మేలుకొని ఆ కలయందు తాను కన్నదంతయు మఱచుట.

రజోగుణమందలి తమోగుణమువలన స్వేదజములు, అండజములు, జలచరములు, మొదలగునవి పుట్టెను.

తమోగుణమందలి సత్త్వగుణమువలన పైరులు, కసువులు, గడ్డిపంటలు, మొదలగునవి యుదయించెను.

తమోగుణములోని రజోగుణమువలన చెట్లు, పొదలు, తీఁగలు లోనగునవి జనించెను.

తమోగుణములోని తమోగుణమువలన భూములు, కొండలు, ఱాళ్ళు మొదలగు స్థావరములు పుట్టెను.

మఱి సత్త్వమందలి సత్త్వము మొదలైన యా తొమ్మిదియును ఒక్కటొక్కటితోఁ గలసి సత్త్వతమస్తమస్సు, సత్త్వతమోరజస్సు, సత్త్వతమస్సత్త్వము, సత్త్వరజస్తమస్సు, సత్త్వరజోరజస్సు, సత్త్వరజస్సత్త్వము, సత్త్వసత్త్వతమస్సు, సత్త్వసత్త్వరజస్సు, సత్త్వసత్త్వసత్త్వము, రజస్తమస్తమస్సు, రజస్తమోరజస్సు, రజస్తమస్సత్త్వము, రజోరజస్తమస్సు, రజోరజోరజస్సు, రజోరజస్సత్త్వము, రజస్సత్త్వతమస్సు, రజస్సత్త్వరజస్సు, రజస్సత్త్వసత్త్వము, తమస్తమస్తమస్సు, తమస్తమోరజస్సు, తమస్తమస్సత్త్వము, తమోరజస్తమస్సు, తమోరజోరజస్సు, తమోరజస్సత్త్వము, తమస్సత్త్వతమస్సు, తమస్సత్త్వరజస్సు, తమస్సత్త్వసత్త్వము, అని యిరువదియేడుభేదము లయ్యెను. అందు,

1. సత్త్వగుణముతోఁ గలసిన తమోగుణమందలి తమోగుణమువలన శేషుఁడు, వాసుకి, తక్షకుఁడు, కర్కోటకుఁడు, శంఖుఁడు, మొదలగు సర్పములును, హాహాహూహూ మొదలగు గంధర్వులును, అశ్వముఖంబును నరశరీరమునుగల కిన్నరులును, మాణిభద్రుఁడు మొదలగు కింపురుషులును, కామరూపధరులును, ముప్పదియార్వురు తుషితులును, నైరృతి మొదలగు రాక్షసులును, అసురేంద్రుఁడు లోనగు నఱువది యాఱుకోట్లదైత్యులును, కుబేరుఁడు లోనగు యక్షులు మొదలగువారు పుట్టిరి.

2. సత్త్వ...మందలి రజోగుణమువలన ముప్పదిమూఁడుకోట్ల దేవతలును యముడు అంగిరసుఁడు అగ్నిష్వాత్తుఁడు కవ్యవాహనుఁడు ఆజానజాను లు మొదలగు పితృదేవతలును పుట్టిరి.

3. సత్త్వ...మందలి సత్త్వగుణమువలన భూలోకమందలి జనులకు అగ్నిష్టోమాదివైదికకర్మములఁజేయ బుద్ధిపుట్టించుటకును వారికి తమసారూప్యాది పదవుల నిచ్చుటకును సత్తగలిగి దేవలోకమందుండు కర్మదేవతలును సూర్యుఁడు మొదలగు నవగ్రహములును వాని పరివారసమూహము వసించు లోకములును పుట్టెను.

1. సత్త్వగుణముతోఁ గలసిన రజోగుణమందలి తమోగుణమువలన

ఈ యవస్థలు పదియాఱింటియందు తమోగుణప్రధానులగువారు తమ పాషాణజలచరక్రిమిపశుపక్షిప్రాయులై మూఢవృత్తిగలవారయి యుందురు. రజోగుణప్రధానులగువారు ఘోరవృత్తి గలిగి పామరులై కర్మభక్తిజ్ఞానములలో నొక్కటియేని లేక కుటుంబపోషణాసక్తి గలిగి మనుష్యస్వభావముగలవారై నాస్తికలౌకికులై యుందురు. సత్త్వగుణప్రధానులగువారు శాంతవృత్తి గలిగి బుద్ధిమంతులై పుణ్యకర్మాసక్తియు దేవతాంతరభక్తియు పుణ్యలోకానురక్తియుఁ గలిగి దేవతాస్వభావము గలవారై యుందురు. గుణసామ్యవస్థగల వివేకులు శుద్ధసత్త్వసంపన్నులై సగుణోపాసకులై యుందురు. (కేవల బ్రహ్మవేత్తలు జాగ్రత్త మొదలగు పదియైదవస్థలుగల ప్రకృతి నతిక్రమించి అవికల్పావికల్ప పరబ్రహ్మనిష్ఠగలవారై యుందురు. మఱి యీ పదియైదు కలలు త్రిగుణవిభాగములచేత నొకటితో నొకటి పలుమాఱు గూడి యనేకభేదములై పంచదశకలాత్మక మూలాతూలాప్రకృతి రూపములై లోకవ్యాపకములై యుండును. పదియాఱవకల కేవలసత్తామాత్రమై మూలప్రకృతి కాశ్రయమై స్వయంప్రకాశమై యుండును. కనుకనే "**కలాభ్యాం చూడాలంకృతశశికలాభ్యా**" మని శివానందలహరి యందును, "**శివశ్శక్త్యాయుక్తో యది భవతి శక్తః ప్రభవితు**" మని సౌందర్యలహరి యందును, "**సర్వం ఖల్విదం బ్రహ్మ, పురుషాన్నపరం కించిత్, పురుష ఏవేదగ్ం సర్వం, ఏకో దేవో బహుధా నివిష్టః, ఏకం సంతం బహుధా కల్పయంతి, అజాయమానో బహుధా విజాయతే తస్య ధీరాః పరిజానంతి యోనిం, బ్రహ్మవేద బ్రహ్మైవ భవతి, స బ్రహ్మ స శివ స్సహరి స్సేంద్రస్సోక్షరః పరమః స్వరాట్**" అని యుపనిషత్తుల యందును, "శ్రు. **అనుభూతిం వినా మూఢో వృథా బ్రహ్మణి మోదతే, ప్రతిబింబిత శాఖాగ్రఫలాస్వాదనమోదవత్**" అని మహావాక్యరత్నావళియందును చెప్పఁబడియున్నది. కాబట్టి ప్రణవార్థానుభవము గలిగి పదియాఱవకల యగు తురీయతురీయస్వరూపుఁడయి యానందించువాఁడే **బ్రహ్మవేత్త**. ఈ విషయములు కరతలామలకముగఁ దెలియుటకై **బ్రహ్మప్రణవచక్రము** * వ్రాయఁబడుచున్నది. * *276వ పేజీ చూడగలరు.*

అవతారిక:- చంద్రునియందలి చంద్రికవలె తటస్థాతద్వ్యావృత్తిస్వరూపలక్షణ లక్షితపరబ్రహ్మము నెడఁబాయని **పరబ్రహ్మిణి** వినుతింపఁబడుచున్నది.

చ॥ సలలితతుర్యతుర్యశివసన్మయునం దవినాస్వభావయై
కలసి త్రిరూపయై స్వగుణకల్పితకృత్యము లం దొనర్చుచు౯
వెలయు చిదాత్మశక్తి సువివేక మొసంగ నుతింతు సన్మనో
నిలయిని దేవి మత్కృతి వినిర్మల మొంద సదా ముదంబున౯. 2

టీకా :- సలలిత...నందు౯-సలలిత=ఒప్పిదమైన, తుర్యతుర్య=బ్రహ్మప్రణవమందలి పదియాఱవభాగమైన అవికల్పావికల్ప మనుపేరుగల, శివ=సూర్యచంద్రానల కాంతులను

మిఱిఁ వెలుఁగుచున్న, సన్మయునందుఁ=దేశకాలవస్తుపరిచ్ఛేదశూన్యమైన పరబ్రహ్మమందు, అవినాస్వభావయై=అమలసత్త్వగుణస్వభావము గలిగి వేఱుపాటు లేనిదై, కలసి= పరబ్రహ్మముతోఁగూడి(పిమ్మట) త్రిరూపయై=మలిన సత్త్వస్వభావముచేత లక్ష్మీపార్వతీ సరస్వతులనెడు మూఁడు రూపములుగలదై, లేక, యిచ్ఛాజ్ఞానక్రియా రూపములు గలగాయత్రీ, సావిత్రీసరస్వతులనెడి మూఁడు రూపములుగలదై లేక, భిన్న, అభిన్న, భిన్నాభిన్న, అను త్రివిధరూపములుగల, త్రిపద, త్రిబీజ, త్రికూటము లనెడు గాయత్రీ, బాలా, పంచదశాక్షరీ, మంత్రదేవతారూపిణియై, వీనిలో కర్మకాండపరిపూర్తికి గాయత్రి, భక్తికాండ పరిపూర్తికి బాల, జ్ఞానకాండ పరిపూర్తికి పంచదశాక్షరి ఉపాస్యలని యెఱుఁ గునది. స్వగుణకల్పితకృత్యములు, స్వ=స్వకీయములైన, గుణ=సత్త్వరజస్తమో గుణములచేత, కల్పిత=పుట్టింపఁబడిన, కృత్యములు=సగుణబ్రహ్మాదిదేవతాజంగమ స్థావరాంతమగు నిరువదియేడు భేదములుగల ప్రాణులసృష్టిస్థితిసంహారతిరోధా–నానుగ్రహము లనెడు పంచకృత్యములు, అందుఁ=ఆ పరబ్రహ్మమందు, ఒనర్చుచుఁ=లేనిదే యున్నట్టుగ తోఁపింపఁజేయుచు, వెలయు చిదాత్మశక్తిఁ–వెలయు=ప్రకాశించునట్టి, చిదాత్మశక్తిఁ= విజ్ఞానస్వరూపమైన పరబ్రహ్మశక్తియైనదియును, సన్మనోనిలయినిఁ–సత్= బ్రహ్మవేత్తల యొక్క, మనః=అంతఃకరణములయందు–అనఁగా చిదాకాశములయందు, నిలయినిఁ= నివశించునదియునునైన, దేవిఁ=(సకలవస్తువులయందు ఆయా వస్తునామ రూపములచేత క్రీడించునట్టి) త్రిపురసుందరిని, సువివేక మొసంగఁ=**అహం బ్రహ్మాస్మి** యను దివ్యజ్ఞానము నిచ్చుటకును, మత్కృతి=నాచేతఁ జేయఁబడిన **కైవల్యనవనీతము** అనెడి యీ యోగశాస్త్రమును, వినిర్మల మొందఁ=అప్రయుక్తాదిసకలదోషములులేక యుండునట్లు చేయుటకును, ముదంబునఁ=నిరతిశయానందముతోడ, సదా=ఎల్లప్పుడు, నుతింతుఁ= కొనియాడుచున్నాను.

తాత్పర్యము :– సచ్చిదానందనిత్యనిర్మలములనెడు పంచలక్షణములచేత మనోహరమగు పరబ్రహ్మమునందు, అమలసత్త్వస్వభావముచేత, అగ్నియం దుష్ణప్రకాశరూపశక్తియున్నట్లు, అభిన్నముగఁగూడి యుండి, పిమ్మట మలినసత్త్వస్వభావముగలదై, లక్ష్మీపార్వతీ సరస్వతులనెడు మూఁడు రూపములుగలదై, స్వకీయములగు సత్త్వరజస్తమోగుణములచేత, సగుణబ్రహ్మాదిదేవతాజంగమస్థావరాంతమైన యిరువదియేడు భేదములుగల ప్రాణులను, పుట్టించుట, పెంచుట, త్రుంచుట, మఱుఁగుపఱచుట, మఱలఁగనఁబఱచుట లనెడు పనుల నైదింటిని ఆ పరబ్రహ్మమే చేయుచున్నదన్నట్టుగ తోఁపింపఁజేయునదియును, బ్రహ్మజ్ఞానులయంతఃకరణములయందు నివసించునదియును, సకలపదార్థములయందు ఆయా నామరూపములచేత క్రీడించునదియును నైన పరబ్రహ్మిణిని "అహంబ్రహ్మాస్మి" యను నిశ్చయజ్ఞానము నిచ్చుటకును, ఈ గ్రంథము నిర్విఘ్నముగను, నిర్దోషముగను

నెఱవేర్చుటకును, ఎల్లప్పుడు స్తుతించుచున్నాననుట.

మఱి యీపద్యమందలి రెండవచరణమున "త్రిరూపయై స్వగుణకల్పితకృత్యములం దొనర్చుచుఁ" అని యుండుటవలన మొదట పరబ్రహ్మిణి, తురీయతురీయనిర్గుణపరశివ బ్రహ్మమందు చంద్రునియందలి చంద్రికవలె, అవినాభావముగఁగలిసి పిమ్మట అమలసత్త్వ ప్రధానయైనందున ఆ పరబ్రహ్మము తటస్థలక్షణముచేత ఆ పరబ్రహ్మిణితోఁగూడి సగుణబ్రహ్మమయ్యెను. ఆ యమలసత్త్వప్రధానచేతనులకు జన్మార్జితపుణ్యవశమువలన బ్రహ్మజ్ఞానముఁ గలిగించి తటస్థలక్షణస్వరూపుఁడైన పరబ్రహ్మమును జూపి వెనుక నిర్గుణస్వరూపుఁడగు పరబ్రహ్మమందైక్యము గలుగఁజేయును. వెనుక ఆ యమలసత్త్వ ప్రధానయే మలినసత్త్వప్రధానయై గాయత్రీ సావిత్రీ సరస్వతులనెడు మూఁడురూపములుగఁ గనఁబడి, ఆ పరబ్రహ్మమందు స్వగుణములైన సత్త్వరజస్తమస్సులచేత పుణ్యపాపమిశ్ర భేదములు గల దేవ తరు పాషాణ జలచర క్రిమి మృగ పక్షి నరులతోఁ గూడిన త్రిజగములను తోఁపింపఁజేసి వానికి సృష్టిస్థితిసంహారతిరోధానానుగ్రహములఁ గలుగఁజేయుచు నుండును. ఆ త్రిగుణములవలనఁ బుట్టినవి యీక్రింద విభజనగఁ దెలుపఁబడుచున్నవి.

సత్త్వగుణమువలనఁ జతుర్ముఖబ్రహ్మ మొదలగు ముప్పదిమూఁడుకోట్లదేవతలు పుట్టిరి.

రజోగుణమువలన మనుష్యులు, మృగములు, పక్షులు, పురుగులు, జలచరములు లోనగు సకల జంగమప్రాణులు పుట్టెను.

తమోగుణమువలన భూమి పర్యంత వృక్షపాషాణములు మొదలగు స్థావరము లన్నియుఁబుట్టెను. ఈ త్రిగుణములు ఒక్కటొక్కటితోఁ గలిసి సత్త్వసత్త్వము, సత్త్వరాజసము, సత్త్వతమస్సు, రజస్సత్త్వము, రజోరజస్సు, రజస్తమస్సు, తమస్సత్త్వము, తమోరజస్సు, తమస్తమస్సు అని తొమ్మిదివిధములయ్యెను.

అందు సత్త్వగుణ మందలిసత్త్వగుణమువలన విరాట్టు సూత్రేశ్వరుఁడు మొదలగు వారు పుట్టిరి.

సత్త్వగుణమందలి రజోగుణమువలన, దేవఋషులు, అఱువదినాలుగుకోట్లు వాలఖిల్యులు వైఖానసులు మొదలగువారు జనించిరి.

సత్త్వగుణమునందలి తమోగుణమువలన యక్షులు రక్షస్సులు విద్యాధరులు లోనగువారు జన్మించిరి.

రజోగుణమందలి సత్త్వగుణమువలన జనసంఘ ముదయించెను.

రజోగుణమందలి రజోగుణమువలన నాలుగుకాళ్ళుగల పశువులు మృగములు మొదలగునవి గలిగెను.

పూజింపఁదగిన పద్మములు కలువలును, కల్పకము పారిజాతము మందారము హరిచందనము సంతానము లోనగు కల్పవృక్షములును, పొన్నలు సురపొన్నలు లోనగునవియును పుట్టెను.

1. తమోగుణముతోఁగూడిన సత్త్వగుణమందలి తమోగుణమువలన తమిదె ఉలవ జొన్న కొఱ్ఱ సజ్జ ఆరిక వరిగ మొదలగు క్షుద్రధాన్యములును, ఆవాలు మిరియాలు మిరపకాయలు మొదలైనవి పండెడి నేలలు నుదయించెను.

2. తమో...మందలి రజోగుణమువలన నల్లవరి కంది నువ్వు మినుము అనుము ఆముదములు లోనగు పైరులును, జాజికాయలు లవంగములు ఏలకకాయలు పసుపులోనగునవి పండెడు నేలలును పుట్టెను.

3. తమో...మందలి సత్త్వగుణమువలన తెల్లవరి సన్నవరి నివ్వరివరి పెసలు గోధుమలు యవలు చామలు చెఱకు మేలగుకాయలు పండ్లు ఆకులు పూవులు మొదలైనవి పండెడు నేలలు పుట్టెను.

ఇవ్విధముగ సమష్టిరూపమైన మూలావిద్య వ్యష్టిరూపమైన తూలావిద్య అనెడు రెండురూపములుగల మలినసత్త్వప్రధానయగు మూలప్రకృతి తనత్రిగుణములచేత తొలుత త్రిశక్తులుగఁ దోఁచి వెనుక ఆ త్రిగుణపరస్పరసమ్మేళనమువలన నవవిధములై పిదప ఆ నవవిధాన్యోన్య సమ్మేళముచేత సప్తవింశతివిధములై తెల్లనివస్త్రమున చిత్రములు కల్పితమైనట్టు శుద్ధపరబ్రహ్మమందు పైని జెప్పఁబడిన యిరువదియేడు భేదములుగల సృష్టిగలయట్లుగఁగనఁబఱిచెను. మఱి వేదపురుషుఁడు ఈ యిరువదియేడు భేదములుగల సృష్టికి కారణమైన ప్రకృతిమయమగు గాయత్రి మూఁడు పాదములును "**భూర్భువస్సువ**" యను వ్యాహృతి త్రయముతోడ నిరువదియేడు అక్షరములును గలదని చెప్పి దానిని ద్విజాతులగు బ్రహ్మ క్షత్రియవైశ్యులకు తారతమ్యముగ నుపాస్యముగ నిర్ణయించెను. మఱి యా గాయత్రికి మాఱురూపమగు యజ్ఞోపవీతము మూఁడు సూత్రములు గలది. అందొక్కసూత్రమునకు మూఁడేసి అంతరసూత్రములు గలవు. ఆ యాంతరసూత్రములయం దొక్కటొక్కటికి మూఁడుమూఁడుపోగులు గలవు గాన మూఁడు పెద్దపోగులుగల ఆ యజ్ఞోపవీతము ఇరువది యేడుపోగులు గలదయ్యెను. ఆ తంతువులే యిరువదియేడు భేదములుగల జగత్తు, ఆ జగద్రూపమగు యజ్ఞోపవీతమునే గాయత్రి యని ద్విజాతులు ధరించి పరబ్రహ్మము నుద్దేశించి సర్వకర్మములఁ జేయవలయు ననియు దాని ధరించుదాఁక కర్మకాండ మనుష్ఠింపవలయు ననియు, వెనుక సద్గురుకరుణచేత విజ్ఞానము కలిగి గాయత్రీయజ్ఞోపవీతప్రపంచవిచారణ చేసి యజ్ఞోపవీతమందలి మూఁడుతంతువులకు కూటస్థానమైన ముడియే బ్రహ్మముడి యనియు అదియే అమలసత్త్వప్రధానయగు

అణిమాదిసిద్ధులుగల విశ్వావసుపరావసుప్రభృతిసిద్ధులును, మనుఁడు హనుమంతుఁడు విష్ణువు ధర్ముఁడు నారాయణుఁడు మొదలగు సాధ్యులును, బ్రహ్మర్షులగు సనకాది మహామునులు మొదలైనవారు పుట్టిరి.

2. సత్త్వ...మందలి రజోగుణమువలన నిత్యపవిత్రులగు వసిష్ఠాగస్త్యదధీచి గౌతమభరద్వాజాదిఋషులును, శుకవామదేవజాబాల్యాదిమౌనులును, భగవన్నామ పరాయణులగు ప్రహ్లాదపుండరీకనారదాంబరీషాదిపరమభాగవతులును పుట్టిరి.

3. సత్త్వ...మందలి సత్త్వగుణమువలన ఇంద్రుఁడు మొదలగు దిక్పాలకులును ముప్పదిమూఁడుకోట్ల వేలుపులును, బ్రహ్మవిష్ణురుద్రేశ్వరసదాశివులును, బృహస్పతి విశ్వకర్మ నందికుమారగణనాథాదులును, దుర్వాసోదత్తాత్రేయాదిమహర్షులును కాలాగ్ని రుద్రహాటకేశ్వరాదులును పుట్టిరి.

1. సత్త్వగుణముతోఁగలసిన సత్త్వగుణమందలితమోగుణమువలన విరాట్పురుషుఁ డు హిరణ్యగర్భుఁడు అవ్యాకృతుఁడు స్థూలగణేశ్వరుఁడు సవికల్పకజ్ఞాననిష్ఠులు లోనగువారు పుట్టిరి.

2. సత్త్వ...మందలి రజోగుణమువలన సూత్రాత్ముఁడు సూక్ష్మనాయకుఁడు నిర్వికల్పకసమాధినిష్ఠులు, బ్రహ్మవిదుఁడు బ్రహ్మవిద్వరుఁడు బ్రహ్మవిద్వరీయుఁడు బ్రహ్మవిద్వరిష్ఠుఁడు లోనగు జీవన్ముక్తులును ఉద్భవించిరి.

3. సత్త్వ...మందలి సత్త్వగుణమువలన సర్వజ్ఞత్వము, సర్వేశ్వరత్వము, సర్వాంతర్యామిత్వము, సర్వకర్తృత్వము, సర్వనియామకత్వము లోనగు మహాగుణములును సృష్టి, స్థితి, సంహారము, తిరోధానము, అనుగ్రహము అనెడిపంచకృత్యములును గల పరమేశ్వరుఁడు పుట్టెను.

1. రజోగుణముతోఁగూడిన తమోగుణమందలి తమోగుణమువలన అడవియీఁ గలు తేళ్లు కందిరీఁగలు ఉసిళ్లు చీమలు ఈఁగలు పాములు మిడుతలు మింటను మంటను పుట్టు జంతువులగు మిడుఁగురుపురుగులు పట్టుపురుగులు ముఖమల్పురుగులు చెమటవల్ల పుట్టెడి పేలు ఈళ్లు చీర పేలు ఎఱ్ఱులు నల్లులు దోమలు లోనగునవి పుట్టెను.

2. రజో...మందలి రజోగుణమువలన మొసళ్లు ఎండ్రకాయలు నత్తలు గవ్వలు కాకిచిప్పలు ముత్తెపుఁజిప్పలు సంకులు చేపలు తాఁబేళ్ళు నీటిపాములు కప్పలు జలగలు లోనగు జలజంతువులును పుట్టెను.

3. రజో...మందలి సత్త్వగుణమువలన కాకులు పిచ్చుకలు చిలుకులు గోరువంకలు నెమిళ్ళు హంసలు కొంగలు చక్రవాకములు చకోరములు గండభేరుండములు శరభములు డేగలు సాళువములు కోకిలలు గరుడపక్షులు గ్రద్దలు కౌఁజులు వానకోయిలలు గువ్వలు కోళ్ళు పావురాళ్ళు గిజిగాళ్ళు లోనగు పక్షులు పుట్టెను.

1. రజోగుణముతోఁగూడిన రజోగుణమందలి తమోగుణమువలన సింహములు పులులు అడవిపందులు ఎలుఁగులు ఊరఁబందులు ఎలుకలు పందికొక్కులు కుక్కలు నక్కలు పిల్లులు బల్లులు చివంగులు తోఁడేళ్ళు కుందేళ్ళు గాడిదలు చిఱుతపులులు ఉడుములు లోనగు మృగములు పుట్టెను.

2. రజో...మందలి రజోగుణమువలన క్రోఁతులు ఏనుఁగులు గుఱ్ఱములు మేఁకలు గొఱ్ఱెలు ఎనుములు పునుఁగుజవ్వాజిపిల్లులు కస్తూరిమృగములు ఒంటెలు ఖడ్గమృగములు లోనగునవి పుట్టెను.

3. రజో..మందలి సత్త్వగుణమువలన కామధేనుకులమునఁబుట్టిన కఱియావులు మొదలగు గోవులును, చమరీమృగములు నల్లయిఱ్ఱులు జింకలు దుప్పులు లోనగునవి పుట్టెను.

1. రజోగుణముతోఁగూడిన సత్త్వగుణమందలితమోగుణమువలన శూద్రులును మంగల చాకల మాల మాదిగలును, శబర హూణ మ్లేచ్ఛ కంక కిరాతకులును, బోయ ఎఱుక ఏనాది చెంచు దొమ్మరి కుమ్మరి సాలె జాంద్ర అగసాలె లోనగు జాతులవారును, మద్యమాంసభక్షకులును, జనభయంకరులును చోరులును కటికివాండ్రును మఱియు ఘాతుకపుఁబనులు చేయువారును లోనగువారు పుట్టిరి.

2. రజో...మందలి రజోగుణమువలన, చదువుట, ఇచ్చుట, పుణ్యకర్మములు చేయుట, దుష్టనిగ్రహ శిష్టపరిపాలన భూరక్షణములు లోనగు పనులు గల రాజులును, దున్నుట, ఆవులఁగాచుట, బేరమాడుట, లోనగు పనులుగల కోమట్లును, బేరులును లోనగువారు పుట్టిరి.

3. రజో...మందలి సత్త్వగుణమువలన బ్రహ్మవాదులును వేదశాస్త్రాదివిద్యాధ్యయన సంపన్నులును బ్రహ్మచర్యాద్యాశ్రమాచారవంతులును అయిన ఆన్ధ్ర కర్ణాట ద్రావిడ ఘూర్జర మహారాష్ట్రులనెడు పంచవిధద్రావిడులును, ఉత్కల మైథిల గౌడ కనోజ సారస్వత సార్వర్యులనెడి పంచగౌడులును పుట్టిరి. వీరే దశవిధ బ్రాహ్మణులు.

1. తమోగుణముతోఁగూడిన తమోగుణమందలి తమోగుణమువలన, నీళ్ళులేని భూములును, కొండలు ముండ్లచెట్లు గండ్లు ఊళ్ళు లోనగునవి గలిగి జనులచేత పోఁ గూడనిమార్గములును జనులు సంచరింపదగినకొండలును, మొఱపనేలలును, చవిటి నేలలును, తృణకాష్ఠజలసమృద్ధులులేక దేవబ్రాహ్మణవర్జితములును నై పరోపకారరహితు లగు కేవల తమోగుణజనులకు నివాసములై కంపు చేఁదు ఉప్పు గల జలములుగలిగి భూతదయాపశ్చాత్తాపములులేక భూతవేతాళబ్రహ్మరాక్షసాది దుష్టగ్రహనివాసములై తామసాహారములును తామసదానములును తామసతపస్సులును తామసశ్రద్ధలును తామసయజ్ఞములును గల జనులు వసించు గ్రామములుగల దేశములు పుట్టెను.

2. తమో...మందలిరజోగుణమువలన సారవంతములై పంటలకుఁదగి తియ్యని తేటచల్లనినీళ్ళు గలిగి రాజసాహారములు దానములు తపస్సులు శ్రద్ధలు యజ్ఞములు గల జననివాససంచారయోగ్యములైన భూములును, మృదువులై జారచోరకంటకరహితములైన మార్గములును, మేలగు కొండలును రేగటిమన్ను ఎఱ్ఱనిమన్ను గల నేలలును, మృదువులై మనుష్యకార్యములకు యోగ్యములైన ఊళ్ళును సామాన్యజంతువులచే పూజింపఁబడెడి దేవబ్రాహ్మణనివాసయోగ్యములైన యూళ్ళును గల దేశములును జనించెను.

3. తమో...మందలి సత్త్వగుణమువలన పుణ్యక్షేత్రములును గంగాదిపుణ్య నదులును పవిత్రజలములుగలిగి దేవతలచేత బ్రాహ్మణులచేత నెల్లప్పుడు సేవింపఁబడెడు కాశి, కాంచి, మథుర, అయోధ్య, ద్వారవతి అవంతి లోనగు పుణ్యపట్టణములు గల భూములును వేంకటాద్రి, భద్రాద్రి, సింహాద్రి, అరుణాచలము, శ్రీశైలము, అగస్త్యగిరి, కైలాసము, హిమాలయము, మేరుగిరి, సుందరపర్వతము లోనగు పుణ్యపర్వతములును, గోపిచందన శ్వేత మృత్తికలును, ఫల పుష్పపత్ర యోగ్యములగు చెట్లుగల నేలలును సజ్జనసంచారమార్గములును సాలగ్రామబాణలింగశోణభద్రాగణపతి స్వర్ణ నిమళరాజావర్తములును యమున ఊళ్ళును లోనగు శిలలును బంగారు వెండి లోనగు లోహములు పుట్టెడిచోట్లును వజ్రము వైడూర్యము లోనగు రత్నములగనులుగల నేలలును బ్రహ్మవిట్ బ్రహ్మవిద్వర బ్రహ్మవిద్వరీయ బ్రహ్మవిద్వరిష్ఠులగు మహర్షుల సంచారమునకు నివాసమునకుఁ దగిన స్థలములును సాత్త్వికాహార దానతపోయజ్ఞశ్రద్ధలుగల జనులకు నివాసపాత్రములగు క్షేత్రములును పుట్టెను.

1. తమోగుణముతోఁగూడిన రజోగుణమందలి తమోగుణమువలన చేఁదు ముండ్లు గలిగి నీడలు పువ్వులు పండ్లు లేక నిద్రాలస్యములు సోమరితనము లోనగు తామస గుణములు గల దుర్జనులకుఁ దగిన ముష్టి వేము తుమ్మ బలురక్కసి నాగచెముఁడు తాటి తాఁడి యీఁత లోనగు నికృష్టపుచెట్లును దుర్గంధసహితములై అల్పజలములుగల యేళ్లను పిశాచ దుష్టజనసంచారములకుఁ దగిన యూళ్లను పుట్టెను.

2. తమో...మందలి రజోగుణమువలన రాజసజనులకు యోగ్యములైన ఫలపుష్పపత్రములు గలిగి ఔషధములకు భక్షణములకుఁదగిన నిమ్మ దానిమ్మ జమ్మి మఱ్ఱి కానుఁగు నేరేడు చింత లోనగు తరువులును మనుష్యులచే సేవింపఁదగిన పుష్పములు, తీఁగెలు, పొదలు, పొదరిండ్లును పుట్టెను.

3. తమో...మందలి సత్త్వగుణమువలన సాత్త్వికజనులకుఁదగిన, అరఁటి, పనస, మామిడి వెలగ రావి తులసి బిల్వము మల్లె లోనగు చెట్లును, యజ్ఞములకుఁదగినచంద్ర మేఁడి ఉత్తరేణి దర్భ లోనగునవియును, దేవర్షులు, బ్రాహ్మణులు లోనగు నుత్తములచేత

త్రిజగత్పూజ్యముగా నొనర్చి గురుఁడై దీపించి కైలాసశై
లజలింగం బలతిల్ల నిల్పు శివలీలాశంకరుం గొల్చెదన్॥ 4

టీకా :- మున్=పూర్వము, అజసంస్తోత్రముఙ,అజ=బ్రహ్మయొక్క, సంస్తోత్రమున్= పొగడికను, ఎఱింగి=తెలిసికొని, (అనఁగా=వేదబాహ్యులై దేహమే పరమాత్మ, మరణమే మోక్షము, అనెడు చార్వాకులును,) ఇంద్రియములే పరమాత్మ, మరణమే మోక్షము, అను చార్వాకైకదేశికులును, ప్రాణమే పరమాత్మ, దానినాశమే మోక్షము, అనెడి **సౌగతు**లును, దేహేంద్రియప్రాణములసంకోచవికాసావస్థలు గలవాఁడే ఆత్మ, నిత్యమును పరమాణురూపమునైన అలౌకికాకాశమధ్యమందు క్రమక్రమముగ సంచరించుటే మోక్షము, అనెడి **జైనులు**ను, బుద్ధియే బ్రహ్మము, సుఖదుఃఖాదిద్వంద్వముల నంటని శుద్ధబుద్ధి గల్గియుండుటే మోక్షము, అనెడు **బౌద్ధులు**ను; శూన్యమే ఆత్మ, దానియందుఁగలియుటే మోక్షము, అనెడి **ఆర్హతులు**ను, నీటియందు బుగ్గలు కనఁబడినట్లు శూన్యమందు బహురూపములు తోఁచునదే యాత్మ, ఆ రూపములు వీడి శూన్యమందుఁ గలియుటే మోక్షము అనెడి **క్షపణులు**ను, ఆనందమే ఆత్మ ఆకాశగమనదూరదృష్టిదూరశ్రవణాదిసిద్ధులు గలిగియుండుటే మోక్షము, అనెడు **రుద్రకౌళభైరవయామళులు**ను, ఆనందమే ఆత్మ, ఆనందోద్బోధకములైన మధుమాంససంగమాదులవలనఁ గలుగు ఆనందప్రాప్తియే మోక్షము అనెడు **శాక్తేయులు**ను, నాడీమధ్యమున అణుపరమాణుస్వరూపమున వెలుఁగుచు ఇరువదియాఱవతత్త్వరూపుఁడై **పరము వ్యూహము విభవము అర్చ అంతర్యామి** అను రూపముల మెఱయు వాసుదేవుఁడే ఆత్మ, వానియందు స్వరూపహాని లేక కైంకర్యపరుఁడై యుండుటే మోక్షము, అనెడి **పాంచరాత్రులు**ను, ఇందు పర మనఁగ పరమపదము. వ్యూహము లనఁగా వాసుదేవ సంకర్షణ ప్రద్యుమ్న అనిరుద్ధవ్యూహములు. (అందు వాసుదేవవ్యూహము పరమపదము, సంకర్షణవ్యూహము పాతాళము, ప్రద్యుమ్నానిరుద్ధవ్యూహములు క్షీరాబ్ధిమేరువులు, విభవ మనఁగా రామకృష్ణాద్యవతారములు. అర్చయనఁగా వేంకటాచలము, శ్రీరంగము, కాంచి, మేలుకోట లోనగు స్థల విగ్రహారాధనములు, అంతర్యామి యన జీవుఁడే దేహముగఁగల వాసుదేవుఁడు, అని యెఱుఁగవలయును. దేహపుత్రమిత్రకళత్రపశుభృత్యాదులే ఆత్మ, ఇహపరములలో వారికి ఆధివ్యాధులు లేక వారితోఁ గూడి సుఖముగ నుండుటే మోక్షము, అనెడి **లౌకికులు**ను, స్వతస్సిద్ధముగ ప్రమాణసమేతుఁడే ఆత్మ, స్వర్గవైకుంఠకైలాససత్యలోకాదులసాలోక్యాదిపద ప్రాప్తియే మోక్షము, అనెడు **పూర్వమీమాంస**కులైన భాట్టప్రాభాకరులును, మింటివలె మితము లేక శిలవలె జడరూపుఁడై మనోబుద్ధిధర్మములు గలవాఁడే ఆత్మ, శరీరేంద్రియాదికములనెడు నిరువదియొక విధములైన దుఃఖములు లేక ఱాతివలె నుండుటే మోక్షము, అనెడు **నైయాయిక వైశేషికులు**ను, మింటివలె దేని నంటక జ్ఞానస్వరూపమున

గుణసామ్యావస్థయనియు తెలిసి ఆ యజ్ఞోపవీతమును పరిత్యజించుటే సన్న్యాసమనియు అతఁడే బ్రహ్మకాండ మనుష్ఠించువాడనియు తెలిపెను. ఈ కిటుకు తటుకున తెలిసినవాఁడే సర్వకర్మవిముక్తుఁడు జీవన్ముక్తుఁడు. పైనిజెప్పిన ఈ యిరువదియేడు భాగములును సారెసారెకు నొకటితో నొకటి కలిసియనేక విధసృష్టులు గలుగును. గుణత్రతయవివేక శాస్త్రమునుబట్టి నాకు గోచరించినవఱకు వ్రాసితిని. బుద్ధిమంతులగువారు మీఁదుగ నూహించునది. ఇందులకు స్మృతిశ్రుతులు. శ్లో॥ **దైవీ హ్యేషా గుణమయీ మమ మాయా దురత్యయా। మామేవ యే ప్రపద్యంతే మాయామేతాం తరంతి తే.** తా॥ ఈ మాయ త్రిగుణస్వరూపిణి, నాసన్నిధానబలమున సకలప్రాణులను నాయందు, తనత్రిగుణములవలన కల్పించి, వానియందుఁ గ్రీడించుచుండును. అస్మచ్ఛబ్దవాచ్యుఁడనైన నన్నెఱిఁగి పొందువారు ఈ మాయ నతిక్రమింతు రనుట. ఇట్లని గీతావచనము.

శ్రు. **అజామేకాం లోహితశుక్లకృష్ణాం బహ్వీం ప్రజాం జనయంతీగ్ం సరూపాం, అజో హ్యేకో జుషమాణోఽనుశేతే జహాత్యేనాం భుక్తభోగామజోఽన్యః.** తా॥ మూలప్రకృతి సూర్యకాంతి సూర్యునకు వేఱుగానియట్లు, పరబ్రహ్మము నెడఁబాయక ఆ స్వరూప మాత్రముగ నుండెడు శుద్ధసత్త్వప్రధానము. ఆ సూర్యకాంతి సూర్యుని వీడకయే వెలుపల వ్యాపించి చీఁకటిని తనయందు నణఁచుకొని, తనయం దాసూర్యుఁడు కలదిగ ప్రకాశించు తీరున, ఆ పరబ్రహ్మమును విడువకయే బహిర్వ్యాపకము గలదై సృష్టిస్థితిలయాదులు లేనిపరబ్రహ్మమును తా నావరించి, అది తనయందుఁగలయట్లుగను, దానికి సృష్టిస్థితిలయాదులు కలయట్లుగను కనఁబడఁజేయు మలినసత్త్వప్రధానము, అనెడు రెండురూపములు గలది. అందొక్కటియగు మలినసత్త్వప్రధానము పుట్టుకలేనిది. ఎఱుపు తెలుపు నలుపు వన్నెలు గలది. నానావిధరూపములతోఁ గూడిన బహువిధములైన ప్రాణులను పుట్టించునది, సజాతీయవిజాతీయస్వగతభేదశూన్యమై ఉత్పత్తిలేనిదగు పరబ్రహ్మము ఆ ప్రకృతియందు ప్రవేశించి మగ్నమై యుండును. అనుభవించి విడిచిన భోగములుగల యీప్రకృతిసంబంధము లేనివాఁడు ఉత్పత్తి శూన్యుఁడయి ప్రకృతికి విలక్షణుఁడైన పరబ్రహ్మస్వరూపుఁడై యుండుననుట.

"శ్రు. **న శిఖాం వపనం కృత్వా బహిస్సూత్రం త్యజే ద్బుధః। బ్రహ్మసూత్రమిదం జ్ఞేయం సూత్రం నామ పరంపదమ్। తత్సూత్రం ధారయేద్యోగీ స విప్రో వేదపారగః**". తా॥ పండితుఁడయినవాఁడు శిఖాధారణము, ముండనము, లోనగు కర్మములను ముఖ్యములని యెన్నక, వెలుపలి యజ్ఞోపవీతధారణము వ్యర్థమని బ్రహ్మసూత్రధారణమే ముఖ్యమని, బ్రహ్మసూత్ర మనఁగా త్రిగుణవిభాగములవలననైన యిరువదియేడు భేదములు గల ద్వివిధప్రకృతికంటె పరమైన పరమపదమని ఆ సూత్రమును ధరించినవాఁడే **బ్రాహ్మణుఁడు, యోగి, వేదముల తుదముట్ట** నెఱిఁగినవాఁడని **యెఱుఁగవలయుననుట**. ఇట్లని బ్రహ్మోపనిషత్తునందుఁ గలదు.

మఱియు రజోగుణమువలనcగలిగిన మనుష్యులు లోనగు సకలజంగమ ప్రాణులలో రజస్సత్త్వసత్త్వగుణమువలనcబుట్టిన బ్రహ్మవాదులైన బ్రాహ్మణులకును, రజస్సత్త్వరజోగుణమువలన జనించిన క్షత్రియవైశ్యులకును, రజస్సత్త్వతమోగుణమువలన జన్మించిన శూద్రులకును, తక్కినజాతులలోcగలిగిన జనులకును ఆహారములును, దానములును, యజ్ఞములును తపస్సులును పూజలును శ్రద్ధలును సాత్త్వికరాజసతామస భేదములచేత మూcడు విధములుగ నుండును. అందు ఆయుర్వృద్ధిని శరీరశక్తిని ఆరోగ్యమును సుఖమును సప్తధాతువృద్ధిని జ్ఞానమును గలిగించు **తేనె పాలు నెయ్యి మినుములు గోధుమలు పెసలు** లోనగునవి **సాత్త్వికాహారము** లనcబడును. కామక్రోధాదులను ప్రబలcజేయు **కారము పులుపు ఉప్పు వేcడిమి చేcదు వగరు చుఱుకు**గల పదార్థములు **రాజసాహారములు** నాcబడును. జాములు గడచినది రసహీనమయినది దుర్గంధముగలది **చలిది ఎంగిలి అపవిత్రతగల పదార్థములు తామసాహారము** లగును. **దానములు॥** దేశకాలపాత్రముల నెఱిcగి యిచ్చుట సాత్త్వికదాన మగును. శాస్త్రోక్తక్రమముగc జేయు యజ్ఞములును, పూజలును, తపస్సులును సాత్త్వికము లనc బడును. డంభమునిమిత్తము మెప్పుదలలకు చేయు యజ్ఞములును, పూజలును తపస్సులును రాజసము లనcబడును. అశాస్త్రీయముగను, భయంకరముగను జేయు యజ్ఞములును, పూజలును, తపస్సులును తామసములగును. **శ్రద్ధావివరణము॥** ధర్మములును, కర్మములును నియతములని ఫలాపేక్షలేక యీశ్వరార్పణబుద్ధిచేతc జేయుట **సాత్త్వికశ్రద్ధ**. కాయక్లేశభయమున భక్తిలేక కర్మములను, ధర్మములను జేయుట **రాజసశ్రద్ధ**. మోహమువలన భక్తిలేక అశాస్త్రీయముగ కర్మములను, ధర్మములను జేయుట **తామసశ్రద్ధ** యనcబడును. ఇట్లు గీతాప్రమాణము. ఇవి యన్నియు చక్కcగ నెఱిcగి సకలజనుల గుణములను నిర్ణయించి బుద్ధిమంతులు సర్వవిషయములయందును మెలcకువ గలిగి మెలcగుచు ముక్తులు గావలయును.

అవతారిక:– ఈ శాస్త్రము నిర్విఘ్నముగ నెఱవేఱుటకొఱకు వల్లభాగణపతి సుత్తింపc బడుచున్నాcడు.

శా॥ శ్రీమద్వామనిజోరువిష్టరమునం జెన్నొందు శ్రీవల్లభా
రామారత్నముc గౌcగిలించుకొని తారాజారప్రత్యగ్రరే
ఖాముక్తావళి మౌళిc దాల్చి విలసత్కాశ్మీరశోణాంగుcడై
ప్రేమ న్బొల్చు గణేశు నెంతు నతిగంభీరోక్తి నిష్టాప్తికిన్. 3

టీకా :– శ్రీమ... రమనc, శ్రీమత్=శోభాయుక్తమైన, వామ=ఎడమదైన, నిజ=తనదైన, ఊరు=తొడయనెడు, విష్టరమునc=పీఠమందు, చెన్నొందు...రత్నముc, చెన్నొందు=

సొగసైన, శ్రీ=లక్ష్మీస్వరూపిణియైన, వల్లభా=వల్లభయనుపేరుగల, రామారత్నముc= కాంతామణిని, కౌcగిలించికొని=ఆలింగనముచేసికొని, తారా...వళిc, తారాజార=చంద్రుని యొక్క, ప్రత్యగ్ర=కొత్తయైన, రేఖా=కళయనెడు, ముక్తా=ముత్యముల యొక్క, ఆవళిc= సరమును, మౌళిc=కిరీటమందు, తాల్చి=ధరించి, విల...గుcడై, విలసత్=మిక్కిలి ప్రకాశించుచున్న, కాశ్మీర=కుంకుమపువ్వువలె, ని॥ **బాహ్లీకం పీతనం కాంతం పిశునం రుధిరాహ్వయం, కాశ్మీరం చ గుడం రక్తం తథా కాలేయకం చ తత్॥** అని ప్రతాప నిఘంటువు. శోణ=ఎఱ్ఱనైన, అంగుcడై=శరీరముగలవాcడై, పొల్చు గణేశుc, పొల్చు=వెలుc గుచున్న, గణ=ప్రమథవీరనరసురరద్రపితృ ఋషి దైత్యరాక్షసభూత పిశాచవిశ్వేదేవవసుతుషిత భాస్వరానిల మహారాజికసాధ్యాదిసకల గణములకును, ఈశుc=ప్రభువైన వల్లభాగణపతిని, ఇష్టాప్తికిc=ఇష్టసిద్ధికొఱకు, అతిగంభీరోక్తిc, అతి=మిక్కిలి, గంభీర=తెలియనలవిగాని, ఉక్తిc=పరావాక్కుచేత, ప్రేమc=ప్రీతితోడ, ఎంతుc=కొనియాడుచున్నాcడను.

తాత్పర్యము :– సొగసగు తనయెడమతొడ యనియెడు పీఠముమీcద కూర్చుండి యుండెడి వల్లభయను పేరుగల తనప్రియవల్లభను కౌcగిలించికొని బాలచంద్రుని కిరీటమున ధరించి కుంకుమపువ్వువలె నెఱ్ఱని యొడలుగలిగి ప్రకాశించుచుండెడి వల్లభాగణపతిని నామనోరథము నెఱవేఱుటకొఱకు మిక్కిలి మక్కువతో పొగడుచున్నానని తాత్పర్యము.

మఱియు లోకమున గణపతి బ్రహ్మచారియని వాడుక యుండcగా నీగ్రంథమున గృహస్థునిగ స్తుతించుట యెట్లనిన దుర్వాసుcడు శ్రీపురమును వర్ణించినపుడు చెప్పిన ఆర్యాద్విశతియందు శ్లో॥ **వందే గజేంద్రవదనం వామాంకారూఢవల్లభాశ్లిష్టం, కుంకుమ పరాగశోణం కువలయినీజారకోరకాపీడం** అని, మఱియు దశభుజమహాగణపతి మంత్రధ్యానమున శ్లో॥ **హస్తీంద్రాననమిందుచూడమరుణచ్ఛాయం త్రినేత్రం రసాదాశ్లిష్టం ప్రియయా సపద్మకరయా స్వాంకస్థయా సంతతమ్। బీజాపూరగదాధనుర్వి శిఖయు క్చక్రాబ్జపాశోత్పల। వ్రీహ్యగ్రస్వవిషాణరత్నకలశాన్ హస్తైర్వహంతం భజే॥** అనియు చెప్పc బడియున్నది. వెండియు శివునకు నిరువదియైదు లీలలును శక్తికనంతరూపములును, విష్ణువునకు దశావతారములును గలయట్లు గణపతికిని ఇరువదియొక్క లీలలు గలవని గణపతిపురాణ కల్పములు ప్రసిద్ధముగ ఘోషించుచున్నవి. గ్రంథవిస్తరభీతిచేత నవి యిచ్చుట వ్రాయcబడవు.

అవతారిక:– శ్రీమదద్వైతమతభాష్యకారులును, పరమహంసపరివ్రాజ– కాచార్యులును అగు శ్రీశంకరాచార్యులు వినుతింపcబడుచున్నారు.

మ. అజసంస్తోత్ర మెఱింగి పంప హరి మున్ వ్యాసాఖ్యసూత్రాదులన్
సృజియింపం గొని వాని దుర్మతములన్ శిక్షించి శ్రీభాష్యముల్

హరునిచేరువకు నరిగి బహుప్రకారంబులఁ బొగడఁగా ఆతండు ప్రీతుండై శ్రీహరిఁగని నీవు భూలోకంబున వ్యాసుండను పేరఁ బుట్టి నష్టించిన చతుర్వేదశాఖార్థంబులుగల అష్టాదశపురాణములను వ్యాసస్మృతిని మహాభారతంబును బ్రహ్మసూత్రంబులను నిర్మింపుము అని పంప, ఆ నారాయణుండు ద్వాపరయుగాంతంబున బాదరాయణుండై జనించి హరుఁడు చెప్పినట్లు అష్టాదశపురాణాదుల నిర్మించెను. అంత త్రిలోకశంకరుఁ డగు శంకరుండు భూలోకంబున శంకరాచార్యుండై విష్ణువహ్నివరుణవాయుస్వరూపులగు పద్మపాదహస్తామలకతోటకవార్తికు లనెడు నలువురు శిష్యులతోడ ఆవిర్భవించి వ్యాసకృతసూత్రపురాణాదులను దా ననుసరించి దుష్టులగు దుర్మతవాదుల నష్టపఱప దిగ్విజయంబు చేసి శిష్టుల సంరక్షించి శైవ, వైష్ణవ, కాపాలిక, శాక్త, సౌర, గాణాపత్యము లనెడి షణ్మతములను ॥శ్లో॥ **అలింగకమచక్రాంకమజటాస్థ్యసురామిషమ్। అరక్తక మనూచ్ఛిష్టం షడస్మాభిరనిష్ఠితమ్॥** అను స్మృత్యర్థప్రకారముగ భూలోకంబున ప్రతిష్ఠించి పరమమోక్షప్రదంబులగు ఉపనిషద్భాష్యగీతాభాష్యసూత్రభాష్యములనెడు ప్రస్థానత్రయమును ఉత్తమాధికారుల నిమిత్తము నిర్మించి ఆ ప్రస్థానత్రయముఁజూడ సమర్థత లేనివారికి (అద్వైతమకరందము ఆత్మబోధప్రకాశిక దృగ్దృశ్యవివేకము) మొదలగు వేదాంతగ్రంథములఁ గల్పించి శరీరముతోడ కైలాసంబున కేగి చంద్రమౌళియను పేరనొప్పెడు స్ఫటికలింగంబుఁ దెచ్చి తిల్లయనెడి పేరుగల చిదంబరంబున ప్రతిష్ఠించిన పరమశివుని యిరువదియైదు లీలలకంటె వేఱయిన లీలాస్వరూపుఁడగు శ్రీశంకరగోవింద భగవత్పాదుల నారాధించు చున్నానని తాత్పర్యము.

శివునిపంచవింశతిలీలలవివరణము॥ చంద్రుని ధరించుట, ఉమాదేవితోఁ గూడికొనుట, ధర్మదేవతారూపమగు వృషభము నెక్కుట, నృత్యమాడుట, పార్వతీదేవిని పెండ్లియాడుట, భిక్షమెత్తుట, మన్మథునిఁ ద్రుంచుట, యముని గెల్చుట, త్రిపురములఁ గాల్చుట, జలంధరాసురునిఁ జంపుట, గజాసురునిఁ జక్కాడుట, వీరభద్రావతారమెత్తుట, విష్ణువు నర్ధశరీరంబున నిల్చుట, పార్వతీదేవి కర్ధశరీరం బొసఁగుట, మాయాకిరాతుఁ డగుట, కంకాళరూపి యగుట, చండీశ్వరు ననుగ్రహించుట, విషము భక్షించుట, విష్ణువునకు చక్రం బిచ్చుట, విఘ్నముల హరించుట, ఉమాకుమారులతోఁగూడి యుండుట, ఏకపాద రుద్రుఁడగుట, సుఖాసనంబున నుండుట, దక్షిణామూర్తిరూపంబు ధరించుట లింగోద్భవుఁ డగుట యనునవి.

అవతారిక :– జీర్ణాద్వైతమత పునరుద్ధారకులును, స్వకులాచార్యులును అగు అద్వైతమత ప్రతిష్ఠాపన లక్ష్మీనారాయణదీక్షితులు కొనియాడఁబడుచున్నారు.

శా. **శ్రీనాథార్చితదక్షిణాననకలం జెన్నొంది యద్వైతల–**
క్ష్మీనారాయణదీక్షితుం డనఁ గుల శ్రేయంబు సాంకర్యతన్

వెలుఁగు వాఁడే ఆత్మ, ప్రకృతిపురుషవివేకముచేత అజ్ఞాననాశమగుటే మోక్షము, అనెడు **సాంఖ్యులు**ను, వస్త్వంతరసంబంధము లేక విజ్ఞానస్వరూపమున మెఱయువాఁడే ఆత్మ, యోగాభ్యాసబలమున మనోలయము గలిగి అజ్ఞానము నశించుటే మోక్షము అనెడు **పాతంజలులు**ను, నిత్యవ్యాపకరూపుఁడే ఆత్మ, ఆ యాత్మ సర్వజ్ఞుఁడు సర్వపరిపూర్ణుఁడు అని తాను కించిద్జ్ఞుఁడు అని తలఁచి ఆ యాత్మయందు జ్ఞప్తిగలిగి యుండుటే మోక్షము అనెడు **పాశుపతులు**ను, కర్తృత్వాద్యభిమానరూపసంసారమునకు వేఱైనవాఁడే యాత్మ, దానిని విడిచి భగవంతునియందు జ్ఞప్తిగలిగి యుండుటయే మోక్షము, అను **కాపాలికమహావ్రతులు**ను, నిత్యవ్యాపకజ్ఞానక్రియాస్వరూపపరమశివుఁడే ఆత్మ, షడధ్వాతీతపరశివసమానత్వమే మోక్షము, అనెడు **మాంత్రిక శైవవీర శైవులును**, గణపతియే కర్త, సూర్యుఁడే పరుఁడు ఆ గణపతి సూర్యసాలోక్యాదిపదములఁ జెందుటే మోక్షము, అను **గాణాపత్యసౌరులును**, సర్వోత్తముఁడు సమానరహితుఁడు అయిన సర్వేశ్వరుఁడే పరమాత్మ, వాని నుపాసించి యిహమందలి రూపములవంటి రూపులతోడనే వాని లోకమందు వసించుటే మోక్షము, అను **ద్వైతులు**ను, ప్రాణుల పుట్టుట, గిట్టుటలు స్వభావమే కాని పుట్టింపగిట్టింప కర్త యొకఁడు లేఁడు, అను **స్వభావవాదులు**ను, మఱియు తక్కిన పరిణామవాదులు లోనగువారును 'క్రమక్రమంబుగ భూమి నాక్రమించి వర్ణాశ్రమ ధర్మములను యాగయోగతపోనిష్ఠాదులను నశింపఁజేయఁగా పాపంబు పెరుఁగ ఆ బరువు నోరువఁజాలక భూదేవి కటకటపడి బ్రహ్మపాలి కేఁగి వాపోవ ఆ పరమేష్ఠి ధరణి నూరడించి పరమేశ్వరుఁడగు తనసన్నిధికి వచ్చికొనియాడఁగా తెలిసికొని యని భావము. హరిన్= శ్రీమహావిష్ణువును, పంపన్=అంపింపఁగా, వ్యాసాఖ్యన్=(విష్ణువు, ద్వాపరయుగ మందు) వ్యాసనామముచేత, సూత్రాదులన్, సూత్ర=బ్రహ్మసూత్రమే, ఆదులన్=మొదలగు వానిని, సృజింపన్=కల్పింపఁగా, అనఁగా చతుర్ముఖుని చతుర్ముఖంబులయందుఁబుట్టిన ఋగ్యజుస్సామాథర్వణంబులనెడి చతుర్వేదంబులలో ఋగ్వేదము ఇరువదియొక్క శాఖలును, ఆథర్వణ వేదంబు ఏఁబదిశాఖలును గలదయ్యెను. ఆ వేదశాఖలు యుగభేదముచేతను, రాజపరిపాలనావిశేషము చేతను, నాస్తికమతసాంకర్యముచేతను బ్రాహ్మణాదివర్ణస్థులకు చిత్తస్థిరత్వము తప్పుటచేతను క్రమక్రమముగ కొన్ని క్షీణించెను. క్షీణించిన శాఖల యందేమి విశేషములు గలవో యనెడు సందియములు జనులు పొందకుండ నశించిన వేదశాఖార్థముల శ్రీవేదవ్యాసుండు సంగ్రహించి మూఁడులక్షలగ్రంథపరిమితి గలిగి శివునిమహిమను దెలిపెడు **శివమార్కండేయభవిష్యత్ లింగవరాహస్కాందవామనకూర్మ మత్స్యబ్రహ్మాండములనెడి పదిపురాణములను**, ఏఁబదివేల గ్రంథంబు గలిగి విష్ణుదేవుని మహత్త్వంబు ప్రకటించునట్టి **విష్ణుభాగవతనారదగారుడములనెడు నాలుగుపురాణములను,** ఇరువదియైదువేలగ్రంథసంఖ్య గలిగి బ్రహ్మదేవుని మహిమలఁజెప్పెడు **బ్రాహ్మపాద్మము**

లనెడి రెండు పురాణములను, పంద్రెండువేలయేనూఱు గ్రంథసంఖ్యగలిగి సూర్యుని మహిమను దెలిపెడి **బ్రహ్మకైవర్తపురాణము**ను, పంద్రెండువేల యేనూఱుగ్రంథపరిమితి గలిగి అగ్ని దేవుని ప్రతిపాదించునట్టి **ఆగ్నేయపురాణము**నుగా పదునెనిమిది పురాణములనిర్మించి వెనుక పంచమవేదం బనంబరఁగిన శ్రీమహాభారతమనెడి యితిహాసమును గల్పించి ఉపపురాణములని ప్రసిద్ధిఁజెంది వైదిక కర్మాదులఁ బ్రతిపాదించుచు పురాణనామములు గల మునులచేత నిర్మింపఁబడిన **సనత్కుమార, నారసింహ, నంది, శివధర్మ, దుర్వాసో, నారద, కపిల, మను, ఉశనో, బ్రహ్మాండ, వరుణ, కాశి, వసిష్ఠ, లింగ, సాంబ, సౌర, పరాశర, మరీచి, భార్గవ,** పురాణములను సంస్కరించి, నాలుగువర్ణములయు, నాల్గాశ్రమములయు, పదునెనిమిది జాతులయు ఆచారములను, మహాపాపములకు ప్రాయశ్చిత్తములను వ్యవహారభేదములను దెలుపుచు స్మృతులని ప్రసిద్ధికెక్కి స్మృతులనామములుగలవారిచేత రచియింపఁపడిన **మను, అత్రి, హారిత, విష్ణు, యాజ్ఞవల్క్య, ఉశన, అంగిరస, యమ, ఆపస్తంబ, సంవర్త, కాత్యాయన, బృహస్పతి, పరాశర, శంఖ, లిఖిత, దక్ష, గౌతమ, శాతాతప, వసిష్ఠస్మృతుల** శోధించి, తనపేరఁ బ్రసిద్ధికెక్కిన వ్యాసస్మృతిని నిర్మించి వేదాంగము లని ప్రసిద్ధిఁజెంది బ్రహ్మనిర్మితంబు లగుచు ఉదాత్తానుదాత్తస్వరితదీర్ఘస్వరితప్రచయము లనెడు స్వరములఁ దెలియపఱుచు **శిక్ష**ను, సుశబ్దాపశబ్దపరిజ్ఞానమును దెలుపు **వ్యాకరణము**ను, గణయతిప్రాసాక్షరలక్షణములఁ దెలుపుచు ఇరువదియాఱుభేదముల నొప్పు **ఛందము**ను వర్ణాగమవర్ణలోపవర్ణవ్యత్యయాదుల నిశ్చయించునదియు వేదసిద్ధాంతవాక్యములపై మాఱుమాట పుట్టింపనిదియు నగు **నిరుక్తము**ను, వేదోక్తవర్ణాశ్రమోచితధర్మాదులకు కాలనిర్ణయము చేయుచు గ్రహనక్షత్రాదులయుదయాస్తమయాదులఁ బ్రతిపాదించు **జ్యౌతిషమును; ఆపస్తంబీయ, ఆశ్వలాయనీయ, కాత్యాయనీయ, బోధాయనీయము** లను పేళ్లు గలిగి శ్రౌతస్మార్తక్రియలయందు సమర్ధమగు **కల్పము**ను విచారించి, మీమాంసాన్యాయపురాణస్మృతులనెడి ఉపాంగంబుల శోధించి వ్యాధి నిదాన వ్యాధిచిహ్న మణి మంత్ర ఔషధములవలనిచికిత్సలచేత ఆయురారోగ్యాదులఁ జూపించెడి **ఆయుర్వేదము**ను, యజ్ఞముల యందు దక్షిణను ఆజ్య, చరు, పురోడాశములను ఉపహారము మొదలగువానిని సంపాదించుటకును ధర్మాదిచతుర్వర్గమునకును సాధనమై యుండెడి **అర్థవేదము**ను, శత్రుజయకరంబులగు నస్త్రప్రయోగమంత్రాదులఁ దెలుపు **ధనుర్వేదము**ను, సామవేదాదులయందు సరిగమపధని యను సప్తస్వరములను గీతాదులను దెలుపు **గాంధర్వవేదము**, అనెడి యుపవేదముల శోధించెను. వెనుక చతుర్దశవిద్యలయందు శ్రేష్ఠతరంబై మీమాంసాశాస్త్రము ఇరువదియధ్యాయములు గలిగి పూర్వమీమాంస, ఉత్తరమీమాంస అనెడి రెండు భాగములు గలదగును. అందు పూర్వమీమాంసాశాస్త్రము

కర్మకాండంబును ప్రతిపాదించుచు ద్వాదశాధ్యాయంబులుగలిగి వ్యాసశిష్యుండగు జైమినిచేత రచియింపఁబడినసూత్రములు గలదై కర్మకర్తృప్రతిపాదకమై లోకవేదాధికరణాది సహస్రాధికరణంబులు గలిగి వెలుఁగును. మఱి యా జైమినిసూత్రములకు శాబర మనెడి భాష్యంబును భట్టాచార్యునిచేత విరచింపఁబడిన వార్తికరూపంబగు భాట్టమనెడి యొక మతాంతరవిషయకశాస్త్రంబును గలదు. మఱి యా శాబరభాష్యమునకు భట్టాచార్యుని శిష్యుఁడగు ప్రభాకరునిచేత వ్యాఖ్యానరూపముగ రచియింపఁబడిన ప్రాభాకరీయమను మతాంతరగ్రంథ మొక్కటి గలదు. మఱి యుత్తరమీమాంస దేవకాండము బ్రహ్మకాండము అనురెండు భాగములు గలిగి వ్యాసరచితసూత్రములు గలదై ప్రకాశిల్లును. అందు దేవకాండము నాలుగధ్యాయములు గలిగి మంత్రవాదంబైన దేవతాదిలక్షణములఁ బ్రతిపాదించును. బ్రహ్మకాండము నాలుగధ్యాయములు గలదై పరబ్రహ్మమును ప్రతిపాదించుచుండును. ఈ బ్రహ్మకాండమునకు శ్రీశంకరభగవత్పాదాచార్యులచేత అధ్యాసప్రకరణము, మున్నుగాఁగల వేదాంతభాష్యము చేయఁబడెను. వెనుక నీశంకరభగవత్పాదాచార్యశిష్యులగు వివరణాచార్యులచేత ఈభాష్యమునకు టీకారూపముగ వివరణము చేయఁబడి పిదప మఱి వాచస్పతిమిశ్రులు మొదలగు కొందఱు శిష్యులచేత వృత్తిపంచపాదిక భామతి కల్పతరువు అధికరణరత్నమాల రామానందీయము బ్రహ్మవిద్యాభరణము ఆనందగిరీయము మొదలగు ననేక వ్యాఖ్యానములును కౌస్తుభ మను టీకయును చేయఁబడి యున్నదనుట. వానిన్=ఆ సూత్రాదులను, కొని=గ్రహించి, దుర్మతములన్=పైనిజెప్పిన చార్వాకాదిదుష్టమతములను, శిక్షించి=ఖండించి, శ్రీభాష్యములు, శ్రీ=మోక్షసంపదనిచ్చునట్టి, భాష్యములు=సూత్రభాష్యోపనిషద్భాష్యగీతా భాష్యములను, త్రిజగత్పూజ్యముగాన్, త్రిజగత్=భూలోక భువర్లోక సువర్లోకములనెడి ముల్లోకముల యందు, పూజ్యముగాన్=సన్మానింపఁదగినట్టుగా, ఒనర్చి=సృజించి, గురుఁడై=త్రిలోకైకాచార్యుఁడై, దీపించి=ప్రకాశించి, కైల...గంబున్, కైలాసశైలజ=వెండికొండ యందుఁబుట్టిన, లింగంబున్=చంద్రమౌళి యను పేరుగల స్ఫటికలింగమును, అలతిల్లన్=ప్రసిద్ధమైన చిదంబరక్షేత్రమందు, నిల్పు...కరున్, నిల్పు=శరీరముతో కైలాసమున కేగి చంద్రమౌళి యను స్ఫటికలింగముఁ దెచ్చి ప్రతిష్ఠించినట్టి, శివ=పరమశివునియొక్క, లీలా=ఇరువదియైదులీలలకంటె వేఱైనరూపముగల శంకరున్=శంకరాచార్యుని, కొల్చెదన్=కాయికవాచికమానసికములచేత సేవించెదను.

తాత్పర్యము :– పూర్వము వేదబాహ్యులైన చార్వాక, చార్వాకైకదేశిక, సౌగతాదిదుర్మతవాదులు బలిష్ఠులై భూమియందంతటను వ్యాపించి వర్ణాశ్రమోచిత వేదోక్తధర్మంబులను యాగయోగతపో నిష్ఠాదులను జెఱుప పుణ్యంబు సడలి పాపంబు ప్రబలిన ఆ భారంబోరువఁ జాలక ధరణీదేవి పరితపించి పరమేష్ఠిపాలి కేగి నాపోవ పరమేష్ఠి ధరణీదేవి నూరడించి

ఉత్తరామ్నాయవివరణము :- ఉత్తరామ్నాయగురుమండలదేవతలగు వీరబాహువు, వీరమార్తాండుఁడు వీరకేసరి లోనగు తొంబదియాఱువేలనలువదెనమండ్రు వీరమంత్ర దేవతలును, బ్రహ్మవిష్ణురుద్రఈశ్వరసదాశివులనెడి పంచవీరావళీమంత్ర దేవతలును, ఆమ్నాయదేవతలగు తుర్యాంబ మహార్ధ అశ్వారూఢ మిశ్రాంబ పరాదేవి వాగ్వాదిని మొదలగు రెండువేల ఆమ్నామంత్రదేవతలును, ఉపదేవతలగు సర్వసంక్షోభిణి, సర్వవిద్రావిణి, సర్వాకర్షణి సర్వవశీకారిణి సర్వోన్మాదిని సర్వమహాంకుశి సర్వఖేచరి సర్వబీజ సర్వయోని, సర్వత్రిఖండ అను నవముద్రాదేవతలును, మూఁడు వేలసిద్ధదేవతలును, దుర్గి కాళి రహస్సు చండి నకులి మహాబగలాముఖి రేణుక లక్ష్మి వాగ్వాదిని స్వయంవర బ్రాహ్మి మాహేశ్వరి కౌమారి వైష్ణవి వారాహి ఐంద్రి నారసింహి మొదలగు రెండుకోట్లమంత్ర దేవతలును పరమశివుని వాసుదేవముఖమువల్లఁ బుట్టి ఉడ్యాణపీఠమున నివసించి శాక్తాగమ ప్రసిద్ధములై ఆరాధించువారికి సాయుజ్యపదవి మొదలగువాని నిచ్చుచుండును.

ఊర్ధ్వామ్నాయ వివరణము:- గురుమండలదేవతలైన అనులోమవిలోమ వర్ణరూపమైన అకారాదిక్షకారాంతమగు మాలినీమంత్రదేవతయు మంత్రరాజమగు నృసింహమును ఆమ్నాయదేవతలగు కామేశ్వర్యాదిషోడశనిత్యమంత్రదేవతలును, పరాశాంభవి పర అపర పరాపర మహాషోడశ అపదుద్ధారణము మొదలగు సహస్రమంత్ర దేవతలును, ఉపదేవతలగు జ్వాలామాలిని ధూమావతి ప్రతిక్రియాశూలిని పరమంత్రభక్షిణి మొదలగు అర్ధకోటిమంత్రదేవతలును సర్వసిద్ధిప్రదాయకసర్వైశ్వర్యప్రదాయక చక్రావరణదేవతలును, పరమశివుని యీశానముఖమువలనఁబుట్టి శాంభవీపీఠమున నివసించి పరమేశ్వరాగమప్రసిద్ధములై ఉపాసించువారికి సార్ష్టిపదవి లోనగువాని నిచ్చుచుండును.

అనుత్తరామ్నాయవివరణము :- పరబ్రహ్మస్వరూపములయిన ప్రాసాదమంత్ర దేవతలును, దహరము ఉద్గీథము హంసము మహావాక్యములు పంచాక్షరి జన్మతారకమగు మహాతారకము మహాపాదుక రక్తశుక్లమిశ్రచరణములు పంచపంచకలు మూలవిద్య షడ్విధములయిన ఆధారాదివిద్యలు కౌళవిద్య మొదలగు నర్ధకోటిమంత్రదేవతలును, సర్వరోగహర సర్వసిద్ధిప్రదాయక సర్వానందమయ చక్రావరణదేవతలును, పరమశివుని గుప్తముఖమునఁ బుట్టి తుర్యపీఠమున వసించి ఉపాసించువారికి స్వాత్మానందము నిచ్చుచు పరమమోక్షపదవి గలిగించుచుండును. ఇట్లని ఆమ్నాయసారసంగ్రహమునందుఁ గలదు. ఇది పార్వతిదేవికి పరమేశ్వరుఁడుపదేశించెను.

అవతారిక :- భూతభవిత్యద్వర్తమానకాలములయందలి సంస్కృతాంధ్రసత్కవులు పొగడఁ బడుచున్నారు.

హీనంబై నశియింపఁ బావనముగా హేయంబు ఖండించి ని
త్యానందుం డగునస్మదీయగురుపాదద్వంద్వముం గొల్చెదన్. 5

టీకా :- శ్రీనా...కలన్, శ్రీనాథ=విష్ణువుచేత, అర్చిత=పూజింపబఁడిన, దక్షిణానన= దక్షిణామూర్తియొక్క, లేక, షడక్షరరూపములైన పరమశివుని తత్పురుష, అఘోర, సద్యోజాత, వామదేవ, ఈశానగుప్తముఖములు తూర్పు, దక్షిణము, పడమర, ఉత్తరము మీఁదు, క్రిందు, ప్రక్కలుగఁదిరిగియుండును. అందు దక్షిణముఖమైన అఘోరముఖము యొక్క, కలన్=పదియాఱంశములలో మేలైన యంశముచేత, అద్వైతలక్ష్మీనారాయణ దీక్షితుండు= పూర్వము శంకరాచార్యులచేత ప్రతిష్ఠింపఁబడిన అద్వైతమతసిద్ధాంతము దుర్మతప్రవిష్టుల వలన క్రమక్రమముగ క్షీణించుటచేత దానిని పునరుద్ధారము చేయుటఁబట్టి అద్వైతమత ప్రతిష్ఠాపనమను బిరుదుగల నందిరాజు లక్ష్మీనారాయణహవిర్యాజి, అనన్=అనునట్లు, చెన్నొంది=అవతరించి, కులశ్రేయంబు, కుల=బ్రాహ్మణులలో భాట్టీయ ప్రాభాకరీయులను పేళ్లు గల వైదిక నియోగులయందు నియోగకులముయొక్క, శ్రేయంబు=ధర్మము, అనఁ గా ఆచారము, సాంకర్యతన్=జాతిసాంకర్యాశ్రమసాంకర్యమత సాంకర్యములచేత, హీనంబై= తక్కువపడినదై, నశియింపన్=చెడఁగాను, పావనముగాన్=నియోగమతము పవిత్ర మగునట్లుగా, హేయంబు=సాంకర్యత్రయమును, ఖండించి=నివారించి, నిత్యానందుండు= బ్రహ్మానందము గలవాఁడు, అగు...ద్వయన్, అగున్=అయిన, అస్మదీయ=నాయొక్క, గురు= అజ్ఞాననాశకుఁడగు కులగురువుయొక్క, పాదద్వంద్వమున్= అడుగులజంటను, కొల్చెదన్= ఆరాధించుచున్నాఁడను.

తాత్పర్యము :- విష్ణుదేవునిచేత అర్చింపఁబడిన దక్షిణామూర్తియంశమున భూలోకమం దవతరించి స్వకీయంబగు కులంబు జాతిసాంకర్య, ఆశ్రమసాంకర్య, మతసాంకర్యములచేత హీనదశ నొంద దాని నిర్మలంబు గావించి ప్రబలించి శిష్యవర్గంబునకు కాండద్వయాత్మక కర్మబ్రహ్మస్వరూపాద్వైతసిద్ధాంత ముపదేశించి నిరతిశయానందస్వరూపియైయున్న అద్వైతలక్ష్మీనారాయణదీక్షితగురువుల నెల్లప్పు డారాధించుచున్నాఁడ నని తాత్పర్యము.

అవతారిక :- స్వగురుపరమగురుపరమేష్ఠిగురువులు వినుతింపఁబడుచున్నారు.

మ॥ అమితామ్నాయశిరోర్థసంఘటనదీక్షానందనాథాభిధా
నమహానిర్మలపూర్ణచిత్త్రివిధసన్మాన్యాస్మదాచార్యు లా
సమసచ్చిత్సుఖలీలలో యన బుధుల్ సర్వజ్ఞులై పొల్చు నా
విమలశ్రీపరమేష్ఠిముఖ్యగురులన్ వేడ్కన్ సదా కొల్చెదన్. 6

టీకా :- అమితా...ర్యులు, అమిత=మితిలేని, ఆమ్నాయ=వేదములయొక్క, శిరః=శిరస్సులైన యుపనిషత్తులయొక్క, లేక, మంత్రశాస్త్రమందలి శ్రేష్ఠములైన పూర్వామ్నాయ, దక్షిణామ్నాయ,

పశ్చిమామ్నాయ, ఉత్తరామ్నాయ, ఊర్ధ్వామ్నాయ, అనుత్తరామ్నాయములు అనెడు షడామ్నాయముల యొక్క, అర్థ=ఉపనిషదర్థములయొక్క, షడామ్నాయములయందలి మంత్రసిద్ధులయొక్క, సంఘటన=లభ్యమునకైనట్టి, దీక్షా=దృగ్దీక్ష, వాగ్దీక్ష, స్పర్శదీక్షలనెడి మూఁడుదీక్షలతోఁగూడిన పూర్ణపట్టాభిషేకదీక్షయందు (తమతమ యాచార్యులచేతపొందఁబడిన) ఆనందనాథాభిధాన=తమతమ నామములకు కడపట ఆనందనాథ యనునదిగల, మహత్=అధికులైన, నిర్మల=నిర్మలానందనాథుఁడు, పూర్ణ=పూర్ణానందనాథుఁడు, చిత్=చిదానందనాథుఁడు, (అను) త్రివిధ=మూఁడువిధములయిన పేళ్లచేత, సన్మాన్య=గౌరవింపఁబడుచున్న, అస్మదాచార్యులు=నా గురువులు, ఆసమసచ్చిత్సుఖలీలలలో, ఆ=ప్రసిద్ధమైన, సమ=పరబ్రహ్మమందలి, సచ్చిత్సుఖ=సచ్చిదానందములయొక్క, లీలలో=విలాసములా యేమి యని, బుధుల్=ఆత్మానాత్మవివేకముగల పండితులు, అనఁ=పొగడఁగా, సర్వజ్ఞులై=అన్నియు నెఱిఁగినవారై, పొల్చు...గురులఁ, పొల్చున్= తేజరిల్లుచున్న, ఆ=అట్టి, విమల=ఆణవకార్మికమాయికమాయేయతిరోధానములనెడి పంచమలములు లేనట్టి, శ్రీ=మోక్షసంపదతోఁగూడిన, పరమేష్ఠి=పరమేష్ఠి గురువే, ముఖ్య=మొదలుగాఁగల, గురులఁ=కారణాచార్యులను, వేడ్కఁ=నిరతిశయానందముతోడ, సదా=కాలత్రయమందును, కొల్చెదఁ=సేవించుచున్నాఁడను.

తాత్పర్యము :– సకలోపనిషదర్థములను, మంత్రశాస్త్రములయందుఁగలషడామ్నాయములయందలి మంత్రసిద్ధులను పొందునప్పుడు తమతమ గురువులవలన నిర్మలానందనాథుఁడు, పూర్ణానందనాథుఁడు, చిదానందనాథుఁడు అను నామములనొందిన మదీయాచార్యులు పరబ్రహ్మమందలి సచ్చిదానందములే ఈ త్రివిధరూపముల ధరించి వచ్చెనా యేమి? యని బ్రహ్మవేత్తలు పొగడఁగా సర్వజ్ఞులై, నిర్మలులై మోక్షసంపదగలిగి ప్రకాశించు నిర్మలానందనాథ, పూర్ణానందనాథ, చిదానందనాథులనెడు గురునిర్మిత నామములు గలిగి పరమేష్ఠి గురువు, పరమగురువు, స్వగురువులైన శేషాద్రిసోమయాజులను, యజ్ఞనారాయణ సోమయాజిహంసలను, రాజేశ్వరసోమయాజులను త్రికాలములయందు సేవించుచున్నానని తాత్పర్యము.

పంచమలవివరణము :– ఆణవమల మనగా బ్రహ్మవిషయకజ్ఞానము అప్పుడప్పుడు ఉదయింపఁగా దానిని మఱుఁగుపఱచునది. **కార్మికమల** మనఁగా వేదాంతశాస్త్ర విషయములను పెద్దలు బోధించునప్పుడు దానియందు బుద్ధిని చొరనియ్యనిది. **మాయికమల** మనఁగా బ్రహ్మవిషయకజ్ఞానవాసన నెప్పుడును ఉదయింపనీయనిది, **మాయీయమల** మనఁగా, పాపకార్యములయందు మనస్సును ప్రవేశపెట్టునది. **తిరోధానమల** మనఁగా నిత్యసత్యపరిపూర్ణపరబ్రహ్మమందు అనిత్యబుద్ధి పుట్టించి పరబ్రహ్మేతరముగ దేవతలును, మంత్రములును, క్రియలును, మతములును,

సాధనములునుగలవు. అవి సత్యములు అనెడిబుద్ధిని గలిగించి జననమరణాదిదుఃఖముల ననుభవింపఁజేయునది.

షడామ్నాయములలో పూర్వామ్నాయవివరణము–పూర్వామ్నాయగురుమండల దేవతలగు స్వగురుపరమగురుపరమేష్ఠిగురుమంత్రదేవతలును, మహాగణపతికామగిరి పూర్ణగిరి జాలంధరపీఠమంత్రదేవతలును, పూర్వామ్నాయదేవతలగు శుద్ధవిద్య, బాల, ద్వాదశార్ధలఘువీణావేణుశుక రాజశారిక సంగీతలనెడి సప్తశ్యామలలు మొదలైన యిరువదినాలుగువేల దేవతలును, ఉపదేవతలగు గాయత్రి గాణాపత్యము కార్తికేయము మృత్యుంజయము నీలకంఠము త్ర్యంబకము జాతవేదము ప్రత్యంగిరస్సు మొదలగుమంత్ర దేవతలును, త్రైలోక్యమోహనచక్రావరణదేవతలును ఇవి మొదలగు రెండుకోట్లమంత్ర దేవతలు పరమశివునితత్పురుషముఖమువల్లఁ బుట్టి కామగిరిపీఠమున నివసించి వైదికాగమప్రసిద్ధములై ఆరాధించువారికి సాలోక్యపదవి మొదలగువాని నిచ్చుచుండును.

దక్షిణామ్నాయవివరణము :– దక్షిణామ్నాయగురుమండలదేవతలైన అష్టభైరవులును, దశవిధంబులగు సిద్ధసంఘదేవతలును, విరించి ఛత్రస్కందములనెడు వటుకత్రయ దేవతలును, ప్రకాశవిమర్శములనెడి పదద్వంద్వమంత్రదేవతలును, అమ్నాయదేవతలగు సౌభాగ్యవిద్య, పంచదశాక్షరి, బ్రహ్మాస్త్రదేవతయగు బగళాముఖి, వారాహిసప్తకము, వటుకనాథుఁడు, తిరస్కరిణి మొదలగు ముప్పదివేలమంత్రదేవతలును, ఉపదేవతలగు అఘోరము, శరభము, ఖడ్గము, రావణము, వీరభద్రము, రౌద్రము, శాస్తము, పాశుపతము, దక్షిణామూర్తి మొదలగు కోటిమంత్రదేవతలును, సర్వాశాపరిపూరకచక్రావరణ దేవతలును, పరమశివుని అఘోరముఖమునఁ బుట్టి పూర్ణగిరిపీఠమున వసించి శైవాగమప్రసిద్ధములయి ఉపాసించువారికి సామీప్యపదవి లోనగువాని నిచ్చుచుండును.

పశ్చిమామ్నాయవివరణము :–పశ్చిమామ్నాయగురుమండలదేవతలగు నవవిధదూతీమంత్రదేవతలును, సోమసూర్యాగ్ని మండలదేవతలును, ఆమ్నాయదేవతలగు లోపాముద్ర, మహాదేవి, భువనేశ్వరి, అన్నపూర్ణ, కామకళ మొదలగు మూఁడు వేలమంత్రదేవతలును, ఉపదేవతలగు సుదర్శనము, గరుడము, కార్తవీర్యము, నృసింహము, అచ్యుతము, అనంతము, గోవిందము, శ్రీరామషడక్షరి, షోడశాక్షరి, గోపాలమంత్రాష్టకము, సౌరమతసిద్ధాంత మంత్రదేవతలు, ధన్వంతరి, యింద్రజాలమహేంద్రజాలాదివిద్యామంత్ర దేవతలును, ఇంద్రాదిదశదిక్పాలక మంత్రదేవతలును, నారాయణాష్టాక్షరి, వాసుదేవ ద్వాదశాక్షరి మొదలగు కోటిమంత్ర దేవతలును, సర్వసంక్షోభణ, సర్వసౌభాగ్యదాయక, చక్రావరణదేవతలును పరమశివుని సద్యోజాతముఖమునఁ బుట్టి వైష్ణవాగమప్రసిద్ధములై జాలంధరపీఠమున నివసించి ఉపాసనచేయువారికి సారూప్యపదవి లోనగువాని నిచ్చుచుండును.

ఆయములు జాతిన్యాయములుగ లేవనియు భూతశూలలు వెన్నుపోటులు ఎన్నెన్నో యున్నవనియు ఇండ్లవాకిండ్లు నవగ్రహభాగములలో బృహస్పతిశుక్రభాగములయందు లేవనియు నివి మొదలగుదోషములనెన్నక మిన్నకుందురు. ఆ యిండ్లcబోలిన నా కవిత్వమును జూచి పండితులును తప్పొప్పుల నెఱిగి సమర్థింతురు. పామరులని యెఱుగక యూరకుందురు. పండితులును, పామరులును గాక తాలిమిలేక కుతర్కములు చేయు కుచ్చితులు మచ్చరముతో నాగ్రంథముపైని ఒచ్చెములు పెట్టి దూఱిరేని వారిని వారిసరివారు దూఱుదురని తాత్పర్యము.

వ॥ ఇట్లు విశిష్ట శిష్టేష్ట దేవతానిష్కారూపప్రార్థనంబును, సద్గురుచరణారవిందద్వంద్వ వందన ప్రవర్ధనంబును, సంస్కృతాంధ్రసత్కవిబృందానందనంబును, గుకవిసందోహ నిందనంబును, స్వాభిమాననిరాకరణంబును, స్వాత్మజ్ఞాన బహూకరణంబునుగావించి యేనొక్కయగణ్యపుణ్యశరణ్యంబగు సూర్యోపరాగంబున నఖర్వసర్వపాపతాపలతాల– విత్రంబును, నరాసురామరమునిస్తోత్రపాత్రంబును నగు హరిహరక్షేత్రంబున నభంగమంగళోత్తుంగతరంగసంగత హరిద్రాసంగమ తుంగభద్రోత్తరవాహినీజలా– వగాహనంబొనరించి నిత్యనైమిత్తిక కాల్యక్రియా చయంబుల సాఫల్యంబుగ నెఱవేర్చి విలక్షణ లక్షణ విచక్షణ దక్ష ముముక్షుజన సేవ్యంబగు నొక్కమహాకావ్యంబు భవ్యంబుగ నిర్మింప నూత్నప్రయత్నంబున శ్రీగురుదేవతామంత్రానుష్ఠాన సపర్యలు గావించి తదేకనిష్ఠనున్న సమయంబున. 9

టీకా :– ఇట్లు=ఈప్రకారము, విశిష్ట...నంబును–విశిష్ట=సమస్తదేవతలకంటె, లేక, ఆంతరబాహ్యదృశ్యములకంటె, శిష్ట=మిగిలినట్టి, ఇష్ట=సమ్మతమైనట్టి, దేవతా=స్వయం ప్రకాశమానంబగు ప్రణవాకారపరబ్రహ్మమునుగూర్చి, నిష్కారూప=సవికల్పనిర్వికల్పక సమాధిరూపములగు, ప్రార్థనంబును=స్తోత్రమును, సద్గురు...నంబును–సద్గురు= సూచికనిషిద్ధబోధకవాచకాదృష్టగురువులలో శ్రేష్ఠులగు కారణాచార్యులయొక్క, చరణారవిందద్వంద్వ=పాదపద్మముల జంటనుగూర్చి, వందన=సాష్టాంగనమస్కారము యొక్క ప్రవర్ధనంబును=అభివృద్ధియును, సంస్కృత...నంబును–సంస్కృత=గీర్వాణభాష యందుcగల ఆంధ్ర=తెనుcగుభాషయందుcగల, సత్కవి=శ్రేష్ఠులైన కవులయొక్క, బృంద=సంఘమునుగూర్చి, అభినందనంబును=పొగడుటను, కుక...మ–కుకవి=కుచ్చిత కవులయొక్క, సందోహ=సమూహమునుగూర్చి, నిందనంబును=దూషించుటను, స్వాభి...బును–స్వ=తనయొక్క, అభిమాన=గర్వముయొక్క, నిరాకరణంబును= తిరస్కరించుటను, స్వాత్మ...బును–స్వాత్మ=పరబ్రహ్మాభిన్న కూటస్థచైతన్యముయొక్క, జ్ఞాన=అపరోక్షజ్ఞానముయొక్క, బహూకరణంబును=గౌరవించుటను, కావించి=చేసి, ఏన్=నేను, ఒక్క...బును–ఒక్క=ఒకానొక, అగణ్య=ఇంతింతని లెక్కపెట్టరాని, పుణ్య=

మ॥ కవితాకల్పమహీజరాజి యిరువంకశ సంస్కృతాంధ్రాకృతిశ
దివికిన్ భూమికిc బోవ రా సరణిలో నీడ ల్గనం జేసి స
త్కవు లౌ నెందఱు పుణ్యులుందురు ధరశ గైవల్యముం జెంద నా
కవిశార్దూలుర సన్నుతించెదను మత్కావ్యంబు గ్రాలం దగన్. 7

టీకా :– ధరశ=భూమియందు, సంస్కృ...కృతిశ, సంస్కృత=గీర్వాణభాషయనెడి, ఆంధ్ర=తెనుcగుభాషయనెడి, ఆకృతిశ=ఆకారముచేత, కవి...రాజి, కవితా=కవిత్వములనెడి, అనcగా పురాణస్మృతీతిహాసాదిసకలగ్రంథములనెడి, కల్పమహీజ=కల్పవృక్షములయొక్క, రాజి=వరుస, దివికిశ=స్వర్గమునుగూర్చి, పోవశ=(జనులు) ఇష్టాపూర్తకర్మలచేత ధూమాదిమార్గమునను వైరాగ్యోపశాంత్యాదితపస్సులచేత తేజోమార్గమునను పోవుటకును, భూమికిన్=ఆ పోయినవారు భూమినిగూర్చి, రాశ=ఇష్టాపూర్తకర్మఫలానుభవములును వైరాగ్యోపశాంత్యాదితపస్సులవలని ఫలానుభవములును క్షీణించివచ్చుటకును, సరణిలోశ= పుణ్యమార్గమందు, ఇరువంకశ=రెండుప్రక్కలను, నీడలు=ఛాయలు, కనంజేసి= కలుగcజేసి, సత్కవులు=కవిశ్రేష్ఠులు, ఔనెందఱు పుణ్యులు=అగునట్టి యెందఱు సుకృతవంతులు, కైవల్యముశ=వస్త్వంతరరహితమగునపరోక్షజ్ఞానము వలన మోక్షమును, చెందశ=పొందుటకై, అనcగా లోకోపకారముగ సద్గ్రంథముల రచియించువారికి, చిత్తశుద్ధి గలిగి అందున సాధనచతుష్టయసంపద లభించి దానివలన సద్గురులాభము గలిగి అందువలన నుదయించు అపరోక్షజ్ఞానముచేత జీవన్ముక్తిని విదేహముక్తిని పొందుదురని భావము. ఉందురు=కలరో, ఆ కవిశార్దూలురశ=ప్రసిద్ధులైన యా కవిశ్రేష్ఠులను, మత్కార్యంబు=నాచేతcజేయcబడిన **కైవల్యనవనీతమనెడి గ్రంథము**, తగశ=బాగుగా, క్రాలశ=ప్రకాశించుటకు, సన్నుతించెదశ=కొనియాడుచున్నాను.

తాత్పర్యము :– భూమియందు కవిసార్వభౌములు పెక్కండ్రు తాము పరమమోక్షముc జెందుటకయి అగ్నిహోత్రము, తపస్సు, సత్యము, వేదపరిపాలనము, అతిథ్యము, వైశ్వదేవము అనెడి ఇష్టకర్మములను, నడబావులు, బావులు, చెఱువులు లోనగువాని త్రవ్వించుట, గుళ్ళు ఇండ్లు మండపములు లోనగువాని కట్టించుట, అన్నదానము లోనగు దానములు చేయుట, తోcటలు లోనగువాని వేయించుట మొదలగు పూర్తకర్మములను చేసి ధూమాది మార్గమునను వైరాగ్యము ఉపశాంతి గలిగి యోగనిష్ఠచేత అర్చిరాదిమార్గమునను పుణ్యలోకములకుcబోయి అచ్చట పుణ్యకర్మఫలముల ననుభవించి పుణ్యము క్షీణింప తొల్లింటి జన్మములయందు పుణ్యకర్మములcజేయునప్పుడు పునర్జన్మకారణములైన ఆగామికార్యఫలముల ననుభవింప మరల భూలోకమున జన్మింపవచ్చువారికిని జన్మించి మరణించి మగుడ పుణ్యలోకములను పొందువారికిని సహాయంబుగ సంస్కృతాంధ్రభాషా

రూపములై కర్మభక్తిజ్ఞానవైరాగ్యములను బోధించు గ్రంథములనెడి కల్పవృక్షములవరుసలను ధూమాదిఅర్చిరాదిమార్గములను రెండుప్రక్కలను మార్గమాచకంబుగ నిర్మించినట్టి భూతవర్తమానభవిష్యత్కాలములయందలి సంస్కృతాంధ్రకవిశిఖామణుల నందఱను నాగ్రంథము వర్ధిల్లఁజేయ ప్రార్థించుచున్నానని తాత్పర్యము.

త్రికాలకవులఁగొనియాడుట పూర్వపుకవులు నాకు కవిత్వాదిమార్గము చూపిన వారగుటచేతను, వర్తమానకవులు, నాగ్రంథపోషణము చేయువారగుటచేతను, భవిష్యత్కవులు నాగ్రంథము వర్ధిల్లఁజేయువారగుటచేతను అని యెఱుఁగవలయును.

మఱి పైనిజెప్పిన అర్చిరాదిధూమాదిమార్గముల వివరణము– శ్లో॥**అగ్ని ర్దేవో ద్విజాతీనాం మునీనాం హృదిదైవతమ్। ప్రతిమాస్వల్పబుద్ధీనాం సర్వత్ర విదితాత్మనామ్॥**" అను స్మృతినిబట్టి ద్విజాతులగు బ్రాహ్మణక్షత్రియవైశ్యగృహస్థులకు అగ్ని ముఖ్యదైవము. ఆ యగ్ని తేజస్సు, ధూమము అను రెండు రూపములు గలది. శ్లో॥ **అగ్నిర్జ్యోతి రహశ్శుక్లష్షణ్మాసాదుత్తరాయణమ్। తత్ర ప్రయాతా గచ్ఛంతి బ్రహ్మబ్రహ్మవిదో జనాః॥**" అను గీతావచన ప్రకారమున తేజస్సు పగలు శుక్లపక్షము ఉత్తరాయణము దేవయానము ఇడానాడి తేజోమార్గము, ఈమార్గమునఁ బోవువారు యోగాభ్యాసముచేత వైరాగ్యోపశాంతి వృత్తులు గలవారై బాహ్యసన్న్యాసము గలిగికాని పైనిజెప్పినక్రమముగా సూర్యలోకమును పొంది అచ్చట మన్వంతరమువఱకు నుండి పిమ్మట బ్రహ్మలోకముఁ జేరి అచ్చట వేదాంతవిచారణచేత "**బ్రహ్మణా సహ ముచ్యంతే**" అను శ్రుతిప్రమాణమును బట్టి ముక్తులగుచున్నారు. అట్లు ముక్తులు కానివారు బ్రహ్మ యుండువఱకు అచ్చటనే యుండి వెనుక తాము ఉపాసించిన దేవతాంతరలోకములయందు సాలోక్యాదిపదవులఁ బొందుదురు. వివేకవృత్తి లేనందున వీరు బహుకాలమునకు ముక్తులగుదురు. మఱి వారు అగ్ని మొదలగు పదవులలో దేనినుండి జారినను, అచ్చటచ్చటికి దిగువపదవుల యందుఁబడుచు తిరుగా పుణ్యకర్మఫలములచేత పైకిఁ బోవుచునుందురు. ఇది అర్చిరాదిమార్గము.

ధూమాదిమార్గమనఁగా :– "శ్లో॥ **ధూమో రాత్రి స్తథా కృష్ణ ష్షణ్మాసా ద్దక్షిణాయనం! తత్ర చాంద్రమసం జ్యోతిర్యోగీ ప్రాప్య నివర్తతే**" అను గీతావచనమును బట్టి, శ్లో॥ **అగ్నిహోత్రం తపస్సత్యం వేదానాం చానుపాలనం, ఆతిథ్యం వైశ్వదేవం చ ఇష్ట మిత్యభిధీయతే. వాపీకూపతటాకాది దేవతాయతనాని చ, అన్న ప్రదానమారామః పూర్తమిత్యభిధీయతే**" అను ప్రమాణమున ఇష్టాపూర్తకకర్మములు చేయువారు పొగరాత్రికృష్ణపక్షము, దక్షిణాయనము, పితృయానము, పింగళానాడి ఈ మార్గమునపోయి చంద్రలోకంబు చేరి అచ్చట పుణ్యఫలముల ననుభవించుచు అవి క్షీణింప అచ్చోటు

నుండి మేఘమందుఁబడి జలమై ఆ జలరూపమున భూమియందలి ఓషధులలోఁజేరి అన్నమై జన్మానుగుణ్యమగు పురుషజంతుగర్భమందుఁజేరి శుక్లంబై అవ్వల వనితాగర్భంబునంజేరి నవమాసంబులు కడచినతోడనే పుడమియందుదయించి పెరిగి పుణ్యపాపమిశ్రకర్మములఁజేసి ఆత్మజ్ఞానము గలుగుదాఁక లోకాంతరంబులఁ బొందుచు మరల పుట్టుచు గిట్టుచుందురు. ఇది ధూమాదిమార్గవివరణము. అపరోక్షబ్రహ్మజ్ఞానము గలవారు బ్రహ్మార్పణబుద్ధిచేత బహుజన్మములయందుచేసిన యాగయోగ తపోనిష్ఠలవలన పుణ్యపుంజంబువలన మంజులంబగు చిత్తశుద్ధిగలిగి సాధనచతుష్టయసంపన్నులై వేదాంతశ్రవణమనననిధిధ్యాసలుచేసి ధూమాద్యర్చిరాదిమార్గముల నిరాకరించి వివేకవృత్తిచేత జీవన్ముక్తులై శ్లో॥ **న తద్భాసయతే సూర్యో న శశాంకో న పావకః, యద్గత్వా న నివర్తంతే తద్ధామ పరమం మమ**" అను గీతావచన ప్రకారముగ విదేహకైవల్యము నొందుదురు. పుణ్యలోకప్రాప్తికై పైనిజెప్పిన ధూమాద్యర్చిరాదిమార్గములఁగాని వీని మీఱిన జ్ఞానమార్గమునఁ గాని పోనివారు అంధకారబంధురంబగు నరకమందు వసింతురు.

అవతారిక :–స్వాభిమాననిరసనమును, కుకవితిరస్కరణమును చేయఁబడుచున్నది.

చ॥ శిశువులు సైకతస్థలులఁ జేరి యొనర్చెడు బొమ్మరిండ్ల నే
విశదము లంచుఁ గాంతురు ప్రవీణతకెక్కిన శిల్పులెల్ల దా
దృశమగు మత్కవిత్వము సుధీజను లజ్ఞులు లెక్కసేయ రై
న శమము లేని కుత్సితులు నవ్విన నవ్వరె వారిఁ దాదృశుల్. 8

టీకా :– శిశువులు=బిడ్డలు, సైకతస్థలుల౯=ఇసుకనేలలయందు, చేరి=ప్రవేశించి, ఒనర్చెడు బొమ్మరిండ్ల౯=నిర్మించునట్టి యాటయిండ్లను, ప్రవీణతకెక్కినశిల్పులెల్ల౯= ప్రసిద్ధిబొందిన శిల్పశాస్త్రజ్ఞులందఱును, ఏ విశదములంచు౯=ఏమి విలక్షణములని, కాంతురు=వీక్షింతురు, తాదృశము=ఆ బొమ్మరిండ్లవంటిది, అగు మత్కవిత్వము౯=అయిన నాకవిత్వమును, సుధీజనులు=పండితులును, అజ్ఞులు=పండితులుకానివారును, లెక్క సేయరు=లక్ష్యపెట్టరు, అనఁగా పండితులు నా కవిత్వమునందలి తప్పొప్పులఁదెలిసి క్షమావంతులై ఆక్షేపించక సమర్థింతురు. ఆ పండితులు తప్పొప్పులెఱుఁగక యూరకుందురని భావము. ఐన౯=అట్లు లక్ష్యపెట్టకపోయినను, శమము=తాలిమి, లేనికుత్సితులు= లేనట్టి తులువలు, నవ్విన౯=నాకవిత్వమును పరిహసించినను, తాదృశుల్=అ పలువలతోడి వారు, వారి౯=నాకవిత్వమును చూచి నవ్వువారిని, నవ్వరె=పరిహసింపరా, అనఁగా పరిహసింతురనుట.

తాత్పర్యము :– చిన్నబిడ్డలు ఇసుకదిన్నెలపై పన్నిన బొమ్మరిండ్లను శిల్పశాస్త్రములఁ దెలిసినవారు వీక్షించి ఈయిండ్లకు ధ్వజ ధూమ సింహ ఖర వృషభగజ కాకములనెడి

లింగస్థానమందు **బభమయరల** అనెడి ఆఱక్షరములుగల ఆఱు ఱేకులుగలిగి నాలుకకుకారణమై స్వాధిష్ఠానచక్రము వెలుఁగును. ఆ చక్రమందు వసించి దానికధిపతియైన బ్రహ్మకు అజపాగాయత్రీమంత్రజపమున ఆఱువేల హంసలు సమర్పింపఁబడును.

బొడ్డునందు **డ ఢ ణ త థ ద ధ న ప ఫ** అనెడు పదియక్షరములుగల పదిదళంబులతోఁగూడి ఎఱ్ఱనిరంగుగలదై అగ్నికి స్థానమై నేత్రంబులకు కారణమై మణిపూరకచక్రంబు భాసిల్లును. ఆ చక్రంబున వసించి దానికి ప్రభువైన విష్ణునకు అజపాగాయత్రీమంత్రజపమున ఆఱువేలహంసలు అర్పింపఁబడును.

వక్షస్థలమందు **క ఖ గ ఘ ఙ చ ఛ జ ఝ ఞ ట ఠ** అనెడు పంద్రెండక్షరంబులుగల పంద్రెండుదళములుగలదై ఆకుపచ్చవన్నె గలిగి వాయువునకు నివాసమై చర్మమునకు కారణమై అనాహతచక్రంబు రాజిల్లును. ఆ చక్రమున వసించి దానికధిపతియగు రుద్రమూర్తికి అజపాగాయత్రీమంత్రజపమందు ఆఱువేలహంసలు సమర్పింపఁబడును.

కంఠస్థానమందు **అ ఆ ఇ ఈ ఉ ఊ ఋ ౠ ఏ ఐ ఓ ఔ అం అః** అనెడి పదియాఱక్షరంబులుగల పదియాఱుదళంబులుగలిగి నీలవర్ణంబుగలదై మింటికి స్థానమై శ్రోత్రంబులకు కారణమై విశుద్ధచక్రంబు రంజిల్లును. అందువసించి దానికి ప్రభువగు జీవరూపుఁడైన యీశ్వరునకు అజపాగాయత్రీజపమందు వేయిహంసలు సమర్పింపఁబడును.

భ్రూమధ్యమందు **హ క్ష** అను రెండక్షరంబులుగల రెండు దళంబులుగలిగి మాణిక్యవర్ణంబులు గలదై అంతఃకరణంబునకు నిలయమై సకలేంద్రియవ్యాపారంబులకు కారణమై ఆజ్ఞాచక్రంబు ప్రకాశించును. అందువసించి దానికి దొరయై పరమాత్మ స్వరూపుఁడై రాజిల్లు సదాశివునకు అజపాగాయత్రీమంత్రజపమందు వేయిహంసలు సమర్పింపఁబడును. కావున నిట్టి ఆజ్ఞాచక్రమందని భావము.

మఱియు కొందఱు జ్ఞానులు ఆధారకమలంబునకు నాసికకు చేరిక గావున నాసికకు విషయంబులగు సుగంధదుర్గంధ సుగంధమిశ్రదుర్గంధ దుర్గంధమిశ్రసుగంధఁబులు నాలుగే ఆధారకమలంబునకు నాలుగుదళంబులనియు, స్వాధిష్ఠానకమలంబునకు లోచనంబులకు కూడిక గావున లోచనంబులకు విషయంబులగు తెలుపు నలుపు పసుపు ఆకుపచ్చ ఎఱుపు మిశ్రము లావు సన్నము పొట్టి పొడుగు అనెడి దశవిధరూపంబులే దశదళంబులనియు, మణిపూరకకమలంబునకు నాలుకకుపొందిక గాన నాలుకకు విషయంబులైన వగరు తీపు ఉప్పు కారము చేఁదు పులుపు అనెడి షడ్రసంబులే షడ్దళంబులనియు అనాహతకమలంబునకు శరీరచర్మంబునకు సంబంధంబు గావున చర్మంబునకు విషయంబులైన శీతఉష్ణశీతమిశ్రోష్ణఉష్ణమిశ్రశీతమృదుకఠినస్పర్శంబులాఱును

సుకృతములకు, శరణ్యంబు=ఉనికిపట్టు, అగుసూర్యోపరాగంబునన్=ఐన సూర్యగ్రహణ కాలమందు, అఖర్వ...బును–అఖర్వ=అధికములైన, సర్వ=సమస్తములైన, పాప=దోషముల వలనఁగలిగిన, తాప=ఆధ్యాత్మికము, ఆధిభౌతికము, ఆధిదైవికము లనియెడి త్రితాపము లనెడు, లతా=తీఁగలకు, లవిత్రంబును=కొడవలివంటిదియును, నరా... త్రంబును–నర=మనుష్యులు, అసుర=దైత్యులు, అమర=దేవతలు, మునిజన=ఋషులు వీరియొక్క, స్తోత్ర=పొగడ్తలకు, పాత్రంబును=స్థానమైనదియును, అగు...బునన్–అగు= ఐనట్టి, హరిహరక్షేత్రంబునన్=పూర్వము గుహాసురుఁడు హరిహరులచేత మరణము గలుగకుండ బ్రహ్మవలన వరము వడసి నరులను సురలను బాధింప శివకేశవు లొకరూపమై ఆ రాక్షసుని ద్రుంచి నిలిచిన హరిహరమనెడి పుణ్యస్థలమందు లేక “**న దైవం కేశవాత్పరమ్**” అనెడు వైష్ణవులకును “**శివాత్పరతరం నాస్తి**” అను శైవులకును హరిహరులొకటేయని తెలుప యేకరూపము ధరించి నిల్చిన హరిహరక్షేత్రమందు, అభంగ...రించి–అభంగ=కొఱవడని, మంగళ=శుభకరములైన, ఉత్తుంగ=ఉన్నతములైన, తరంగ=అలలతోడ, సంగత=కూడిన, హరిద్రా=హరిద్రానదితోడ, సంగమ=కలిసిన, తుంగభద్రా=తుంగభద్రానది యొక్క, శ్లో॥ **హరిద్రాసంగమో యత్ర ముక్తిస్తత్ర న సంశయః, తుంగా నారాయణ స్సాక్షాద్భద్రా దేవో మహేశ్వరః, తుంగభద్రేతి విఖ్యాతా హరిశంకరయోర్వపుః**” అని పూర్వ తుంగభద్రా మాహాత్మ్యమందుఁగలదు. అట్టి తుంగభద్రానదియొక్క, ఉత్తరవాహినీ=ఉత్తరపుదిక్కుగ ఐదుక్రోసులదాఁక ప్రవహించు ప్రవాహమందలి, జల=తీర్థములయందు, అవగాహనంబు=విధ్యుక్తప్రకారముగ స్నానమును, ఒనరించి=చేసి, నిత్య...లఁ–నిత్య=ప్రతిదినము చేయఁదగిన, నైమిత్తికకార్య=విశేషకాలములయందుఁజేయఁదగిన, క్రియా=స్నానసంధ్యా గాయత్రీజపదానాదిక్రియలయొక్క, చయంబులఁ=సమూహములను, సాఫల్యంబులు=సప్రయోజనములు, కఁ=అగునట్లు, అనఁగా నీశ్వరార్పణముగననుట, నెఱవేర్చి=చేసి, విల...సేవ్యంబు–విలక్షణ=పంచకోశములకంటె వేఱైన పరబ్రహ్మముయొక్క, లక్షణ=తటస్థస్వరూపలక్షణములను, విచక్షణ=పరిశీలించుటయందు, దక్ష=సమర్థులైన, ముముక్షుజన=మోక్షాపేక్షగలవారిచేత, సేవ్యంబు=భజింపఁదగినది, అను నొక్క మహాకావ్యంబుఁ=ఐనయొక గొప్ప ప్రబంధమును, భవ్యంబు=మనోహరము, కాఁ=అగునటుల, నిర్మింపఁ=చేయుటకు, నూత్న...బునఁ–నూత్న=నవీనమైన, ప్రయత్నంబునఁ=యత్నముచేత, శ్రీగురు...సపర్యలు–శ్రీ=నిత్యసంపదతోఁగూడిన, గురు=స్వగురువులయొక్కయు, దేవతా=ఉపాసనామూర్తియొక్కయు, మంత్ర=గురుమంత్ర దేవతామంత్రములయొక్కయు, అనుష్ఠాన=ధ్యానము మొదలగు, సపర్యలు=పూజలను, కావించి=ఒనర్చి, తదేకనిష్ఠఁ, తత్=ఆ గురుదేవతయొక్క, ఏక=ముఖ్యమైన, నిష్ఠఁ=ధ్యానమందు, ఉన్న సమయంబునఁ=ఉన్నవేళను.

తాత్పర్యము :– ఇవ్విధముగ సర్వలక్షణ విలక్షణంబయిన ఓంకారరూప పరబ్రహ్మమును వినుతించి, సద్గురుస్తోత్రంబు కావించి భూతభవిష్యద్వర్తమానకాలములయందలి సంస్కృతాంధ్రకవులఁగొనియాడి కుకవినిందనంబుచేసి స్వాభిమానతిరస్కారమొనరించి ప్రత్యగభిన్న పరబ్రహ్మాపరోక్షజ్ఞానమును సన్మానించి ఒక సూర్యగ్రహణకాలమున సమస్తపాపములను నివారించు హరిహరమనెడి పుణ్యక్షేత్రతీరమునఁగల తుంగభద్రా నదియందు స్నానముచేసి నిత్యనైమిత్తికకర్మముల నాచరించి యిష్టదేవతాధ్యానపరవశుఁ డనై యుండఁగాను అని తాత్పర్యము.

అవతారిక :– ఇష్టదేవతయగు పరబ్రహ్మిణి శివకామసుందరీస్వరూపంబున ప్రత్యక్షంబైన విధము చెప్పఁబడుచున్నది.

సీ॥ జ్ఞానభూమికలు నజ్ఞానభూమిక లూర్ధ్వ, కాయంబు దగనధః కాయమమరఁ
దాల్చి యాజ్ఞాచక్రదళమధ్యమందు సిం, హాసనాసీనయైఁ యతిమధురత
రేక్షుచాపముఁ గుసుమేషుపంచక మంకు, శంబు జాపంబును శయచతుష్క
మునఁబూని త్రుంప వైరినికరము వరాభ, యము లంఘ్రికమలయుగమున నలరఁ

తే. బ్రోవ నొక వేషమున సర్వభూషణసుమ, మాలికల దివ్యకంచుకచేలములను
వరుస ధరియించి నాముందు వైభవమున, నున్న యా దేవిఁ గనుఁగొని యుచితగతుల.

టీకా :– జ్ఞానభూమికలున్=శుభేచ్ఛ, విచారణ, తనుమానసి, సత్వాపత్తి, అసంసక్తి, పదార్థాభావన, తురీయము అనెడి జ్ఞానభూమికలేడును, అజ్ఞానభూమికలు=బీజజాగ్రము, జాగ్రము, మహాజాగ్రము, జాగ్రత్స్వప్నము, స్వప్నము, స్వప్నజాగరము, సుషుప్తులనెడి అజ్ఞానభూమికలేడును, తగన్=లెస్సగా, ఊర్ధ్వకాయంబు=పొక్కిలికిమీఁది శరీరముగాను, అధోకాయము=పొక్కిలికి క్రింది శరీరముగాను, అమరన్=ఒప్పియుండునట్లుగా, తాల్చి= ధరించి, అనఁగా (బొడ్డు, కడుపు, ఱొమ్ము, మెడ, ముఖము, భ్రూమధ్యము, తల) అను నీయేడు నెలవులును జ్ఞానభూమికలుగాను, (పొత్తికడుపులు, పిఱుఁదులు, తొడలు, మోకాళ్లు, పిక్కలు, చీలమండలు, అఱకాళ్ళు అను నీ యేడు నెలవులును అజ్ఞానభూమికలుగాను) ధరించి యనుట. (లేక భూలోక భువర్లోక సువర్లోక జనుర్లోక తపోలోక సత్యలోకములు మీది దేహముగాను, అతల వితల సుతల తలాతల మహాతల రసాతల పాతాళలోకములను క్రింది దేహముగాను ధరించి యని భావము). ఆజ్ఞా...మందున్–ఆజ్ఞాచక్ర=కనుబొమల నడుమనుండెడి ఆజ్ఞాచక్రమందలి, దళ=సంకల్పవికల్పములనెడు రెండు ఱేకులయొక్క, మధ్యమందున్=నడుమను, సింహాసనాసీనయై=సింహపీఠమందుఁగూర్చున్నదై, వైరి నికరమున్–వైరి=భక్తజనుల అంతరశత్రువులగు రాగద్వేషాదులయొక్కయు, బహిశ్శత్రువులైన మధుకైటభశుంభనిశుంభ రక్తబీజ భండాసురాది దుష్టదానవులయొక్కయు, నికరమున్=

సమూహమును, త్రుంపన్=సంహరించుటకు, శయచతుష్కమునన్=నాలుగు చేతుల యందును, అతి...మును–అతిమధురతర=మిక్కిలి మాధుర్యముగల, ఇక్షుచాపమును =మనోరూపమగు చెఱకువింటిని, కుసుమేషుపంచకమును=పంచతన్మాత్రరూపములైన పుష్పబాణముల నైదింటిని, అంకుశంబును=క్రోధాకారమైన అంకుశమనెడి ఆయుధమును, పాశంబును=రాగరూపమైన వల్లెత్రాటిని, పూని=ధరించి, అంఘ్రికమలయుగమునన్= పాదపద్మములజంటయందు, వరాభయములు–వర=ఇష్టఫలమునిచ్చెడి వరదముద్రయును, అభయములు=సాధకులభయముహరించెడి అభయముద్రయును, అలరన్=ఒప్పఁగాను, శ్లో॥ **త్వదన్యః పాణిభ్యామభయవరదో దైవతగణస్త్వమేకా నైవాసి ప్రకటితవరాభీత్యభినయా, భయాత్రాతుం దాతుం ఫలమపి చ వాంఛాసమధికం శరణ్యే లోకానాం తవ హి చరణా వేవ నిపుణౌ॥** అని సౌందర్యలహరియందుఁగలదు. గావున భక్తజనుల యభీష్టముల నిచ్చుటకు సంసారభయము నివారించుటకు పరబ్రహ్మిణి పాదములే చాలుననుట. బ్రోవన్=నన్ను రక్షించుటకై, ఒకవేషమునన్=ఒకరూపముచేత, అనఁగా తాను పరబ్రహ్మమందలి పంచలక్షణములలోని చిల్లక్షణమగుటవలన భక్తజనులరక్షింప ఇట్టి ఆకృతిని వహించి వచ్చెననుట, సర్వ...కలన్–సర్వ=సమస్తములైన, భూషణ=మణికిరీటాద్యా భరణములను, సుమమాలికలన్=కల్పవృక్షపుష్పహారములను, దివ్య...లన్–దివ్య= అప్రాకృతములైన, కంచుక=రవికను, చేలములన్=చీరెను, వరుసన్=క్రమముగా, ధరించి=తాల్చి, నాముందు=నాయెదుట, వైభవమునన్=విభవముతో, ఉన్న యాదేవిన్= ఉన్నట్టి ఆ చిచ్ఛక్తిని, ఉచితగతులన్=తగినవిధములచేత, కనుఁగొని=చూచి.

తాత్పర్యము :– శుభేచ్ఛ విచారణతనుమానసి మొదలగు జ్ఞానభూమికలను; బీజజాగ్రము, జాగ్రము, మహాజాగ్రము మొదలగు అజ్ఞానభూమికలను అప్రాకృతదివ్యమంగళశరీరముగ ధరించి దివ్యాభరణములను దివ్యవస్త్రములను దివ్యపుష్పగంధములను దాలిచి మూలాధారము మొదలైన ఆఱుచక్రములలో మేలైన ఆజ్ఞాచక్రమునడుమ సింహాసనముపైఁ గూర్చుండి భక్తజనుల అంతరబాహ్యశత్రువులఁజంప చతుర్భుజములయందును ధనుస్సు, బాణము, వల్లెత్రాటిని అంకుశమును పూని అభయవరదముద్రలుగల పాదపద్మములుగలిగి ప్రత్యక్షమైన పరబ్రహ్మిణికి పాద్యము అర్ఘ్యము స్తోత్రము మొదలగు చతుష్షష్ట్యుపచారములఁ జేసి వినయభయభక్తులు పెనఁగొన సందర్శించి అని తాత్పర్యము.

మఱి యీపద్యపు రెండవపాదమున ఆజ్ఞాచక్రదళమధ్యమందని చెప్పియుండుట చేత మూలాధారము మొదలు కపాలముదాఁక వీణాదండమువలె బ్రహ్మదండి మేరువు అను పేళ్లు గల వెన్నెముక యుండును. దానివంటి మూలాధారమందు **వశషస** అను నాలుగక్షరములుగల నాలుగుదళములుగలిగి భూమికి స్థానమై అపరంజివన్నెగలదై నాసికకు కారణమై మూలాధారచక్రమొప్పును. ఆ చక్రంబున వసించి దానికి నాయకుఁడైన వినాయకునకు అజపాగాయత్రీమంత్రజపమందు ఆఱునూఱుహంస లర్పింపఁబడును.

ఏకాంతభక్తి సద్రూపమగు పరబ్రహ్మమును చిద్రూపిణియగు పరబ్రహ్మశక్తియును చంద్రచంద్రికలవలె నొక్కటేయను నిశ్చయజ్ఞానమువలనఁగలిగెడి నిత్యానందం బనుభవించుటకును కారణమని భావము. వలగొని=ప్రదక్షిణముచేసి, మ్రొక్కి=సాష్టాంగ నమస్కారముచేసి, నిలువంబడియుండ౯=నిలిచియుండఁగా, కృపార్ద్రదృష్టిచే౯-కృప =కరుణారసముచేత, ఆర్ద్ర=తడుపఁబడిన, దృష్టి చే౯=చూపుచేత, కలయఁగ౯=శిరస్సు నుండి పాదములదనుక, చూచి=మిానదృష్టిచేతవీక్షించి, వత్స=పుత్ర, శివకామిని౯=నేను శివకామసుందరిని, వేడ్క౯=కుతూహలముతోడ, అతి...నై-అతి= మిక్కుటమైన, నిర్మల=ఆణవ కార్మిక మాయికమాయేయతిరోధానములనెడు మలరహితమైన, కేవల=సజాతీయ విజాతీయ స్వగతభేదశూన్యమైన, ముక్తి=అతివ్యాప్తి అవ్యాప్తి అసంభవములనెడి త్రిదోషరహితలక్షణలక్షితమైన మోక్షమును, దాత్రినై=భక్తులకు నిచ్చుదాననై, చిదంబరంబు=చిదాకాశము, లేక దేవ, రాజ, నటన, కనక, జ్ఞానములనెడు పంచసభలుగలిగి ఆనందతాండవ పురమను పేరుగల చిదంబరము, మన్నిలయముగా౯= నా యునికిపట్టుగా, వసింతు౯=ఉందును, వలనుగ౯=చక్కఁగా, భవద్హృదయేచ్ఛ౯=నీ మనసునందలి యభిలాషను, ఎఱింగి=తెలిసి, ప్రోవ౯=రక్షించుటకై, వచ్చితి౯=ఏతెంచితిని.

తాత్పర్యము :- ఇవ్విధంబుగ ప్రత్యక్షమైన యిష్టదేవతకు భక్తితో ప్రదక్షిణ నమస్కారములుచేసి నిలిచియున్న నన్ను దయారసంబు చిలుకు చూపులఁజూచి కుమారా! నేను శివకామసుందరిని భక్తజనులకు ముక్తియొసఁగ ప్రియముమిాఱ ఆనందతాండవపురమనెడు చిదంబరమందు వసింతును. గ్రంథరచనాశక్తిగల నీకోరిక నెఱిఁగి నిన్ను రక్షింపవచ్చితిని అని యిష్టదేవత పలికెనని తాత్పర్యము.

అవతారిక :- ఇష్టదేవత తన పేర నీ గ్రంథము నంకితమిమ్మని వరమిచ్చుట చెప్పఁ బడుచున్నది.

తే॥ వినుము కైవల్యనవనీత మనగఁ దనరు
కృతి యొనర్పుము నాపేరఁ గీర్తి వెలయఁ
గానఁబడుచుండుఁ గైవల్యకాంతనగుచుఁ
బావనం బగు నీదు సంభవముఁ గృతియు. 12

టీకా :- పుత్రా!, వినుము=యాలకింపుము, కైవల్యనవనీతము=కైవల్యనవనీతము, అనఁగ౯=అనెడు నామముచేత, తనరు కృతి౯-తనరు=మనోహరమైన, కృతిన్= గ్రంథమును, కీర్తివెలయ౯-కీర్తి=యశస్సు, వెలయ౯=వర్ధిల్లునటుల, నాపేర౯= నాకంకితముగ, ఒనర్పుము=కవిత్వముచేయుము, కైవల్యకాంతనగుచు౯=ముక్తికాంతనై, లేక ఈ గ్రంథమునకు నాయికనగుటవల్ల లోకములయందెల్ల ముక్తికాంత నేనే యని

అల్ప అధికంబులచేత పంద్రెండగును. ఆ పంద్రెండువిధంబులైన స్పర్శంబులే అనాహతకమలంబునకు పంద్రెండుదళంబులనియు, విశుద్ధకమలంబునకు కర్ణంబులకు కలయిక గనుక ఆకర్ణంబులకు విషయంబులైన అకారాదిషోడశస్వరరూపశబ్దంబులే షోడశదళంబులనియు, ఆజ్ఞేయకమలము మనస్సునకు నెలవు గనుక మనస్సునకు విషయంబులగు సంకల్పవికల్పములే ఆజ్ఞేయచక్రంబునకు రెండుదళంబులనియు పలుకుదురు.

మఱి కుండలీశక్తిరూపమైన బిందుతత్త్వము జగద్వ్యాపారవృత్తిగలిగినప్పుడు నిలువనాధారమైనందున మూలాధారమనియు, ప్రభావము చూప తనచేత అధిష్ఠింపఁ బడుటవలన స్వాధిష్ఠానమనియు, సాధకుఁడు తన్ను నారాధించు సమయంబున మణిమయంబులై మ్రోగుచుండు అందెలు కడియములు కిరీటము భుజకీర్తులు మొదలగు నగలచేత తనశరీరము నిండించెడిస్థానమగుటవలన మణిపూరకమనియు, సాధకుఁడు పూజాకాలమందు విఘ్నకారులగు దుష్టభూత భేతాళ రాక్షసాదులపోకకు మంగళవాద్యమును చేయుట ప్రసిద్ధము గనుక సాధకునకు సాహాయ్యముగ కొట్టకనే ఘిణిఘిణిఘిణి ఘంటాశంఖ వీణాతాళ వేణుభేరీమృదంగ మేఘధ్వనులు కలుగుచుండుటవలన అనాహతమనియు, సాధకుఁడు శుద్ధస్ఫటికాకృతిగా తన్ను ధ్యానించుచోటగుటచేత విశుద్ధమనియు, తన యాజ్ఞ చెల్లించుస్థలమగుటవలన ఆజ్ఞాచక్రమనియు షట్చక్రములకు పేళ్లు కలిగెను.

మఱి ఆ మూలాధారంబునకంటె రెండంగుళంబులమిాఁదను స్వాధిష్ఠానంబునకు రెండంగుళంబులదిగువను కుక్కుటాండంబువలె నాడీచక్రముండును. దానియందు డెబ్బదిరెండు వేలనాడులు పుట్టి కొన్ని మిాఁదుగను కొన్ని క్రిందుగను కొన్ని ప్రక్కగను భూమియందలి నదులవలె శరీరంబున వ్యాపించుకొనియుండును. వానిలో పదినాడులు ముఖ్యంబులు, అందు కుహూ శినీవాలీ రక్తాహ్వయంబులనెడి మూఁడునాడులు క్రిందుగపాఱి కుహూనాడిమలంబును శినీవాలీనాడిమూత్రమును రక్తాహ్వయనాడి శుక్లశోణితంబులను విసర్జనము చేయుచుండును. పూషాలం ఆలంపూష అను రెండునాడులు కర్ణములయందుచేరి వర్ణధ్వనిస్వరమిశ్రరూపంబులైన శబ్దంబుల వినఁ జేయుచుండును. గాంధారి హస్తిజిహ్వ అనునాడులు కన్నులలో వ్యాపించి దశవిధరూపగ్రహణంబు చేయించుచుండును. మఱి బ్రహ్మదండికి కుడి యెడమ పార్శ్వములందుండెడి యిడపింగళ అనునాడులు హృదయము దాఁకవచ్చి ఆ హృదయమందలి ప్రాణవాయువుతోడ భ్రూమధ్యమందుచేరి గంగయమున అను పేళ్లుగలవి యగును. అందు సూర్యుఁడనెడిపేరుగల యిడానాడి కుడినాసిక యందు జేరి తపిని తాపిని ధూమ్ర మరీచి జ్వాలిని రుచి సుషుమ్న భోగద విశ్వభోదిని ధారుణి క్షమ అనెడు పంద్రెండు పేళ్లుగల పంద్రెండంగుళములవరకు ప్రాణవాయువును వెలుపల తిరుగఁజేసి

వానిలో నాలుగంగుళములు క్షీణింపఁజేసి యెనిమిదంగుళములదాఁక ప్రాణవాయువును మరల లోపలికీడ్చుకొనును. చంద్రుఁడను పేరుగల పింగళానాడి యెడమనాసికలోఁజేరి ప్రాణవాయువును అమృతమానద పూష తుష్టి పుష్టి రతి ధృతి శశిని చంద్రిక కాంతి జ్యోత్స్న శ్రీప్రీతి అంగద పూర్ణ పూర్ణామృత అను పదియాఱుపేళ్లుగల పదియాఱంగుళంబుల పొడవున వెలుపల వ్యాపింపఁజేసి యెనిమిదంగుళంబుల క్షీణింపజేసి యెనిమిదంగుళంబుల దాఁక ప్రాణవాయువును లోపలికినీడ్చుకొనును. మఱి సూర్యచంద్రసంజ్ఞలుగల ఇడాపింగళానాడులు రెండును ఒకదినమున యిరువదియొక్క వేల ఆఱునూఱుమాఱులు ఉచ్ఛ్వాసనిశ్శ్వాసరూపంబులచేత మాఱిమాఱి పలుమాఱు తిరుగుచుండును. చంద్రనాడీ చక్రమందుబుట్టిన శుక్లనాడి సుషుమ్న కుండలీశక్తి నాగకన్యక బ్రహ్మనాడి అను పేళ్లుగలదియై వక్షస్థలంబుదాఁకవచ్చి నాడీచక్రంబునుండి తనతోడవచ్చిన నూఱునాడుల నక్కడ విడిచి తాను నాలుకకొననుజేరి సరస్వతియను పేరువడసి కొండనాలుక దవుడలు మెడ తల పండ్లు పెదవులు నాసికమిశ్రములు అను నెనిమిదిస్థానములయందు ఏబదియొక్క అక్షరములను పలికించుచు అచ్చట నణఁగి అంతర్గమనంబున పశ్చిమమార్గంబుగ భ్రూమధ్యంబునకు దిగి ముందటి యిడాపింగళలలో సంగమమగును. అది **త్రివేణీసంగమము, త్రికూటము, శృంగాటము, చతుష్పదము** అను పేళ్లు గలదగును. ఇదే **ఆజ్ఞాచక్రము**. ఈ యాజ్ఞాచక్రంబునకు మనోరూపంబుగ చిచ్ఛక్తి సహస్రారంబునుండి దిగివచ్చి అచ్చటవసించి ఇంద్రియములను సర్వవిషయములయందుఁ బ్రవర్తింపఁజేయును. జగత్సృష్టిస్థితిసంహార తిరోధానానుగ్రహములనెడి వ్యాపారములను చేయు పంచకర్తల కాజ్ఞాపించుటవలన ఆజ్ఞాచక్రమనిపేరు. దీనిమీఁద చిచ్ఛక్తికి ఒకఅంగుళమువఱకు శక్తియని, దానిపై మూడంగుళముల వఱకు వ్యాపిని యని, అవల నాలుగంగుళములదాక సమనయని, ఆ మీఁద నాలుగంగుళముల వఱకు ఉన్మనియని పేళ్ళు గలుగును. ఈపండ్రెండంగుళములమీఁద బ్రహ్మరంధ్రము. ఇదే ద్వాదశాంతము. దీనియందు వేయిదళములుగల సహస్రారచక్రము గలదు. అది నూటయిరువదియైదు చిన్న ఱేకులుగల ఎనిమిది పెద్ద ఱేకులు గలిగి యుండును. ఇదే అష్టదళపద్మము. దీనిమధ్యమందు శివబీజమైన హకారమును శక్తిబీజమైన సకారమును ఈ రెంటి నడుమ త్రాసుముంటివలె శివశక్తులకు ఐక్యస్థానమై శివకళ యగుజ్ఞానము హెచ్చినపుడు హకారముప్రక్కను, శక్తికళయగు ప్రపంచజ్ఞానము హెచ్చినపుడు సకారముప్రక్కను వ్రాలుచు బిందురూపమున బుద్ధితత్త్వము వెలుఁగుచుండును. ఇదే మూకాక్షరము. దీనిఁదెలిసి లక్ష్యముంచినవారే పరమహంసలు, అవధూతలు, జీవన్ముక్తులు, మఱి యీ హకార బిందుసకారములే పతిపాశ పశువులు నాదబిందుకళలు సోమసూర్యాగ్ని మండలములు పురుషపుత్రస్త్రీ ప్రవాహములు శుక్లమిశ్రరక్తపాదుకలు అని చెప్పఁబడును. మఱి ఈ హకారబిందుసకారములు

తమ్మునమ్మినవారి సంసారబంధంబు హరించునవి గావున **హంస** యనఁబడును. మఱి హకారము సోమము సకారము అగ్ని బిందువే మోక్షపదము. వీనియైక్యమే అగ్నిష్టోమీయయజ్ఞము. ఇదే కర్మకాండవిదులుచేయు బహిర్యజ్ఞము. మఱి తత్పదమే హకారము త్వంపదమే సకారము. వీని యైక్యమైన అసి పదమే బిందువు గావున జ్ఞానులకు నిదియే జీవేశ్వరైక్యరూపమగు యోగజ్ఞానము. మఱి యీ హంసయే గురుపాదుక గావున అజపాగాయత్రీమంత్రజపము సహస్రము సమర్పింపఁబడును. మఱి యిదే జ్ఞానాజ్ఞానమిళితమైన ప్రపంచమందు నీళ్ళనెడి అజ్ఞానమును విడిచి పాలనెడి జ్ఞానమును వహించుఁగావున హంస పక్షియనఁబడును. మఱి ఈ హంస అష్టదళపద్మమందలి తూర్పుఱేకుపై వ్రాలిన పుణ్యకర్మమును చేయవలెనను తలంపును ఆగ్నేయదళమందు వ్రాలిన సోమఱితనము ఆలస్యములోనైన వృత్తులును, దక్షిణపుదళమందు ఒఱిగిన క్రూరపుబనులు గావింపవలయునను సంకల్పములును, నైర్ఋతిదళమందుచేరిన పాపకార్యములు సలుపవలయుననెడి బుద్ధులును, పశ్చిమదళమందు నిలిచిన ఆడుటపాడుటలేక వీనిని చూచుట మొదలగునవి చేయవలయుననెడి యెన్నికలును, వాయువ్యదళమందు చేరిన నడుచుట, పరుగెత్తుట, దుముకుట మొదలగునవి చేయవలయునను కోరికలును, ఉత్తరపుదళమందు వ్రాలిన పదార్థముల ననుభవింప వలయుననునవి లోనగు నభిలాషలును, ఈశాన్యదళమందు చేరిన దానములు, త్యాగములు మొదలగునవి చేయవలెననెడి యిచ్ఛలును, కమలమధ్యమందు చేరిన వైరాగ్యము, ఉపశాంతిదమము మొదలగు సాత్త్వికవృత్తులును, కేసరములందుఁ బ్రవేశించిన జాగ్రత్తయు, దుద్దునందుఁజేరిన స్వప్నంబును, పద్మనాళమును దిగిన నిద్రయును గలుగును. మఱి ఈ పద్మమును విడుచుటయే తురీయము–అని హంసోపనిషత్తునందుఁ జెప్పఁ బడెను.

అవతారిక :– సాక్షాత్కరించిన యిష్టదేవత స్వకీయవృత్తాంతము వివరించుటనుగూర్చి జెప్పఁబడుచున్నది.

చ॥ వలగొని మ్రొక్కి భక్తి నిలువంబడి యుండఁ గృపార్ద్రదృష్టిచేఁ
గలయఁగఁ జూచి వత్స! శివకామిని వేడ్కఁ జిదంబరంబు మ
న్నిలయముగా వసింతు నతినిర్మలకేవలముక్తిదాత్రినై
వలనుగ వచ్చితిః వెస భవ ద్ధృదయేచ్ఛ నెఱింగి ప్రోవఁగన్. 11

టీకా :– భక్తిః=శ్రవణకీర్తనస్మరణపాదసేవన అర్చనవందన దాస్యసఖ్య ఆత్మనివేదనములనెడి తొమ్మిది యవయవములుగలిగి బాహ్యము, అనన్యము, ఏకాంతము అను త్రివిధరూపమగు భక్తిచేత వీనిలో బాహ్యభక్తి పరోక్షజ్ఞానమునకును, అనన్యభక్తి అపరోక్షజ్ఞానమునకును,

స్సహస్రపాత్, సహస్రశీర్షం దేవం విశ్వాక్షం విశ్వసంభువమ్॥"–అని తైత్తిరీయోపనిషత్తు నందును, "**శ్లో॥ అనేకబాహూదరవక్త్రనేత్రమ్**"– అని భగవద్గీతలయందును గలదు గావున అనేక ముఖభుజ ప్రముఖములుగల తనువును దాలిచి యని భావము. షట్ఛక్తియుతుఁ డై–షట్=ఆఱు విధములై, శక్తి=హ్రాం, హ్రీం, హ్రూం, హ్రైం, హ్రౌం, హ్రః అను బీజాక్షర సమన్వితలగు హృదయదేవి, శిరోదేవి, శిఖాదేవి, కవచదేవి, నేత్రదేవి, అస్త్రదేవి అనునామములుగల సర్వజ్ఞశక్తి, నిత్యతృప్తిశక్తి, అనాదిబోధశక్తి, సర్వస్వతంత్రశక్తి, నిత్యమలుప్తశక్తి, అనంతశక్తి అనెడి షట్ఛక్తులతోడ, యుతుఁడై=కూడినవాఁడై, విరాట్టు=లోకములయందు విశేషముగా ప్రకాశించువాఁడనెడి యవయవార్థముగల విరాట్పురుషుండు–వీనికి వైరాజనుఁడు, వైశ్వానరుఁడు అను పేళ్లును గలవు, అనన్=అను నామముచేత, ఒనరి=ఒప్పి, అర్క...దేవతలు–అర్క=సూర్యుఁడు, చంద్ర=చంద్రుఁడు, ఆది= మొదలగు, దేవతలు=వేల్పులు, చక్షు...ములై–చక్షుః=నేత్రములు, మనః=అంతఃకరణము, ముఖ=మొదలగు, ఇంద్రియములై=జ్ఞానేంద్రియ కర్మేంద్రియ, అంతరింద్రియములై, పరగన్=ప్రసిద్ధికెక్కఁగాను, ముఖబాహూరుపదములన్=ముఖములయందును, భుజములయందును, తొడలయందును, పాదములయందును, సద్విజ...తతి–సత్= శ్రేష్ఠులగు, ద్విజ=బ్రాహ్మణులయొక్కయు, నృప=క్షత్రియులయొక్కయు, ఊరుభవ= వైశ్యులయొక్కయు, శూద్ర=శూద్రులయొక్కయు, తతి=సమూహము, వఱలన్=ప్రకాశింపఁ గాను, అనఁగా "**బ్రాహ్మణోఽస్య ముఖమాసీద్బాహూ రాజన్యః కృతః ఊరూ తదస్య– యద్వైశ్యః పద్భ్యాగ్ం శూద్రో అజాయత**"–అను శ్రుతి ప్రకారమున విరాట్పురుషుని ముఖ, భుజ, ఊరు పాదములయందు బ్రాహ్మణ, క్షత్రియ, వైశ్య, శూద్రులు పుట్టిరని భావము. సర్వావయవములన్=తక్కిన అన్ని అంగములయందును, వివిధ...బులన్–వివిధ= విధవిధములైన, జంగమ=తిరిగెడు పశుపక్షిక్రిమిజలచరాదులను, స్థావరంబులన్=తిరుగని పర్వతవృక్షతృణాదులను, సవనసాధనములన్–సవన=పాకహవిరాదియాగములను, సాధనములన్=యజ్ఞమునకు వలయు అజినము, సృక్సృవము, దృష్టివేదము, బర్హిస్సులు, సమిధలు, పురోడాశము, కపాలములు, ముసలము, ఉలూఖలము, ఉపలములు, చరుశస్త్రదోహనవేదికారణీవహ్నులు లోనగువానిని, నిగ...లన్–నిగమ=ఋగ్యజుస్సామా– థర్వములనెడి వేదములను, ఆగమ=శ్రౌతస్మార్తములకు తగిన ప్రయోగకల్పములను, లేక, కామికాది వాతూలాంతాష్టావింశన్మహాగమములను, ప్రమాణములన్=మంత్రస్వరవర్ణపద కాలక్రియాలోపములయందుఁ జేయఁదగిన ప్రాయశ్చిత్తాదులను దెలుపు ప్రమాణ శాస్త్రములను, చేసి=కల్పించి, వానిలోన్=తనచేత నిర్మింపబడినవానియందు, తాన్=అహం పదలక్ష్యార్థ పరబ్రహ్మమగు తాను, వసియింపన్= సముద్రమందుఁబుట్టిన అలలు బుగ్గలు, తుంపురులు, నురుగులు మొదలగువానియందు ఆ సముద్రజలమే వ్యాపించియున్నట్లు

ప్రసిద్ధికెక్కిన దానవై, కానఁబడుచుందు౯=నీకెల్లప్పుడును దర్శనమిచ్చుచుందును(అందున) నీదు సంభవమున్=నీ జన్మమును, కృతియున్=గ్రంథమును, పావనంబు=పవిత్రము, అగు౯=అవును.

తాత్పర్యము :– పుత్రా! కైవల్యనవనీతమనెడు వేదాంతశాస్త్రమును నాకంకితమిమ్ము. నేను నీకెల్లప్పుడును సంసారబంధ విచ్ఛిన్నంబగు విజ్ఞానరూపంబున దర్శనమిచ్చుచుందును. అందున నీజననమును, నీ గ్రంథమును పవిత్రమగును–అని యిష్టదేవత వచియించెనని తాత్పర్యము.

అవతారిక :–ఇష్టదేవత వరమిచ్చి అంతర్ధానమైన వెనుక కవి ఆ వార్త తన వారలకుఁ దెలియఁబఱచుట చెప్పఁబడుచున్నది.

తే॥ అని తిరోహిత యయ్యె నా యంబ యంత
మదిఁ బ్రమోదము గదుర సామాన్య మనక
సాధుగురువిప్రబుధులకు సరగఁ దెలిపి
వారి యనుమతిఁ గృతిఁ జేయఁ గోరినాఁడ. 13

టీకా :– అని=ఇట్లుపలికి, ఆ యంబ=లోకమాతయైన యా శివకామసుందరి, తిరోహిత యయ్యె౯=మఱుఁగుపడెను, అంత=తర్వాత, మది౯=అంతఃకరణమందు, ప్రమోదము=సంతోషము, కదుర=అతిశయిల్లఁగా, సామాన్యమనక=ఇష్టదేవత నాతోఁ జెప్పినసంగతి సాధారణమని యెంచక, సరగ౯=వేగముగ, సాధు...లకు౯–సాధు= వివేకవైరాగ్యోపశాంతివృత్తులుగల సత్పురుషులకును, గురు=కారణాచార్యులకును, విప్ర= బ్రాహ్మణులకును, బుధులకు౯=ఆత్మానాత్మవివేకముగల పండితులకును, తెలిపి=ఇష్టదేవత నాతోఁజెప్పినవార్తయెఱిఁగించి, వారియనుమతి౯=ఆ యందఱ యుత్తరవు చేత, కృతి౯=ఈ గ్రంథమును, చేయ౯=ఒనర్చుటకు, కోరినాడ౯=ఇచ్ఛయించితిని.

తాత్పర్యము :– ఇష్టదేవతయగు త్రిపురసుందరి నాతో సంభాషించి వరమిచ్చి అంతర్ధానమైనవెనుక మహానందముతో నేనాసంగతి పెద్దలకును, ఆచార్యులకును, బ్రాహ్మణులకును, పండితులుకును తెలియఁజేసి వారియాజ్ఞచేత ఈ జ్ఞానశాస్త్రము రచియింపఁబూనితినని తాత్పర్యము.

అవతా॥క :– ప్రతిజ్ఞారూపముగ నీ గ్రంథమహిమఁ దెలుపఁబడుచున్నది.

క॥ పావనమఁట మత్కావ్యము, జీవనమఁట యోగితతికి శివకామిని సం
భావనమఁట నిగమాంత ల, తావనమట దీని మానఁ దగ వేరికగున్. 14

టీకా :– మత్కావ్యము=నాచేతఁ జేయఁబడిన కైవల్యనవనీతమనెడి యీ యోగశాస్త్రము, పావనమఁట=పవిత్రమైనదఁట, అనఁగా పరదేవత ప్రత్యక్షమై నీగ్రంథమును నీజన్మమును

పవిత్రమగునని యానతిచ్చినందున నాచేతఁజేయఁబడిన ఈ శాస్త్రము పరమపవిత్రమైనదని భావము. యోగితతికి౯–యోగి=శివజీవైక్యపరులగు యోగీశ్వరులయొక్క, తతికి౯= సమూహమునకు, జీవనమఁట=బ్రతుకుఁదెరువఁట, అనఁగా దీనిచే యోగీశ్వరులు ఉజ్జీవింతురనుట, శివకామిని=శివకామసుందరికి, సంభావనమఁట=కానుకగా నియ్యఁ బడిన ద్రవ్యమఁట, నిగమాంతలతావనమఁట–నిగమాంత=ఉపనిషదర్థములనెడి, లతా=తీఁ గెలకు, వనమఁట=ప్రాఁకుడుచెట్లుగలతోఁటఁట, లేక అవనమఁట=సంరక్షకమైనదఁట, అనఁగా ఉపనిషదర్థములను ప్రతిపాదించునని భావము. ఏరికి౯=ఆరురుక్షులు, ఆరురోహులు, ఆరూఢులు, అనువారిలో నెవ్వరికైనను, మాన౯=శ్రవణమనననిదిధ్యాసలు చేయకవిడుచుటకు, తగవు=ధర్మము, అగు౯=అవును, అనఁగా **నీ శాస్త్రమందఱచేతఁ జదువఁదగినదని** భావము.

తాత్పర్యము :– నాచేత రచియింపఁబడిన యీ జ్ఞానశాస్త్రము పరమపావనమైనదనియును, యోగాభ్యాసపరులకు బ్రహ్మజ్ఞానమును వృద్ధిఁజేయునదియును, ఇష్టదేవతయగు శివకామసుందరికి అంకితముగాఁజేయఁబడినదియును, వేదాంతమహావాక్యార్థములను ప్రతిపాదించునదియును గనుక ఆరురుక్షులును ఆరురోహులును ఆరూఢులును అగు బ్రహ్మజ్ఞానులకందఱకును ఈ గ్రంథముయొక్క శ్రవణ మనన నిదిధ్యాసములచేత తత్త్వజ్ఞానము స్థిరమై సర్వసందేహములు వీడునని తాత్పర్యము.

వ॥ అని నెయ్యంబున నియ్యకొని నిస్సారసంసారవైకల్యంబును మదీయ జనన సాఫల్యంబును నగు నిక్కావ్యంబు వక్కాణింపంగడంగి ఇందులకు వలయుసమంచిత సకలవిషయ సందోహంబు డెందంబునంగీలించి మోక్షసామ్రాజ్యాపేక్షకులకు మేలొనర్పం దలంచి విశిష్టశిష్టజనసంప్రదాయపూర్వకంబుగ మద్వంశ్యపారంపర్యక్రమంబు ప్రశస్యంబుగ నభివర్ణించెద. 15

టీకా :– అని=గ్రంథమహిమ యిట్టిదని పలికి, నెయ్యంబున౯=ప్రీతితోడ, ఇయ్యకొని= ఇష్టదేవతతో గ్రంథము రచియింప నొప్పుకొని, నిస్సార...బును–నిస్సార=సత్తులేని, సంసార= దేహాదులే యాత్మయను మతిభ్రమను, వైకల్యంబును=చెఱచునదియును, మదీయ...బును– మదీయ=నాయొక్క, జనన=పుట్టుకకు సాఫల్యంబును పరమపురుషార్థము గలిగించు నదియును, అగు నిక్కావ్యంబు౯=అయిన ఈ జ్ఞానశాస్త్రమును, వక్కాణింప౯= రచియించుటకు, కడంగి=ప్రయత్నించి, ఇందులకు౯=ఈ శాస్త్రరచనకు, వల...హంబు౯– వలయు=ఉపయోగించునట్టి, సమంచిత=రమణీయములైన, సకలవిషయ= సమస్తవేదాంత గ్రంథముల భాష్యముల ముఖ్యాభిప్రాయములయొక్క, సందోహంబు౯= సంఘమును, డెందంబున౯=అంతరంగమందు, కీలించి=చేర్చి, మోక్షసామ్రాజ్యాపేక్షకుల౯ =మోక్షమనెడి

రాజ్యాధిపత్యమును గోరువారలకు, మేలు=హితమును, ఒనర్ప౯=చేయుటకు, తలంచి= ఎంచి, విశి...గా౯–విశిష్ట=సమస్తులైన, శిష్టజన=మహనీయులగు గ్రంథకర్తల యొక్క సంప్రదాయపూర్వకంబుగన్=నడవడిక మున్నుగఁగలుగనట్లుగ, అనఁగా తొల్లింటి గ్రంథకర్త లెల్ల తమవంశానుక్రమణికఁజెప్పినట్లుగ, మద్వంశ్య...మంబు– మద్వంశ్య=నావంశమునఁ బుట్టినవారియొక్క, పారంపర్య=పరంపరయొక్క, క్రమంబు=అనుక్రమణికను, ప్రశస్యంబుగ౯=ప్రసిద్ధిగ, అభివర్ణించెద౯=వర్ణించుచున్నాను.

తాత్పర్యము :– అని పలికి మిక్కిలి మక్కువతో గ్రంథనిర్మాణమునకు సమ్మతించి దేహేంద్రియమనఃప్రాణాదులే పరమాత్మ యనెడు మతిభ్రమను చెఱుచునదియును నా పుట్టుకకు మోక్షమనెడు పరమపురుషార్థమును ఘటింపఁజేయునదియునునైన ఈ యోగశాస్త్రమును రచియింప యత్నించి దీనికి వలయునట్టి (పంచదశి ప్రస్థానత్రయము అద్వైతబ్రహ్మసిద్ధి గౌడబ్రహ్మానందీయము లోనగు వేదాంతగ్రంథములయందలి) ముఖ్యాంశములను మనస్సుననుంచి మోక్షాపేక్షులకు హితముగావింపనెంచి సకల విద్వత్కవుల సంప్రదాయప్రకారంబుగ నా వంశపరంపరానుక్రమణికను వచించుచున్నానని తాత్పర్యము.

అవతారిక :–సకల లోకోత్పత్తిస్థితిలయకారణుఁడైన వాసుదేవమూర్తి వినుతింపఁబడు చున్నాఁడు.

సీ॥ మాయామయావ్యక్తమహదాదియుతసహ, స్రవదనబాహూరుచరణముఖశ
రీరంబుఁ గొని నిర్వికారాత్మ షట్ఛక్తి, యుతుఁడై విరాట్టన నొనరి యర్క
చంద్రాదిదేవత ల్చక్షుర్మనోముఖేం, ద్రియములై పరఁగ సద్విజనృపోరు
భవశూద్రతతిముఖబాహూరుపదముల, వఱల సర్వావయవముల వివిధ

తే॥ జంగమస్థావరంబుల సవన సాధ, నముల నిగమాగమ ప్రమాణములఁజేసి
వానిలోఁ దాను వసియింప వాసుదేవ, నామ మొప్పారె నా జగన్నాటకునకు. 16

టీకా :– నిర్వికారాత్మ–నిర్వికార=గర్భముననుండుట, పుట్టుట, పెరుఁగుట, ముదియుట, చిక్కిపోవుట, చచ్చుటలనెడి యాఱువికారములులేని, ఆత్మ=పరబ్రహ్మము, మాయా..రంబున్ –మాయా=సత్త్వరజస్తమోగుణస్వరూపమగు మాయయొక్క, మయ=వికారమైన, అవ్యక్త= అవ్యక్తనామకతత్త్వస్వరూపమైన, మహత్=మహత్తత్త్వమే, ఆది=మొదలగు అహంకార ఆకాశ, వాయు, అగ్ని, జల, భూములనెడు సప్తావరణముల తోడ, యుత=కూడినదియును, సహస్ర=వేలసంఖ్యలుగల, వదన=ముఖములును, బాహు=భుజములును, ఊరు= తొడలును, చరణ=పాదములును, ముఖ=మొదలుగాఁగల, అవయవములతోగూడిన, శరీరంబున్=దేహమును, కొని=ధరించి, అనఁగా "**శ్రు॥ సహస్రశీర్షా పురుషః సహస్రాక్ష–**

నియోగ్యులు, శంకరునకు౯=అద్వైతమతభాష్యకారులగు శ్రీశంకరాచార్యులకు, జయమందు౯=దుష్టమతఖండనముకొఱకు దిగ్విజయము చేయఁబోవునపుడు, తోడయి=(పూర్వపక్షసిద్ధాంతముల నిర్ణయించుటలయందు ఆఱువేలవిద్వజ్జనులు సహాయకులై, ఆఱువేలవారు=ఆఱువేలవారనెడు సంజ్ఞలు గలవారు అయిరి.)

తాత్పర్యము :– ఆ బ్రాహ్మణులయందు కొందఱు ప్రాభాకరీయపద్ధతి ననుసరించి నడుచుటచేత నియ్యోగులని ప్రసిద్ధికెక్కిరి. ఆ నియ్యోగులలో ప్రముఖులయిన ఆఱువేల జనులు అద్వైతమతభాష్యకారులగు శ్రీశంకరాచార్యులు దుష్టమతఖండనము చేయ దిగ్విజయమునకుఁ బోవునపుడు పూర్వపక్షసిద్ధాంతముల నిర్ణయింప సహాయకులగుటవల్ల ఆఱువేలవా రనుపేరు గలవారైరని తాత్పర్యము.

శా॥ **ఆచంద్రార్కయశఃప్రతాపములచే నాఱ్వేలవా రెల్లెడ౯**
వాచస్పత్యజరుద్రశేషు లన గీర్వాణాంధ్రకావ్యంబుల౯
భూచక్రంబు వెలుంగఁ జేసి బహునైపుణ్యంబులం బుణ్యమా
ర్గాచారంబుల విప్రసంతతిని సర్వైశ్వర్యులై రం దొగి౯. **19**

టీకా :– ఆచం...లచే–ఆచంద్రార్క=చంద్రసూర్యులుండువఱకుఁగల, యశః=కీర్తులచేతను, ప్రతాపములచే౯=పరాక్రమములచేతను, లేక–ప్రసిద్ధులగు చంద్రసూర్యుల వంటి యశస్సును ప్రతాపమును గలవారగుటచేత, ఆఱ్వేలవారు=షట్సహస్రసంఖ్యచే నొప్పెడు కులముగలవారు, ఎల్లెడ౯=అన్నిలోకములయందు, వాచస్పత్యజరుద్రశేషులు– (పాండిత్య మందు) వాచస్పతి=బృహస్పతి, అజ=బ్రహ్మ, రుద్ర=శివుడు, శేషులు=అనంతుడు, అన౯=జనులనునట్టుగా, లేక–ప్రజ్ఞావిశేషమందు బృహస్పతిని, కల్పనలయందు బ్రహ్మము, దుష్టనిగ్రహమందు రుద్రుని, వాచాలకమందు శేషాహిని పోలినవారని, జనులు పొగడునట్లుగ–అనఁగా బృహస్పతి, బ్రహ్మ, రుద్ర, శేషులు, ఒక్కొక్క విషయమందే సమర్థతగలవారు, ఈ యాఱువేలవారు, అన్ని విషయములలో, సమర్థతగలవారనుట– గీర్వా...బుల౯–గీర్వాణ=సంస్కృతమయమైన, ఆంధ్ర=తెనుఁగుమయమైన, కావ్యంబుల౯=గ్రంథములచేత, భూచక్రంబు౯=భూవలయమును, వెలుంగఁజేసి=ప్రకాశింపఁజేసి, బహునైపుణ్యంబుల౯=పెక్కువిధములైన నేర్పులచేతను, పుణ్య....బుల౯–పుణ్యమార్గ =న్యాయపద్ధతి ననుసరించిన, ఆచారంబుల౯=యాగయోగతపోనిష్ఠాదులు చేయుటచేతను, ఒగి౯=క్రమముగా, విప్రసంతతి౯=బ్రాహ్మణవంశము నందు, సర్వైశ్వర్యులైరి=అణిమ, మహిమ, గరిమ, లఘిమ, ప్రాప్తి, ప్రాకామ్యము, ఈశత్వము, వశిత్వము అనెడి అష్టమహాసిద్ధులు గలవారైరి. అందు౯=ఆ యాఱువేలవారియందు.

తాత్పర్యము :– శాశ్వతమగు నిర్మలకీర్తియును పరాక్రమమునుగల, ఆ యాఱ్వేలవారు,

నివసించుటచేత, ఆ జగన్నాటకునకున్=పదునాల్గు లోకములను నటియింపఁజేసెడి ఆ పరబ్రహ్మమునకు, వాసుదేవనామము=వాసుదేవుఁడనుపేరు, ఒప్పారెన్=ప్రకాశించెను. వ్యు॥ **వస నివాసే ఇత్యస్మాద్ధాతోః వసత్యసౌ సర్వత్రేతి వాసుః దీవ్యతే ప్రకాశత ఇతి దేవః స చాసౌ స చేతి వాసుదేవః** –అని వ్యుత్పత్తి. చతుర్దశభువనము లెవనియందుఁగలవో వానియందెవడుండి వెలుగుచున్నాడో వాడు వాసుదేవుడని తాత్పర్యము. శ్లో॥ **వాసనాద్వాసుదేవస్య వాసితం తే జగత్త్రయం సర్వభూతనివాసోసి వాసుదేవ నమోఽస్తు తే।** అనునవి గ్రహించునది.

తాత్పర్యము :– సూర్యునియందు సూర్యకిరణములవలె నిర్వికారపరబ్రహ్మమందు చిచ్ఛక్తి వేఱుపాటులేక యెడతెగకయుండును. సూర్యకిరణములు లోకముల వెలిఁగింప వ్యాపించి యెండయను పేరుపొందినట్లు ఆ చిచ్ఛక్తి ప్రపంచసృష్టికొఱకు బహిర్ముఖమైన వేళ మలినసత్త్వ ప్రధానమనుపేరుగల జడశక్తియను సూర్యకిరణమందు లేకయే తోఁచిన యెండమావులవలె ఆ జడశక్తివల్ల కాలత్రయమందులేని మాయ గల్గెను. అది ఎండమావుల తండము తీరున సమష్టిరూపమగు మూలావిద్యయని, ఎండమావులయందుఁదోఁచిన అలలు, నురుగులు, తుంపురులు, బుగ్గలు లోనగువానివలె వ్యష్టిరూపమగు మూలావిద్య, తూలావిద్య అని ద్వివిధమగును. ఎండమావులే జలముగఁ గనఁబడినట్లు ఆ మాయయే అవ్యక్త మయ్యెను. ఆ జలవ్యాపకమువలె ఆ యవ్యక్తముయొక్క వ్యాపకమే మహత్తత్త్వమయ్యెను. ఆ జలమందు తోఁచిన అలలు, బుగ్గలు, నురుగు, తుంపురులు లోనగువానివలె ఆ మహత్తత్త్వమువల్ల అహంకారమును, ఆ యహంకారమువల్ల ఆకాశము, దానివల్ల గాలియును, గాలివలన అగ్నియును, అగ్నివలన జలమును, దానివలన భూమియును ఉదయించెను. సూర్యకిరణములయందుఁ దోఁచిన యెండమావుల జలములయందు ప్రతిఫలించిన సూర్యునివలె మాయాతీతుఁడైన నిర్వికార పరబ్రహ్మము మాయామయములగు మహత్తు, అహంకారము, ఆకాశము, వాయువు, అగ్ని, జలము, భూమి అనెడు సప్తావరణములు గలదియును పెక్కు ముఖములు, కన్నులు, చెవులు, ముక్కులు, చేతులు, కడుపులు, తొడలు, అడుగులు లోనైన యవయవములు గలదియును అండపిండభూతభువనభోగ్యరూపమైనదియునైన గొప్పయాకృతినిపొంది సర్వజ్ఞశక్తి నిత్యతృప్తిశక్తి, అనాదిబోధశక్తి, సర్వస్వతంత్రశక్తి, నిత్యమలుప్తశక్తి, అనంతశక్తి అనెడి యాఱుశక్తులు గలిగి విరాట్పురుషుఁడు, వైరాజసుఁడు, వైశ్వానరుఁడు అనెడి పేళ్లుగలవాఁడై సూర్యుఁడు కన్నులుగాను, దశదిక్కులు, చెవులుగాను, వాయుదేవుఁడు చర్మముగాను, వరుణుఁడు జిహ్వగాను, అశ్వినీదేవతలు నాసికగాను, అగ్నిదేవుఁడు వాక్కుగాను, ఇంద్రుఁడు భుజములుగాను, ఉపేంద్రుఁడు పాదములుగాను బ్రహ్మమేహమనముగాను అండకోశములు మిత్రావరుణులుగాను, మృత్యుదేవత గుదముగాను, జయుఁడు

సమానవాయువుగాను, విశ్వయోని వ్యానవాయువుగాను, అజుఁడు ఉదానవాయువుగాను, విశిష్టుఁడు ప్రాణవాయువుగాను, విశ్వకర్త అపానముగాను, చంద్రుఁడు మనస్సుగాను, బృహస్పతి బుద్ధిగాను, క్షేత్రజ్ఞుఁడు చిత్తముగాను, రుద్రుఁడు అహంకారముగాను, సదాశివుఁడు శబ్దతన్మాత్రముగాను, మహేశ్వరుఁడు స్పర్శతన్మాత్రముగాను, రుద్రుఁడు రూపతన్మాత్రముగాను, విష్ణువు రసతన్మాత్రముగాను, చతుర్భుజుఁడు గంధతన్మాత్రముగాను, తక్కిన దేవతలు తక్కిన అవయవాదులుగాను, పర్వతము లెముకలుగాను, నదులు నరములుగాను, వృక్షములును తీఁగెలును, పొదలును, రోమములుగాను పశువులు, పక్షులు, పురుగులు, జలచరములునను జంగమప్రాణులు మనోవృత్తులుగాను, సముద్రంబు కడుపుగాను, సప్తవిధములగు మహావాయువు ఉచ్ఛ్వాసనిశ్వాసములుగాను, ఆకాశము పొక్కిలిగాను, వేదములును, ఆగమములును, శాస్త్రములును, పురాణములును ఇతిహాసములును, సంభాషణములుగాను, యాగయోగతపఃకార్యములు క్రియలుగాను, తన యవయవంబులు భువర్లోకముగాను, అవయవకార్యములు భూలోకముగాను, ఆయవయవాధిదేవతలు సువర్లోకముగాను, గలిగి ముఖంబులు బ్రాహ్మణులను, బాహులయందు క్షత్రియులను, తొడలయందు వైశ్యులను, పాదములయందు శూద్రులను నిర్మించి వానియందు తాను వసించి త్రిలోకములను స్వకీయమాయావిలాసముచేత నటింపఁజేయు మహాపురుషుఁడు వాసుదేవుఁడను పేరుగలిగి వెలుఁగునని తాత్పర్యము. ఈ వాసుదేవుని శైవులు శివుఁడు, వైష్ణవులు విష్ణువు, బ్రహ్మవాదులు బ్రహ్మ, కర్మవాదు లింద్రుఁడు, తత్త్వవాదులు అక్షరుఁడు, ప్రకృతి పురుషవాదులు పరముఁడు భక్తివాదులు స్వరాట్టనని యందురనుట.

కు॥ అవ్వాసుదేవుముఖముల, నివ్వటిలిన విప్రు లడఁప నిలుప నిపుణులై।
రెవ్వారినైన జగములు, నివ్వెఱపడఁ దపములంది నెగడుచుఁ గళలన్. 17

టీకా :– అవ్వాసుదేవుముఖములన్=పైని జెప్పఁబడిన వాసుదేవునిముఖములయందు, నివ్వటిలినవిప్రులు–నివ్వటిలిన=ప్రకాశించిన, అనఁగా పుట్టిన, విప్రులు=తమ్మును ఇతరులను పాపములనుండి రక్షించునట్టి బ్రాహ్మణులు, కళలన్=అఱువదినాలుగు విద్యలచేత, నెగడుచున్=ప్రకాశించుచు, జగములు=చతుర్దశభువనములును, నివ్వెఱపడన్= అతిభీతిఁజెందునటులు, తపములు=కృచ్ఛ్రచాంద్రాయణ నిత్యనైమిత్తి కానుష్ఠానాది విధ్యుక్తతపస్సులను, లేక చలి చలిగాలి ఎండ మంచు ఆఁకలి దప్పి మొదలగువాని కోర్చి పేర్చిన పంచాగ్ని మధ్యమందు చేతులు పయికెత్తి సూర్యుఁని జూచుచు కాలిబొటనవ్రేలి నేలనూని నిలిచి చేయుట మొదలగు నుగ్రతపస్సులను, అంది=పొంది, ఎవ్వారినైనన్= సురలు నరులు లోనగువారిలో నెవ్వరినైనను, అడఁపన్=(నమ్రములుగాకున్న) నశింపఁజేయుటకును, నిలుపన్=(నమ్రులయిన) రక్షించుటకును, నిపుణులయిరి= సమర్థత గలవారయిరి.

తాత్పర్యము :– పరమపదవాసుఁడును సకలలోకనివాసుఁడును అయిన వాసుదేవుని ముఖములయం దుదయించిన బ్రాహ్మణులు (అఱువదినాలుగు విద్యలయందు) ప్రవీణులై (పదునాలుగు లోకములయందలి) జనులు వెఱపునొందఁదగిన తపస్సులు గలిగి బ్రహ్మవిష్ణురుద్రాదిదేవతలనైనను మనుమాంధాతృ నిమిప్రముఖరాజులనైనను నిగ్రహింప ననుగ్రహింప సమర్థత గలవారై రనితాత్పర్యము. అఱువదినాలుగవిద్యలు–శ్లో॥ **ఇతిహాసాగమాద్యాశ్చ కావ్యాలంకారనాటకమ్। గాయకత్వం కవిత్వం చ కామశాస్త్రం దురోదరమ్। దేశభాషాలిపిజ్ఞానం లిపికర్మ చ వాచకమ్। సర్వాణి చాపదానాని స్వరశాస్త్రం తు శాకునమ్। సాముద్రికం రత్నశాస్త్రం రథాశ్వగతికౌశలమ్। మల్లశాస్త్రం సూదకర్మ భూరుహాణాం చ దోహదమ్। గంధవాదో ధాతువాదః ఖన్యావాదో రసస్య చ। జాలవాదోగ్నిసంస్తంభః ఖడ్గస్తంభో జలస్య చ। వాచస్తంభో వయస్తంభో వశ్యాకర్షణమేవ చ। విద్వేషణోచ్చాటనే చ మారణం కాలవంచనమ్। పయసి ప్లవచాతుర్యం పాదుకాసిద్ధిరేవ చ। మృత్సిద్ధిర్ఘుటికాసిద్ధి రైంద్రజాలికమేవ చ। అంజనం నరదృష్టేస్తు వందనం స్వరవంచనమ్। మణిమంత్రౌషధానాం చ సిద్ధయశ్చోదకర్మ చ। వృత్రలోహాశ్మమృద్దారువేణుచర్మాంజనక్రియాః। అదృశ్యకరణీ దూరకరణీ మృగయారతిః। వాణిజ్యం పాశుపాల్యం చ కృషిరాహవకర్మ చ। లావకుక్కుటమేషాదియుద్ధకారణకౌశలమ్।చతుష్షష్టికలాశ్చైతాఃకలావిద్భిఃప్రకీర్తితాః॥**

క॥ అందుఁ బ్రభాకరపద్ధతిఁ
గొందఱు నియ్యోగు లనఁగఁ గొఱలిరి జయమం
దుం దోఁడయి శంకరునకు
వందితజను లాఱువేల వా రయి రందున్. 18

టీకా :– అందు౯=ఆ బ్రాహ్మణులయందు, కొందఱు=కొంతమంది, ప్రభాకరపద్ధతి౯– ప్రభాకర=ప్రభాకరగురునియొక్క, పద్ధతి౯=మార్గముచేత–అనఁగా తొలుత పూర్వమీమాంసాశాస్త్రపు పండ్రెండధ్యాయములకు భట్టాచార్యుఁడు కామనాకర్మపరముగ తనపేర భాట్టీయ మనెడు వ్యాఖ్యానము చేసెను. దానిని బ్రాహ్మణులెల్ల ననుసరించి యుండిరి. వెనుక భట్టాచార్యశిష్యుఁడగు ప్రభాకరుఁడును ఆ పండ్రెండధ్యాయములకే నిష్కామనా కర్మపరముగాను, ఉత్తరమీమాంసాశాస్త్రమందలి యెనిమిదధ్యాయములలో మొదటినాలుగు అధ్యాయములకు భక్తిపరముగాను తనపేరఁబరఁగెడు ప్రాభాకరీయ మను వ్యాఖ్యానము చేసెను. కనుక అట్టి వాఖ్యానపద్ధతి ననుసరించి నడుచుటచేతననుట– నియ్యోగులనఁగ౯=భగవన్నియామకులై ఈశ్వరభక్తిగలిగి నిష్కామనాకర్మములఁ జేయుచు యోగాభ్యాసపరులగుటవలన నియ్యోగు లనునట్లుగాను, కొఱలిరి=ప్రకాశించిరి. అందు౯=ఆ నియ్యోగుల యందు, వందితజనులు=జనులచేత పొగడఁబడుచున్న, కొందఱు=కొంతమంది

మాసదర్శశ్రాద్ధపిండపితృయజ్ఞములు నిత్యోపాసనము కూశ్మాండగణహోమములు అనెడు సప్తపాకయజ్ఞములను అగ్న్యాధేయము అగ్నిహోత్రము దర్శపూర్ణమాసేష్టులు ఆగ్రైణేష్టి చాతుర్మాస్యలు నిరూఢపశుబంధము సౌత్రామణి అనెడు సప్తహవిర్యాగములనని భావము. సోమంబున్=అత్యగ్నిష్టోమము, ఉక్థ్యము, షోడశివాజపేయము, అప్తోర్యామము అనెడి సోమసంస్థలతో గూడిన అగ్నిష్టోమమును, సత్...ములు–సత్=ప్రశస్తములైన, సప్త=ఏడైన, సంతానములు=చెఱువు ద్రవ్వించుట ధనము పూడ్చుట అగ్రహారము కట్టించుట దేవాలయ ప్రతిష్టించుట తోఁటవేయించుట గ్రంథములు రచియించుట బావి త్రవ్వించుట అనెడు ప్రసప్తసంతానములను, వాసర...సత్కృపన్–వాసరపూర్వాణి=గోదావరీతీరమందలి వాసర యనుపట్టణమందుండు సరస్వతీదేవియొక్క లసత్=మనోహరమైన, కృపన్=దయచేత, అనఁగా లంకాపురియందు శాంకరీదేవి, కాంచీపురమందు కామాక్షీదేవి, ప్రద్యుమ్నయందు శృంఖలాదేవి, క్రౌంచపట్టణమందు చాముండీదేవి, అలంపురియందు జోగులాంబ, శ్రీశైలంబున భ్రమరాంబిక, కొల్లాపురియందు మహాలక్ష్మి, పిఠాపురమందు పురుహూతిక, ఉడ్యాణపట్టణమందు గిరిజాదేవి, మాణిక్యపట్టణమందు చిత్రకోటిక, అయశ్చిత్రపట్టణ మందు కామరూపిణి, జ్వాలాపట్టణమందు జ్వాలాముఖి, వాసరయందు సరస్వతి, ప్రయోగయందు మాధవి, కాశియందు విశాలాక్షి, కాత్యాయనీపట్టణమందు కాత్యాయని, జంబుకేశ్వరమందు అఖలాండి, కన్యాకుమారియందు కౌమారి అని పదునెనిమిది శక్తిపీఠములు; విష్ణువునకు నూటయెనిమిది దివ్యతిరుపతులును; శివునకు వేయిన్నూట యెనిమిది దివ్యస్థలములును గలయట్లుగ శక్తికిని గలవు. వీనిలో వాసరాసరస్వతిగూర్చి పండ్రెండేండ్లు కందమూలఫలంబుల భక్షించి యింద్రియంబుల శిక్షించి తపంబు చేసి ఆమెదయచేత ననుట–సలిపి=పాకహవిర్యాగాదుల నొనరించి, విద్వత్సంఘము=పండిత సమూహము, అగ్గింపఁగ౯=పొగడఁగా, వరశేషాచలయజ్వ–వర =శ్రేష్ఠుఁడైన, శేషాచలయజ్వ=శేషాద్రిసోమయాజి, నా౯=అనునట్లు, నెగడె౯=ప్రసిద్ధికెక్కెను.

తాత్పర్యము :– మంత్రలయహఠరాజయోగములకు పూర్వోత్తరాంగములయిన యమము నియమము ఆసనము ప్రాణాయామము ప్రత్యాహారము ధ్యానము ధారణ సమాధి అనెడి యష్టాంగములను, వెండియు, యమ నియమ త్యాగ మౌన దేశ కాల ఆసన మూలబంధదేహసామ్య దృక్స్థితి ప్రాణయామ ప్రత్యాహార ధ్యాన ధారణ సమాధులనెడి నిర్గుణ పంచదశయోగాంగములను, సాధకముచేసి సుభద్రాసోమిదేవిని పెండ్లియాడి వైశ్వదేవము ప్రతిపదస్థాలీపాకము ఈశానసర్పబలులు తిస్రాష్టకలు మాసదర్శశ్రాద్ధపిండపితృ యజ్ఞములు నిత్యోపాసనము కూశ్మాండగణహోమములు అనెడి సప్తపాకయజ్ఞములను, అగ్న్యాధేయము అగ్నిహోత్రము దర్శపూర్ణమాసేష్టులు ఆగ్రాయణేష్టి చాతుర్మాస్యలు నిరూఢపశుబంధము సౌత్రామణి అనెడు సప్తహవిర్యాగములను, అత్యగ్నిష్టోమము ఉక్థ్యము

ప్రతిభయందు దేవగురువును, నవీనకల్పనావిశేషములయందు చతుర్ముఖుని, దుష్ట నిగ్రహశిష్టపాలనములయందు రుద్రుని, వాగ్ధోరణియందు శేషాహిని పోలుదురని, జనులు పొగడునట్లుగ, సంస్కృతాంధ్రగ్రంథముల రచియించి, లోకములయందు ప్రసిద్ధపఱచి, సర్వకార్యముల నిర్వహించుటలయందు, ననేకవిధములయిన నేర్పరితనములచేతను, వేదశాస్త్రపద్ధతి మీఱక, యాగయోగతపోనిష్ఠలు మొదలగు వాని జరుపుటచేతను, బ్రాహ్మణసంఘమందు అణిమాద్యష్టవిధసంపదలు గలవారై రని తాత్పర్యము.

(అణిమాద్యైశ్వర్యముల వివరము :– అణుప్రమాణములయిన ప్రాణులయందు అణు ప్రమాణుఁడై యుండుట అణిమ॥ బ్రహ్మ, విష్ణు, రుద్ర, మహేశ్వర, సదాశివ మాయాండములకంటె పెద్దవాఁ డౌట, మహిమ॥ బ్రహ్మాండముకంటె, భారమై యుండుట, గరిమ॥ మేరువంతటి బరువు గలిగియుండి దూదియొక్క లేశమువలె తేలికయై యుండుట, లఘిమ॥ ఇష్టపదార్థముల లభింపఁజేసికొనుట, ప్రాప్తి॥ గగనగమనాదిసిద్ధి, ప్రాకామ్యము॥ సూర్య, చంద్ర, మహేంద్ర, ఉపేంద్ర, ప్రముఖదేవతలను, కార్యముల యందు నియమించుట, యీశత్వము॥ సకలజంతువుల వశము చేసికొనుట వశిత్వము.)

సీ॥ కృష్ణాధునీసుదక్షిణదిశ సప్తయో–జనదూరమై పూర్వవనధిదరిని
బహుసంపదల నొప్పు పందిళ్లపల్లియ౯–దానియం దుండు రుదారయశులు
కాశ్యపగోత్రసంకలితు లాపస్తంబ–సూత్రులు మద్వంశ్యసూరు లందు
నారాయణుం దాదినారాయణుం దన–సకలసుగుణముల సమతఁ బరఁగె

తే. నాతనికి దేవి నరసమ యార్యవినుత
వారి కుదయించి రిరువు రవార్యచరితు
లలర వేంకటనారసింహప్రధాని
యనఁగ రఘునాయకాహ్వయుం డవనిలోన. 20

టీకా :– అవనిలోన౯=భూమియందు, కృష్ణా...దిశ౯–కృష్ణాధునీ=కృష్ణానదియొక్క, సుదక్షిణదిశ౯=చక్కనిదక్షిణపుదిక్కునందు, సప్తయోజనదూరమై=ఏడామడదూరముగలదై, పూర్వవనధిదరిని=తూర్పుసముద్రపుగట్టునందు, బహుసంపదల౯=ధనధాన్య పశుప్రముఖములగు ననేకవిధైశ్వర్యములచేత, ఒప్పు పందిళ్లపల్లియ౯ దాని యందు౯ =రమణీయమగు పందిళ్లపల్లియనెడు గ్రామమందు, ఉదారయశులు=మిక్కుటమైన కీర్తులు గలవారును, కాశ్యపగోత్రసంకలితులు=కశ్యపమహామునివంశమునఁగూడిన వారును, ఆపస్తంబసూత్రులు=ఆపస్తంబమహర్షిచేత నిర్మింపఁబడిన స్మార్తప్రయోగములు గలవారును నైన, మద్వంశ్యసూరులు=నా కులస్థులయిన పెద్దలు, ఉందురు=వసింతురు, అందు౯=ఆ పెద్దలయందు, సకలగుణములసమత౯=సకల–సమస్తములైన, సుగుణముల=

శాంతశమదమాదిస్వాత్త్వికగుణములయొక్క, సమతన్=సమభావముచేత, నారాయణుండు= నారాయణమంత్రి, ఆదినారాయణుండు–ఆది=ప్రపంచసృష్టికి పూర్వమందుఁగల, నారాయణుండు=శ్రీమహావిష్ణువు, అనన్=అనునట్లుగా, పరఁగెన్=లోకములయందు ప్రసిద్ధికెక్కెను. ఆతనికిన్=ఆ నారాయణ మంత్రికి, ఆర్యవినుత=పూజ్యులైన పండితులచేత కొనియాడఁబడుచున్న, నరసమ=నరసమాంబ, దేవి=భార్య, వారికిన్=ఆ నారాయణ మంత్రికిని నరసమ్మకును, అలరన్=జను లానందింపఁగాను, అవార్యచరితులు= (దూషణములచేత) అడ్డగింపఁబడని నడువడులు గలవారైన, వేంకటనారసింహప్రధాని= వేంకటనారసింహమంత్రి, రఘునాయకాహ్వయుండు=రఘునాయకుఁడును పేరుగల మంత్రి, అనఁగన్=అనునట్లు, ఇరువురు=ఇద్దఱు, ఉదయించిరి=పుట్టిరి.

తాత్పర్యము :– భూలోకమందు కృష్ణానదికి దక్షిణపుదిక్కున ఏడామడదూరమందుండు తూర్పుసముద్రపుగట్టున ధనధాన్యాదిసంపదలచేత మతల్లియగు పందిళ్లపల్లియనెడు గ్రామమందు ఎక్కువయైన కీర్తులుగలవారును కాశ్యపసగోత్రమును ఆపస్తంబసూత్రమును గల, మా పెద్దలు వసింతురు. వారిలో నారాయణమంత్రి శాంతశమదమాదిసమస్తప్రశస్త సద్గుణములుగల శ్రీమన్నారాయణుఁడే యని ప్రజలు పొగడ ప్రసిద్ధికెక్కెను. ఆ నారాయణమంత్రికి పండితులచేత వినుతింపఁబడుచున్న నరసమాంబ భార్య యయ్యెను. ఆ దంపతులకు సత్ప్రవర్తనములు గల వేంకటనారసింహమంత్రియును రఘునాయక ప్రగ్గడయును పుత్త్రులయిరని తాత్పర్యము.

కII ఆ వేంకటనరసింహుఁడు
పావని లక్ష్మమను వేడ్కఁ బరిణయమై మున్
శ్రీవనిత నృహరిసరిఁ గనె
నేవురు సుతుల సురతరుల నెలమిఁ గధిక్రియన్. 21

టీకా :– ఆ వేంకటనరసింహుఁడు=నారాయణమంత్రిపుత్త్రులిరువురిలో జ్యేష్ఠుఁడును ప్రసిద్ధుడునునైన వేంకటనరసింహప్రధాని, పావనిన్=పారంపర్యముగ యజ్ఞములు చేసిన వారియింటి ఆఁడుపడుచగుటవలన నిత్యపవిత్రురాలైన, లక్ష్మమన్=పరదేశిదీక్షితుని పుత్త్రికయగు లక్ష్మమ్మను, మున్=పూర్వము, శ్రీవనితన్=లక్ష్మీదేవిని, నృహరిసరిన్= నరసింహరూపము ధరించిన విష్ణుదేవుఁడు పెండ్లియాడినరీతిని, వేడ్కన్=కుతూహలము తోడ, పరిణయమై=వివాహము చేసికొన్నవాఁడై, సురతరులన్=మందార పారిజాత సంతాన హరిచందన కల్పవృక్షముల నైదింటిని, కధిక్రియన్=క్షీరసముద్రమువలెనే, ఎలమిన్= సంతోషముతోడ, ఏవురన్=ఐదుగురైన, సుతులన్=పుత్రులను, కనెన్=కనియెను.

తాత్పర్యము :– నారాయణమంత్రిపుత్త్రు లిద్దఱియందు పెద్దవాఁడైన యా వేంకటనరసింహ

ప్రధాని నిత్యపవిత్రురాలైన లక్ష్మాంబను నృసింహస్వామి పాలకడలికూఁతురగు లక్ష్మీదేవిని పెండ్లిచేసికొనినట్లు వివాహము చేసికొని క్షీరసముద్రము కల్పవృక్షములఁగన్నట్లు లక్ష్మాంబయందు అయిదుగురుకొడుకులఁగనెనని తాత్పర్యము.

కII అం దిరువురుఁ బ్రఖ్యాతిని
జెందిరి బహుపుణ్యముల సుశేముషులను సం
క్రందనుఁడన వేంకయ గో
విందుం డన రామయ ప్రవీణులయందున్. 22

టీకా :– అందున్=ఆవేంకటనరసింహప్రధాని కన్నపుత్రులైదుగురియందును, బహుపుణ్యములన్=వేదోక్తకులాచారధర్మములగు శ్రౌతస్మార్తాదిసుకృతకార్యాచరణములచేత, వేంకయ=వేంకయమంత్రి, సంక్రందనుఁడనన్=శతక్రతుఁడగు దేవేంద్రుఁడో యన్నట్లుగాను, సుశేముషులను=పరోక్షాపరోక్షజ్ఞానములచేత, రామయ=రామయప్రగ్గడ, గోవిందుఁ డనన్=పరబ్రహ్మమైన ఉపేంద్రుఁడో యన్నట్లుగాను, ప్రవీణులయందున్= ఆత్మానాత్మ వివేకముగల పండితులలో, ఇరువురును=వేంకయరామయ ప్రధాను లిద్దఱును, ప్రఖ్యాతిన్= ప్రసిద్ధిని, చెందిరి=పొందిరి.

తాత్పర్యము :– ఆ నరసింహప్రధానిపుత్రులేవురియందును శ్రౌతస్మార్తాది పుణ్య కర్మాచరణములచేత వేంకయమంత్రి శతక్రతుఁడగు దేవేంద్రుఁడో యన్నట్లుగాను పరోక్షాజ్ఞానములచేత రామయప్రధాని ఉపేంద్రుఁడగు విష్ణుదేవుఁడో యన్నట్లుగాను ప్రసిద్ధికెక్కి రని తాత్పర్యము.

మII ధర సాధించి యమాదినిష్ఠల సుభద్రాకాంత నుద్వాహమై
సొరిదిం బాకహవిర్ముఖాఖిలమఖస్తోమంబు సోమంబు వా
సరపూర్వాణిలసత్కృప నృలిపి సత్సప్తప్రసంతానముల్
వరశేషాచలయజ్వ నా నెగడె విద్వత్సంఘు మగ్గింపఁగన్. 23

టీకా :– ధరన్=పుడమియందు, యమాదినిష్ఠలన్–యమ=యమమే, ఆది=మొదలైన అవయవములతోఁగూడిన, నిష్ఠలన్=మంత్రలయహఠరాజ యోగములను– లేక– రాజయోగమునకు ముఖ్యములైన నిర్గుణపంచదశయోగాంగములను, సాధించి=వాడుకకుఁ దెచ్చుకొని, సుభద్రాకాంతన్=సుభద్రాసోమిదేవిని, ఉద్వాహమై= పెండ్లియాడినవాఁడై, సొరిదిన్=క్రమముగాను, పాక...మంబున్–పాక= స్మార్తులాచరింపవలసిన షోడశ సంస్కారములతోఁ గూడిన పాకములు, హవిః=శ్రౌతమందాచరింపవలసిన హవిస్సులు, ముఖ=మొదలగు, అఖిల=సమస్తములయిన, మఖ=యజ్ఞములయొక్క, స్తోమంబున్= సంఘమును, అనఁగా వైశ్వదేవము ప్రతిపదస్థాలీపాకము ఈశానసర్పబలులు తిస్రాష్టకలు

ఆ॥ దానపూర్వకంబుగా నెవ్వరేమైన, నొసంగ సంగ్రహింపకునికి సత్కృ
తముగ శిష్యు లొసఁగుద్రవ్యంబుఁ గొనుటయౌ, ననఘ తదపరిగ్రహంబు వత్స.

తాత్పర్యము :- ధనధాన్యాదులను దానపూర్వకంబుగ నెవ్వరిచ్చినను పుచ్చుకొనక శిష్యులిచ్చిన పుచ్చుకొనుట అపరిగ్రహమని తాత్పర్యము.

శౌచలక్షణము-శౌచము=పరిశుద్ధము.

తే॥ శౌచములు రెండుదెఱఁగులై చనుఁ బ్రసిద్ధి, మృత్తికాజలములచేత మఱియు బాహ్య
మమలినాభ్యంతరపుశౌచ మనఁగ భావ, శుద్ధి యని కద వచియింతు రిద్ధమతులు.

తాత్పర్యము :- బాహ్యపరిశుద్ధ మని ఆంతరపరిశుద్ధమని పరిశుద్ధము రెండువిధములు. వానిలో మృత్తికచేతను జలముచేతను చేయఁబడునది బాహ్యపరిశుద్ధము. కామక్రోధలోభ మోహమదమత్సరదంభములు మొదలయిన దుర్గుణసంఘములతోడను ఆణవకార్మిక మాయికమాయేయతిరోధానములనెడు పంచమలములతోడను కూడక మనస్సు నిర్మలమయి యుండుటే ఆంతరపరిశుద్ధమని విజ్ఞానసంపన్నులగు పండితులు పల్కుదురని తాత్పర్యము.

త్రివిధతపోలక్షణము

శ్లో॥ దేవద్విజగురుప్రాజ్ఞపూజనం శౌచమార్జవమ్।
బ్రహ్మచర్యమహింసా చ శారీరం తప ఉచ్యతే॥
అనుద్వేగకరం వాక్యం సత్యప్రియహితం చ యత్।
స్వాధ్యాయాభ్యాసనం చైవ వాఙ్మయం తప ఉచ్యతే॥
మనః ప్రసాదస్సౌమ్యత్వం మౌనమాత్మవినిగ్రహః।
భావసంసిద్ధిరిత్యేతత్తపో మానస ముచ్యతే॥

తాత్పర్యము :- దేవతలను బ్రాహ్మణులను గురువులను పండితులను పూజించుటయును బాహ్యపరిశుద్ధమును అణఁకువయును బ్రహ్మచర్యవ్రతమును అహింసయును కలిగియుండుట శరీరసంబంధమైన తపస్సు॥ మనో వేదనగలుగఁజేయునది గాక సత్యము వినసొంపై మేలుగలుగఁజేయునదియై యుండు మాటలాడుటయును వేదమూల మంత్రములను పఠించుటయును వాక్సంబంధమయినతపస్సు॥ మనస్సునకు సమాధానమయిన మంచినడవడియును వాఙ్నియమమును మనోనిగ్రహమును మనశ్శుద్ధి గలిగియుండుటయును మనస్సంబంధమైన తపస్సు అని తాత్పర్యము.

క॥ మనమున వాక్కునఁ గాయం,బునఁ దలఁపులఁ బలుకులను బ్రబుద్ధత నుపవా
సనిరూఢి యిద్ధపూర్వో, క్తనియతిఁ బచరించు టిదియ తపమగుఁ బేర్మిఁ॥

షోడశివాజిపేయము అతిరాత్రము అప్తోర్యామము అనెడు సోమసంస్థలతోడ అగ్నిష్టోమమును, చెఱువు త్రవ్వించుట ధనము పూడ్చుట అగ్రహారము కట్టించుట దేవాలయము ప్రతిష్ఠించుట తోఁట వేయించుట గ్రంథముల రచియించుట బావి త్రవ్వించుట అనెడి సప్తసంతానములను, వాసరాపురంబున నివాసముచేయు సరస్వతీదేవి యనుగ్రహంబుచేత నొనరించి విద్వాంసులు పొగడ శేషాద్రిసోమయాజి యనుపేర లోకంబున ప్రసిద్ధికెక్కెనని తాత్పర్యము.

యోగాంగములగు యమనియమాదుల వివరము॥ జీవసాక్షియగు ప్రత్యగాత్మకును ఈశ్వరసాక్షియగు పరబ్రహ్మమునకును ఘటాకాశమహాకాశములవలె ఐక్యము కలుగుటయే యోగము. అది చిత్తపరిపక్వము లేనివారికి అభ్యాసయోగమని చిత్తపరిపక్వము గలవారికి యోగమని రెండువిధములు. అందు అభ్యాసయోగము ప్రాణాయామ మనఁబడును. ఆ ప్రాణాయామము ప్రాకృత మని వైకృత మని కేవలకుంభక మని మూఁడువిధములగును. ఆ మూఁటియందు ప్రాకృతము మంత్రయోగము. వైకృతము లయయోగము. కేవలకుంభకము హఠయోగము. వీనిలో మంత్రయోగము అజపము, జపము, క్రియ స్మరణములనెడు నాలుగురూపములు గలది. అందు నేఁటిదినము సూర్యోదయము మొదలుకొని రేపటిదినము సూర్యోదయమువఱకు మూలాధారాదికమలములకు నధిదేవతలయిన గణపతి మొదలగువారికి "**శ్లో॥షట్ఛతాని గణేశాయ షట్సహస్రం స్వయం భువే। విష్ణవే షట్సహస్రం తు షట్సహస్రం పినాకినే। సహస్రమాత్మనే చైవ సహస్రం పరమాత్మనే। సహస్రమేకం గురవే అర్పయామి కృతం జపమ్**" అను శ్లోకప్రకారంబుగ ఇరువదియొకవేలయాఱునూఱుహంసగాయత్రీ మంత్రజపము సమర్పించుటే **అజపా రూపమంత్రయోగము.** ఋషిచ్ఛందదేవతాబీజశక్తికీలక అంగన్యాస కరన్యాసధ్యాన కవచ హృదయమాలా పంజర అర్గళ స్తోత్ర దిగ్బంధన దిగ్విమోక ప్రాణ ప్రతిష్ఠలును యంత్ర విగ్రహాద్యారాధనములును గలిగి మొదట ప్రణవమును నడుమ దేవతానామము చతుర్థ్యంతముగను కడపట వశ్యమారణస్తంభనమోహన విద్వేషణ ఉచ్చాటన ఆకర్షణ ఆవేశనములనెడి అష్టకర్మములకు తగిన **నమః స్వాహా హుం ఫట్ వౌషట్ వషట్ ఖేట స్వధ** మొదలగు పల్లవములను ప్రణవాదిగఁజేర్చి యిష్టసిద్ధికొఱకు జపింపఁబడునది **జపరూపమంత్రయోగము.** ఇది గాయత్రి మొదలుగ శైవశాక్త వైష్ణవకాపాలికగాణాపత్య సౌరాదిసమయ మంత్రభేదములచేత ఏడుకోట్లవిధములై యుండును. శ్రౌతస్మార్తాదికర్మముల యందును, గర్భాదానాదిషోడశసంస్కారములయందును యాజ్ఞాదులయందును వేదోక్తపురాణోక్తమంత్రములను నోటఁజెప్పుచు చేతులతో చరు ఆజ్య సమిత్ అక్షత పుష్ప చందన దర్భ జలాది పదార్థములచేత అచ్చటచ్చట క్రమముగ క్రియల నడిపించునదియే **క్రియారూపమంత్రయోగము.** శ్రీరామశివగోవింద నారాయణ మహాదేవాదినామములను

రాగతాళనృత్యవాద్యములతోడ హృద్యంబుగ భజన సేయుట ఆ శ్రీరామాదినామములను కోటిసంఖ్యగ వ్రాయుట ఆ దేవతానామములతోడనే ఆ దేవతారూపముల వ్రాయుట లోనగునవి **స్మరణరూపమంత్రయోగము.** లయయోగమనఁగ శ్లో॥ **మనోగ్రే వసతే బిందుః ప్రాణాగ్రే వసతే కళా। ఉభయోర్లీయతే నాదం లయ ఇత్యుచ్యతే బుధైః॥ అనాహతస్య శబ్దస్య తస్య శబ్దస్య యో ధ్వనిః। ధ్వనేరంతర్గతం జ్యోతిర్ జ్యోతిరంతర్గతం మనః। తన్మనో నిలయం యాతి తద్విష్ణోః పరమం పదమ్॥**" ఇత్యాది ప్రమాణములచేత కొట్టఁబడకనే మ్రోగుచుండెడి అనాహతచక్రమందలి దశవిధప్రణవనాదముల నెఱిఁగి దశమనాదమెచ్చట లీనమగుచున్నదో అచ్చట ప్రాణాగ్రస్థితమైన చిత్కళాదర్శనముతోఁగూడి తద్దర్శనమందు మనోలీన మగుటయే **లయయోగ** మనంబడును. ఈ లయయోగము మృడానికి మృడుఁడు లక్షవిధంబులం దెలిపె. గ్రంథవిస్తరభీతిచే నిచ్చట వ్రాయబఁడదు. హఠయోగ మనఁగ ధర్మప్రభువు పాలించురాజ్యమందలి పుణ్యనదీతీరమందు శాస్త్రోక్తక్రమంబుగ హఠయోగమఠము కట్టించుకొని యోగవిశిష్టుఁడగు గురుని దగ్గఱ నుంచుకొని వారిచేత నిర్ణయింపఁబడిన ప్రకారముగ పథ్యములఁజేయుచు భోజనాభ్యంగనాదులచేత శరీరరక్షణము చేయుచు గుదాకుంచనముచేత నీళ్లు పీల్చి అధోమలములఁ గడిగి విడుచుచు కల్పఘృతములచేతను గండూషాదులచేతను వక్షస్థలకంఠగతకఫపిత్తాదులఁగ్రక్కుచు అంజన వస్యాదులచేత కపాలనాసికాగత దుష్టజలమలాదుల విసర్జించుచు శీతకాలమందుష్ణమును ఉష్ణకాలమందు శీతమును గలుగఁజేయు పవిత్రంబగు భస్మంబు శరీరమందెల్లఁ బూయుచు సాత్త్వికాహారంబుల భుజించుచు కాయశుద్ధియు గురుదేవతాభక్తియుఁ గలిగి పరిశుద్ధాంతః కరణుఁడై మితాహారవిహారనిద్రాజాగ్రత్తలు గలవాఁడై స్థిరాసనుండై మూలబంధ ఉడ్యాణబంధ జాలంధరబంధములతోడ ఘూత్కారసీత్కార శీతలకేవలాద్యష్టవిధకుంభకములచేత ప్రాణవాయునిరోధనము చేసి కాయసిద్ధి సంపాదించి ఆకాశగమన దూరదృష్టి దూరశ్రవణ ఘుటికా పాదుకాసిద్ధులును అణిమాద్యష్టసిద్ధులును స్వేచ్ఛామరణాదులు గలిగియుండుట **హఠయోగము.** జ్ఞానయోగ మనఁగ గురువులవలన వేదాంతశాస్త్రవిషయములను పలుమాఱును శ్రవణముచేసి మననానిదిధ్యాసములను గావించి వైరాగ్యోపశాంతి వివేకవృత్తులు గలిగి సదా పరబ్రహ్మాపరోక్షవృత్తిచేత జీవన్ముక్తిని పొంది విదేహముక్తి పర్యంతము ప్రారబ్ధ మనుభవించుచుండుటే **జ్ఞానయోగము. ఇదే రాజయోగము.** ఈమంత్రలయ హఠ రాజయోగములలో ఏ యోగము నభ్యసింపఁదలఁచి నను వారిచేత యమ నియమ ఆసన ప్రాణాయామములు నాలుగును ముందుగ నభ్యసింపఁదగినవి. ఇవే పూర్వాంగములు. ప్రత్యాహార ధ్యాన ధారణ సమాధులు నాలుగును యోగపూర్తియందు నభ్యసింపఁదగినవి. ఇవే ఉత్తరాంగములు. మఱి పూర్వాంగములయిన యమ నియమ

ఆసన ప్రాణాయామములు నాల్గింటియందును యమము అహింస సత్యము అస్తేయము బ్రహ్మచర్యము అపరిగ్రహము అని యైదువిధములు అందు.

అహింసాలక్షణము–అహింస–ఏజంతువునుగాని చంపకుండుట.

ఉత్సాహ॥ ఈరు పేను నల్లి చీమ యీఁగ మొదలు జంతులౝ
గ్రూరసర్పవృశ్చికాదిగురువిషప్రదావళిౝ
ఘోరమృగముల న్వధింపఁ గోరకునికి నాగమో
క్తోరుహంస సేయ రెండు నొప్పు నా యహింసకున్

తాత్పర్యము :– ఈరు పేను నల్లి చీమ ఈఁగ లోనగు స్వల్పజంతువులను, క్రూరములైన పాములు తేళ్లు మండ్రగబ్బలు మొదలగు విషజంతువులను, భయంకరములైన శరభములు సింహములు ఏనుఁగులు పులులు చిఱుతపులులు అడవిపందులు మొదలగు మృగములను చంపకయుండుటయును వేదోక్తములగు యజ్ఞములయందు పశువులఁ జంపుటయును ఈ రెండును అహింసయే అని తాత్పర్యము.

సత్యలక్షణము

క. ఉన్నది కన్నది విన్నది, యున్నట్లుగఁ బలుకుటయును నొరునకు నత్యా
పన్నత గలుగఁగఁ గల్యా, ణోన్నతిగల కల్లమాటయును సత్యమగుౝ.

తాత్పర్యము :– ఉన్నసంగతి యున్నట్టుగను చూచినసంగతి చూచినట్టుగను విన్నసంగతి విన్నట్టుగను తప్పక చెప్పుటయును ఒకనికి సంభవించిన ఆపదఁదప్పి మేలు గలుగుటకయి యాడినకల్లమాటయును సత్యమే యగునని తాత్పర్యము.

అస్తేయలక్షణము–అస్తేయము=దొంగిలింపకుండుట.

క. ప్రస్తుతిగ నెట్టి దశఁ బర, వస్తువులం ద్రికరణముల వర్జించుట తా
నస్తేయ మనుచుఁ జెప్పుదు, రస్తమితాజ్ఞానతంత్రులైన మునీంద్రుల్.

తాత్పర్యము :– ఎట్టి కష్టకాలమందైనను పరులసొమ్ము నపహరింప మనసున దలఁపక అపహరింపుమని నోటఁజెప్పక చేత ముట్టక యుండుట అస్తేయమని తాత్పర్యము.

బ్రహ్మచర్యలక్షణము.

క॥ కాంతలనందఱ నామర, ణాంతముగఁబరిహరించు టది మేలొండే
నెంతయు నిజభార్యావ్రత, సంతుష్టినిఁ జెంద బ్రహ్మచర్యంబ యగున్.

తాత్పర్యము :– స్త్రీ సంపర్కంబు మరణించుదనుక లేకయైనను ఋతుకాలములయందు తన భార్యం గలసి తనివినొందుచున్న నయినను బ్రహ్మచర్యంబని తాత్పర్యము.

అపరిగ్రహలక్షణము–అపరిగ్రహము=దానములఁగైకొనకుండుట.

తాత్పర్యము :- అండములకు క్రింది ప్రక్కలయందు చీలమండల నునిచి మడిమల రెంటిని రెండుచేతులఁబట్టి కదలకుండిన భద్రాసన మనుట. ఈ యాసనస్థుఁడగువాఁడు సర్వవిషములను వ్యాధులను జయించును.

క॥ భాసురపద్మాసనసి, ద్ధాసనములు వరములఁట గృహస్థులకుం బ
ద్మాసనమే మేలగు సి, ద్ధాసనము గృహస్థవ ర్తనాతీతులకున్.

తాత్పర్యము :- గృహస్థాశ్రమస్థులు పద్మాసనసిద్ధాసనస్థులై యుండుట యుత్తమమైనను, గృహస్థులకుఁ బద్మాసనమును, దక్కిన యాశ్రమస్థులకు సిద్ధాసనమును మేలనుట.

సిద్ధాసనము

శా॥ యోనిస్థానముఁ బార్ష్ణిభాగఘటనాయుక్తి న్నిబంధించుచున్
దాన న్మేఢ్రముమీఁద నోజ నొక పాదం బూన సిద్ధాసనం
బౌ నం దింద్రియనిగ్రహంబును సుదేహస్థాణుభావంబుయో
గానందైకమనంబు భ్రూయుగళమధ్యాలోకముం గల్గినన్.

తాత్పర్యము :- ఎడమకాలిమడిమ మూలాధారమందు కుడికాలిమడిమ లింగస్థానమందుంచి శిరో గ్రీవాభుజములఁజక్కఁగా నిక్కించి భ్రూమధ్యావలోకనముఁ జేయుచుండిన సిద్ధాసన మగును. దీనిచే నింద్రియనిగ్రహము శరీరపాటవము నిర్మలచిత్తవృత్తి గలుగును.

మతాంతర సిద్ధాసనము

క॥ వెండియును సవ్యగుల్భము, దండముపైఁ బెట్టి మీఁద దక్షిణగుల్భం
బుండఁగ నవక్రముగఁ గూ, ర్చుండిన సిద్ధాసనంబ యౌఁ బక్షమునన్.

తాత్పర్యము :- లింగముమీఁద నెడమమడిమ నుంచి దానిపై కుడిమడిమ నుంచి ముందువలె నాసాగ్రము వీక్షించుచుండిన నిది మతాంతరసిద్ధాసన మనుట. దీనిని వజ్రాసన మని ముక్తాసన మని గుల్ఫాసన మని బహువిధములఁ జెప్పుదు రిది సకలాసనములలో మేలయినది. ముక్తిద్వారకవాటపాటనపటువైనది.

శా॥ అండాధస్థలి నూరుపార్శ్వముల సవ్యాసవ్యగుల్భద్వయం
బొండొంటి న్గ్రమహీనభంగి నిడి దోర్యుగ్మాంగుళు ల్జానులం
దుండ న్వేప్రసరించి నిక్కి వివృతాస్యుండైన సింహాసనం
బొం దేమిం గనఁబోక నాసికముఁ దా నోలిం బరీక్షింపఁగన్.

తాత్పర్యము :- అండములక్రింది నెలవులయందు తొడలవెనుకభాగములు సోఁకునట్లు కుడియెడమమడిమల మార్చియుంచి కుడియెడమచేతులవ్రేళ్లను మోఁకాళ్ల మీఁద సవ్యంబుగ వెడల్పుగ నుంచి నిక్కి కూర్చుండి నోరుదెఱచికొని భ్రూమధ్యమందలి చిద్బిందువుఁ దిలకించుచున్న సింహాసన మనుట.

సంతోషలక్షణము

క॥ ఆపదలను శోభనముల, నాఁపక చనఁజూచుచును స్వయంస్వాగతవి
త్తాపత్తిన ముద మందుట, దీపితసంతోష మని కథింతురు ప్రాజ్ఞుల్॥

తాత్పర్యము :- శుభాశుభకార్యములను నిలుపక తగినకాలములయందే జరిపించుచు పేరాశపడక తనకు లభించిన ద్రవ్యముతోడనే తృప్తిపొందుట సంతోషమని తాత్పర్యము.

స్వాధ్యాయలక్షణము–స్వాధ్యాయము=వేదమూలమంత్రపఠనము

తే॥ మతియు స్వాధ్యాయ మన మూలమంత్రపఠన
మది విచారింప వాచక మని యుపాంశు
వనియు మానసికం బని యనఘ మూఁడు
దెఱఁగులయి యుండుఁ దెలిపెదఁ దెలియ వినుము॥

క॥ ఒరులు వినఁగొనుట వాచక, మొరులు వినకయుండఁ గొనుటయు నుపాంశువు న
క్షరవిరళముఁ గొని మది సం, స్మరియించుట మానసికము స్వాధ్యాయ మగున్.

తే॥ అందు వాచకజపమున కధికతర ము, పాంశుజప మయ్యుపాంశుజపమున కధిక
తరము మానసజప మగు దాని కధిక, తరము లేదని తెలియు మోధర్మనిరత॥

తాత్పర్యము :- స్వాధ్యాయము వాచక మని ఉపాంశు నని మానసిక మని మూఁడు విధములు. అందు అన్యునికి వినఁబడునట్లు పఠించుట వాచకము. అన్యునికి వినఁబడకుండునట్లు పఠించుట ఉపాంశువు. ప్రత్యక్షరమును విరళించి మనస్సునందే జపించుట మానసికమని తాత్పర్యము.

ఈశ్వరప్రణిధానలక్షణము–ఈశ్వరప్రణిధానము=దేశికేశ్వరపాదపద్మార్చనము.

సీ॥ కరణంబు లఖిలోపకరణంబులును గాఁగఁ బ్రాణంబు లుపచారభటులు గాఁగ
గంగాప్రముఖనాడికలు జలంబులుగాఁగ షట్కమలములు పుష్పములుగాఁగ
జఠరాగ్నిహోత్ర ముజ్జ్వలధూపముంగాఁగఁ బటుజీవకళలు దీపంబుగాఁగ
నందితానందంబు నైవేద్యముంగాఁగ రవిశశిజ్యోతు లారతులుగాఁగ
నంగదేవాలయమున సహస్రకమల, పీఠమున శాంతిజనకజోపేతుఁడగుచు
జెలఁగుపరమాత్ము రాము నర్చించుచుంట, తత్త్వవిదు లీశ్వరప్రణిధాన మండ్రు॥

తాత్పర్యము :- జ్ఞానేంద్రియములును కర్మేంద్రియములును అంతరింద్రియములును పూజాపాత్రములుగాను, దశవిధప్రాణములు పనివాండ్రుగాను, గంగాయమునాసరస్వత్యాది నామములుగల ఇడ పింగళ సుషుమ్న మొదలగునాడులు అభిషేకాదిజలములుగాను, ఆధారాదిషట్కమలములు పుష్పములుగాను, జఠరాగ్ని ధూపముగాను, చిత్కళలు

దీపములుగాను, బ్రహ్మానందము నైవేద్యముగాను, సూర్యచంద్రమండలజ్యోతులు హారతులుగాను శరీరమనెడు దేవాలయమందలి సహస్రారకమలమనెడు సింహాసనమున శాంతియనెడు సీతతోఁగూడిన పరబ్రహ్మమగు శ్రీరాముని నెల్లప్పుడు పూజించుచుండుటయె యీశ్వర ప్రణిధానమని బ్రహ్మవాదులైన పెద్దలు పలుకుదురని తాత్పర్యము.

యోగాసనముల లక్షణములు–వీరాసనము

క॥ ఒకతొడపై నొకపాదము, నొకపాదముమీఁదఁ దొడయు నునిచి శరీరం
బకుటిలగతి నిల్పినఁ ద, క్కక యది వీరాసనంబుకైవడి యయ్యెన్.

తాత్పర్యము :– ఒకతొడమీఁద నొకపాదమును, మఱియొకపాదముమీఁదఁ దక్కినతొడ యుఁజేర్చి శరీర మవక్రముగ నిల్పెనేని వీరాసన మనుట.

స్వస్తికాసనము

క॥ పిక్కలతొడలనడుములం, దొక్కటఁ బదతలము నిడి సమున్నతి నొడలిఁ
నిక్కించిన నీయాసన, మక్కజముగ స్వస్తికాహ్వయం బగు జగతిన్.

తాత్పర్యము :– జంఘోరువులనడుమ పాదములఁజొనిపి శరీరము చక్కఁగ నిక్కించెనేని స్వస్తికాసనమనుట.

పద్మాసనము

శా॥ వామాంకంబున దక్షిణాంఘ్రియును దద్వామేతరాంకంబునఁ
వామాంఘ్రిఁ ఘటియించి పశ్చిమదిశా వ్యాప్తంబులౌ చేతులఁ
సేమంబారఁగఁ గాల్లయంగుళములం జేకొన్నఁ బద్మాసనం
బౌ ముక్కుం గొనఁ జూపునుం జుబుకహృద్వ్యాసంగముం గల్గినన్.

తాత్పర్యము :– ఎడమతొడమీఁద కుడిపాదమును, కుడితొడపై నెడమపాదము నునిచి వెనుక ప్రక్కగ కుడిచేత నెడమతొడమీఁదనున్న కుడికాలిపెద్దవ్రేలును, ఎడమచేత కుడితొడ మీఁదనున్న యెడమకాలిబొటనవ్రేలును, పట్టుకొని ఱొమ్మున గడ్డముంచి భ్రూమధ్యమందు దృష్టి నిలిపెనేని పద్మాసన మనుట.

మతాంతరపద్మాసనము

సీ॥ అది పద్మబంధంబె యగు నైన నుత్తానచరణంబు లూరుసంస్థములుగాఁగ
నూరుమధ్యంబున నుత్తానకరతలద్వయమును రాజదంతములమొదల
హత్తియుండెడిరసనాగ్రంబుఁ దొంటి భాతిన యున్న చుబుకంబుదృష్టి గలిగి
మారుతం బల్లనఁ బూరించుచుండిన నది పద్మ మగు మతాంతరమునందు
మఱి నిదియుమత్స్యమతము పద్మమునఁ బూర్వ,
మట్లయుండుచు సంస్ఫుటహస్తయుగ్మ

మున గుదాకుంచనముఁ జలదనిలపూరి
తము విసర్జనవిధియు ధ్యానమును వలయు

తాత్పర్యము :– ఎడమతొడపైని కుడిపాదమును కుడితొడపై నెడమపాదమును వెలికిల నుంచి హస్తములు రెండుతొడలపై వెలికిలనుంచి నాసాగ్రమందు లక్ష్యముంచి దంతమూలమున నాలుక హత్తించి వక్షమందు గడ్డముంచి మెల్లమెల్లఁగ వాయువును పూరించుచుండెనేని మతాంతరపద్మాసనమగును. మఱి మునుపటివలె పద్మాసనమందుండి చుబుకంబు వక్షంబున హత్తించి చిత్తంబునందు ధ్యానముచేయుచు నపానవాయువు నూర్ధ్వముగా రేచించి కుండలిని శక్తియుక్తముగ నిలిపి ప్రాణవాయువు విడువఁగా నధికజ్ఞానబోధ గలుగును. దీనిచేత నాడీద్వారమందు గాలి నిల్చు. నిట్లు మృతులగువారు ముక్తులగుదు రిదే బద్ధపద్మాసనము. ఇదే ముక్తపద్మాసనము.

యోగాసనము

క॥ యోగనటజానుయుగసం, యోగంబునఁ బదతలంబు లుర్వి నిలిపి లో
నీగినకరముల నుండిన, యోగాసన మండ్రు దీని యోగవిధిజ్ఞుల్.

తాత్పర్యము :– హంసదండము మోకాళ్లక్రింద నుంచికొని పాదముల నేలపై నిలిపి తొడల నడుమ చేతులఁ జొలిపి పిక్కలఁబట్టుకొని యాత్మావలోకనముఁ జేయుచుండెనేని యోగశాస్త్రవిదులు దీనిని యోగాసన మందురని తాత్పర్యము.

కూర్మాసనము

క॥ వీడఁబడినగుల్ఫంబులఁ, గూడఁగ సంధించి పట్టి గుద మలవడఁగాఁ
బీడించినఁ గూర్మాసన, మీడితమతి నెఱుఁగుదురు యమీంద్రులు దీనిన్.

తాత్పర్యము :– ఆధారమున కుభయపార్శ్వములయందు రెండుకాళ్లమడిమలు హత్తించి నిక్కి చక్కఁగాఁ గూర్చుండెనేని కూర్మాసనమని తాత్పర్యము.

తే॥ కుక్కుటాసనబంధంబుఁ గూర్చినట్టి, కరయుగంబుల మెల్లనఁ గంధరంబు
బంధనముఁజేసి వెలికిలఁబడినకూర్మ, మట్ల పడఁగ నుత్థానకూర్మాసనంబు.

తాత్పర్యము :– కుక్కుటాసనస్థుడై యుండి రెండుచేతులఁ గంతము పట్టుకొని కూర్మమువలె వెలికిలఁబడి యుండెనేని యుత్థానకూర్మాసన మనుట.

భద్రాసనము

తే॥ అండములక్రింది నెలవులయందు నుభయ
పార్శ్వములు రాయ రెండుగుల్ఫములఁబెట్టి
పార్ష్ణిపదములఁ గరములఁ బట్టి నిశ్చ
లాత్ముఁడై యుండెనేని భద్రాసనంబు.

ఓంకారము పంచాక్షరము అష్టాక్షరము మొదలగుమంత్రములలో ఒక్కమంత్రమును ఒక్కమాత్రగాఁ జేసి పూరకమందు నిర్ణయములగు మాత్రలకంటె రెట్టిగా కుంభకమునందు నిలిపి రేచకమునందు పూరకమందలిమాత్రలలో సగము నిర్ణయించి సుషుమ్నా నాడి యందలి వింతలఁజూడవలయును. మఱియు ఎడమముక్కున ప్రాణవాయువును పూరించి సుషుమ్నయందు నిల్పి కుడిముక్కున విడిచి మరల కుడిముక్కున విడిచి మరల కుడిముక్కున పూరించి సుషుమ్నయందు నిల్పి యెడమముక్కున విడుచుచు నీతీరున నెల్లప్పుడు యథాశక్తి ప్రాణాయామము చేయుచుండవలయు ననుట॥ ఈ ప్రాణాయామము ప్రాకృతమని వైకృతమని కుంభకమని త్రివిధము. అందు నేఁటిదినము సూర్యోదయము మొదలు రేపటిదినము సూర్యోదయమువఱకు మూలాధారకమలంబున విష్ణుదేవునకు ఆఱువేలును అనాహతకమలంబున సదాశివునకు సహస్రంబును, సహస్రారంబున గురువునకు సహస్రంబును అజపాగాయత్రీమంత్రజపమును సమర్పించుటే ప్రాకృతప్రాణాయామము॥ రేచక పూరక కుంభకములచేత తొలుత అధస్సంచారముగల ప్రాణవాయువునందు ఊర్ధ్వసంచారముగల యపానమును వెనుక అపానమందు ప్రాణమును చేర్చుట వైకృతప్రాణాయామము॥ మూలబంధ ఉడ్యాణబంధ జాలంధర బంధములఁ గావించి రేచకపూరకములను నిలిపి ప్రాణాపానములను రెంటిని రేపగలొక్కఫక్కిగ నిలుపుట కుంభకప్రాణాయామము॥ రేచక మనఁగా ప్రాణవాయువును మూలాధారమునుండి బ్రహ్మరంధ్రపర్యంతము సుషుమ్నా నాళద్వారముగ నుత్థాపనము చేయుట॥ పూరక మనఁ గ బ్రహ్మరంధ్రపర్యంతము రేచించిన వాయువును మరల సుషుమ్నా నాళద్వారముగ మూలాధారమునఁజేర్చుట॥ కుంభకమనగ రేచించిన వాయువును బ్రహ్మరంధ్రమందు మాత్రాసంఖ్యగ నిలుపుట. ఇదే యూర్ధ్వకుంభకము. పూరించినవాయువును మాత్రాసంఖ్యగ మూలాధారమున నిలుపుట అధోకుంభకము.

మూలబంధ మనఁగ ఎడమమడిమచేత గుదస్థానమును బంధించుట, ఉడ్యాణబంధమనఁగ కుడిమడిమచేత బొడ్డును మూయుట, జాలంధరబంధ మనఁగ గడ్డము ఱొమ్మునందుంచుట.

మఱియొకవిధమగు ప్రాణాయామము కుడిముక్కు యిడ, ఇదే సూర్యనాడి, యెడమముక్కు, పింగళ, యిదే చంద్రనాడి. వీనియందు సంచరించుప్రాణవాయువును బ్రహ్మబీజమైన ప్రణవమందలి అకారఉకారమకారములను మూటిని మూడుమాత్రలనుగాఁ జేసికొని వానిలో అకారముచేత సూర్యనాడిని పండ్రెండుమాత్రలకాలమును, మకారముచేత చంద్రనాడిని పదియాఱుమాత్రలకాలమును పూరించి, ఉకారముచేత రెండునాడులను చేర్చి పదిమాత్రలకాలము సుషుమ్న యందు కుంభించి పిదప నడినాళంబుచేత క్రమంబుగా పూరించుట ప్రాణాయామము. ఇట్లు బాల్యకౌమార యౌవన వృద్ధ నిష్కళలనెడు పేళ్ళుగల

కుక్కుటాసనము

కII జలజాసనంబునం గర, ములు జానూరువులమధ్యమునఁ జొనిపి ధరన్
నిలిపి గగనమున నంగం, బలవడ నిలుపంగఁ గుక్కు టాసన మయ్యెన్.

తాత్పర్యము :- పద్మాసనమున నుండి మోఁకాళ్ల తొడలసందుల చేతులఁ దూర్చి హస్తముల నేల నూని పై కెగసినట్లుండిన కుక్కుటాసన మనుట.

గోముఖాసనము

కII వామదిశ పృష్ఠపార్శ్వము, ధామముగా దక్షగుల్ఫతలమును నట్ల
వ్వామపుగుల్ఫమువలనిడ, గోముఖ మీయాసనంబు గోముఖభాతిన్.

తాత్పర్యము :- ఎడమకాలిమడిమ కుడివీఁపుప్రక్క గాను, కుడికాలిమడిమ నెడమవీఁపువైపు గాను, మోఁకాలిమీఁద మోఁకాలు గదియ నుంచి యొడలు చక్కఁగ నిక్కించి భ్రూమధ్యావలోకనము చేయుచుండెనేని గోముఖాసనం బగును.

ధనురాసనము

కII మును పాదాంగుష్ఠంబులు, దనచేతులు చెవులు దాఁక ధనువు దివియున
య్యనువున నెడచుగుడి దివియ, ధనురాసన మండ్రు యోగతత్త్వవిధిజ్ఞుల్.

తాత్పర్యము :- పాదాంగుష్ఠములరెంటిని రెండుచేతుల ధనురాకృతిగ వీఁపువెనుక చెవులకు సరిగాఁబట్టి యుండిన ధనురాసనం బగును.

మయూరాసనము

మహాస్రగ్ధర. ధరణి స్వహస్తస్థలంబు ల్దగుల నిలుపుచు న్దండముం బోలెఁ దత్కూ
ర్పరయుగ్మన్యస్తనాభీభవనతలయుగోద్భాసియై యున్నతాస్య
స్థిరుఁడై యాకాశదేశస్థితి నిలిచినఁ దా శ్రీమయూరాసనం బౌ
హరియించు న్రోగదోషాత్యశనవిషసమూహంబుల న్రంహయుక్తిన్.

తాత్పర్యము :- చేతుల నేల నూని మోఁచేతుల నాభియిరుప్రక్కల నుంచి ముఖము పైకెత్తి కాళ్లు చాఁచి నెమలితోఁకవలె పైకెత్తిన మయూరాసన మగును. దీనిచే నుదరగుల్మాది రోగములు సర్వపాపములు వేగిరముగా నశించును. జఠరాగ్ని ప్రజ్వరిల్లి విషమునైనఁ జీర్ణింపఁజేయును.

కపాలాసనము

సీII ఊర్ధ్వసంస్థితానాభియును నధస్తాలువు నూర్ధ్వభానుఁడు నధోయుక్తి శశియు
నూర్ధ్వపాదంబులు నొగి నధశ్శిరమును గలయది విపరీతకరణసంజ్ఞ
గలకపాలాసనక్రమ మయ్యె గురువాక్యమున నిది సిద్ధించు జనుల కెలమి
నిత్యంబు నభ్యాననిరతున కీకపాలాసనం బఖిలరోగాళిఁ జెఱచు

జఠరవహ్ని వర్ధిలఁజేయు జగతి నట్టి
సాధకునకు నాహారంబు సంగ్రహింపఁ
జను బహుళముగ నల్పభోజనముచేత
ననిలవేగంబు విడిపించు నతనితనువు.

ఈ యాసనముఁ బ్రతిదినము యామమాత్ర మభ్యాసము చేయుచుండిన మూఁడు నెలలకుఁ బిదప వలిసలితవిరహితాంగుఁడును మృత్యుంజయుడు నగును.

శ్లో॥ నాభిస్థానే వసేదగ్నిః హృదిస్థానే దివాకరః।
భ్రూమధ్యవసతిశ్చంద్రః చంద్రాగ్రేచ వసేన్మనః॥

తాత్పర్యము :– తలక్రిందుగ నిలిచి భ్రూమధ్యమందలి చిద్బిందువును జూచుచుండెనేని కపాలాసన మనుట.

ముక్తాసనము

క॥ పదగుల్ఫంబున గుదముం, గదియంగా నిల్పి యంకగతమై యుండం
బద మొకటి సంఘటించిన, నది ముక్తాసన మవక్ర మగు మే నమరన్.

తాత్పర్యము :– ఎడమకాలిమడిమచే మూలాధారమును గప్పికుడియడుగు నెడమతొడమీఁద నునిచిన నది ముక్తాసనమగును.

టిట్టిభాసనము

క॥ వెలికిలఁ జరణతలంబులు, దలమీఁదం జేర్చి ధరణితలమున నిలపం
గలిగెడునట్లుగఁ గరములు, నలపశ్చిమ మెత్తఁ డిట్టిభాసన మయ్యెన్.

తాత్పర్యము :– పాదములు వెలికిల నుండ శిరస్సుపైఁ గదియించి చేతులతోఁ బూనికగా నిలిచి వెనుకటిభాగమును పైకెత్తఁగా డిట్టిభాసన మగును.

పశ్చిమతానాసనము

చ॥ పదముల భూమి దండములభాతిగఁ జాఁచి కరాంగుళంబుల≡
బదయుగళాగ్రము ల్బిగియఁబట్టి లలాటము జానుయుగ్మము≡
బదిలముగా ఘటింప నిది పశ్చిమతానము దీన రోగముల్
గదియవు పశ్చిమంబునను గారి యగు≡ జఠరాగ్ని కార్శ్యముల్.

తాత్పర్యము :– నేలమీఁద రెండుకాళ్లు చక్కఁగా జాఁచి రెండుకాళ్ల బొటనవ్రేళ్లు రెండు చేతులఁబట్టికొని మోఁకాళ్ల మీఁద లలాటం బుంచెనేని పశ్చిమతానాసనము. ఇందున వాయువు పశ్చిమమార్గముగా నడుచుటవలన జఠరాగ్ని ప్రజ్వరిల్లి కడుపు పల్చనై రోగములు నశించును.

పూర్వతానాసనము

తే॥ వరుస మీఁగాళ్లు నేల మోవంగ మడిచి
మడిమలును బిఱుఁదులుఁ గూర్చి మస్తకంబు
నడుముఁ గరకూర్పరంబుల నదిమి మోఁపి
నడు మెగయ నున్నఁబూర్వతానం బటంద్రు.

తాత్పర్యము :– కాలివ్రేళ్లు మడిచి భూమిమీఁద నిల్పి మడమలను బిఱుఁదులును జేర్చి శిరస్సునుఁ జేతులతోడ నడుము మోఁచేతులతోడ నదిమి పట్టుకొని నడుము నిక్కించిన పూర్వతాణువాసన మనుట.

అర్భకాసనము

మ॥ పదతలము ల్ధరాతలముపైఁ గడు దగ్గఱ నిల్పి లోతొడల్
గదిసిన జంఘలు న్మతి లలాటము మోఁపిన జానుయుగ్మము≡
బ్రిదులక యుండుహస్తపరిపీడితజానువు గల్గియుండెనే
నిది యగు నర్భకాసన మహీనసుఖాస్పద మంద్రు సంయముల్.

తాత్పర్యము :– పిఱుఁదులు క్రింద మోఁపియైనను మోఁపకయైనను గొంతుగూర్చుండి మోఁకాళ్లమీఁద శిర ముంచుకొని మోఁకాళ్ళను చేతులతోఁ జుట్టి పట్టుకొనిన నర్భకాసనము. అది యత్యంతసుఖాస్పదమనుట.

కామదహనాసనము

చ॥ అవనితలంబుఁ బొందఁగఁ బదాంగుళమూలము లోలి నిల్పి జా
నువులు నభస్థలంబునన నూల్కొనఁ బార్ష్ణి యుగంబు యోనియు≡
దవులఁగ యోగదండఘటనాస్థితిహస్తతలంబు లుండెనే
నవిరళమైన కామదహనాసన మంద్రది యోగతత్పరుల్.

తాత్పర్యము :– మునివ్రేళ్లు నేలమీఁద నిల్పి మోఁకాళ్లు క్రింద నూనక పిఱుఁదులు మడిమలు నొఱయున ట్లుండి హంసదండములమీఁద జేతుల నూని నిక్కి భ్రూమధ్యావలోకనము చేయుచున్న యోగశాస్త్రవిదులు కామదహనాసన మని పల్కుదురనుట.

ప్రాణాయామలక్షణము

తే॥ ప్రణవపంచాక్షరష్టాక్షరాదికముల, మాత్రగాఁ జేసి పూరకమాత్రలకును
రెట్టి కుంభకమున నిల్పి రేచకంబు, నాడిశోధనమట్ల చేయంగవలయు

తే॥ సోముదెస గాలిఁ గొనుచు సుషుమ్నఁ బట్టి, సూర్యుదెస వీడి క్రమ్మఱసూర్యువలని
పింగళంబునఁ గొని పట్టి పిదప నిగుడ, విడువవలయు యథాశక్తి నుడుగ కెపుడు.

త్యాగలక్షణము:– నేను ప్రత్యగాత్మస్వరూపుఁడను, శరీరేంద్రియమనఃప్రాణాదులు నేఁ గానని వానియం దభిమానము వదలుటయే **త్యాగము.**

మౌనలక్షణము:– "యతో వాచో నివర్తంతే అప్రాప్య మనసా సహ" అను శ్రుతిచేత వాక్కువలన ఇట్టిది అట్టిది అని పలుకరాక మనస్సుచేత ఇట్టిది అట్టిది అని యూహింపరాక వెలుఁగుపరమాత్మ తానై మితముగ సంభాషించుచు సంభాషించిన మాటలివి యని జ్ఞప్తియుంచక నిస్సంకల్పుఁడై యెల్లప్పుడు బ్రహ్మానందామృతము ననుభవించుచు నుండుటయే **మౌనము.**

దేశలక్షణము:– ఆత్మానాత్మజ్ఞానముగల పండితులచేతను గురూపదేశముచేతను తెలిసికొనఁబడునదియై జ్ఞానభూముల నేడింటిని మీాఱినదై అంతరింద్రియజ్ఞానేంద్రియ కర్మేంద్రియ ప్రాణ అవ్యక్తమహదాదుల ప్రవర్తనములును, కామ క్రోధ లోభ మోహ మద మత్సర భయ సుఖదుఃఖజనన మరణాదులును, ఆధ్యాత్మిక ఆధిభౌతిక ఆధిదైవికములనెడు త్రితాపములును, కామక్రోధాదిక్షుద్రశత్రువుల బాధలునులేక కాలత్రయమందుఁగలదై నిర్మలమై అప్రాకృతమై సర్వశ్రేష్ఠమై నిరతిశయానందస్వరూపమై మెఱయు పరబ్రహ్మమే యేకాంతదేశము. ఆ స్థలంబున నివసించు భక్తుఁడు జీవన్ముక్తుఁడై ఆనంద యుక్తుఁ డగును.

కాలలక్షణము:– అఖండమైన కాలమును చిగుళ్లు ఆకులు మొగ్గలు పూలు పిందెలు కాయలు పండ్లు మొదలగువాని యుత్పత్తిస్థితిలయములకు సాధనముగ విభాగించుచు పంచకర్తల యుత్పత్తిస్థితిలయములకు ముందును వెనుకను వృద్ధి క్షీణములు లేక ఒక్కతీరుగ వెలుఁగుచు కాలనియమములేక ప్రకాశిల్లుపరబ్రహ్మమే కాలము. యోగి ఆ కాలస్వరూపము తానై నిమేషాది పంచకర్తల ప్రళయాంతమైన కాలమునకు లోఁబడక మెఱయుచుండును.

ఆసనలక్షణము:– సూక్ష్మశరీరమందుండు ప్రాణవాయుధర్మమగు కదలుట హస్తపాదాదులను చాఁచుట ముడుచుట పరుగెత్తుట యెగురుట దుముకుట మొదలగునవియు, స్థూలశరీరధర్మమైన శరీరపీడయును, కారణశరీరధర్మమగు బడలిక మందము నిద్ర ఆయాసము మొదలగునవియును బ్రహ్మము తానగుటచేతఁ గలుగవు గావున ఆ పరబ్రహ్మము తానైయుండుటే సుఖాసనము.

సిద్ధాసనలక్షణము:– పుట్టుట పెరుగుట తఱుగుట చచ్చుటలులేక యెల్లప్పుడు నేది ప్రకాశిల్లునో యోగులు అపరోక్షజ్ఞానదృష్టిచేత శోధించి చూచి దేనియం దైక్యమైనతోడనే సకలసిద్ధులు గలవా రగుదురో ఆ పరబ్రహ్మమే సిద్ధాసనము.

మూలబంధలక్షణము:– అష్టపాశబంధములకు ముఖ్యకారణమైన మూలప్రకృతి

ప్రాతఃకాలము మధ్యాహ్నకాలము సాయంకాలము అర్ధరాత్రకాలము వీనియందు ప్రతిదినమును ప్రతివేళను ఇరువదిమార్లు తప్పక ప్రాణాయామము చేయుచుండెనేని వాయువు స్థిరపడి వెనుక కేవలకుంభకమునకు మార్గమగును. ఈప్రాణాయామలక్షణము లనేకవిధములుగ నుండును. గావున గురూపదేశమున తెలిసికొనవలయును.

ప్రత్యాహారలక్షణము

వర్ణరూప ధ్వనిరూపములైన సకలశబ్దములను వినుట, మృదువు కఠినము ఉష్ణము శీతము మొదలగు స్పర్శములను తెలిసికొనుట, పొట్టి పొడుగు లావు సన్నము నలుపు తెలుపు పసుపు ఎఱుపు ఆకుపచ్చ మిశ్రములని పదివిధములైన రూపములను చూచుట, ఉప్పు పులుపు కారము తీపు చేఁదు వగరు అను షడ్రసములను ఎఱుఁగుట, సుగంధ దుర్గంధ మిశ్రగంధములను మూరుకొనుట, సుశబ్దములను అపశబ్దములను పలుకుట, ఇచ్చుట పుచ్చుకొనుట లోనగు పనులను చేయుట, నడుచుట ఎగురుట పరుగెత్తుట మొదలగుపనులను గావించుట, మలవిసర్జనము చేయుట, సురతాదులచే నానందించుట, సంశయించుట, నిశ్చయించుట, చంచలించుట, అభిమానించుట, అను గుణములనుండి శ్రోత్రము త్వక్కు చక్షువు జిహ్వ ఘ్రాణము వాక్కు హస్తము పాదము పాయువు గుహ్యము అనెడు పదునాలుగింద్రియములను త్రిప్పుట ప్రత్యాహారము.

ధ్యానలక్షణము

ధ్యానము సగుణధ్యానము నిర్గుణధ్యానము అని రెండు విధములు. అందు హృదయపద్మమందు తటస్థలక్షణస్వరూపుఁడైన విరాట్పురుషుని నిలిపి మనస్సుచేత సమస్తవస్తువులను గల్పించి షోడశోపచారములను జేసి ధ్యానించుటయే సగుణధ్యానము॥ పద్మాసనంబున నుండి శరీరంబు నిక్కించి హస్తంబునను తొడలపై నుంచి నేత్రంబులను మూసి స్థూలసూక్ష్మకారణశరీరములును పదునాలుగింద్రియంబులును దశవిధ ప్రాణంబులును దృశ్యములు ఆ దేహేంద్రియప్రాణంబులు నేఁగాను. వీనిని వీక్షించు సాక్షిని. సాక్షిని నేననెడు వృత్తియును దృశ్యమే గనుక ఆ వృత్తిని జూచు సాక్షిని అని మాయాకల్పితములై విజాతీయములగు యుష్మత్ప్రతీతిప్రత్యయగోచరాదు లనెడు బహిర్దృశ్యములను, సజాతీయములగు అస్మత్ప్రతీతి ప్రత్యయ గోచరాదులనెడి యాంతరదృశ్యములను, ఆ దృశ్యములకు సాక్షిననెడువృత్తిని నిషేధించుచు సత్యజ్ఞానానందనిర్మలాఖండస్వరూపమై సర్వదృక్కగు పరబ్రహ్మము తాననెడు దృఢము గలుఁగుదాఁక నెల్లప్పుడు నిర్వికల్ప బ్రహ్మనిష్ఠ గలిగియుండుటే నిర్గుణధ్యానము.

ధారణాలక్షణము

మూలాధారము స్వాధిష్ఠానము మణిపూరము అనాహతము విశుద్ధము ఆజ్ఞేయము

సహస్రారము అనెడు కమలములయందు వానికి నధిదేవతలయిన గణపతి బ్రహ్మవిష్ణు రుద్రేశ్వర సదాశివగురువులను అక్కడక్కడ ధ్యానించునపుడు మనస్సును నిలుపుటే ధారణ.

సమాధిలక్షణము

శ్లో॥ సవికల్పో నిర్వికల్పస్సమాధిర్ద్వివిధా భవేత్।
దృశ్యశబ్దానువిద్ధోఽయం సవికల్పః పునర్ద్విధా॥

తాత్పర్యము :– సమాధి సవికల్పమని నిర్వికల్పమని ద్వివిధము. అందు సవికల్పకము దృశానువిద్ధసవికల్పక మని శబ్దానువిద్ధసవికల్పక మని యిరుతెఱంగులు గలది యగును. ఈ రెండును నిర్వికల్ప మొక్కటియును గూడి మూడువిధములయ్యెను. ఈ మూడును బాహ్యాంతరభేదములచేత బాహ్యదృశ్యానువిద్ధసవికల్పకసమాధి యని బాహ్యశబ్దానువిద్ధస వికల్పకసమాధి యని బాహ్యనిర్వికల్పకసమాధి యని ఆంతరనిర్వికల్పకసమాధి యని ఆంతర శబ్దానువిద్ధసవికల్పకసమాధి యని ఆంతరనిర్వికల్పకసమాధి యని ఆఱువిధములు. అందు తన కంటె నన్యములుగ తోఁచెడు బ్రహ్మవిష్ణురుద్రేశ్వరసదాశివాది పిపీలికాంతమగు సమస్త చేతనములును తృణాదిమేరుపర్యంతమగు నచేతనములును తనతెలివియందుఁ బుట్టిగిట్టినవి కాఁబట్టి అవి తన ప్రజ్ఞానకల్పితములని ఆ ప్రజ్ఞానమే పరబ్రహ్మ మని ఆ పరబ్రహ్మమే తా నని చూచుట బాహ్యదృశ్యానువిద్ధ సవికల్పకసమాధి॥ శివరామగోవింద నారాయణ వాసుదేవమహాదేవాదిసకలనామములలో తనచెవికి వినఁబడిన నామము తాను గానని విడిచి సర్వనామవిలక్షణమైన పరబ్రహ్మవస్తువును యోజించుటే బాహ్యశబ్దాను–విద్ధసవికల్పకసమాధి॥ కామాదిస్వజ్ఞప్తివఱకుఁగల వృత్తులు తనయందుఁగలిగినప్పుడు వాని నన్నింటిని అప్పుడప్పుడు ఒక్కటొక్కటిని క్రమముగా నేను గానని నిగ్రహించి వీనికన్నిటికిని విలక్షణమైన పరబ్రహ్మమును భావించుటే ఆంతరదృశ్యానువిద్ధ–సవికల్పకసమాధి॥ రాగద్వేషకామక్రోధలోభమోహమదమత్స రేర్ష్యాసూయాదర్పాహంకారాది స్వజ్ఞప్తిపర్యన్తమైన సకలాంతరవస్తునామములను నేను గానని విడిచి సర్వవిలక్షణమైన పరమాత్మ నూహించుటే ఆంతరశబ్దానువిద్ధసవికల్పకసమాధి.

ఈ చతుర్విధసవికల్పకసమాధులయందు సుస్థిరత గలిగి ఆంతరబాహ్యముల యందు తనకు నన్య మేమియు తోఁచక తోఁచినను సముద్రమందు ముంచిన కుండలోపల వెలుపల పరిపూర్ణమై ఆకాశమందుంచిన కుండలోపల వెలుపల శూన్యమైన ట్లుండుటే బాహ్యనిర్వికల్పకసమాధి॥ పైనఁ జెప్పినవృత్తులేవియులేక అఖండపరిపూర్ణ సచ్చిదానందపరబ్రహ్మస్వరూపమై యుండుటే ఆంతరనిర్వికల్పకసమాధి.

ఆ. ఎదుటఁ గానుపించునెల్లచిదాభాస, కళలు తనకు వేఱు గావటంచుఁ
దెలియుతెలివి నెపుడుఁ దెలియుట బాహ్యదృ, శ్యానువిద్ధ మనఁగ నలరు వత్స.

క. ఆంతరమగు ద్విదళంబున, వింతగఁ జూపట్టుకళల వీక్షించుచుఁ దా
సంతస మందుచు నుండుట, యాంతరదృశ్యానువిద్ధ మనఁబడు సుమతీ.

తే. బాహ్యమునఁ బెక్కుగా వినఁబడెడిశబ్ద, తతులఁ దెలిసెడు తెలివియే తానటంచుఁ
దెలిసి యానంద రసమునఁ దేలుచుంట, బాహ్యశబ్దానువిద్ధమై పరఁగు వత్స.

క. అంతర్హృదయనభంబున, సంతత మొగి మ్రోయుప్రణవశబ్దంబుల నా
ద్యంతము వినుతనుఁ దెలియుట, యాంతరశబ్దానువిద్ధ మనఁబడుఁ బుత్రా.

ఆ. బాహ్యదృశ్యశబ్దపటలంబుఁ గనునాత్ముఁ, గనుట బాహ్యనిర్వికల్ప మాంత
రస్థదృశ్యశబ్దరాశిఁ గన్గొనునాత్ముఁ, గనుట లోని నిర్వికల్ప మనఘ.

పంచదశయోగాంగముల వివరణము

యమము నియమము త్యాగము మౌనము దేశము కాలము ఆసనము మూలబంధము దేహసామ్యము దృక్స్థితి ప్రాణాయామము ప్రత్యాహారము ధ్యానము ధారణ సమాధి అని నిర్గుణయోగాంగములు పదియయిదువిధములు.

యమలక్షణము: – పంచభూతములు త్రిశరీరములు అనెడు బాహ్యదృశ్యములును, చతుర్దశేంద్రియములు దశవిధప్రాణములు అనెడి ఆంతరదృశ్యములును, పరబ్రహ్మమే యనియును ఆ పరబ్రహ్మమే తా ననియును తలంచి వికల్పము లేకయుండుటే **యమము.**

నియమలక్షణము: – వర్ణరూప, ధ్వనిరూపములైన సర్వశబ్దములను చెవితో వినుచు, మృదువు, కఠినము వేఁడిమి, చల్లన మొదలగుస్పర్శములను చర్మముచేత గ్రహించుచు, దశవిధరూపములను కంటితోఁ జూచుచు, షడ్రసములను నాలుకచేతఁ దెలిసికొనుచు, సుగంధ, దుర్గంధ, మిశ్రగంధములను ముక్కుచేత ఆఘ్రాణించుచు, సుశబ్దాపశబ్దము లను నోటఁ బలుకుచు, దాన ప్రతిగ్రహాది సర్వకార్యములను హస్తములతోఁ జేయుచు, పాదములతో నడుచుచు, నాలుగువర్ణములకు, నాలుగాశ్రమములకు తగిన పనుల నెల్లప్పుడు చేయుచు, అంతఃకరణముచేత ఇహపరవిషయముల నూహించుచు తిరుగు నెడల కన్ను చెవి మొదలయిన యింద్రియములలో ఈ యీయింద్రియములు చూచుట వినుట లోనగు విషయములలో ఈయీవిషయముల నంటి నడుచుచున్నవి. నేనీయింద్రియములను ఇంద్రియవిషయములను సాక్షియై వీక్షించువాఁడను, సచ్చిదానందస్వరూపుఁడను, త్రిగుణసంబంధములయిన శాంతఘోర మూఢవృత్తులును బ్రాహ్మణత్వాది జాతులును దీర్ఘహ్రస్వస్థూలసూక్ష్మాదిరూపములను, శివ రామ గోవింద నారాయణ మహాదేవాదినామములును లేనివాఁడను, అని యెఱిఁగి యెల్లప్పుడుల్లాసంబుతో తన్ను తాను వీక్షింపుచు ఈనేమమును వదలకయుండుటే **నియమము.**

దును, అఖిలజనచయసహాయుఁడు–అఖిల=సమస్తులైన, జన= బ్రాహ్మణక్షత్రియవైశ్య శూద్రాదిజనులయొక్క, లేక చెవిటి గ్రుడ్డి మూఁగ కుంటి యతి బ్రహ్మచారి అవధూత దరిద్రకవి గాయక పాఠకాదిజనులు–వీరియొక్క, చయ=సంఘమునకు, సహాయుఁ డు=శరీరవాగ్ధనవస్త్రాన్నపానాదులచేత సాహాయ్యము చేయువాఁడును, అగుచున్=అయి, ప్రజ్ఞన్=పరబ్రహ్మవిషయక జ్ఞానముచేత, అతిముదము=అష్టవిధానందములలో మేలయిన నిజానందము, ఒదవన్=కలుగఁగా, వెలసెన్=లోకమున ప్రసిద్ధికెక్కెను.

తాత్పర్యము :– ఆ కనుపర్తివెంకయప్రెగ్గడ కామాంబవలనఁ గన్నకొడుకు లిద్దఱియందు నరసయప్రధాని నాకు సహోదరుఁడయి తనవర్ణమునకు ఆశ్రయమునకు తగిన యాచారములను, నీతిశాస్త్రము ననుసరించిన నడవడికయును, శాంతము శమము దమము జీవకారుణ్యము గురుదేవతాభక్తి పరకార్యనిర్వాహకశక్తి మొదలగు మంచిగుణములును, ధన ధాన్య పశు పుత్ర పుత్రీ ప్రముఖసంపదలును గలిగి యెల్లజనులకు ధన ధాన్య వస్త్ర పశు వాక్శరీరసహాయాదులచేత నుల్లాసము పుట్టించుచు పరబ్రహ్మనిష్ఠచేత నిజానందంబు పొందుచు లోకమున ప్రసిద్ధిఁ జెందె నని తాత్పర్యము.

క॥ వేంకటరామయ యను నా
మాంకితుఁడను హరిహరేశ్వరారాధనస
త్కైంకర్యపరుఁడ సర్వవ
శంకరుఁడ యథార్థవాదజనసమ్మతుఁడన్. 27

టీకా :– వేంకటరామయ=వేంకటరామయ్య, అను నామాంకితుఁడన్=అనెడు పేరుచేత గుఱుతుగలవాఁడను, హరి...పరుఁడన్–హరిహరేశ్వర=విష్ణు శివులకు పరుఁడయిన సగుణపరబ్రహ్మముయొక్క, ఆరాధన=చతుష్షష్ట్యుపచారములయందును, సత్=సత్పురుషుల యొక్క, కైంకర్య=స్థానాంగభావాత్మములనెడు చతుర్విధశుశ్రూషలయందును, పరుఁ డన్=ఆసక్తిగలవాఁడను, సర్వవశంకరుఁడన్=సమస్తజనులును స్వాధీనముగఁ గలవాఁ డను, ఎల్లజనులకు విధేయుఁడ ననుట. యథా...తుఁడన్–యథార్థ=సత్యమగు పరబ్రహ్మమును, వాద=ప్రతిపాదించునట్టి, జన=బ్రహ్మవేత్తలయొక్క, సమ్మతుఁడన్= అభిప్రాయానుసారముగ ప్రవర్తించువాఁడను.

తాత్పర్యము :– వేంకటరామయ్య యనెడు పేరుగలవాఁడను, కేశవశివులకు పరుఁడయిన సగుణబ్రహ్మమును పూజించువాఁడను, సత్పురుషులకు శుశ్రూషలు చేయువాఁడను, ఎల్లజనులకు స్వాధీనమయినవాఁడను, అద్వైతమతస్థుఁడను అని తాత్పర్యము.

చతుర్విధశుశ్రూషల లక్షణము:– గురువులయొక్క యిండ్లు తోఁటలు తోఁపులు భూములు పశువులు ధనములు ధాన్యములు లోనైనవానిని రక్షించుట **స్థానశుశ్రూష.**

సంబంధము దేనిని సందర్శించిన మాత్రముననే వీడునో ముప్పదియాఱుతత్త్వములకు ఏది కారణమై యున్నదో ఆ పరబ్రహ్మమే మూలబంధము.

దేహసామ్యలక్షణము:– సముద్రమున నదులు చేరి యభేదముగ నున్నట్లు బ్రహ్మానందమందు చతుర్దశేంద్రియగుణములగు శబ్దము స్పర్శము మొదలగునవి చేరి ఆనందమయమై యుండుటే దేహసామ్యము.

దృక్స్థితిలక్షణము:– చెవి చర్మము కన్ను నాలుక ముక్కు నోరు హస్తము పాదము గుదము గుహ్యము అనెడు వెలుపలి దశేంద్రియముల వృత్తులైన శబ్దము స్పర్శము రూపము రసము గంధము వచనము దానము గమనము విసర్జనము ఆనందము అనువాని నెఱుంగునది బాహ్యలక్ష్యము. మనస్సు బుద్ధి చిత్తము అహంకారము అనెడు అంతరింద్రియముల వృత్తులయిన సంశయము నిశ్చయము చంచలము కర్తవ్యము అనువాని నెఱుఁగునది అంతర్లక్ష్యము. వెలుపలి లోపలి యింద్రియముల విషయముల నెఱుఁగునది ఆంతరబాహ్యమధ్యలక్ష్యము. జ్ఞానేంద్రియమనోవృత్తుల నెఱుఁగునది షణ్ముఖీలక్ష్యము. ఆంతరబాహ్యమధ్యషణ్ముఖీలక్ష్యముల నెఱుఁగునది శాంభవీలక్ష్యము. ఇది యన్ని లక్ష్యములలో నుత్తమ మయినది. ఆ శాంభవీలక్ష్యముచేత సర్వదృక్కగు పరబ్రహ్మమందు దృష్టి నిలిపి వికల్పము లేకయుండుటే దృక్స్థితి.

ప్రాణాయామలక్షణము:– పంచప్రాణములను చతుర్దశేంద్రియములను వానివృత్తులను పరబ్రహ్మమని ఆ పరబ్రహ్మము తానని భావించుటే ప్రాణాయామము. మనస్సునకు వెలుపలఁగనఁబడెడు ఘటము పటము మొదలగునవి యనెడు నామములును రూపములును లోపలఁగనఁబడెడు కామము క్రోధము లోభము మొదలగునవి యనెడు నామములును రూపములును మాయాకల్పితములు గనుక అవి తానుగా నని నిషేధించి సచ్చిదానందపరబ్రహ్మము తాననెడుభావము నంతరంగమున నిల్పి ఆ భావమును తొలఁ గనీయక ప్రజ్ఞను పరబ్రహ్మమందు లీనముచేసి యుండుటే ప్రాణాయామము.

ప్రత్యాహారలక్షణము:– పరబ్రహ్మసంబంధములైన సచ్చిదానంద నిత్యనిర్మల శాంతశమదమాద్యనంతకళ్యాణగుణములను, ప్రకృతి సంబంధములయిన కామ క్రోధ లోభమోహాది దుర్గుణములను పరమాత్మగా భావించుటే ప్రత్యాహారము.

ధ్యానలక్షణము:– స్థూలసూక్ష్మకారణశరీరములు, జ్ఞానేంద్రియకర్మేంద్రియములు, దశవిధప్రాణములు, మనోబుద్ధిచిత్తాహంకారములు మొదలగునవి యనెడు దృశ్యములు నేఁగాను. వీనిని తెలిసికొనెడు సాక్షిస్వరూపుఁడను. అని యెంచి ఆ నిలుకడ తప్పక యుండుటే ధ్యానము.

ధారణాలక్షణము:– కర్తృకరణ కార్యరూపమైన మనస్సు దేనిని సంకల్పించునో

దేనిని చూచునో ఆ సంకల్పించినది చూచినది పరమాత్మ యనుసంకల్పమును ఆ మనస్సు నందే స్థిరపఱచుట ధారణాయోగము.

శ్లో॥ యద్యత్పశ్యతి చక్షుర్భ్యాం తత్తదాత్మేతి భావయేత్
యద్యత్స్పృశతి హస్తాభ్యాం తత్తదాత్మేతి భావయేత్
యద్యచ్ఛృణోతి కర్ణాభ్యాం తత్తదాత్మేతి భావయేత్॥ – ఇట్లని కైవల్యోపనిషత్తునందు

శ్లో॥ మనసా వచసా దృష్ట్యా గృహ్యతేన్యైరపీంద్రియైః॥
అహమేవ న మత్తోన్యదితి బుధ్యధ్వమంజసా॥ – అని భాగవతమందు.

సమాధిలక్షణము:– జాగ్రత్త స్వప్నము సుషుప్తి తురీయము అనెడి యవస్థల యందును ఆ యవస్థలయందుఁ దోఁచిన సమస్తభోగ భోగసాధన శూన్య సాక్షాత్కారము లనెడి సకలమును పరమాత్మయే యని యెల్లప్పుడు దర్శించుట సమాధి.

మ॥ కర మా యజ్వ సుపుత్త్రులన్ స్వసములన్ గౌండిన్యగోత్రంబు వి
స్తర మొందం గనె మువ్వుర న్నలువురౝ సంస్తవ్య లౌ స్త్రీల నం
దరయౝ రెండవకాంత సామ్య యయి కామాంబాభిధానంబుచేఁ
బరఁగెౝ శ్రీత్రిపురాంబయో యనఁ బరబ్రహ్మానుసంధానయై. **24**

టీకా :– ఆ యజ్వ=ఆ శేషాద్రిసోమయాజి, కౌండిన్యగోత్రంబు=కౌండిన్యమహర్షి వంశము, కరము=మిక్కిలి, విస్తరమొందౝ=వర్ధిల్లునట్లు, స్వసములౝ=తనతో సమానులైన, మువ్వురౝ=ముగ్గురైన, సుపుత్త్రులౝ=శ్రేష్ఠులయిన కుమారులను, సంస్తవ్యలు=జనులచేత కొనియాడఁదగినవారు, ఔ స్త్రీలౝ=అగునట్టి స్త్రీ ప్రజలను, కొమార్తలననుట. నలువురౝ=నలుగురుని, కనెౝ=కనియెను. అందుౝ=ఆ యాడుఁబిడ్డలయందు, అరయౝ=విచారింపఁగా, రెండవకాంత=రెండవకన్యక, సామ్యయయి=త్రిగుణసమావస్థ గలదై, అనఁగా శుద్ధసత్త్వప్రధానగుణము గలది యయి యనుట. శ్రీత్రిపురాంబయో యనౝ=పూజ్యురాలయిన త్రిపురసుందరియో యనునట్లు, లక్ష్మీపార్వతీసరస్వతీ స్వరూపిణియైన దేవి త్రిపురసుందరి యనఁబడును. ఆ దేవివలెనే యనుట. పరబ్రహ్మానుసంధానయై–పరబ్రహ్మ=సచ్చిదానందనిత్యపరిపూర్ణస్వరూపుఁడగు పరమశివుని యొక్క, అనుసంధానయై=సలక్షణములచేత ధ్యానించుటగలదై, పరతత్త్వము నెఱిఁగి ధ్యానించునదియై యనుట. కామాంబాభిధానంబుచేౝ=కామమ్మ యను నామముచేత, పరఁగెౝ=లోకమునఁ బ్రసిద్ధి కెక్కెను.

తాత్పర్యము :– ఆ శేషాద్రిసోమయాజి సుభద్రాసోమిదేవివలన కౌండిన్యమహాముని గోత్రము మిగుల పవిత్రమై వృద్ధిపొందునటులు స్వధర్మములయందును యాగయోగతపోనిష్ఠల యందును వేదశాస్త్రాధ్యయనాదులయందును విధినిషేధప్రాయశ్చిత్తకామ్యములగు

శ్రౌతస్మార్తక్రియలయందును తనతో సాటియైన యజ్ఞనారాయణసోమయాజులు రాజేశ్వరసోమయాజులు సుబ్బయపంతులు అనెడు ముగ్గురుకొడుకులను సకలజనులచేత పొగడఁబడుచు పుట్టినయింటికి మెట్టిన యింటికి యశస్సును గలుగఁజేసిన త్రిపురసుందరి కామాంబ ఆదిలక్ష్మి శ్యామలాంబ అనెడు పేళ్లుగల నలుగురు కూఁతులను గనెను. ఆ కూఁతులయందు రెండవదియైన కామాంబ శుద్ధసత్త్వగుణముగలిగి పరబ్రహ్మోపాసన చేయుచు శ్రీత్రిపురసుందరియో యనునట్లు లోకమునఁ బ్రసిద్ధి కెక్కెనని తాత్పర్యము.

తే॥ ఆర్తజనరక్షణుఁడు కనుపర్తి వేంక
యాభిధానప్రధాని కామాంబ యనెడు
ధీయుతను బెండ్లియై కీర్తిఁ దేజరిల్లి
సుతుల నిరువుర సుజనసమ్మతులఁ గనియె. **25**

టీకా :– ఆర్తజనరక్షణుఁడు–ఆర్త=ఆధివ్యాధిదారిద్ర్యాదులచేత పీడితులైన, జన=ప్రజలను, రక్షణుఁడు=పోషించువాఁడైన, కనుపర్తి...ప్రధాని–కనుపర్తి=కనుపర్తియనెడు గ్రామనామమే గృహనామముగాఁగల, వేంకయాభిధానప్రధాని=వేంకటనృసింహమంత్రికి జ్యేష్ఠపుత్త్రుఁడగు వెంకయప్రెగ్గడ, కామాంబయనెడు, ధీయుతౝ=శేషాద్రి సోమయాజి రెండవకూఁతురును విజ్ఞానసంపన్నురాలునునైన కామమ్మ యను నామెను, పెండ్లియై=వివాహము చేసికొన్నవాఁడై, కీర్తిౝ=యశస్సుచేత, తేజరిల్లి=ప్రకాశించి, సుజనసమ్మతులౝ–సుజన=జ్ఞానవిజ్ఞాన సంపన్నులయిన పండితులకు, సమ్మతులౝ=ఇష్టులైనట్టి, ఇరువురౝ=ఇద్దఱయిన, సుతులౝ=పుత్త్రులను, కనియెౝ=పొందెను.

తాత్పర్యము :– ఆధులు వ్యాధులు దారిద్ర్యము మొదలగువానిచేత బాధింపఁబడెడు బీదలను ఆదరించు స్వభావముగల వెంకయప్రెగ్గడ మహాబుద్ధిశాలినియైన కామమ్మను పెండ్లియాడి యామెవలన సజ్జన ప్రియులగు నిద్దఱుకొడుకులఁ బడసెనని తాత్పర్యము.

క॥ ఆ యిరువురిలో నరసయ
నాయనుసంభవుఁడు ధర్మనయగుణధైర్య
శ్రీయుతుఁ డఖిలజనచయస
హాయుఁ డగుచు వెలసెఁ బ్రజ్ఞ నతిముద మొదవన్. **26**

టీకా :– ఆ యిరువురిలోౝ=ఆ కనుపర్తివెంకయప్రెగ్గడ కామాంబయందుఁ గనిన పుత్త్రులిద్దఱిలో, నరసయ=నరసయప్రధాని, నాయనుసంభవుఁడు=నాతమ్ముఁడును, ధర్మ...తుఁడు–ధర్మ=వర్ణాశ్రమోచితసత్కర్మాచరణములతోడను, నయ=నీతిశాస్త్రపద్ధతి మీఱని నడవడికతోడను, గుణ=శాంతశమదమాదికళ్యాణగుణములతోడను, ధైర్య=పరకార్యనిర్వాహకబుద్ధినిశ్చలతతోడను, శ్రీ=సంపదలతోడను, యుతుఁడు=కూడినవాఁ

భాస్కరుని తిరస్కరించు తేజస్సును ఇంద్రసంపదను క్రిందుపఱపఁజాలిన యైశ్వర్యమును రాజరాజేశ్వరీ చరణకమలభక్తియును గలిగి నిజరూపములఁ దాల్చిన జ్యేష్ఠాషాఢమాసముల కలుములనెడు నెలతలతోఁగూడి గ్రీష్మర్తువనెడి పురుషుఁడు విహరించుచుండును.

ఐదవదియైన పిత్తళికోట:– వియత్తలమునెల్ల మెఱయించుచు ఉన్నతములై చెన్నగుచున్న శిఖరంబులును రంగారుబంగారు టెక్కెంబులును గలిగి వెలుఁగును. దీనికిని నాల్గవకోటకును నడుమనుండు పుడమి గుబురుకొని జబురుగ నుండు హరిచందనమనెడు కల్పవృక్షములతోఁటలు పద్మాకరములైన పద్మాకరములు నడబావులు మొదలైనవి గలిగి విలసిల్లుచునుండును. అందు స్వరూపముల ఁదాల్చిన శ్రావణభాద్రపదముల సంపదలనెడి చేడియలతోఁగూడి త్రిపురసుందరిని పూజించుచు వర్షర్తువను పురుషుఁడు క్రీడించును.

ఆఱవదియైన పంచలోహపుకోట:– రత్నఖచితంబులగు శిఖరంబును టెక్కెంబులును కుందనంపుబొమ్మలును గలిగి సర్వలోకసుందరంబై యుండును. దీనికిని ఐదవప్రాకారమునకును మధ్యమమున నుండు భూమి యెల్లప్పుడును వికసించిన పుష్పములతోఁగూడిన మందారములనెడివృక్షములుగల వనములు, పరిమళమిళితంబులైన మందారమారుతంబులు లోనగునవి గలిగి రమణీయమై యొప్పును. అందు నిజ రూపంబులఁబూనిన, ఆశ్వయుజకార్తికమాసముల శ్రీలనెడిపడఁతులతోడ, శరదృతువనెడు పురుషుఁడు సంతతము లోకమాతయగు త్రిపురాంబ నర్చింపుచు సంతుష్టితో నిష్టభోగంబు లనుభవింపుచునుండును.

ఏడవదియైన వెండికోట:– తనకాంతులచేత దిగంతముల నెల్లఁదెల్లగఁ జేయుచు లెక్కలకు నెక్కువయైన శృంగసంగము గలిగి వెలుఁగును. దీనికిని ఆఱవప్రాకారమునకును మధ్యనుండు ప్రదేశము మిన్నంటిన వృక్షశాఖలుగల పారిజాతములనెడు కల్పవృక్షములును, అవ్యక్తమధురధ్వనులఁజేయు కోయిలలు లోనైన పక్షులగుంపులును, సుందర మందిరములును మొదలైనవి గలిగి యొప్పును. అందు స్వరూపముల ధరించిన మార్గశీర్ష పుష్యమాససంపద లనెడు స్త్రీలతోడ త్రిపురసుందరిని బూజించుచు సర్వైశ్వర్యములు గలిగి కంతునకు సామంతుడైన హేమంతఋతువనెడు పురుషుఁడు వసించును.

ఎనిమిదవదియైన బంగారుప్రాకారము:– మిన్నొఱయుచున్న రత్నంపు గోపురంబులును, మణులబొమ్మలును, బంగరుటెక్కెంబులును లోనగునవి గలిగి వన్నె కెక్కుచుండును. దీనికిని ఏడవప్రాకారమునకును మధ్యనుండు స్థలము, కదంబ వనములును, పుప్పొళ్ల తిప్పలును, పూఁదేనెకాలువలును, సుగంధసమేతంబులై చల్లని నీటితుంపురులతోఁగూడిన మందమారుతంబులును, మనోహరంబులగు మందిరంబులును లోనగునవి గలదగును. అందు మాఘఫాల్గునమాసముల సిరులనెడు స్త్రీలతోడ

గురువునకు అభ్యంగనస్నానము పాదసంవాహనము మొదలగువానిఁ జేయుట **అంగశుశ్రూష**. గురుఁడే తల్లి తండ్రి చుట్టము స్నేహితుఁడు విద్య ధనము దాత దైవము రక్షకుఁడని తలచుట **భావశుశ్రూష**. గురువునకిష్టములగు పదార్థములు అడుగకమునుపే సంతుష్టితో తుష్టిగఁ దెచ్చి యిచ్చుట **యాత్మశుశ్రూష.**

వ॥ అగు నేను

టీకా :– అగు నేను, అగు=పైఁజెప్పఁబడిన ప్రవర్తనముగలవాఁడ నయినట్టి, నేను=తల్లిదండ్రులగు కామాంబ, వెంకయప్రెగ్గడలచేత వేంకటరామయ యని పూర్ణపట్టాభిషేకదీక్షయందు చిదానందనాథగురువులచేత విద్యానందనాథుఁడని నామకరణము చేయఁబడిన నేను.

షష్ఠ్యంతములు

క॥ శ్రీశివకామికి స్వర్ణా, కాశసభానాయకికిఁ బ్రకాశవిమర్శా
ఖ్యాశావసనానందా, వేశికి శ్రీచక్రనగరవిభవేశ్వరికిన్. 28

టీకా :– శ్రీశివకామికిన్–శ్రీ=అణిమ, మహిమ, లఘిమ, ఈశత్వము, వశిత్వము, ప్రాకామ్యము, భుక్తి, ఇచ్ఛ, ప్రాప్తి, సర్వకామసిద్ధి అని పదివిధములైన ఐశ్వర్యములతోఁ గూడిన, శివకామికిన్=స్వయంప్రకాశుఁడై, యోగులచేత కోరఁబడుచున్న పరమశివుఁడే నాయకుఁడుగాఁగలదానికి, స్వర్ణాకాశసభానాయకికిన్–స్వర్ణాకాశ=చిదంబర మహాక్షేత్ర మందలి, సభా=దేవ, రాజ, నటన, చిత్సభలలో మేలైన కనకసభకు, నాయకికిన్=కర్త్రియైన దానికిని, అనఁగా పరమశివునికంటిమంటలచేత భస్మంబైన మన్మథుని గూర్చి విలపించుచున్న రతిదేవిని బ్రహ్మవిష్ణువులు చూచి జాలినొంది యూరడించి మన్మథుని బ్రతికింప నెంచి ఆతనిభస్మంబు ప్రోగుఁ గావించి మంత్రించుచుండ అందు భండాసురుండను రక్కసుఁడొక్కఁడు పుట్టి అవక్రపరాక్రమంబుతో జగంబు లాక్రమించి లోకుల వ్యాకులపెట్టుచు సకలప్రాణులవీర్యంబు భక్షింపఁగా ప్రాణులెల్ల నిర్వీర్యులయి కుందుచుండిరి. అప్పుడు వేలుపులు మహేశ్వరునిపాలి కేగి భండాసురుని దుండగంబు లన్నియు విన్నవించి వానిని ద్రుంపు మని ప్రార్థింపఁగా అతఁడు దేవతలు లోనగు సమస్తప్రాణులను సమిధలు నెయ్యి మొదలగువానిగఁ జేసి సర్వసంహారయాగంబు గావించి యాగపరిపూర్తియందు మహానందముతో నాట్యము చేయుచుండఁగా ఆ యాగహోమకుండమందు చిచ్ఛక్తిపుట్టి ఫాలాక్షుని వీక్షించి ఆతనికటాక్షముచేత అక్షయంబైన అనంతశక్తిగలదై భండాసురుని వధించి మన్మథబ్రహ్మేంద్రాది సర్వప్రాణులను మరల సృజించి వారు తన్నుఁ గొలువ మిన్నయగు సంతుష్టితో కనకసభయందుఁ గూర్చుండి నిటలాక్షుని యానందనటనమును జూచుచు ఆ సభకు నాయకిగా నుండెనని దేవీభాగవత

దేవీపురాణ బ్రహ్మాండమార్కండేయాదిపురాణములయందు, ప్రకాశ...వేశికి౽–ప్రకాశ=ప్రకాశపదమనెడు, విమర్శ=విమర్శపదమనెడు, ఆఖ్య=పేళ్ళచేత చెప్పఁదగిన, ఆశావసన=దిక్కులే వస్త్రముగాఁగల పరమశివునియొక్క, ఆనంద=నిత్యనిరుపాధిక నిరతిశయానందమందు, ఆవేశికి౽=ప్రవేశించియుండుదానికిని, అనఁగా ప్రకాశాత్మక పదమని విమర్శాత్మకపదమని మంత్రశాస్త్రమందు రెండుపదములు గలవు. అవి రెండును రెండుమంత్రములు. మఱి అహంశబ్దమందలి అకారమే ప్రకారాత్మకపద మంత్రార్థ స్వరూపము. హకారమే విమర్శాత్మకపద మంత్రార్థకలాస్వరూపము. ఈ రెండింటి చేరికయే అహంశబ్దము. ఈ శబ్దలక్ష్యార్థస్వరూపమే పరమశివుఁడు. అట్టి పరమశివుని యానంద మనుభవించునది యని అర్థము. శ్లో॥ **అకారస్సర్వవర్ణాగ్ర్యః ప్రకాశః పరమశ్శివః, హకారోంత్యకలారూపో విమర్శాఖ్యః ప్రకీర్తితః, అనయోస్సామరస్యం యత్పరస్మిన్నహమితి స్ఫుటమ్** అని యోగినీహృదయవ్యాఖ్యానమందు–శ్లో॥ **అకారో మంగళార్థ స్స్యాద్ధకారో ధర్మదాయకః, తస్మాచ్ఛ్రేష్ఠతరః ప్రోక్తో మునిభిర్బ్రహ్మవాదిభిః** అని వామకేశ్వరమహాతంత్ర మందు, **అహమహమితి జ్ఞానం తదేవ స్వరూపకమ్** అని శాక్తసూత్రభాష్యమందు–శ్రీచక్ర...రికి౽–శ్రీచక్ర=శ్రీచక్రరూపమైన, నగర=పట్టణమందలి, విభవ=ఐశ్వర్యములకు, ఈశ్వరికి౽=దొరసానియైనదానికిని.

తాత్పర్యము :– అణిమ మహిమ లఘిమ ఈశత్వము వశిత్వము ప్రాకామ్యము భుక్తి ఇచ్ఛ ప్రాప్తి సర్వకామసిద్ధి యనెడి యైశ్వర్యములు గలిగి తనంతట తాను వెలుఁగుచు పరమయోగులచేత నారాధింపఁగోరఁబడు పరమశివుని పట్టపుదేవియైనదానికి, చిదంబర మహాక్షేత్రమందుఁగల దేవసభ రాజసభ నటనసభ చిత్సభలకంటె నేటయిన కనకసభకు దొరసానియైనదానికిని, ప్రకాశపదవిమర్శపదములే యాకృతిగాఁగల పరమశివానందమును పొంది యుండుదానికిని, శ్రీచక్రపురమందలి మహదైశ్వర్యములను పరిపాలించుదానికిని అని తాత్పర్యము.

శ్రీచక్రనగరవివరణము

సర్వలోకాధారమై సువర్ణమయమై మణిమయములయిన చఱియలుగలదై వేలుపులకెల్ల నిల్లయి వేయిశిఖరములు గలిగి వెలిఁగెడు మేరుపర్వతపు తూర్పుశిఖరమున బ్రహ్మపట్టణమును, నిరృతిశిఖరమున విష్ణుపట్టణమును, వాయుశిఖరమున రుద్రపట్టణమును గలవు. ఈ మూఁడువీడులకు నడుమను రత్నకాంతులచేత దిక్కులను విదిక్కులను వెలుఁగఁజేసెడు నన్నూ ఱామడపొడుగుగల శిఖరము మీఁద విశ్వకర్మ నిర్మితమై ఒక్కటికంటె నొక్కటి మిక్కిలి పొడుగులయి నడుమనడుమ ఏడామడల వెడలుపు గలవైన యిరువదియయిదు కోటలును తొమ్మిదిచక్రంబులును గలిగి నలుచదరమై సర్వలోక

మనోహరమై బ్రహ్మాది సకలదేవతావందనీయమై యోగిజనానందకందమై శ్రీచక్రపురము కరము మెఱయుచుండును.

ఆ వీటి మొదటిదైన యినుపకోట :– వేయిన్ని యాఱునూఱామడల నిడివియును అంతియవెడలుపును గలిగి మిన్నొరయుచున్న టెక్కెంబులు గోపురంబులు బురుజులు మొదలగునవి గలిగి కన్నులపండుగై యుండును.

రెండవదియైన యుక్కు కోట :– పెక్కులయిన గంటలమ్రోఁతలు మింట నంతట తళతళయను చాయలు చీఁకట్లను చిట్లింప మెఱయుచుండును. దీనికి మొదటికోటకు నడుమ నుండుస్థలమందు కాచి పూచి పండి నిండి యుండెడి యెల్లమ్రాఁకులయు మ్రాఁకుల ప్రోకలయందు అల్లిబిల్లిగ అల్లికొన్న దాఁకలు ఏలకులు లోనగువానితీఁగెలయు పూవుగుత్తులనుండి వడియుతేనెల సోనలం ద్రాగి మూగి వీగి జుమ్మని మ్రోయు తుమ్మెద కదుపులును, కోకిలలు చిలుకలు నెమళ్లు గొరవంకలు మొదలగు పులుఁగులరొదలును, వలపులకు నాలవాలంబులగు మలయానిలంబులు బంగారుతామరలు కలువలు నీటికోళ్లు హంసలు కొంగలు మొదలగు జలపక్షులును, తియ్యనితేటనీళ్లుగల కోనేళ్లును గలగి యొప్పు సింగారఁపుతోఁటలును స్వర్ణరత్నమయంబులై బహువిధంబులైన గృహంబులును పెక్కులు గలిగి యుండును. అందు నీలమణి కాంతుల తృణీకరించు దేహంబుగల మహాకాలుఁ డనువాఁడు కాళి యనెడు తనసుందరినిఁగూడి త్రిపురసుందరినిఁ బూజించుచు విజ్ఞానవంతుండై మహదైశ్వర్యవంతుండై మహాభోగయుక్తుండై దుఃఖవిముక్తుండై సంచరించుచుండును.

మూఁడవదియగు రాగికోట:– సకలదేవతామునిసంఘనేత్రానందపాత్రంబై సుజనస్తోత్రచరిత్రంబై యొప్పును. దీనికిని రెండవకోటకును నడుమ నుండెడి స్థలము మణిమయములైన చిగుళ్లు రెమ్మలు కొమ్మలు పూవులు కాయలు పండ్లు గల కల్పవృక్షము చాళ్లతోఁగూడిన యుద్యానవనములును మనోహరంబులైన ఏళ్లును కొలఁకులును పక్షులును ఏడంతస్తులుగల యిండ్లును మొదలగునవి గలిగి భాసిల్లుచుండును. అందు స్వరూపంబులతో నుండెడి చైత్రవైశాఖమాసముల సిరులనెడి యిద్దఱుముద్దరాండ్రతోఁ గూడి త్రిపురసుందరి నర్చించుచు జ్ఞానవిజ్ఞానభోగభాగ్యారోగ్యపుత్ర సంపదలు గలగి వసంతుఁడనెడు పురుషుఁడు మెలఁగుచుండును.

నాలుగవదియైన తగరపుకోట:– మొల్లంబై తెల్లనికాంతులచేత మిన్నెల్ల వెలుంగఁ జేయుచు మింటినంటిన శిఖరసమూహంబులు గలిగి వెలయును. దీనికిని మూఁడవ కోటకును నడుమనుండెడి నెలవునందు పరిమళంబులను వెదచల్లుపిల్లగాడుపులను, సంతానమనెడు కల్పవృక్షంబులతోఁటలును, మొదలగునవి గలిగియుండును. అందు

పదునెనిమిదవదియయిన నవరత్నప్రాకారము:– రత్నగోపురంబులు మొదలగునవి గలిగి రాజిల్లును. దీనికిని పదునేడవయావరణమునకును నడుమను తన కాంతులచేత దిక్కులను విదిక్కులను మిక్కుటంబుగ వెలుఁగజేయు మాణిక్యమంటపమునందు నీలమేఘంబుడాలును డీలుసేయంజాలు శరీరంబును తెల్లఁదామరఱేకులను కాకుచేయు నేత్రంబులును వైజయంతీవనమాలికకును కౌస్తుభమణికిని ఇందిరాసుందరికిని మందిరంబగు విశాలవక్షంబును శంఖంబుంబోలిన కంఠంబును వేదండంబుల తొండంబులం బోలిన హస్తంబులును సౌందర్యసదనంబగు వదనంబును గలిగి కిరీట మకరకుండలాంగద కంకణాంగుళీయకహారనూపురాది భూషణరత్నకాంతులు దిక్కులం బిక్కటిల్ల బంగారుపచ్చడంపుడంబులు విడంబింప శంఖచక్రగదాఖడ్గశార్ఙ్గంబులప్రభలు మిన్నుమన్నులం గ్రమ్మ బంగరుఱెక్కలు గల గరుడునిపై నెక్కి ప్రహ్లాద పుండరీక ద్రౌపదీ ముచుకుంద గజేంద్రాది భక్తజనరక్షకుండును దుష్టరాక్షసశిక్షకుండును కరుణావరుణా–లయుండును వందారుజనమందారుండును ఆశ్రితాభీష్టదాయకుండును సర్వలోక నాయకుండును జిష్ణుండును నైన విష్ణుదేవుఁడుండును.

పందొమ్మిదవదియైన రత్నప్రాకారము:– చంద్రమండలము నొఱసెడి మణి శిఖరంబులును గోపురంబులును టెక్కెంబులును పైఁడిబొమ్మలును మొదలగునవి గలిగి రమణీయమై యుండును. దీనికిని పదునెనిమిదవయావరణమునకును నడుమనుండు స్థలము రత్నగృహంబులు ఉద్యానవనంబులు ఆదిగాఁగలవి గలిగి వెలయును. మఱియు నందు అపరంజిస్తంభములు వేయిగల రత్నమంటపము గలదు. దానియందు త్రిపుర సుందరికి నమస్కరించుచు చంద్రార్ధధరుండును భవానీసహితుండు నైన యీశానుండు నంది భృంగి మొదలగు గణాధ్యక్షులును రుద్రగణంబులును గొలువ మహానందంబుతో వసించును.

ఇరువదియవదియైన మణిప్రాకారము:– గోపురంబులు లోనగునవి గలిగి సుందరమై యుండును. దీనికిని పందొమ్మిదవయావరణమునకును మధ్యముననుండు ధరణి స్వర్ణమణిమయంబులై భువనంబులం బోలిన భవనంబులును నందనవనంబుతో దీటయిన తోఁటలును మొదలగునవి గలిగి రంజిల్లును. అందు రాజహంసలకల ధ్వానంబులును తేఁటిదాఁటులపాటలరొదలును అదనంబగుచుండ బంగారుతామరలుగల అమృతంపునడబావులు రెండు రాజిల్లుచుండును.

ఇరువదియొకటవదియైన బుద్ధిమయమగు ప్రాకారము:– మనోహరమై యుండును. దీనికిని ఇరువదియవప్రాకారమునకును మధ్యమున నున్న సువర్ణమయమైన భూమియందు కెంపుటిటికలంగట్టిన యిట్టలంపు మెట్టులును మాణిక్యముల యొడలును పడవలును గలిగి చాల విశాలంబై బ్రహ్మానందబోధము నొసఁగెడి యమృతంపు నడబావి

త్రిపురసుందరీదేవి నర్చించుచు సమస్తసంపదలతో శిశిరఋతువనెడు పురుషుఁడు వసించును. ఆ కదంబవనమందు సప్తప్రాకారములుగలిగి, త్రిపురసుందరీదేవి మంత్రిణియైన శ్యామలాంబికగృహ ముండును. దీనియందు బంగారుమెట్లుగల మాణిక్యమంటపమందుండెడి రత్నసింహాసనముమీఁద బిందువును మూఁడుకోణములును, ఐదుకోణములును, ఎనిమిదికోణములును, పదునాలుగుదళములును, నాలుగు దళములును, భూపురత్రయమును, ఆ కోణములయందు అఱువదియొనిమిది యక్షరములును గల చక్రము రాణించుచుండును. ఆ చక్రమందు కుసుంబారంగు గలిగి సరిగంచులమించు దివ్యవస్త్రమును, కుంకుమపుష్పదివ్యగంధంబును, కదంబప్రముఖదివ్య పుష్పహారంబులను, రత్నఖచితదివ్యభూషణంబులను ధరించి శిరస్సునందాల్చిన బాలచంద్రరేఖ నుదుట నాణిముత్యాలచేర్చుక్కరంగులను ధిక్కరింప ఎడమబుజంబుపై నొఱగిన కప్పుకొప్పును, నగు మొగంబున దిద్దినకస్తురిబొట్టును, చీఁకటిమ్రాఁకులచాయ నెక్కసక్కెంబులాడెడి యొడలిరంగులను బెంప తాంబూలరసంబున నెఱ్ఱవాఱిన పెదవిడాలుదొండపండును దిరస్కరింప ఊడిగంపుచేడియలు ఇరుగడల నిలిచి సురటులు వీవనలు వీన చిఱునవ్వువెన్నెలలు చెన్నలరుచెక్కిళ్ళపై చిందులు ద్రొక్క ఒక్కచేత చిలుకను, వేఱొక్కచేత కమలంబును బూని చెవులపైఁ దాల్చినకలువపూవులయందలి కొదమ తుమ్మెదలరొదలు శ్రుతుల ననుసరింప అంగుళంబులరంగులు దంతపుమెట్లపై నీలమణికాంతులయట్ల మెఱయ వీణె గోట మీటుచు, తనయేలికసానియగు త్రిపుర సుందరీదేవిపై గద్యపద్యకీర్తనంబుల నతిహృద్యంబుగఁ బాడుచు నాదానుసంధానంబునం జొక్కుచు భక్తి పారవశ్యంబున మ్రొక్కుచు సంగీతమాతృకయగు శ్యామలాదేవి వసించును.

తొమ్మిదవదియైన పుష్యరాగప్రాకారము:– మిన్నెల్ల బంగారునీరుపూసినతెఱంగున వెలుంగఁజేయుచు మణులబొమ్మలును, మిక్కుటంబులైన బంగరుటెక్కెంబులును, మణిగోపురంబులును, బురుజులును లోనగునవి గలిగి వెలుఁగును. దీనికి నెనిమిదవ ప్రాకారమునకును నడుమనుండు పుష్యరాగమణిమయమగు ధరణిమీఁద రాజరాజేశ్వరిని ధ్యానించుచు సిద్ధులు వసింతురు.

పదియవదియగు పద్మరాగమణితోట:– దిక్కులనెల్ల జ్వలింపఁజేయుచు రమణీయంబులగు మణిమయంబులైన ధ్వజంబులు, కాంచనపాంచాలికలు గోపురంబులు గృహంబులు తోరణంబులు లోనైనవి గలిగి రాజిల్లుచుండును. దీనికిని తొమ్మిదవయావరణమునకును నడుమనుండు పద్మరాగమణిమయంబగు ధరణిమీఁద చక్రేశ్వరిని పూజించుచు మహానందముతో చారణు లుందురు.

పదునొకండవదియగు గోమేధికమణియావరణము:– లోకరమణీయములైన

మణిగోపురంబులు మందిరంబులు లోనగునవి గలిగియుండును. దీనికిని పదియవప్రాకారమునకును మధ్యమున నుండు గోమేధికమణిమయంబైన భూమియందు యోగినీబృందముతోడఁ గూడి సంకర్షిణియగు త్రిపురసుందరిని ఆరాధించుచు వటుక దేవతా సంఘాతము వసించును.

పండ్రెండవదియైన వజ్రరత్నప్రాకారము:– మిన్నగలించుచున్న సువర్ణ గోపురంబులు, టెక్కెంబులు మొదలగునవి గలిగి విలసిల్లుచుండును. దీనికిని పదునొకండవ యావరణమునకును, నడుమ నుండు వజ్రమయమైన నేల తోఁటలు , తోఁపులు, బావులు, తటాకములు, మణిగృహంబులు లోనగునవి గలిగి రంజిల్లుచుండును. అందు రంభ, మేనక, ఊర్వశి మొదలైన అచ్చరమెచ్చెకంటులు లోకేశ్వరి యయిన రాజరాజేశ్వరిని అర్చించుచు ప్రమోదముతో నుందురు.

పదుమూఁడవదియైన వైడూర్యప్రాకారము: తనకాంతులను దిక్కులయందు వెదఁ జల్లుచు వైడూర్యమణిగోపురంబులు మొదలగునవి గలిగి భాసిల్లును. దీనికిని పండ్రెండవ యావరణమునకును మధ్యమందుండు భూమి, శృంగారవనంబులు, మణిమందిరంబులు మొదలైనవి గలిగి రంజిల్లును. అందు పరదేవత నుపాసించుచు అనంత, వాసుకి, తక్షక, కర్కోటక, శంఖ, కుళిక, పద్మ, మహాపద్మ ప్రముఖసర్పములును, బలిచక్రవర్తి మొదలైన దనుజులును వాసము చేయుదురు.

పదునాలుగవదియైన యింద్రనీలమణిప్రాకారము: అంతరిక్షంబు నెల్ల నల్లగఁ జేయుచు రత్నగోపురంబులు, తోరణంబులు, మందిరంబులు, పతాకలు, కనకపుబొమ్మలు మొదలగునవి గలిగి వెలుఁగును. దీనికిని పదుమూఁడవప్రాకారమునకును, నడుమనుండు స్థలము, నీలంపుమెట్లుగల కోనేరులు, నడబావులు, గృహంబులు, మండపంబులు మొదలగునవి గలిగి యొప్పును. అందు మను, మాంధాతృ, భగీరథ, గయ, శశిబిందు, పృథు, భరత, ప్రముఖరాజులు పరదేవికి నమస్కరించుచుందురు.

పదియైదవదియైన ముత్తెములప్రాకారము: తనవెల్ల నిచాయలచేత మిన్నెల్ల తెల్లగఁ జేయుచు పుత్తళిబొమ్మలు, మణితోరణంబులు, గోపురంబులు, టెక్కెంబులు మొదలైనవిగలిగి మెఱయుచుండును. దీనికిని పదునాలుగవప్రాకారమునకును, నడిమిచోటు మనోహరంబులయి బహువిధంబులయినయిండ్లు, తోఁటలు, ఆదిగాఁగలవి గలిగి విలసిల్లును. అందు తూర్పుదిక్కున దేవేంద్రుండు ఐరావతంబు నెక్కి వజ్రాయుధంబు చేతఁబూని, శచీదేవితోఁగూడి రాజరాజేశ్వరి నారాధించుచునుండును. ఆ దిక్కు మూలను, హవ్యకవ్యవాహుఁడైన అగ్నిదేవుఁడు తగరునెక్కి సృక్కును, సృవంబును, విసనకఱ్ఱను, అన్నపాత్రంబును, శక్త్యాయుధంబును, చిల్లకోలను ధరించి, స్వాహ స్వధ అనెడు భార్యలతో

గూడి, త్రిపురసుందరి నర్చించుచుండును. దక్షిణపుదిక్కున, యముఁడు మహిషంబు నెక్కి దండాయుధంబు చేఁబూని, శ్యామలాదేవితోఁగూడి త్రిపురాంబను పూజించుచు వసించును. ఆ దిక్కు మూలను నిర్బతి నరుని నెక్కి, బల్లెంబును, ఇనుపకఱ్ఱను, ఖడ్గమును, ఖేటమును ధరించి దీర్ఘాదేవీసమేతుండై, త్రిపురాదేవిని ఆరాధించుచుండును. పశ్చిమదిక్కున వరుణుండు మకరంబు నెక్కి అల్లెత్రాడు కరంబునం దాల్చి కాళియను భార్యతోఁగూడి, త్రిపురాంబ నర్చించుచు వాసము చేయుచుండును. పడమటిదిక్కు మూలను, వాయుదేవుఁడు జింక నెక్కి ధ్వజాయుధంబు పూని అంజనాదేవీసమేతుండై గోరక్షప్రముఖయోగులు గొలువ నుండును. ఉత్తరఁపుదిక్కున కుబేరుఁడు హయంబు నెక్కి ఖడ్గంబు దాల్చి చిత్రరేఖతోఁ గూడి మాణిభద్రప్రముఖయక్షులు, గొలువ, మహాత్రిపురసుందరి నర్చించుచు వసించును. ఉత్తరపుదిక్కు మూలను రుద్రుండు వృషభంబు నెక్కి, త్రిశూలాది దివ్యాయుధంబులు ధరించి పార్వతీదేవితోఁగూడి త్రిపురసుందరీసేవాపరుండై యుండును.

పదియాఱవదియైన గరుడపచ్చలకోట: గోపురంబులు మొదలగునవి గలిగి రమణీయమై యుండును. దీనికిని పదియైదవకోటకును నడుమనుండు ఆకుపచ్చరంగుగల ప్రదేశము బంగారుతాటియడవులు, తోఁటలు, తోఁపులు, గృహంబులు లోనగునవి గలిగి వెలుఁగును. అచ్చట పచ్చలతోఁ గట్టఁబడి సర్వజనమనోజ్ఞమైన శ్యామలాంబగృహమును, దండనాయకియయిన వారాహీదేవిగృహమును గలదు. మఱి యాగృహమందలి, అచ్చమగు గరుడపచ్చలమంటపమందుండెడు స్వర్ణసింహాసనముమీఁద, బంగారుతామరపుష్పము గలదు. దానిదుద్దుఁమీఁద, బిందువును, ముక్కోణమును, వర్తులమును, షడ్దళములును, వృత్తద్వయమును, నూటపదియక్షరములును గల చక్రమందు, వరాహముఖంబును, కమల పత్రంబులంబోలిన నేత్రంబులును, చంద్రకిరీటంబును, కుందనపుతగడులచాయం దెగడు శరీరంబును, సంజకెంజాయల రంజిలఁజేయు నెఱ్ఱనివస్త్రంబును, కుంకుమపువ్వు, గంధంబును, రక్తపుష్పహారంబులను, పద్మరాగమణిఖచితభూషణములను ధరించి, నాఁగలిని, ఇనుపరోఁకలిని, శంఖమును, వరదాభయముద్రలను, హస్తములయందుఁబూని యున్మత్త, కపాల, భీషణ, డమరు, భాస్కర, రవిభక్షక, కాల, చండ, మహామంథానులనెడి యష్టభైరవులు, జంభిని మొదలగుసేనలతోఁగూడి కొలువ వారాహీదేవి వసించును.

పదునేడవదియయిన పగడపుకోట: యనేకపగడపుగోపురంబులు బొమ్మలు టెక్కెంబులు బురుజులు మొదలగునవి గలిగి యందంబై యుండును. దీనికిని పదియాఱవయావరణమునకును మధ్యానుండుస్థలము చొక్కంపుకుందనంబునం గట్టిన లోగిండ్లును రతనాలబండ్లును ఉద్యానవనంబులును మొదలగునవి గలిగి రంజిల్లును. అందు సిందూరవర్ణముగల యోగినీసంఘము లుండును.

దేవతలును వసించి తమ శరీరకాంతులు బాలభాస్కరుని తిరస్కరింప పరిమళమిళిత గంధంబులయు పుష్పహారంబులయు గంధంబులు గంధవహునకు గంధవహనామంబు సార్థకత్వంబు గావింప భూషణఖచితచింతామణి ప్రముఖమణిఘృణీ గణంబులు భూమ్యంతరిక్షంబులకు చిత్రవర్ణత్వంబు సంపాదింప ఆయుధదీధితులు దిక్కులం బిక్కటిల్లి వింతకాంతి గలిగింప సరిగంచులమించు పట్టుపుట్టంబులయిట్ట లంపుచాయలు తటిల్లతలనిక్కు సృక్కింప తురంగ మాతంగ శతాంగాది చతురంగసేనలు కొలువ తమతమ రాజ్యంబులను పూజ్యంబుగ నేలుచుండుదురు. వీరు ప్రకటయోగినులు. వీరి కందఱకు సర్వాధ్యక్షయగు త్రిపుర యనెడు చక్రేశ్వరి దీని యగ్రభాగమందుండు రత్నసింహాసనమున ప్రకటయోగినీగణములు సపరివారలై కొలువ మహానందముతో నుండును.

రెండవదియైన సర్వాశాపరిపూరకచక్రము: పదియాఱుదళములు గలిగి వెలుఁగును. ఆ దళములయందు కామాకర్షిణి బుద్ధ్యాకర్షిణి అహంకారాకర్షిణి శబ్దాకర్షిణి స్పర్శాకర్షిణి రూపాకర్షిణి రసాకర్షిణి గంధాకర్షిణి చిత్తాకర్షిణి ధైర్యాకర్షిణి స్మృత్యాకర్షిణి నామాకర్షిణి బీజాకర్షిణి ఆత్మాకర్షిణి అమృతాకర్షిణి శరీరాకర్షిణి అనెడు షోడశాకర్షిణీ దేవతలు దివ్యగంధవస్త్రపుష్పహారభూషణంబులం దాల్చి ఆయుధదీధితులు మింట నంట శత్రు భయంకరలై మహాత్రిపురసుందరీపూజాపరలై దేవియొక్క యాజ్ఞాప్రకారముగ సంచరింతురు. వీరికెల్ల నాయకియైన త్రిపురేశి యను చక్రేశ్వరి చక్రమండలి దేవతలు గొలువ అగ్రభాగమందుండు మణిపీఠమున మహానందముతో నుండును.

మూఁడవదియైన సర్వసంక్షోభణచక్రము:– అష్టదళములుగల పద్మమువలె మనోహరమైయుండును. ఆ చక్రదళములయందు గుప్తతరయోగినులని ప్రసిద్ధికెక్కిన అనంగకుసుమ అనంగమేఖల అనంగమదన అనంగమదనాతుర అనంగరేఖ అనంగాంకుశ అనంగవేగిని అనంగమాలిని అను పేళ్లుగల యష్టదేవతలు పాశమును అంకుశమును వరదముద్రను అభయముద్రను హస్తములయందు ధరించి యెఱ్ఱనికోకలను ఱవికలను దివ్యపుష్పమాలికలను దివ్యగంధమును దివ్యాభరణములను పూని మహాత్రిపురసుందరీ ధ్యానానందమగ్న సర్వకార్యనిర్వాహకలై యుందురు. వీరికెల్ల నాయకియైన త్రిపురసుందరి యను చక్రేశ్వరి చక్రదేవతలు తన్ను సేవింప మున్నుగనున్న మణిసింహాసనంబున వసించియుండును.

నాలుగవదియైన సర్వసౌభాగ్యదాయకచక్రము:– పదునాలుగుముక్కోణములు గలిగి నేత్రానందపాత్రంబై రంజిల్లును. ఆ చక్రకోణములయందు సంప్రదాయయోగినులనఁ బరఁగిన సర్వసంక్షోభిణి సర్వవిద్రావిణి సర్వాకర్షిణి సర్వాహ్లాదిని సర్వసమ్మోహిని సర్వస్తంభిని సర్వజృంభిణి సర్వవశంకరి సర్వరంజని సర్వోన్మాదిని సర్వార్థసాధని సర్వసంపత్ప్రపూరణి సర్వమంత్రమయి సర్వద్వంద్వక్షయంకరి అను పేళ్లు గల పదునాలుగుదేవతలు వసించి

గలదు. అందొక్క నావమీఁద ప్రమదంబున నెఱ్ఱవాఱి యిప్పపూ మొగ్గలంబోనిబుగ్గలయం దగ్గలికచూపు పౌఁజులకమ్మలు మొదలగు నగలను సరిగపట్టుదువ్వలువను కమ్మపూసరులను గమగమవలచు గంధంబును దాల్చి చక్కఁదనంబునకు ఇక్కలగు పెక్కంద్రు జవరాంద్రు ఓడలనడపుపైఁడిత్రెడ్లను చేతులం బూని కొలువ అమృతేశి యనుపేరుగల వారుణీదేవి యుండును.

ఇరువదిరెండవదియైన అహంకారావరణము:– మిక్కిలి యున్నతమై యుండును. దీనికిని ఇరువదియొకటవకోటను నడుమనుండు స్థలమందు పరిమళంబును తిన్నఁదనంబునుగల చల్లగాలి పొలయుచుండును. అచ్చట తీరంబులను మీఱి పాఱుతరంగ సంఘములు గలిగి పులుఁగులయు తుమ్మెదలయు కోలాహలరవంబులచేత భరితంబులగు వనసమూహంబులచేత దట్టముగ చుట్టఁబడి ఆనందమయంబైన నడబావి యొప్పును. దానినీటి నడుమనుండు కురువిందరత్నమయంబగు గొప్పతెప్పమీఁద కానుగుచిగుళ్లనల్లఁదనంబు నుల్లంఘించు శరీరంబును చందురునియందంబు క్రిందుపఱచు వదనంబును బేడిసమీలను బేలుపోవఁజేయంజాలు క్రాలుఁగన్నులును తుమ్మెదఱెక్కల నిక్కులను మొక్కపఱచు నెఱికురులును, పున్నమనాఁటిజాబిల్లివెన్నెలచెన్నును సన్నగింపఁజేయు చిఱునవ్వును గలిగి రతనాలకమ్మలడాలు చిన్నారిచెక్కిళ్లపై నెమ్మెలు చూప కుంకుమపుష్ప గంధచ్ఛాయలు సంజకెంజాయల నపహసింప పాలిండ్లబరువున నడుము వడఁక సౌందర్యశరధులగు వధూజాలంబులు గొలువ ఎక్కిడినవిల్లు చేఁబూని కురుకుళ్లాదేవి వసించియుండును.

ఇరువదిమూఁడవదియైన సూర్యప్రాకారము:– పదునాలుగులోకములను వెలిఁగించుచుండును. దీనికిని ఇరువదిరెండవకోటకును నడుమనుండు స్థలమందుఁగల దేదీప్యమానంబగు మాణిక్యమంటపంబులోని రత్నసింహాసనముమీఁదనుండు సువర్ణపద్మకర్ణికనడుమ పద్మరాగమణిమయములైన కిరీటకుండలాదిభూషణములను ఎఱ్ఱనిపూదండలను గంధమును వస్త్రములను ధరించి చక్షుష్మతీచ్ఛాయాశక్తులతోఁగూడి మార్తండభైరవుఁడు వసించును.

ఇరువదినాల్గవదియైన చంద్రప్రాకారము:– నేత్రానందకరమై యుండును. దానికి ఉత్తరపుభాగమెల్ల మంచుకొండవలె తెల్లనై మొల్లంబగు చల్లఁదనంబుగల లేగాడుపులును పండువెన్నెలతండమును చుక్కలగుంపులును గలిగి యుల్లసిల్లుచుండును. అందు సుధానిధి యయిన చంద్రుండు సాంద్రవైభవని స్తంద్రుండై యుండును.

ఇరువదియైదవదియయిన శృంగారావరణము:– సువర్ణరజతరత్నమయములైన శృంగంబులును, గోపురంబులును, ధ్వజములును మొదలగునవి గలిగి వెలుఁగును. దీనికిని

ఇఱువదినాలుగవకోటకును నడుమనుండు స్థలమందు రమణీయమణిమందిరంబులును ఉపవనంబులును మొదలగునవి గలిగియుండును. మఱి యీశృంగారావరణమును చుట్టుకొని రత్నాకరమును పరిహసించుశృంగారపరిఖ యుండును. దీనికి నధిపతియైన మన్మథుఁడు ఈపరిఖగట్టున నుండెడు మణిఖచితంబయిన సువర్ణగృహమందు శృంగారదేవతలతోఁగూడి వసించియుండును.

ఇరువదియయిదవయావరణమునకు నవ్వల సర్వగీర్వాణులచేత సేవింపఁబడుచు చింతామణిమయంబయిన ప్రాకారముగల మంటపము గలదు. దీనికిని శృంగారావరణమునకును నడుమను పదిత్రాళ్ళవెడలుపుగల సువర్ణవర్ణములును ఆమడపొడుగుగల బంగారు కాఁడలును మృదువులై అయిదుత్రాళ్ళపొడుగుగల కేసరములును ఎల్లప్పుడు స్రవించుచున్న మకరందమును త్రాగుటకై జుమ్మని మ్రోయుచు కమ్ముకొనియుండు తుమ్మెదలును గలిగి రంజిల్లు బంగారుతామరయడవి గలదు. అచ్చట చందనవృక్షములయు తామరలయు వాసనలను కొల్లఁగొని కమ్మపుప్పొడితిప్పలను ఎల్లయెడల వెదచల్లుచు చల్లగాలి మెల్లఁగ వీచుచుండును. మఱి యిచ్చట మహాత్రిపురసుందరీదేవియొక్క చింతామణిమయమైన గృహము గలదు. అచ్చట పూజార్హములయిన పంచపాత్రములు గలవు. వానిలో **శ్లో॥ ధూమార్చిరుష్మా జ్వలినీ జ్వాలినీ విస్ఫులింగినీ, సుశ్రీ సరూపా కపిలా హవ్యకవ్యవహా దశ॥** అను పదికళలు గలిగి క్రోశము పొడుగున మండుచు ధర్మము నొసఁగెడి అగ్నిమండల మనెడి ఆధారపాత్రము గలదైన **శ్లో॥ తపినీ తాపినీ ధూమ్రా మరీచిజ్వాలినీ రుచిః- సుషుమ్నా భోగదా విశ్వబోధినీ ధారిణీ క్షమా॥** అను పండ్రెండుకళలు గలిగి అర్ఘ్యప్రదమగు సూర్యమండలమనెడి యర్ఘ్యపాత్రమందు, **"శ్లో॥ అమృతా మానదా పూషా తుష్టిః పుష్టీ రతిర్ధృతిః, శశినీ చంద్రికా కాంతిర్ జ్యోత్స్నా శ్రీప్రీతిరంగదా। పూర్ణా పూర్ణామృతా కామదాయిన్యస్స్వరజాః కలాః"** అను పదియాఱుకళలు గలిగి కామప్రదమైన చంద్రమండలమనెడి దివ్యామృతముండును. ఆ యమృతము **శ్లో॥ సృష్టి ర్బుద్ధిస్స్మృతిర్మేధాకీర్తిర్లక్ష్మీర్ధృతిః స్థితిః, స్థిరాసిద్ధిరితి ప్రోక్తా కచవర్గకలా దశ, అకార ప్రభవో బ్రహ్మకలాభిః పాతు సర్వదా** అను బ్రహ్మకళలు పదియును, **శ్లో॥ జరాచపాలినీ శాంతిరీశ్వరీ రతికామికా, వరదాహ్లాదినీ ప్రీతిదీర్ఘాస్స్యుః టతవర్గకాః, ఉకార ప్రభవో విష్ణుః కలాభిః పాతు సర్వదా** అను విష్ణుకళలు పదియును, **శ్లో॥ తీక్ష్ణా రౌద్రీ భయా నిద్రా తంద్రీ క్షుత్క్రోధినీ క్రియా, ఉద్గారీ చైవ మృత్యుశ్చ పయవర్గకళాదశ, మకారప్రభవో రుద్రః కలాభిః పాతు సర్వదా।** అను రుద్రకళలు పదియును, **శ్లో॥ షవర్ణాశ్చ చతస్రస్స్యుః పీతా శ్వేతారుణాసితా, ఇత్యాఖ్యాచేశ్వరకళా రక్షాం కుర్వంతు సర్వదా।** అను నీశ్వరకళలు నాల్గును, **శ్లో॥ నివృత్తిశ్చ ప్రతిష్ఠాచ విద్యా శాంతి స్తథైవ చ, ఇందిరా దీపికా చైవ రేచికా మోచికా పరా, సూక్ష్మా సూక్ష్మామృతా జ్ఞానామృతాశ్చాప్యాయినీ తథా, వ్యాపినీ వ్యోమరూపా చ**

షోడశస్వరజాః కలాః, ఏతాస్సదాశివమయాః పాతు సర్వార్థసిద్ధయే అను సదాశివకళలు పదియాఱును ఆవహింపఁజేయఁబడి పంచరత్నాది న్యాసములతోఁగూడి యొప్పును. ఈ తీరుననే గంగాది పుణ్యనదీజలపూరితంబగు తీర్థకలశంబును క్షీరసముద్రోద్భవంబగు దక్షిణావర్తశంఖంబు మున్నుగ పాద్య ఆచమనీయ స్నాననిర్మాల్యపాత్రములు గంధ పుష్పాక్షతములచేత అలంకృతములై పురుష స్త్రీ దుర్గా భూ బ్రహ్మ విష్ణు రుద్రాదిసూక్తములచేత మంత్రింపఁబడి యుండును. ఆ పూజాపాత్రములక్రింద మహాత్రిపురసుందరీచరణారవింద వందనార్చనపరులగు బ్రహ్మ విష్ణు రుద్ర మహేశ్వర సదాశివులగృహములు దేదీప్యమానము లుగ వెలుగుచుండును. మహాత్రిపురసుందరీమందిరమునకు అగ్ని మూలను ఆ దేవికి నుత్పత్తిస్థానమై జాజ్వల్యమానముగ నూఱుయోజనముల పొడుగున మండెడి చిదగ్ని కుండమును, నైరృతిమూలను ఆ చిదగ్నివలె ప్రకాశించుచు దివ్యమణిమయమై బంగరు చిఱుగంటలును టెక్కెంబులును సింహధ్వజంబును గలిగి సూర్యచంద్రాగ్ని కాంతులను మీఱి నూఱామడల పొడుగుగల దేవీదివ్యరథమును, వాయవ్యమూలను పసిఁడిటెక్కెములు గలిగి రత్నమయంబైన శ్యామలాదేవీరథమును, ఈశాన్యమూలను నూత్నరత్నకాంతులు దిక్కులఁ బిక్కటిల్ల గంటలమ్రోఁతలును పడగలపటపటధ్వనులును దిక్కుల నంట సేనానాయకియగు వారాహిరథంబును గలదు. భవానీగృహంబునకు తూర్పుద్వారమందు మాతంగియను శ్యామలాదేవిగృహంబును వారాహిమందిరమును గలిగియుండును. ఆ యిండ్లయందు శ్యామలయును వారాహియును సపరివారంబుగ మహావైభవంబుతో నుందురు. ఆ మధ్యభాగంబున ఆమడనిడివియు వెడలుపునుగల దేవీగృహంబునకు నాలుగద్వారములయందును చతురామ్నాయమంత్రదేవతలు చతురంగసేనలతోఁగూడి ఆభరణకాంతులును ఆయుధకాంతులును దిక్కులను విదిక్కులను కప్పికొన కావలియుందురు. ఇదియే శ్రీచక్రమనుపురము గృహరూపమును నగును. ఆ గృహమందలి రత్నమయమగు తిన్నె నడుమను సర్వానందమయబిందుపీఠమందు శ్రీదేవి నివసించును. ఆ పీఠము క్రింద ఒకటిలో నొకటి గలిగి యుండెడి యెనిమిదిచక్రములు గలవు.

మొదటిదియైన త్రైలోక్యమోహనచక్రము:- నలుచదరముగ నుండెడు మూఁడు ప్రాకారములును నాలుగువాకిండ్లును గలిగి వెలుఁగును. అందు మొదటియావరణమందు పరదేవతయొక్క దేహకాంతులే రూపముగ ధరించి అణిమసిద్ధి లఘిమసిద్ధి యీశత్వసిద్ధి వశిత్వసిద్ధి ప్రాకామ్యసిద్ధి భుక్తిసిద్ధి యిచ్ఛాసిద్ధి ప్రాప్తిసిద్ధి సర్వకామసిద్ధి అనెడు సిద్ధి దేవతలును; రెండవయావరణమందు బ్రహ్మ మహేశ్వర కౌమారి వైష్ణవి వారాహి మహేంద్రి అను షట్ఛక్తులును, చాముండ మహాలక్ష్మి యనెడు పరదేవతాశక్తులును; మూఁడవ యావరణమున సర్వసంక్షోభిణి సర్వవిద్రావిణి సర్వాకర్షిణి సర్వావశీకారిణి సర్వోన్మాదిని సర్వమహాంకుశి సర్వఖేచరి సర్వబీజ సర్వయోని సర్వత్రిఖండ అను పేళ్లుగల దశముద్రా

స్థాయిభావముగల బీభత్సరసాత్మికగాను, సర్వరక్షాకరమందు క్రోధమను స్థాయిభావముగల రౌద్రరసాత్మికగాను, సర్వరోగహరమందు హాసమను స్థాయిభావముగల అద్భుత రసాత్మికగాను, సర్వానందమయమందు శమమను స్థాయిభావము గల శాంతరసాత్మికగాను, త్రిపురసుందరీ దేవి యున్నది. కనుక చక్రములయందుఁగల దేవత లందఱును ఆయా రసములు గలవారై యుందురు.

శ్రీచక్రలేఖనక్రమము శ్రీచక్రము సృష్టిస్థితిసంహారభేదములచేత కైలాసప్రస్తార మేరుప్రస్తార భూపురప్రస్తారక్రమముగ లిఖింపఁబడును. బిందువును ముక్కోణమును అష్టకోణమును దశారద్వయమును చతుర్దశకోణమును అష్టదళమును షోడశదళమును త్రివలయమును భూపురత్రయమును వరుసగ నొకటిమీఁద నొకటి అనులోమముగ వ్రాయుట **సృష్టిక్రమము.** భూపురత్రయమాదిగ బిందువుదాఁక విలోమముగ వ్రాయుట **సంహారక్రమము.** సాధకుని కుడిచేతియందలి బొటనవ్రేలియంగుష్ఠమును ప్రమాణముగ నేర్పఱచుకొని గృహమందు పూజించుటకు మూఁడు ఐదు తొమ్మిదిఅంగుళముల ప్రమాణమును, దేవాలయమఠములయందు పూజింప పదునొకండు పదుమూఁడు పదునైదు అంగుళముల ప్రమాణమును గనుక నీలెక్కలలో తన కిష్టమైనది యొక్క లెక్కకొలతగా నిర్ణయించుకొని యెన్ని యంగుళములలో చక్రము నిర్మింపఁదలఁచెనో ఆ కొలతకు సరిగ తన యంగుళములో అణువు మొదలుగా తగినభాగములు తొంబదియాఱు గలయటుల సరిచూచుకొని ఆ భాగములలో నడిమయమునకు క్రింద ఇరువదినాలుగుభాగములను, ఒక వర్తులాకారముగ లిఖించి ఆ వర్తులముయొక్క మీఁదియంచు మొదలుకొని సూర్యరేఖ ఆఱుభాగములును, చంద్రరేఖ ఆఱుభాగములును, అంగారకరేఖ అయిదు భాగములును, బుధరేఖ మూఁడుభాగములును, బృహస్పతిరేఖ మూడుభాగములును, శుక్రరేఖ నాలుగుభాగములును, శనిరేఖ మూఁడుభాగములును, రాహురేఖ ఆఱుభాగములును, కేతురేఖ ఆఱుభాగములును, కేతురేఖ మొదలుగ వర్తులపుక్రిందియంచు ఆఱు భాగములుగాను అందు నలువదియెనిమిది భాగములు సరిపఱచుకొని సూర్యాదినవగ్రహ రేఖ లొకటి క్రిందవొకటి తప్పక వ్రాసి ఒకటవరేఖకొనలు మూఁడుభాగములును రెండవరేఖకొనలు నాలుగుభాగములును నాలుగవరేఖకొనలు పదియాఱుభాగములును ఎనిమిదవరేఖతుదలు నాలుగుభాగములును తొమ్మిదవరేఖకొనలు మూఁడుభాగములును తుడిచి మూఁడవ యేడవ రేఖలకొనలు తుడువక మొదటిదైన రవిరేఖకొనలు రెండును ఆఱవదియైన శుక్రరేఖా మధ్యమందునను రెండవదియైన చంద్రరేఖకొనలు రెండును, తొమ్మిదవదియైన కేతురేఖా మధ్యమందునను మూఁడవదియైన అంగారక రేఖకొనలు రెండును క్రిందివృత్తపుమధ్యమందునను నాలుగవదయిన బుధరేఖకొనలు రెండును ఎనిమిదవదయిన రాహురేఖా మధ్యమందునను అయిదవది యయిన బృహస్పతిరేఖకొనలు

తమ యొడలిడాలు ఎఱ్ఱనిపగడంపు తీఁగెలడంబును నడంపఁగా అప్రాకృతదివ్యగంధ పుష్పమాల్యవస్త్రభూషణధారిణులై ఆయుధపాణులై రాజరాజేశ్వరీచరణారుణారవిందసేవకలై తదీయాజ్ఞానిర్వాహకలై యుందురు. వీరికెల్ల దొరసానియైన త్రిపురవాసిని యను చక్రేశ్వరి చక్రదేవతలు మిగులభక్తితోఁ గొలువ రతనంపు పెద్దగ్దియపై మిక్కిలి సంతోషంబుతో వసించియుండును.

అయిదవదియైన బహిర్దశార మనెడు పేరుగల సర్వార్థసాధకచక్రము:– సర్వజనా–నందకందంబై ప్రకాశిల్లును. దానియందు కుళోత్తీర్ణయోగినులని ప్రసిద్ధికెక్కిన సర్వసిద్ధిప్రద సర్వసంపత్ప్రద సర్వప్రియంకరి సర్వమంగళకారిణి సర్వకామప్రద సర్వదుఃఖ విమోచని సర్వమృత్యుప్రశమని సర్వవిఘ్ననివారిణి సర్వాంగసుందరి సర్వసౌభాగ్యదాయిని అను పేళ్లు గల పదుగురు దేవతలు తమయొడలిచాయలకును చిఱునగవులడాలునకును ముఖంబుల సొగసునకును నఖంబులరంగునకును జాబిల్లి ఏతిల్లి వెలవెలపోవ దివ్యభూషణ పుష్పహార గంధవస్త్రధారిణులై చతురంగసేనాసమేతలై అభయవరదముద్రలును పాశాంకుశంబులును కరంబులయందు కరంబుమెఱయ భర్తృపుత్ర, పుత్త్రీ, పౌత్ర, ప్రముఖసమేతలై మహైశ్వర్య యుక్తలై మహాత్రిపురసుందరీ సేవాసక్తలై యుందురు. వీరికెల్ల ఏలికసానియైన త్రిపురాశ్రీ యనెడు చక్రేశ్వరి చక్రమందలి దేవతలు భజింప స్వర్ణసింహాసనంబున నివసించియుండును.

ఆఱవదియైన అంతర్దశారమనెడు సర్వరక్షాకరచక్రము:– యోగిజననేత్రానంద పాత్రంబయి భాసిల్లును. దీనియందు నిగర్భయోగినులనెడి నామములుగల సర్వజ్ఞ సర్వశక్తి సర్వైశ్వర్యప్రద సర్వజ్ఞానమయి సర్వవ్యాధివినాశిని సర్వాధారస్వరూపిణి సర్వపాపహర సర్వానందమయి సర్వరక్షాస్వరూపిణి సర్వేప్సితఫలప్రద అను పేళ్లుగల దేవతలు జప మాలికలను పుస్తకములను హస్తములయందు ధరించి పచ్చకర్పూరమువంటి దేహచ్ఛాయలు గలిగి దివ్యవస్త్రభూషణపుష్పగంధంబులఁ దాల్చి చతురంగబలసమేతలై తళతళ మెఱయు నాయుధంబులు పూని రాజరాజేశ్వరీచరణకమలభక్తియుక్తలై సంత్యక్తభవబంధలై యుందురు. వీరికెల్ల వల్లభయగు త్రిపురమాలిని యను చక్రేశ్వరి చక్రదేవతలు గొలువ రత్న సింహాసనంబున నివసించియుండును.

ఏడవదియైన సర్వరోగహరచక్రము:– ఎనిమిదికోణములు గలిగి మెఱయును. అందు రహస్యయోగినులనెడు వశిని కామేశ్వరి మోదిని విమల అరుణి జయిని సర్వేశ్వరి కౌళిని అను పేళ్లుగల వాగ్దేవతలు ఎఱ్ఱనిశరీరంబులను దివ్యాభరణవస్త్రపుష్పహార గంధంబులను విండ్లు అమ్ములు ఖడ్గంబులు గండ్రగొడ్డండ్లు శూలంబులు లోనగు నాయుధంబులును వహించి మించినభక్తితో చతురంగబలంబులు గొలువ పుత్ర, పుత్త్రీ, నప్త్రీభర్తృసహితలై సర్వైశ్వర్యయుక్తలై త్రిపురసుందరీపాదారవిందవందనాసక్తలై వసింతురు. వసుకోణమునకు నడుమను ముక్కోణమునకు మీఁదను నుండు చతురశ్రమందు వైరుల

నురుమాడు కామేశ్వరాస్త్ర పాశుపతాస్త్ర బ్రహ్మాస్త్రాది సకల దివ్యాస్త్రదేవతలును చాపబాణపాశాంకుశత్రిశూలశంఖచక్రాదిదివ్యాయుధశాలలును, ఆ శాలలకు మీఁదివలయముననుండు రత్ననిర్మితగృహముల యందు సకలజనవంద్యమానలగు కామేశ్వరి భగమాలిని నిత్యక్లిన్న భేరుండ వహ్నివాసిని మహావజ్రేశ్వరి శివదూతి త్వరిత కులసుందరి నిత్య నీలపతాకిని విజయ సర్వమంగళ జ్వాలామాలిని చిత్ర మహానిత్యలనెడు పూర్వాపరపక్షతిథిదేవతలును, ఆ దేవతాగృహములకు పైన వివిధమను సంప్రదాయజ్ఞలయి త్రివిధములుగా నుండెడి పరమేశ్వరపరమేశ్వరమయి మిత్రేశమయి షష్ఠీశమయి ఉడ్డీశమయి చర్యానాథమయి లోపాముద్రమయి అగస్త్యమయి అను దేవౌఘదేవతలును, కాలాతాపనమయి ధర్మాచార్యమయి ముక్తకేశీశ్వరమయి దీపకళానాథమయి అనెడు సిద్ధౌఘదేవతలును, విష్ణుదేవమయి ప్రభాకరదేవమయి తేజోదేవమయి మనోదేవమయి కల్యాణిదేవమయి రత్నదేవమయి వాసుదేవమయి శ్రీరామానందమయి అనెడు మానవౌఘదేవతలును, వీరికి పైన రత్నఖచితస్వర్ణపీఠములయందు అతిసుందరులగు హృదయదేవి శిరోదేవి శిఖాదేవి కవచదేవి నేత్రదేవి అస్త్రదేవి అను షడంగదేవతలును వసింతురు. వీరికందఱకు నాయకియగు త్రిపురాసిద్ధచక్రేశ్వరి చక్రదేవతలు బలసి యెలమితో కొలువ సువర్ణసింహాసనంబున అధివసించియుండును.

ఎనిమిదవదియైన సర్వసిద్ధిప్రదాయకచక్రము:– మూఁడుకోణములుగలదై సనకసనందనాదియోగిజనహృదయరంజకమై రాజిల్లును. దీని అగ్రకోణమందుండు కామగిర్యాలయమందలి అగ్నిమయమయిన పీఠముపైని వాగ్భవస్వరూపిణియును కాదివిద్యామయపరబ్రహ్మాత్మకశక్తియునునైన కామేశ్వరీదేవి పాశమును అంకుశమును అమృతకలశమును కపాలమును వరదాభయముద్రలను తన యాఱుకరంబులలో ధరించి భూషణమణిఘృణీజాలంబులు దిక్కులం బర్వ దివ్యవస్త్రగంధపుష్పహారంబులు ధరించి చతురంగసేనాపరివారంబులు గలిగి మిత్రేశనాథనవయోనిచక్రాత్మతత్త్వసృష్టికృత్య సహితేచ్ఛాశక్తిసమేతయై నిండోలగంబున కొలువుదీరి యుండును.

దక్షిణకోణమందు హాదివిద్యాస్వరూపిణియై సూర్యమండలమయమయిన జాలంధరపీఠమున షష్ఠీశనాథాదులతోఁగూడి దశారద్వయ చతుర్దశారచక్రములకు కర్త్రియయి విద్యాతత్త్వస్థితికృత్యజ్ఞానశక్తి స్వరూపిణియయి కామరాజాత్మక కామకళాస్వరూపిణిమయి బ్రహ్మాండకోటులను పుట్టింపఁ బెంప సమర్థత గలది యయి సమస్తపరివారసహిత యయి విష్ణురూపశక్తియయి పుష్పమాలికాచందనవస్త్రభూషణసమేత యయి లేఁత పగడంపుతీఁగెలం బోలిన ఆఱుచేతులయందు చాపమును బాణములను పాశమును అంకుశమును పుస్తకమును జపమాలికను ధరించి వజ్రంబులవంటి దేహకాంతిగల వజ్రేశ్వరి వసించియుండును.

వామకోణమందు సాదివిద్యాస్వరూపమైనదియును చంద్రమండలమయ మగు పూర్ణగిరిగహ్వరమున ఉడ్డీశానందనాథాదులతోఁ గూడినదియును చతురశ్ర షోడశదళ అష్టారద్వయచక్రములకు నధికారిణియును శివతత్త్వసంహారకృత్యక్రియాశక్తి శక్తిబీజస్వరూపము గలదియును పరాపరస్వరూప మయినదియును రుద్రాత్మకశక్తియును చంద్రసమానశరీరచ్ఛాయ గలదియును అయిన భగమాలినీదేవి తన యాఱుకరముల యందు విల్లును అమ్ములను పాశమ్మును అంకుశమ్మును పుస్తకమ్మును అభయముద్రను పూని రత్నభూషణవస్త్రగంధమాల్యంబులను దాలిచి పరివారవారంబులు గొలువ నలువుమీఱ వసియించి యుండును. వీరికెల్ల దొరసానియైన త్రిపురాంబాచక్రేశ్వరి సర్వాభరణభూషితయయి అగ్రభాగమందుండు రత్నసింహాసనముపై వసించి త్రిపురసుందరీధ్యాన తత్పరయయి యుండును.

ముక్కోణమునకు నడుమనుండు ప్రజ్ఞానస్వరూపమును సర్వానందమయమును యోగిజనధ్యేయమును నైన బిందువందు మాయామయములైన యంత్రపాశములచేత కట్టఁబడిన నల్లపట్టుతెరచీరయును మల్లెలు మొల్లలు లోనైన పుష్పమాలికలచేత నలంకృతమైన పచ్చపట్టుచాందినీయును బంగారుమయమైన మణిఫలకయును తత్త్వమయములగు రత్నసోపానములును పట్టుతలగడలును హంసతూలికలపఱపును గల పంచబ్రహ్మాకారమైన మంచము గలదు. దాని యందు త్రిలోకసుందరుఁడును కామేశ్వరుఁడునునైన పరమశివుఁడు పాశమును అంకుశమును చెఱకువిల్లును పూవుటమ్ములును తన నాలుగుచేతులయందు ధరించి దివ్యవస్త్రభూషణచందనపుష్పమాలికలను దాల్చి మిక్కిలి చక్కనగు టెక్కులాడులు పెక్కుమంది వింజామరలు తాంబూలపుపెట్టియ తమ్మపడిగ మొదలగునవి పూని కొలువ మహావైభవంబుతో కూర్చుండి యుండును. వాని యెడమ తొడయనెడి పీఠమందు త్రిలోకమోహినియును, సృష్టిస్థితిసంహారాది సర్వవ్యవహారకారణ భూతయును సర్వతంత్రస్వతంత్రయును శాంతరసస్వరూపిణియును సకలలోకజననియును దివ్యవస్త్రదివ్యభూషణదివ్యగంధదివ్యపుష్పమాలికాధారిణియును కుంకుమపువ్వుల కాంతులం బోలిన దేహకాంతి గలదియును సమస్తచక్రపరివారసమేతయును పరబ్రహ్మచక్రమయియును మహోద్యాణపీఠస్వరూపిణియును చర్యానందనాథాది సమేతయును సర్వస్వామినియును నైన పరబ్రహ్మిణి యను త్రిపురసుందరీదేవి వసించియుండును.

మఱి యీ శ్రీచక్రమందలి నవచక్రములలో త్రైలోక్యమోహనమను చక్రమందు రతియను స్థాయిభావముగల శృంగారరసస్వరూపిణిగాను, సర్వాశాపరిపూరకచక్రమందు ఉత్సాహమను స్థాయిభావముగల వీరరసాత్మికగాను, సర్వసంక్షోభచక్రమందు శోకమను స్థాయిభావముగల కరుణారసాత్మికగాను, సర్వసౌభాగ్యదాయకమందు భయమను

క॥ పంచశివాసనకు మహా, పంచాననగమనకును బ్రపంచేశ్వరికిఁ
పంచసురతరుసఖీముఖ, పంచకయుతభూరిమంటపస్వామినికిన్. 30

టీక:– పంచశివాసనకుఁ, పంచశివ=పరమశివుని సద్యోజాత వామదేవ అఘోర తత్పురుష ఈశాన ముఖములవలనఁ బుట్టిన బ్రహ్మ, విష్ణు, రుద్ర, ఈశ్వర సదాశివులనెడు పంచకర్తలే, ఆసనకుఁ=పీఠముగఁగలదానికిని అనఁగా అగ్ని, నిరృతి, వాయు, ఈశానదిక్కులయందు బ్రహ్మ, విష్ణు, రుద్రేశ్వరులు నలుగురును నాలుగు కాళ్లుగాను, సదాశివుఁడు పైపలకగాను గలపీఠమందు వసించునది యని భావము. **శ్లో॥ పంచప్రేతాసనారూఢా పంచబ్రహ్మ స్వరూపిణీ, పంచప్రేతమంచాధిశాయినీ** అని లలితాసహస్రనామమందు, **శ్లో॥ శివాకారే మంచే పరమశివపర్యంకనిలయామ్** అని సౌందర్యలహరియందు, వ్యు. ప్రకర్షేణ ఇతః ప్రేతః అని వ్యుత్పత్తి ప్రసిద్ధముగ సజీవులై యుండువారని యర్థము. పంచకర్త లీమెకరుణచేత నుజ్జీవించుచున్నవారనుట బ్రహ్మ విష్ణు రుద్ర మహేశ్వర సదాశివులనెడు పంచకర్తలే యధిదేవతలుగాఁగల స్వాధిష్ఠానాది పంచచక్రములకు మీఁదనుండు సహస్రారమందు విజ్ఞానమయంబగు బిందుస్వరూపంబున వసించునది గావున పంచశివాసన యనుట. మహాపంచాననగమనకుఁ, మహా=గొప్పదియైన, పంచానన=సింహమే, గమనకుఁ= వాహనముగాఁగలదానికిని, లేక పంచానన= సచ్చిదానంద పరబ్రహ్మమయిన పరమశివుని, గమనకుఁ=విజ్ఞానరూపిణి యగుటచేత పొందుదానికిని అని యర్థాంతరము. ప్రపంచేశ్వరికిఁ, ప్రపంచ=పరబ్రహ్మాంశములయిన, సద్రూప, చిద్రూప, ఆనందరూపములు మూఁడును ప్రకృత్యంశములయిన నామరూపములు రెండును అనెడు నైదంశములతోఁ గూడినలోకమునకు లేక పరమశివుని పంచముఖముల వలనఁ బుట్టిన భూ, జల, వహ్ని, వాయు, గగనములనెడు పంచభూతసమ్మేళనమువలనఁ గలిగిన ప్రపంచమునకు, ఈశ్వరికిఁ=పంచకర్తృరూపిణియై పంచకృత్యములఁజేయుటకు దొరసానియైనదానికిని **శ్లో॥ సృష్టికర్త్రీ బ్రహ్మరూపా గోప్త్రీ గోవిందరూపిణీ, సంహారిణీ రుద్రరూపా తిరోధానకరీశ్వరీ, సదాశివానుగ్రహదా పంచకృత్యపరాయణా** అని లలితాసహస్రనామము, పంచ..... మినికిఁ–పంచ=అయిదైన, సురతరు=మందారము, పారిజాతము, సంతానము, కల్పకము, హరిచందనము అనెడు కల్పవృక్షములును, సఖీ=సరస్వతి, లక్ష్మి, పార్వతి, ఉన్మని, మనోన్మని అను పంచసఖులును, ముఖ= మొదలయిన, పంచక=పంచవర్గములుగల, కపిల సురభి లోనగు పంచకామధేనువుల తోడను, స్వర్గరత్న, గగనరత్న, మర్త్యరత్న, నాగరత్న, పాతాళరత్నములనెడు పంచరత్నములతోడను, పంచామృతకలశములతోడను, పంచకోశములతోడను, మఱియును తక్కిన వస్తుపంచకములతోడను, యుత=కూడిన, భూరి=సువర్ణమయమైన, మంటప=చింతామణిమయమంటపమునకు, స్వామినికిఁ= రాణియైన దానికిని.

రెండును ఏడవదయిన శనిరేఖామధ్యమందునను ఆఱవదియయిన శుక్రరేఖకొనలు రెండును రెండవదియయిన చంద్రరేఖామధ్యమందునను ఏడవదియయిన శనిరేఖకొనలు రెండును మీఁదివృత్తమధ్యమందునను ఎనిమిదవదియయిన రాహురేఖచివరలు రెండును మొదటిదియయిన సూర్యరేఖా మధ్యమందునను తొమ్మిదవదియయిన కేతురేఖతుదలు రెండును మూఁడవదియయిన అంగారక రేఖామధ్యమందునను చేర్పవలయును. ఇట్లు చేర్పఁగా మూఁడు రేఖలు కూడినమర్మస్థానములు పదునెనిమిదియును రెండురేఖలు కూడినయిరువదినాలుగు సంధులును ముక్కోణము అష్టకోణము దశకోణములు రెండును చతుర్దశకోణమును అంతు నలువదిమూఁడు ముక్కోణములును రెండు ప్రక్కలయందు డమరుకములవంటిరేఖ లాఱును గల అంతరచక్రమగును. దీనిమీఁద పదునొకండుపాళ్ల కొలతగల ఒక్కవృత్తము వ్రాసి దానియందు ఎనిమిదిదళములు లిఖించి, దానిపైని తొమ్మిదిపాళ్లకొలతలో నొకవృత్తము వ్రాసి దానియందు పదియాఱుదళములు లిఖించి దానిపయిని ఒక్కపాలుకొలతలో మూడువలయములును వానిపయిని ఒకపాలు విడిచి ఒకచతురశ్రరేఖయును అవ్వలిరెండుపాళ్లలో రెండుచతురశ్రరేఖలును చతుర్ద్వారయుక్తముగ భూపురత్రయము లిఖింపవలయును. ఇట్లు వ్రాయఁగా తొంబదియాఱుపాళ్లును సరియగును. ఇదే పురుషప్రమాణము. తొలుతముక్కోణము నడుమను బిందువును బిందువందు కామరాజబీజమును ముక్కోణమందు శక్తి తారత్రయమును అష్టకోణమందు **అ క చ ట త ప య శ** వర్గములును ప్రథమదశారమందు యకారము మొదలు క్షకారము తుదగాఁగల పదియక్షరములును ద్వితీయదశారమందు కవర్గ చవర్గములును చతుర్దశారమందు టకారాది భకారాంతమగు పదునాలుగు అక్షరములును వ్రాయవలయును. అష్టదళములయందు **అ ఇ ఉ ఋ ఏ ఐ ఓ అం** అను వర్ణములును పదియాఱు దళములయందు అకారము మొదలగు పదియాఱు స్వరములును భూపురము యొక్క మూఁడు రేఖలలో మొదటిరేఖయందు అణిమాది దశసిద్ధులును రెండవరేఖయందు బ్రాహ్మిమొదలు మహాలక్ష్మి తుదగాఁగల అష్టమాతృకలును మూఁడవరేఖయందు దశముద్రా దేవతాబీజములును నిఖించి వీనిమీఁద **శ్లో॥ బీజం ప్రాణశ్చ శక్తిశ్చ దృష్టిర్వశ్యం తథైవ చ, మంత్రయంత్రాదిగాయత్రీ ప్రాణస్థాపనమేవ చ, భూతదిక్పాలకానాం చ యంత్రస్యాంగాని వై దశ॥** అనెడు దశాంగములను వ్రాసి గురుముఖముగా శ్రుతియుక్తి అనుభవములచేత ఎఱిఁగి ఉపాసించువారికి సర్వార్థసిద్ధులును పరమపురుషార్థసిద్ధియును నిగ్రహ అనుగ్రహ ఘుటికా పాదుకా దూర శ్రవణ దూరదృష్టి గగనగమనాది సిద్ధులును లభించును. మఱి యీచక్రమందలి ముక్కోణమును అష్టకోణమును దశారములు రెండును చతుర్దశారమునుగూడి యీయయిదును **శక్తిచక్రములు**. ముక్కోణమందలి బిందువును బహిరష్టదళమును షోడశదళమును భూపురత్రయమును ఈ నాలుగును **శివచక్రములు.**

శ్లో॥ చత్వారి శివచక్రాణి శక్తిచక్రాణి పంచ చ, నవచక్రమిదం జ్ఞేయం శ్రీచక్రం శివయో ర్వపుః అని త్రిపురసారసింధువునందు. మఱియు దీనిని హయగ్రీవవ్యాసదుర్వాసోఽగస్త్య దత్తాత్రేయ వసిష్ఠాది సర్వమహర్షులును గోరకనాథ మత్స్యేంద్రనాథాదిసిద్ధులును కాళిదాస ప్రముఖులును ఆరాధించి తాము పొందినమహిమ లందఱును పొందవలయునని యెంచి శారదాతిలక జ్ఞానార్ణవ కుళార్ణవ సౌభాగ్యరత్నాకర తంత్రసార తంత్రరాజాది మంత్రశాస్త్రములు రచియించిరి. కావున ఈ రహస్యము నాకుఁదెలిసినంత సంగ్రహించి వ్రాసితిని. బుద్ధిమంతులగువారు పైఁజెప్పిన శారదాతిలకాదిశాస్త్రములను లలితాస్తవరత్న యోగినీహృదయ కామకళాతంత్రదివ్యమంగళాధ్యాన లలితోపాఖ్యాన దుర్వాసఃకృత లలితాస్తవరత్న పరశురామసూత్ర శాక్తసూత్రాదులను శోధించి అశేషము విశేషముగఁ దెలిసి సంతోష మొందవలయును.

మఱి యీ శ్రీచక్రనగరము, ప్రాకృతము, అప్రాకృతము, కేవలాప్రాకృతము అని మూఁడువిధములు. అందు బ్రహ్మ విష్ణు రుద్ర మహేశ్వర సదాశివ విరాట్పురుషాండములలోఁగల కైలాసమందును క్షీరాబ్ధియందును మేరువందును పాతాళమందును మందరమందును ఆయాఅండముల ప్రమాణములకొలఁదిగ నిడివియును వెడలుపును పొడవును గలిగియుండు శ్రీపురములు ప్రాకృతములు. బ్రహ్మాదిసకలాండములలో వసించువారికి ఆయా అండములకు పయినుండు మఱియొక యండమందలి శ్రీపురములు అప్రాకృతములు. అన్ని యండములకు పైనుండెడి శ్రీనగరము కేవలాప్రాకృతము.

మఱియు చర్మము నెత్తురు మెదడు చేవ యెముకలు అనునైదునుశక్తి మూలకములు. శుక్లము, తేజస్సు, ప్రాణములు, జీవము అను నాలుగును శివమూలకములు. ఈ తొమ్మిదియును గల **అష్టాచక్రా నవద్వారా దేవానాం పూరయోధ్యా, యో వై తాం బ్రహ్మణో వేదా అమృతేనావృతాం పురీం, తస్మై బ్రహ్మ చ బ్రహ్మ చ ఆయుః కీర్తిం ప్రజాం దదుః** ఇత్యాది శ్రుతులనుబట్టి మూలాధార నాడీచక్ర స్వాధిష్ఠాన మణిపూరక అనాహత విశుద్ధి ఆజ్ఞేయ సహస్రారములనెడి యెనిమిది చక్రములును నవరంధ్రములును గలిగి సర్వదేవతానివాసంబగు శరీరమును పంచభూతములు శక్తిసంబంధములు మాయాశుద్ధవిద్య మహేశ్వర సదాశివచక్రములు నాలుగును శివమూలకములు. ఈ తొమ్మిదియునుగల అండమును శ్రీచక్రమునకుఁగల నవరేఖలే నవఖండములుగాఁగల భూమియును నవగ్రహాత్మకమగు ఖగోళమును నవరంధ్రాత్మకమగు దేహమును శ్రీచక్రము. గావున ఈ శ్రీచక్రమును తెలిసి యుపాసించువారికి నవగ్రహపీడలు తొలఁగి సర్వసిద్ధులు లభించును.

శ్లో॥ ప్రకృతిం పురుషం చైవ విద్ధి పార్థ ఉభావపి అను గీతావచనమునుబట్టి బ్రహ్మవేత్తలయినవారు ప్రకృతిపురుషులను విచారించి తొలుత ప్రకృతివికారములను అసత్యములుగఁదెలిసి పిమ్మట ప్రకృతిపురుషులయైక్యము నెఱిఁగి అద్వైతనిష్ఠ సలుపుచు నుందురు. గనుక బుద్ధిమంతులగువారు ఈ చక్రవిషయమును చక్కఁగఁదెలిసికొన వలయును.

శ్లో॥ బీజాక్షరయుతం చక్రం యతీనాముత్తమోత్తమమ్, బీజాక్షరవిహీనం తు గృహస్థానాం ప్రశస్తకమ్। అని మంత్రరత్నవ్యాఖ్యానమందలి పంచదశతరంగమందుండుట వలన యతీంద్రులు చక్రమును బీజాక్షరములను లిఖించి పూజింపవలయును. గృహస్థులు పూజాకాలమున చక్రమున బీజాక్షరము లున్నట్లు భావించి పూజింపవలయును గనుక గృహస్థుల కుపయోగముగ బీజాక్షరములు వ్రాయఁబడవు.

క॥ **చేటీభవదఖిలమహా, ఖేటాంగన కమలరత్నకేయూరకన**
త్కోటీరకు రవిశశిమయ, తాటంకకు సకలదైత్యదర్పదళనకున్. **29**

టీక:– చేటీ...గనకున్, చేటీభవత్=చెలికత్తెలగుచున్న, అఖిల=సమస్తులైన, మహాఖేట=వేలుపులలో మేటులయిన బ్రహ్మేంద్రాదులయొక్క, అంగనకున్=స్త్రీలుగలదానికిని –అనఁగా బ్రహ్మ విష్ణు రుద్ర మహేశ్వర సదాశివ దేవేంద్రాది దేవతలభార్యలైన సరస్వతీ లక్ష్మీ పార్వతీ ఉన్మనీ మనోన్మనీ శచీదేవీ ప్రముఖదేవతాస్త్రీలందఱు నీమహాదేవికి నూడిగములు చేయుచున్నారని భావము. **శ్లో॥ సచామరరమావాణీసవ్యదక్షిణసేవితా, సచామరాభ్యాం శ్రీవాగ్భ్యాం పార్శ్వయోరుపవీజితామ్, బ్రహ్మాణీకోటిసహితైర్బ్రహ్మకోటిభి రర్చితామ్, లక్ష్మీనారాయణానాం చ కోటిభిః పరిసేవితామ్, రుద్రాణీకోటిసహితై రుద్రకోటిభిరావృతామ్** అని లలితాసహస్రనామ దివ్యమంగళస్తోత్రములయందు, అమల....రకున్, అమల=నిర్దోషములయిన, రత్న=మణిఖచితములయిన, కేయూర=భుజకీర్తులును, కనత్=ప్రకాశించుచున్న, కోటీరకున్=కిరీటమును గలదానికిని, రవి...కకున్, రవి=సూర్యునియొక్క, శశి=చంద్రునియొక్క, మయ=స్వరూపములయిన, తాటంకకున్=కమ్మలుగల దానికిని, **శ్లో॥ తాటంకయుగళీభూతతపనోడుపమండలా** అని లలితాసహస్రనామమందు, సకల...నకున్, సకలదైత్య=మధుఁడు కైటభుఁడు లోనైన సర్వరాక్షసులయొక్క, దర్ప=గర్వమును, దళనకున్=నశింపఁజేసినదానికిని.

తాత్పర్యము:– సరస్వతీదేవి, లక్ష్మీదేవి, పార్వతీదేవి, ఉన్మనీదేవి, మనోన్మనీదేవి, శచీదేవి మొదలయిన దేవతాస్త్రీలందఱు పనికత్తెలుగాఁగలదానికిని దివ్యములయిన మణులు చెక్కిన భుజకీర్తులును కిరీటమును గలదానికిని సూర్యచంద్రులే కమ్మలుగాఁగలదానికిని, మధుఁడు, కైటభుఁడు, రక్తబీజుఁడు, మహిషాసురుఁడు, శుంభ, నిశుంభులు, భండ, చండ, ముండులు మొదలయిన రక్కసుల నెల్ల చక్కాడినదానికిని అని తాత్పర్యము.

ఘనమౌ తుర్యధరిత్రి యా ధరణి సాక్షాత్కారుఁడై యొప్పు న
య్యన ఘైకాత్మవరాంఘ్రిపద్మయుగళం బశ్రాంత మేఁ గొల్చెదన్. 34

టీక:– వని...డయి, వనితా=స్త్రీ, ఆది=మొదలైన, ఈషణ=దారేషణ, ధనేషణ, పుత్రేషణములయందు, సక్త=ఆశతో కూడినట్టి, ముక్త=కూడనట్టి, జన=అజ్ఞానవిజ్ఞానుల యొక్క, సత్=ప్రశస్తములైన, స్వాంత=అంతఃకరణములయందు, అభ్రవత్=నాలుగు భూతములయందు నిండియున్న యాకాశమువలె, జీవ=జీవులకు, చేతనమాత్రుండయి= కూటస్థ చైతన్యస్వరూపుఁడై–లేక–ఈషణత్రయమునందభిలాషగల పామరులహృదయముల యందు శబ్దగుణముగల భూతాకాశమువలె కించిద్ జ్ఞత్వాదిగుణముగల జీవస్వరూపుఁ డై, ఆ ఈషణములయందభిలాషలేని పండితుల అంతఃకరణములయందు దేనినంటని చిదాకాశమువలె విజ్ఞానపరబ్రహ్మస్వరూపుఁడై అని క్రమాలంకారము, ఎందులన్=శైవ శాక్త వైష్ణవ గాణాపత్య సౌర, కాపాలికములని యెన్నిక కెక్కిన షడ్దర్శనములయందును, చిత్సప్తావనులు, చిత్=జ్ఞానశాస్త్రసంబంధములైన, సప్త=ఏడయిన, అవనులు=శుభేచ్ఛ విచారణ తనుమానసి, సత్వాపత్తి, అసంసక్తి, పదార్థభావన, తురీయము లనెడి జ్ఞానభూములు, క్రాలున్=శ్రేష్ఠములై వెలుఁగును. అనఁగా సకలసమయములయందు జ్ఞానభూములే యుత్తమము లైనవనుట, వానిలోన్=ఆ జ్ఞానభూములేడింటిలోపల, తుర్యధరిత్రి=కడపటిదైన తురీయభూమి, ఘనమౌన్=ఉత్కృష్టమైనదగును, ఆ ధరణిన్= ఉత్కృష్టమైన యా తురీయభూమియందు, సాక్షాత్కారుఁడై=తురీయాతీత స్వరూపముచేత, బ్రహ్మవిద్వరిష్ఠులకు ప్రత్యక్షమైనవాఁడగుచు అనఁగా తురీయమే తురీయాతీతము గనుక ఆ తురీయాతీతస్వరూపముచేతఁ గనబడినవాఁడయి యనుట. ఒప్పు...ళంబు=ఒప్పు= ప్రకాశించెడు, అయ్యనఘ=ఆధ్యాత్మిక ఆధిభౌతిక, ఆధిదైవికము లనెడి త్రివిధదుః ఖములంబోఁగొట్టువాఁడైన, ఏక=సజాతీయ, విజాతీయ స్వగతభేదశూన్యుఁడైన, ఆత్మవర= సర్వోత్కృష్టుఁడైన పరమాత్మయొక్క, అంఘ్రిపద్మ=తత్పదత్వంపద వాచ్యార్థములైన జీవేశ్వరులనెడు పాదపద్మములయొక్క, యుగళంబు=జంటను, ఏన్=మోక్షార్థినైన నేను, అశ్రాంతము=ఎల్లప్పుడును, గొల్చెదన్=తత్పదత్వంపద లక్ష్యార్థములగు ప్రత్యగాత్మ పరమాత్మ లొక్కటియే యనెడు నభేదజ్ఞానముతోడ సేవించుచున్నాను.

తాత్పర్యము:– దేనిని అంటీ అంటని మింటివలె ఈషణత్రయమందు అభిలాషగల అజ్ఞానుల హృదయములయందును ఆ యీషణములయం దాశలేని బ్రహ్మజ్ఞానుల హృదయముల యందును జీవసాక్షిస్వరూపుఁడగుచు సర్వసమయములయందు పొగడ్తఁజెందిన జ్ఞానభూములలో నుత్తమమైన తురీయభూమియందు జ్యోతిర్మయుండగుచు బ్రహ్మవిద్ విద్వరవిద్వరీయ విద్వరిష్ఠులకు తురీయాతీతస్వరూపముచేత సాక్షాత్కారుఁడై వెలిఁగెడు నిష్కళంకపరబ్రహ్మము యొక్క పాదపద్మములను సేవించుచున్నా నని తాత్పర్యము.

తాత్పర్యము:– బ్రహ్మ విష్ణు రుద్ర మహేశ్వర సదాశివమయ మయిన సింహాసనమున నివసించుదానికిని, సింహవాహనముగలదానికిని, లోకమునకు దొరసానియయినదానికిని, పంచకల్పవృక్షములు పంచసఖులు పంచకామధేనువులు పంచరత్నములు మొదలగునవి గలిగి యొప్పెడి పసిఁడి చింతామణిమంటపమధ్యమందు వసించుదానికిని అని తాత్పర్యము.

ఈ పద్యమున మహాపంచాననగమనకు అనుచోట మహచ్ఛబ్దప్రయోగమునకు ప్రయోజన మేమి యనిన పూర్వము బ్రహ్మ విష్ణువులు హంస గరుడ వాహనంబుల నెక్కి శివసందర్శనంబుకై మహావిలాసంబగు కైలాసంబునకు పోయి సుబ్రహ్మణ్యస్వామియొక్క వాహనమయిన నెమిలియును పడగ యయిన కోడియును, ఉపరిభూతములచేత ప్రేరింపఁ బడి అలిగి హంస గరుడపక్షులం జంపిన సుబ్రహ్మణ్యుండు వానిని బ్రతికించి బ్రహ్మ విష్ణువులను గౌరవించి పంపించి నెమలిని, కోడిని, ఉపరిభూతములను కోపంబుతోఁ జూచి మీరు రాక్షసులయి పుట్టుఁడని తిట్టిన అవి కశ్యపబ్రహ్మవలన మాయ యను దానియందు నెమిలియును, కోడియును, శూరపద్మాసురుఁడుగాను ఉపరిభూతములు రెండును సింహవక్త్ర తారకాసురులుగాను పుట్టి దేవతాస్త్రీలను చెఱఁబెట్టి దేవతలచేత వెట్టిగొనుచు బాధపెట్టిన సుబ్రహ్మణ్యుండు వారిని గిట్టింపఁగా శూరపద్ముడు ముందటి యట్ల కుమారునకు వాహనమును పడగయు నయ్యెను. తారకుఁడు మూషకమై గణపతికి వాహనమయ్యెను. సింహవక్త్రుడు సింహం బయి, త్రిపురసుందరీదేవికి వాహనం బయ్యెను. గనుక మహాపంచాననగమనకు నని ప్రయోగింపఁబడెను. ఇట్లని స్కాందపురాణమందలి శివరహస్యఖండమందుఁగలదు.

కః సద్యోముక్తిప్రదకు న, విద్యాంధతమోర్కనిభకు వివిధాగమవి
ద్వేద్యకు సంహృద్యకు శ్రీ, విద్యకు నాద్యకు మహాబ్జవిపిననిలయకున్. 31

టీక:– సద్యోముక్తిప్రదకున్, సద్యః=తన్నారాధించిన జన్మమందే, ముక్తి=అపరోక్షసాక్షాత్కార జీవన్ముక్తిని, ప్రదకున్=ఇచ్చునట్టిదానికిని, అవి....నిభకున్, అవిద్యా=ఒకదానిని మఱియొకటిగా తోఁపింపఁ జేయునట్టి అజ్ఞానమనెడు, అంధతమః=కటికచీఁకటికి, అర్క=సూర్యునితోడ, నిభకున్=సమానమయినదానికిని, వివిధా....కున్, వివిధ= బహువిధములయిన, ఆగమ=కామికాదివాతూలాంతములయిన యిరువది యెనిమిది ఆగమములను, లేక చతుర్వేదములను, గర్భాధానాదిసకలకర్మములఁజేయుటకు నిర్ణయములయిన ఆపస్తంబీయాదికల్పములను, విత్=తెలిసికొనిన విద్వాంసులచేత, వేద్యకున్=తెలియఁదగినదానికిని, సంహృద్యకున్=మిక్కిలి మనోహరమయినదానికిని, శ్రీవిద్యకున్, శ్రీ=నిత్యమంగళస్వరూపమయిన, విద్యకున్=షడామ్నాయ మంత్ర దేవతామయమగు బ్రహ్మవిద్యాస్వరూపమయినదానికిని, ఆద్యకున్=సర్వమునకు

మొదటిదయినదానికిని, మహా....కున్, మహత్=గొప్పదియయిన, అబ్జవిపిన= తామర యడవియే, నిలయకున్=గృహముఁగాగలదానికిని, ఈ తామరయడవిసంగతి శ్రీసగరముయొక్క యిరువదియయిదవ యావరణమున వివరింపఁబడియున్నది.

తాత్పర్యము:– తన పాదపద్మములను ఆరాధించిన జన్మమందే, **"అహం బ్రహ్మోస్మి"** అనెడు విజ్ఞానమును గలుగఁజేసి జీవన్ముక్తిని ఇచ్చు దానికిని సూర్యుఁడు కాఱుచీఁకటిని పోఁ గొట్టినట్టు అజ్ఞానమును నశింపఁజేయుదానికిని వేదములు ఆగమములు మొదలగునవి తెలిసిన వారిచేత తెలియఁబడుదానికిని, మిక్కిలి మనోహరమయినదానికిని, సకలమంత్ర దేవత మయమయిన బ్రహ్మవిద్యాస్వరూపమయినదానికిని సృష్టి స్థితి లయము తిరోధానము అనుగ్రహము అనెడు పంచకృత్యములను జేయు బ్రహ్మ విష్ణు రుద్ర మహేశ్వర సదాశివుల యుత్పత్తిస్థితిలయాదులకు కారణమయినదానికిని అని తాత్పర్యము.

క॥ శ్రీమన్మాతకు సుగుణ,స్తోమకుఁ ద్రిపదత్రికూటసుషమాంగకు స
త్కామితఫలసంధాతకు, సోమార్ధాంశకు ననంతశోభాయుతకున్. 32

టీక:– శ్రీమన్మాతకున్, శ్రీ=లక్ష్మీసరస్వతులకును వారితో సాటియయిన పార్వతీదేవికిని, మత్=నాకును, మాతకున్=తల్లియయినదానికిని, లేక శ్రీమత్=సర్వసంపదలతోఁగూడిన మాతకున్=బ్రహ్మాదులకును లోకములకును సృష్టికారణ మయినదానికిని, లేక, శ్రీమత్=శోభాయుక్తములయిన, మాతకున్=జ్ఞాతృజ్ఞానజ్ఞేయములనెడి ఆంతర త్రిపుటియను ద్రష్టృదర్శనదృశ్యములనెడి మధ్యత్రిపుటియును కర్తృ హేతు క్రియలనెడి బాహ్యత్రిపుటి యును, మాతృ మాన మేయములయందు అంతర్భూములు గనుక మానమేయములు రెండును మాతృనిష్ఠము లగుటవలన మాతృశబ్దమున కర్థము ప్రత్యగాత్మ గనుక ప్రత్యగాత్మ స్వరూపురాలయిన దానికిని, **శ్లో॥ స్వాత్మైవ త్రిపురా దేవీ లలితా విశ్వవిగ్రహా।** అని దేవీభాగవతమందు, **శ్లో॥ జ్ఞాతా జ్ఞానం తథా జ్ఞేయం ద్రష్టా దర్శనదృశ్యభూః। కర్తా హేతుః క్రియా యస్మాత్తస్మై జ్ఞప్త్యాత్మనే నమః** అని బృహద్వాసిష్ఠమందు, **శ్లో॥ లక్ష్మీ సరస్వతీ ధాత్రీ త్రివర్గసంపద్విభూతిశోభాసు, ఉపకరణ వేషరచనావిద్యాసు శ్రీరితి ప్రథితా** అని వ్యాడికోశము, సుగుణస్తోమకున్, సుగుణ=శాంతశమదమాదికల్యాణగుణములయొక్క, స్తోమకున్=సమూహముగలదానికిని, త్రిపద త్రికూటసుషమాంగకున్, త్రిపద=మూఁడుపాదములుగల గాయత్రియును, త్రికూట=వాగ్భవకామరాజశక్తులనెడి మూఁడు కూటములుగల పంచదశాక్షరియును, సుషమా=మిగుల శోభిల్లుచున్న, అంగకున్= శరీరముగఁగలదానికిని, అనఁగా శిరస్సు మొదలు కంఠమువఱకును, కంఠము మొదలు నడుముదాఁకను, నడుము మొదలు పాదములదనుకనుగల దేహము గాయత్రీ మంత్రమందలి ప్రథమ ద్వితీయ తృతీయపాదములును పంచదశాక్షరియందలి ప్రథమద్వితీయతృతీయకూటములును అని యెఱుంగవలయును. **శ్లో॥ శ్రీమద్వాగ్భవ**

కూటైకస్వరూపముఖపంకజా, కంఠాధఃకటిపర్యంతమధ్యకూటస్వరూపిణీ, శక్తికూటైక తాపన్నకట్యధోభాగధారిణీ, మూలమంత్రాత్మికా మూలకూటత్రయకళేబరా అని లలితా సహస్రనామము, ఈ త్రికూటములలో ప్రథమకూటము సరస్వతి, ద్వితీయకూటము లక్ష్మీదేవి, తృతీయకూటము పార్వతీదేవియును గనుక త్రిశక్తిస్వరూపిణి యని భావము. త్రిసంజ్ఞ లన్నియు త్రికూటములని యూహ్యము. సత్కామితఫలసంధాతకున్, సత్= సత్పురుషులచేత, కామిత=కోరఁబడిన, ఫల=ధర్మార్థకామమోక్షములనెడు ఫలములను, సంధాతకున్=ఒనగూర్చుదానికిని, సోమార్ధాంశకున్, సోమ=పరమశివునియొక్క, అర్ధాంశకున్=సగభాగముగలదానికిని, అనంతశోభాయుతకున్, అనంత=నాశములేని, శోభా=కాంతితోడ, యుతకున్=కూడినదానికిని.

తాత్పర్యము:– లక్ష్మీ సరస్వతీ పార్వతీదేవులకును బ్రహ్మ విష్ణు రుద్రేంద్రాదులకును, ఎల్లలోకములకును, నాకును తల్లి యయినదానికిని, శమము దమము శాంతి తితీక్ష మొదలగు మంచి గుణములన్నియును గలదానికిని, గాయత్రీ పంచదశాక్షరీమంత్రములే శరీరముగఁగలదానికిని, తన్ను సేవించు సత్పురుషుల కోరికల నెల్ల కొల్లగ నిచ్చు దానికిని, పరమశివుని అర్ధశరీరము గలదానికిని, తఱుఁగని ప్రకాశముగలదానికిని అని తాత్పర్యము.

వ॥ సమర్పితంబుగా నాయొనర్పంబూనిన కైవల్యనవనీతం బను జ్ఞాన
శాస్త్రంబునందలి విషయనిర్ణయప్రారంభం బెట్టి దనిన. 33

టీక:– సమర్పితంబుగాన్=సమర్పణముగా, నాయొనర్పంబూనిన=నేను రచియింప నుపక్రమించిన, కైవల్యనవనీతంబు=కైవల్యనవనీతము, అను జ్ఞానశాస్త్రంబునందలి= అనెడు వేదాంతశాస్త్రమందుఁగల, విషయ...భంబు, విషయ=సంగతులయొక్క, నిర్ణయ= నిశ్చయములయొక్క, ప్రారంభంబు=పుట్టుగడ, ఎట్టిది=ఏలాగంటిది, అనినన్=అనఁగా.

తాత్పర్యము:– ఆ పరదేవతకు సమర్పణముగా నాచేత చేయ నారంభింపఁబడిన కైవల్యనవనీతమనెడు వేదాంతశాస్త్రమందుఁగల విషయవివరణముల ప్రారంభము ఏలా గనఁగా నని తాత్పర్యము.

గ్రంథారంభము

అవతారిక:– సకలజనులు అనాయాసముగ అపరోక్షజ్ఞానానుభవము గలవారగుటకై ఈ గ్రంథమందు ప్రతిపాదింపఁబడునదియును బ్రహ్మవిష్ణులసమాధియందు తోఁచునది యును **"ప్రజ్ఞానం బ్రహ్మ"** యను సాక్షాత్కారమహావాక్యమునకు లక్ష్యార్థమయినదియును నైన పరమాత్మ విలక్షణముగఁ గొనియాడఁబడుచున్న యది.

మ॥ వనితాదీషణసక్తముక్తజనసత్స్వాంతాభ్రవజ్జీవచే
తనమాత్రుం దయి క్రాలు నెందులను జిత్సప్తావను ల్వానిలో

రూపములెల్ల శక్తిశివకళలగును గనుక ఈ యుభయకలలతోఁగూడినవాఁడగుచు–లేక–బ్రహ్మ, విష్ణు, రుద్ర, మహేశ్వర, సదాశివులకలలతోఁగూడినవాఁడగుచు, బ్రహ్మాదిదేవతాకలావివరము, (వెనుకఁ జెప్పఁబడినది). మేర్వారమధ్యస్థుడై, మేర్వార=శ్రీచక్రముయొక్క, మధ్యస్థుఁడై=మధ్యభాగమగు బిందువందు వసించువాఁడగుచు, శ్రీచక్రవిషయము ఇరువదియెనిమిదవ పద్యమునఁ జూడవలెను–లేక–మేరు=బ్రహ్మాండమధ్యమందలి మేరుగిరిచివరనుండు, ఆర=శింశుమారచక్రముయొక్క, మధ్యస్థుఁడై=నిమేషాది ప్రళయాంతమగు కాలవిలక్షణరూపముచేత మధ్యమందు వెలుఁగుచున్నవాఁడగుచు–లేక–బ్రహ్మదండి యను పేరుగలదై శరీరమునకు వెనుకప్రక్కనుండు పెద్దయెముక మేరు వనఁబడును. దాని తుద నుండు సహస్రారచక్రమునందు హంసరూపమున వసించువాఁడగుచు, భగవంతుండయి=సర్వజ్ఞ నిత్యతృప్తి అనాదిబోధ సర్వస్వతంత్ర నిత్యమలుప్త అనంతములనెడి షట్ఛక్తులు గలవాఁడగుచు–లేక, మహత్త్వధైర్య కీర్తి శ్రీజ్ఞానవైరాగ్యములనెడి షడ్గుణైశ్వర్యములు గలవాఁడగుచు, లేక, **శ్లో॥ ఉత్పత్తిం చ వినాశం చ భూతానామాగతిం గతిమ్, వేత్తి విద్యామవిద్యాం చ షణ్ణాం భగ ఇతీరదాః** అను స్మృతినిబట్టి పుట్టుట గిట్టుటలను ప్రాణులరాకపోకలను విద్యను అవిద్యను ఎఱుఁగుట గలవాఁడగుచు, వెల్గు.....బ్రహ్మంబుఁ, వెల్గు=ప్రకాశించునట్టి, నిర్గుణ=త్రిగుణరహితుఁడైన, పరబ్రహ్మంబుఁ=పరమాత్మను, ప్రార్థించెదఁ=వేఁడుకొనుచున్నాను.

తాత్పర్యము:– తన నిర్వికల్పజ్ఞానము బహిర్ముఖమై ప్రకృతిరూపముగ పరిణమింపఁగా ఆ ప్రకృతిధర్మములైన సత్త్వరజస్తమోగుణములవలనఁ బుట్టిన సువర్లోక భువర్లోక భూలోకములను పుట్టింప పెంప ద్రుంప స్వరూపలక్షణముచేత నిర్గుణుఁడగు తానే తటస్థలక్షణము చేత సగుణుఁడగుచు బ్రహ్మ విష్ణు రుద్ర స్వరూపముల ధరించినవాఁడై స్థావర జంగమాత్మకములగు సకలప్రాణిస్వరూపుఁడై ఆనందసాగరమందుఁబుట్టిన జ్ఞానసూర్యుఁడై ప్రణవరూపప్రపంచవిలక్షణుఁడై శివశక్తియుక్తుఁడై సచ్చిదానంద నిత్య నిర్గుణ పరిపూర్ణలక్షణసమేతుఁడై వెలిఁగెడు పరమాత్మను ప్రార్థించుచున్నానని తాత్పర్యము.

అవతారిక:– కృపానిధియై గురురూపముచేత సాక్షాత్కరించిన ఆ పరబ్రహ్మము నిరాకారముగ కొనియాడఁబడుచున్నది.

చ॥ ఎవని యపారసత్కరుణ నెందుల నేఁ బరిపూర్ణమై మదిఁ
దవిలిన వెల్ల మిథ్యలుగదా యని యెన్ని తదీయబోధచే
నవిరళనైజభావ మెద నందితిఁ గుద్యగతాభ్రలీలఁ ద
త్ప్రవిమలదేశికప్రవరుపాదసరోజము లాశ్రయించెదన్. 36

టీక:– ఎవనియపారసత్కరుణఁ, ఎవని=ఏవిహితగురువుయొక్క, అపార=మితిమీఱిన,

జీవచేతనవివరణము

మఱి యీ పద్యమునందు జీవచేతనమాత్రుండయి అని యుండుటవలన(అంతఃకరణమును, దాని కధిష్ఠానమగు చైతన్యమును అంతఃకరణమందు ప్రతిబింబించిన చైతన్యంబును గూడి జీవుఁడనఁబడును.) కేవలాంతఃకరణంబునకు జీవత్వము చెప్పుదమనిన అంతఃకరణాశ్రయమగు శరీరమునకును జీవత్వంబు చెప్పవలెను. అది నశించునది గావున జీవత్వము సిద్ధింపదు గనుక కేవలాంతఃకరణంబునకు జీవత్వము చెప్పఁగూడదు, మఱియు శరీరము అపరిశుద్ధము దానికంటె అంతఃకరణంబు పరిశుద్ధము గనుక అంతఃకరణంబునకు జీవత్వము చెప్పుదమనిన అద్దము లోనగునవి పరిశుద్ధ ద్రవ్యములు గావున వానికిని జీవత్వము సిద్ధింపవలయును. అవి బాహ్యదృశ్యంబులు గాన వానికి జీవత్వము రాఁగూడదు. గనుక కేవలాంతఃకరణంబునకు జీవత్వంబు చెప్పచొప్పడదు. అద్దము లోనగునవి బాహ్యపదార్థములు. అంతఃకరణంబు ఆంతర పదార్థము. గనుక దానికి జీవత్వము చెప్పుదమనిన ఇంద్రియములును అంతరములే గనుక వానికిని జీవత్వంబు చెప్పవలయును. అవి అంధత్వ మందత్వపటుత్వములు గలవి. గావున వానికి జీవత్వంబు కూడదు. గనుక అంతఃకరణంబునకు జీవత్వంబు చెప్పరాదు. మఱియు అంతఃకరణము ఇంద్రియాదులకంటె అంతరంబు గనుక దానికి జీవత్వము చెప్పుద మనిన ఇంద్రియాదులు అజ్ఞానంబు ఆ యజ్ఞానంబు అంతఃకరణంబునకంటె అంతరంబు గనుక దానికిని జీవత్వంబు రావలయును. అది అభావరూపము గలది గనుక దానికి జీవత్వంబు చెప్పఁగూడదు. కాఁబట్టి ఆంతర్యమయినను కేవలాంతఃకరణంబునకు జీవత్వంబు చెప్పఁగూడదు. మఱియు జీవుఁడు చేతనుఁడు గావునను అంతఃకరణము అచేతనము గనుకను దానికి జీవత్వము చెప్పరాదు. అయితే కేవల ప్రతిబింబమునకు జీవత్వంబు చెప్పుదమనిన అంతఃకరణములేక ప్రతిబింబము లేదు. గనుక కేవల ప్రతిబింబమునకు జీవత్వంబు చెప్పఁగూడదు. అయితే ప్రతిబింబంబుకొఱకు అంతఃకరణంబు నంగీకరించి కేవల ప్రతిబింబంబునకు జీవత్వంబు చెప్పుదమనిన ప్రతిబింబమునకు స్వయంవికారాదులు గలిగియున్నను కర్తృత్వాదివికారము లేదు గనుక కేవల ప్రతిబింబమునకు జీవత్వంబు చెప్పఁగూడదు. అయితే అధిష్ఠాన చైతన్యంబునకు జీవత్వంబు చెప్పుదమనిన ఆ చైతన్యంబు నిర్వికారంబు గనుక వికారస్వరూపమైన జీవత్వము ఆ యధిష్ఠానచైతన్యంబునకు గూడదు. అయితే అంతఃకరణంబును ప్రతిబింబమును కూడి జీవుఁడని చెప్పుదమనిన ఇవి రెండును కల్పితంబులు గనుక అటులు చెప్పిన జీవునకు నిత్యత్వము సిద్ధింపదు. అందువలన ముక్తుఁడు లేకపోవుచున్నాఁడు. కాబట్టి అంతఃకరణమును ప్రతిబింబమునుగూడి జీవుఁడని చెప్పఁగూడదు. అధిష్ఠానచైతన్యంబును ప్రతిబింబచైతన్యంబును గూడి జీవుఁడని వక్కాణింత మనిన కేవలచైతన్యము నిర్వికారము

గనుక ఆ బింబప్రతిబింబచైతన్యంబులకు కర్తృత్వభోక్తృత్వాది వికారలక్షణమయిన జీవత్వంబు నుడువఁగూడదు. అయితే అధిష్ఠానచైతన్యంబును అంతఃకరణంబునుగూడి జీవుఁడని యంద మనిన దర్పణంబును దర్పణాధిష్ఠానచైతన్యంబునుగూడి జీవుడు కావలెను. వానికి జీవత్వము కూడదు. గనుక అధిష్టానచైతన్యమునకు అంతఃకరణమునకు జీవత్వము వాక్రువ్వఁగూడదు. కాఁబట్టి అంతఃకరణంబును అంతఃకరణాధిష్ఠానచైతన్యంబును అంతఃకరణప్రతిబింబ చైతన్యంబును గూడి జీవుఁడని చెప్పవలెను. మఱియును జీవత్వంబునకు ఇంతమాత్రము చాలదు. కర్తృత్వభోక్తృత్వాది విశిష్టత్వంబు జీవత్వంబు గాన కర్తృత్వభోక్తృత్వాదులు సిద్ధించుటకు అంతఃకరణంబుతోడి సూక్ష్మశరీరమునకు జీవత్వము సిద్ధింపవలెను. ఇంతేకాదు సూక్ష్మశరీరము స్థూలశరీరమును విడిచి యుండదు. గనుకను ఇంద్రియములకు వాని వాని గోళకములను విడిచి స్వకీయవిషయగ్రహణము కూడదు. గనుకను బ్రాహ్మణత్వాద్యభిమానము లేక కర్తృత్వము కూడదు గనుకను స్థూలశరీరంబును గావలయును. అసంగుఁడయిన ఆత్మకు అజ్ఞానంబు లేదు. అజ్ఞానంబు లేక శరీరంబు రాదు గనుక అజ్ఞానంబును అధిష్ఠానచైతన్యంబును ప్రతిబింబచైతన్యంబును అంతఃకరణంబును శరీరత్రయంబును వీనియందుఁగల అధ్యాసయును గూడి జీవుఁడని చెప్పఁబడును. గనుక విరాట్పురుషుఁడు మొదలగు సర్వప్రాణిసంఘమును జీవసంజ్ఞగలది యగును. స్థూల సూక్ష్మ కారణ శరీరములకంటె వ్యతిరిక్తుఁడై అవస్థాత్రయ సాక్షియై పంచకోశవిలక్షణుఁడై నిత్యుఁడై నిర్వికారుఁడై శుద్ధుఁడై పుణ్యపాపముల నంటనివాఁడై సర్వసంబంధశూన్యుఁడై సత్యుఁడై కాలత్రయాబాధ్యుఁడై సచ్చిదానందస్వరూపుఁడయినవాఁడు చేతనుఁడు. **శ్లో॥ పాశబద్ధో భవేజ్జీవః పాశముక్తో భవేచ్ఛివః** అని తత్త్వరత్నాకరమందు.

అవతారిక:– ఈ పద్యమందు పరమాత్మ సలక్షణముగ నుతింపఁబడుచున్నది.

మ॥ జగదాదిస్థితినాశము ల్సలుపఁగా స్రష్టాచ్యుతేశాఖ్యలన్
దగఁ జెన్నొంది యనంతరూపుఁడయి ముత్పాథోధిచిత్సూర్యుఁడై
మిగులన్ విశ్వవిముక్తుఁడై సకలుఁడై మేర్వారమధ్యస్థుఁడై
భగవంతుండయి వెల్గు నిర్గుణపరబ్రహ్మంబు బ్రార్థించెదన్. **35**

టీక:– జగదాదిస్థితినాశముల్, జగత్=జనన లయములుగల భూలోక భువర్లోక సువర్లోకములయొక్క, ఆది=ఉత్పత్తిని, స్థితి=ఉనికిని, నాశములు=లయమును, చలుపఁగాన్=చేయుటకు–లేక–భూర్భువఃస్వర్లోకములు తమోరజస్సత్త్వగుణాత్మకములై యుండుట చేత శబ్దస్పర్శాదివిషయజాలము భూలోకము ఇంద్రియసంఘము భువర్లోకము. ఇంద్రియాధిదేవతారూప మగువది సువర్లోకము. ఈ త్రిలోకముల యుత్పత్తిస్థితిలయములఁ జేయుటకై, స్రష్టాచ్యుతేశాఖ్యలన్–స్రష్ట=బ్రహ్మయనెడు, అచ్యుత=విష్ణువనెడు, ఈశ=రుద్రుఁ

డనెడు, ఆఖ్యలన్=పేళ్లచేత, తగన్=ఒప్పిదముగా, చెన్నొంది=ప్రకాశించి, అనఁగా **శ్లో॥ జాగరితే బ్రహ్మా, స్వప్నే విష్ణుః, సుషుప్తౌ రుద్రః,** అని బ్రహ్మోపనిషత్తునందును, **సర్వం ఖల్విదం బ్రహ్మ** యని తైత్తిరీయోపనిషత్తునందును చెప్పియున్నది గనుక పరబ్రహ్మస్ఫురణమే త్రిమూర్తులని సర్వ మని భావము. అనంతరూపుఁడై, అనంత=మితిలేని, రూపుఁడై=చరాచరరూపములు గలవాఁడగుచు **శ్రు॥ ఏకో దేవో బహుధా నివిష్టః** అని శ్రుతి. **ఏకో విష్ణుర్మహద్భూతం పృథగ్భూతాన్యనేకశః, త్రీన్ లోకాన్ వ్యాప్య భూతాత్మా భుఙ్క్తే సర్వభుగవ్యయః** అని. ముత్పాథోధిచిత్సూర్యుఁడై, ముత్=అష్టవిధానందములలో మేలైన సహజానందమనెడు, పాథోధి=సముద్రముందుదయించిన, చిత్=జ్ఞానమనెడు, సూర్యుఁడై=అర్కుఁడై, లోకమందు సముద్రమున చంద్రుఁడుదయించినట్టు ప్రసిద్ధముగ పూర్వకవుల ప్రయోగములుండఁగ సూర్యుఁడు తూర్పుసముద్రమునఁ బుట్టి పడమటిసముద్రమందు క్రుంకుచున్నాఁడను లోకవార్తయును శ్రుతిసమ్మతియునుగలదు. **శ్రు॥ అర్కగ్శ్వేతం తగ్ం సరిరస్య మధ్యే అజస్రం జ్యోతిర్నభసా సర్పదేతి సన ఇంద్రః కామవరం దదాతు సప్త యుంజంతి రథమేకచక్రం, ఏకో అశ్వో వహతి సప్తనామా త్రినాభిచక్రమజరమనర్వం యే నేమా విశ్వా భువనాని తస్థుః, భద్రం పశ్యంత ఉపసేదురగ్రే తపోదీక్షామృషయస్సువర్విదః** అని. మఱి **రాకామధ్యగతశ్చంద్రస్సూర్య ఇత్యభిధీయతే** అను నిఘంటువును బట్టి సంపూర్ణపూర్ణిమనాఁడు ఉచ్చస్థానమునకు వచ్చిన చంద్రుఁడు సూర్యుఁడనఁబడును గనుక నీజ్ఞానము ఆనందమధ్యభాగమందుదయించుటవలన నిశ్చంచలమైనదని భావము. మిగులన్=మిక్కిలి, విశ్వవిముక్తుఁడై–విశ్వ=ప్రపంచమువలన, విముక్తుఁడై=విడువఁబడినవాఁడగుచు–లేక–విశ్వశబ్దమునకు ప్రణవమర్థము గనుక ప్రణవాతీతుఁడగుచు, సకలుఁడై=ప్రణవమందలి పదియాఱుకలలతోఁగూడినవాఁడగుచు–లేక–శివశక్తికలలతోఁ గూడినవాఁడగుచు, అనగా, **శ్లో॥ అహం పంచాక్షరం చైవ త్వంతు పంచదశాక్షరీ, పృథ్వీ బ్రహ్మ జలం విష్ణు స్తథా రుద్రో హుతాశనః, ఈశ్వరః పవనశ్చైవ ఆకాశే తు సదాశివః** అనెడు స్మృతులచేత పంచాక్షరాధిదేవతలగు బ్రహ్మ విష్ణు రుద్రేశ్వర సదాశివులనెడు పంచకర్తృరూపములైన పృథివ్యాది పంచభూతముల గుణములగు శబ్ద స్పర్శరూపాదులు పదియైదును గూడి శక్తికల యగును. ఈ పదియైదుకలలకు విలక్షణములైన పంచభూతములకలలగు నివృత్తి ప్రతిష్ఠా విద్యా శాంతి శాంత్యతీతము లైదును జేరి పదియాఱవదియైన శివకళ యగును కనుక శ్రీమచ్ఛంకరాచార్యవిరచిత శివానందలహరి యందు, **శ్లో॥ కలాభ్యాం చూడాలంకృతశశికలాభ్యాం** అని యుమామహేశ్వరస్తుతి చేసిరి. మఱియు సౌందర్యలహరియందు, **శ్లో॥ శివశ్శక్త్యా యుక్తో యది భవతి** యని శ్రీశంకరభగవత్పాదులవారు చెప్పినందున శివశక్త్యైక్యమే నిరతిశయానంద మనియు సర్వప్రపంచ మనియు అనులోమవిలోమ రూపముగ వచియించిరి గనుక స్త్రీపురుష

దంభ మనఁగా తాను చేసిన పనులు పరు లెఱిఁగి హెచ్చుగ మెచ్చవలయు నను చిత్తవృత్తి. ఇందువల్ల అపూర్వుఁడు తనయాగమును జూడు మని దుర్వాసునితోఁ బలికిన అతఁడు ఇది దంభ మనఁగా అందుకు అపూర్వుఁడలిగి దుర్వాసుని దూషించి విఫలము నొందెను.

దర్ప మనఁగా నేను సర్వవిషయములయందు సమర్థుఁడను నాకు సాటియైన మేటి యేచోటను లేఁడను చిత్తవృత్తి. ఇందువల్ల త్రిలోకకంటకుఁడైన దశకంఠుఁడు క్రొవ్వి యెవ్వరిని చవ్వచేసి నా కెవ్వ రీడని తిరుగుచుండ విష్ణుదేవుఁడు శ్రీరాముఁడై యుదయించి కదనంబున వానిని వధించెను.

అహంకార మనఁగా ఓరీ నిన్ను శిక్షించువాఁడనని యెఱుఁగవా నే పట్టిన పట్టును తుదముట్టింపక నట్టనడుమ విడిచిపెట్టునట్టి వాఁడను గాను అని యితరుల వదలించు చిత్తవృత్తి. దీనియందు మధుఁడు కైటభుఁడు అనెడు టక్కరిరక్కసులు అహంకరించి విష్ణుదేవునితో కలహించి కాలము చేసిరి. కనుక బుద్ధిమంతులును భగవత్సేవాపరులును ముముక్షువులును నైనవారు ఈ దుర్గుణములను దగ్గరకుఁజేరనియ్యక పెద్దల సేవించుచు నుండవలయును.

అవతారిక:– గురుపదంబులకు వందనంబు గావించి తత్కృపచేతఁ జెప్పఁబూనిన ఈ శాస్త్రమందు ముముక్షువులకు ముఖ్యముగఁ దెలియఁదగిన సంబంధము విషయము ప్రయోజనము అధికారి అనెడి అనుబంధ చతుష్టయమందలి **అధికారి, విషయము** అను రెండును ఈ పద్యమందుఁ జెప్పఁబడుచున్నవి.

ఉ॥ నాకముఁబోక నాదినిధనంబులు లేక వెలుంగు దేశిక
శ్రీకరు భక్తి సంస్తుతులఁ జేసి కనుంగొని బంధముక్తులఁ
దూఁకొన శక్తిలేక మది దూలినవారల కెల్ల శాస్త్రముల్
చేకొని తద్గతాంశములఁ జేర్చి యొనర్చెద దీనిఁ బూనికన్. 38

టీక:– నాకముఁబోకఁ=మొదలును తుదయును లేనియాకాశమువలె, ఆదినిధనంబులు=జననమును నాశమును అనఁగా షడ్వికారములును, లేక=కలుగక, వెలుంగు=ఎల్లప్పుడును ప్రకాశించెడు, దేశిక శ్రీకరుఁ=మోక్షసంపదను గలిగించు కారణాచార్యుని, భక్తిఁ=అనురాగముచేత, సంస్తుతులఁ=స్తోత్రములను, చేసి=కావించి, బంధముక్తులఁ –బంధ=అజ్ఞానరూపమగు జన్మబంధమును, ముక్తులఁ=పునరావృత్తిరహితమగు జీవవిదేహముక్తిని, కనుంగొని=తెలిసికొని, తూఁకొనఁ=బంధములను త్రెంచి మోక్షమునఁ బ్రవేశించుటకు –అనఁగా పొందుటకు, శక్తిలేక=అనేకవిధములుగఁ జెప్పెడు అనేక శాస్త్రముల శోధించి ముఖ్యార్థములను దెలిసికొను సామర్థ్యములేక, మది=మనస్సు, తూలిన వారలకుఁ=చలనము

సత్=శ్రేష్ఠమైన, కరుణఁ=నిర్వ్యాజకృపచేత, ఎందులఁ=అంతటను, ఏఁ=నేను, పరిపూర్ణమై=నిండియున్నవాఁడనై, అనఁగా పరబ్రహ్మస్వరూపుఁడనై, మదిఁ=అంతఃకరణమందు, తవిలిన వెల్లఁ=తోఁచిన జీవేశ్వర జగద్భ్రాంతులన్నియును, మిథ్యలు గదా యని=అసత్యములే యని, ఎన్ని=తలఁచి, అనఁగా నామరూపాత్మకమగు సర్వము బ్రహ్మము గాదని తలఁచి, తదీయబోధచేఁ=ఆ నిర్వికల్పజ్ఞానముచేత, కుడ్యగతాభ్రలీలఁ=గోడనంటిన గగనమువలె, అనఁగా గోడకు వెలుపల లోపల మిన్నావరించియున్నట్లు, సర్వ ప్రపంచమునకు లోపల వెలుపల వ్యాపించియున్నట్టి, అవిరళనైజభావముఁ–అవిరళ=మిక్కుటమైన, నైజ=స్వీయమైన, భావముఁ=బ్రహ్మాకారమును, ఎదఁ=అంతరంగమందు, అందితిఁ=పొందితినో, అనఁగా ప్రకృతిభ్రమచేత స్వస్వరూపవిస్మృతిని బొంది గురూపదేశమునఁ గలిగిన దివ్యజ్ఞానమువలన భ్రమవీడఁగానే **అహం బ్రహ్మాస్మి** యను నిశ్చయము అంతరంగమున స్థిరముగఁగలవాఁడ నైతినో యనుట, తత్ప.....ములు, తత్=అట్టి, ప్రవిమల=పరమపవిత్రుఁడయిన, దేశికప్రవరు=గురూత్తమునియొక్క, అనఁగా కారణగురువుయొక్క, పాదసరోజములు=అడుగుతామరలను, ఆశ్రయించెదఁ=సేవించుచున్నాను.

తాత్పర్యము:– ఏమహానుభావుని యపారకృపచేత బ్రహ్మాది స్తంబపర్యంతమై సకలమందును **సర్వం ఖల్విదం బ్రహ్మ** అను శ్రుత్యర్థమునుబట్టి నిండియున్నాఁడనో ఎవనికరుణచేత నాయందుఁదోఁచిన జీవేశ్వర జగత్తులనెడు దృశ్యములు, **శ్లో॥దృశ్యం సర్వమనాత్మ స్యాద్దృగేవాత్మా వికారిణి** అను స్మృతి ప్రమాణముచేత నశించునవి యని పరబ్రహ్మము సత్యమని తలఁచి గోడనంటిన మింటివలె సర్వవ్యాపక పరబ్రహ్మమయమగు నా నిజస్వరూపము నేనై తేజరిల్లితినో అట్టి అతీతస్వరూపుఁడయిన కారణాచార్యుని పాదపద్మములను భజించుచున్నా నని తాత్పర్యము.

అవతారిక:– గురురూపముననున్న పరబ్రహ్మము సాకారముగ వినుతింపఁబడుచున్నది.

మ॥ మదహంకారముఖాఖిలాన్వితమహామాయఁ వివస్వంతునిఁ
గదియం జేరిన మంచుభంగిఁ బరఁగఁ ఖండించి త్వన్మేధయం
దుదయంబైన యథార్థ మీ వదియె నే నూహింపుమీ యంచు స
మ్ముద ముప్పొంగఁగఁ దెల్పు దేశికవిరాణ్మూర్తిఁ సదా కొల్చెదన్. 37

టీక:– మద...మాయఁ, మత్=నాయొక్క, అహంకార=గర్వమే, ముఖ=మొదలయిన, అఖిల=సకలముతోడ, అనఁగా రాగము ద్వేషము కామము క్రోధము లోభము మోహము మదము మాత్సర్యము డంభము దర్పము ఈర్ష్య అసూయ అహంకారమనెడు వానితోడ, అన్విత=కూడిన, మహామాయఁ=మూలాతూలారూపమైన యజ్ఞానమును, వివస్వంతునిఁ=సూర్యుని, కదియఁ=అన్యసహితముగ, చేరిన=సమీపించిన, మంచుభంగిఁ=హిమమువలె,

పరఁగన్=లెస్సగా, ఖండించి=నఱికి, త్వన్మేధయందున్=నీ తెలివియందు, ఉదయంబు= ఆవిర్భవించినది, ఐన యథార్థము=అయిన కూటస్థబ్రహ్మము, ఈవు=నీవే, అదియె=ఆ సచ్చిదానందస్వరూపమైన కూటస్థబ్రహ్మమే, నేను=సత్యజ్ఞానానంద స్వరూపుఁడయిన నేను, ఊహింపుమీ=భావింపుమా, అంచున్=అని, సమ్మదము= నిరతిశయానందము, ఉప్పొంగఁగన్=వెల్లివిరియఁగా, తెల్పు...ర్తిన్, తెల్పు= బోధించు చున్నట్టి, దేశిక=ఆచార్యుని యొక్క, విరాణ్మూర్తిన్= అప్రాకృతదివ్యమంగళవిగ్రహమును, సదా=ఎల్లప్పుడు, కొల్చెదన్= భజించుచున్నాను.

తాత్పర్యము:– అవిషయమగు తన్ను విషయరూపముగ పరిణమింపఁజేయుటకు తన యందవిభావముగ నున్న అవ్యక్తనామక మూలప్రకృతియే మహదహంకారాది సప్తావరణ రూపమై వ్యష్టి సమష్టిరూపులయిన జీవేశ్వరులను గల్పించి వారికి భోగసాధనములుగ స్థూలసూక్ష్మకారణమహాకారణశరీరములను జాగ్రత్స్వప్నసుషుప్తితుర్యావస్థలను విశ్వతైజసప్రాజ్ఞప్రత్యగాత్మవిరాట్ హిరణ్యగర్భ అవ్యాకృత పరమాత్మ నామములను, అన్నమయాది పంచకోశములను నిర్మించి యెల్లప్పుడు జీవేశ్వరజగద్భ్రమలను మాపుచున్న ఆ యవ్యక్తనామక మహామాయను వర్షకిరణములు హిమకిరణములు ఉష్ణకిరణములు గలిగి వెలుఁగుచున్న సూర్యుఁడు తన హిమకిరణమువలన పుట్టినమంచు తన్నావరింపఁ గా దానిని తన యుష్ణకిరణముల వేఁడిమిచేత నశింపఁజేసినట్లు తనయందలి స్వరూపజ్ఞానము వలన నుదయించిన వృత్తిజ్ఞానముచేత ఆ మాయను నశింపఁజేసి వెనుక నిలిచిన సత్యము జ్ఞానము ఆనందము నిత్యము నిర్మలము అనెడు పంచలక్షణములుగల పరబ్రహ్మమే నీవు ఆ పరబ్రహ్మమే నేను అని నిరాయాసముగ సాక్షాత్కరించి యుపదేశించిన గురుమూర్తి నెల్లప్పుడు సేవించుచున్నానని తాత్పర్యము.

రాగద్వేషాదుల వివరణము

రాగము ద్వేషము కామము క్రోధము లోభము మోహము మదము మాత్సర్యము ఈర్ష్య అసూయ దంభము దర్పము అహంకారము అని పదమూఁడువిధములు. అందు **రాగ** మనఁగా పరస్త్రీవిషయకముగఁ గలిగెడు చిత్తవృత్తి. ఇందువలన మహాబలశాలియగు రావణుఁడు సీతాదేవిని చెఱఁబెట్టి పుత్రమిత్రభ్రాతృబంధుపరివారంబులతోడ మడిసెను.

ద్వేష మనఁగా ఒకఁడు అపకారము చేయఁగా వానికి మరల అపకారము చేయవలయు ననెడి చిత్తవృత్తి. ఇందువలన హిరణ్యకశిపుఁడు దురాచారుఁడయిన తన యనుజుని వరాహరూపుఁడయిన హరి పొరిగొనెనని ద్వేషించి దూషించి ఆ మాధవుని వధింప శపథంబు చేసిన, ఆ నారాయణుండు నరసింహరూపముచేత వానిని సంహరించెను.

కామ మనఁగా ఇండ్లు తోఁటలు మాన్యములు ధనములు ధాన్యములు పశువులు స్త్రీలు మొదలగువానిని ఎక్కువగ సంపాదింపవలయుననెడి చిత్తవృత్తి. దీనివలన నరకాసురుఁడు అనేక స్త్రీలను దెచ్చి చెఱఁబెట్టినందున శ్రీకృష్ణమూర్తి వానిని జంపెను.

క్రోధ మనఁగా తాను చేయునట్టి పనులకు విఘ్నము చేయువానిని శిక్షింప వలయునని ఉగ్రముగఁ గలిగెడు చిత్తవృత్తి. ఇందువలన బకాసురుఁడు ఏకచక్రపురి నివాసులగు బ్రాహ్మణులను బాధించుచుండ వారల ప్రేరేపణంబున భీముఁడారక్కసుని చక్కాడెను.

లోభ మనఁగా తనకు లభించిన పదార్థంబుల నితరులకియ్యఁగూడ దనుచిత్తవృత్తి. ఇందువలన రాజరాజగు దుర్యోధనుఁడు తనజ్ఞాతులగు పాండవుల కియ్యవలసిన సగభాగము నియ్యనందున పుత్రమిత్ర సహోదరబంధువులతోడ వారిచేత మడిసెను.

మోహ మనఁగా పుత్రకళత్రధనాదులయందు మిక్కుటపు ప్రేమ గలిగి యుక్తాయుక్తముల నెఱుఁగని చిత్తవృత్తి. ఇందువలన దశరథమహారాజు తనభార్యయగు కైకయందలి ప్రీతిచేత సత్యశీలాదిసద్గుణనిధియైన శ్రీరాముని అడవులకుఁ బంపి అందున తానును మృతినొందెను.

మద మనఁగా సకలసంపదలు గలిగి గర్వాంధుఁడై నేనేమి చేసినను చెల్లునని తోఁచెడు చిత్తవృత్తి. ఇందువల్ల జమదగ్నిమహర్షియొక్క హోమధేనువును కార్తవీర్యార్జునిపుత్రులు క్రొవ్వుచేత నపహరించి పరశురాముని నెదిరించినందున యుద్ధమందతనిచేత తామును తమతండ్రియగు కార్తవీర్యుఁడును నీల్గిరి.

మాత్సర్య మనఁగా ఇతరులు తనకంటె నెక్కుడగు విద్యయును ఐశ్వర్యమును చక్కఁదనమును భోగమును వర్చస్సును శరీరబలమును పరాక్రమమును గలవారై యుండగాఁ జూచి యోర్వఁజాలక మండిపడు చిత్తవృత్తి. ఇందువలన శిశుపాలుఁడు ధర్మరాజుచేయు రాజసూయయాగమందు కృష్ణుని వైభవమును జూచి యోర్వక తిట్టి చక్రాయుధముచేత గిట్టెను.

అవతారిక:– ఈర్ష్య యనఁగా నాకు వచ్చిన కష్టములు ఇతరులకు రావలయు నను చిత్తవృత్తి. ఇందువల్ల అరుణాక్షుఁడనువాఁడు తనతో సమానుఁడగు బాణునకు దుఃఖములు రాఁగోరి అతనిచేత ప్రాణములు గోలుపోయెను.

అసూయ యనఁగా తనకుఁగలిగినసుఖములు ఇతరులకుఁ గలుగరా దను చిత్తవృత్తి. ఇందువలన పుండ్రకదేశపురాజగు వాసుదేవుఁడు వాసుదేవుఁడను పేరు నాకుఁ దగును గాని మఱియొకనికిఁ దగునా యనెడు విరోధముచేత వాసుదేవుఁడైన శ్రీకృష్ణమూర్తితో మచ్చరించి చచ్చెను.

అవతారిక:– ఈ పద్యమందు వేదాంతశ్రవణాధికారికి ముఖ్యములైన సాధనచతుష్టయ సంపత్తిలక్షణము చెప్పఁబడుచున్నది.

శా॥ నిత్యానిత్యపదార్థధీ యిహపరానేకార్థలబ్ధానుభో
గత్యాగంబు శమాదిషట్కము సదా కైవల్యమం దిచ్ఛయుఙ
శ్రుత్యంతశ్రవణాధికారి కరయఙ శోభిల్లు ముఖ్యంబులై
ప్రత్యగ్వస్తువు నంద సాధనములై ప్రజ్ఞానమూలంబులై. 42

టీక:– అరయఙ=విచారింపఁగా, శ్రుత్యంతశ్రవణాధికారికిఙ–శ్రుత్యంత=వేదాంత శాస్త్రముయొక్క శ్రవణ=వినుటకు, అధికారికిఙ=తగినవారికి, నిత్యానిత్యపదార్థధీ–నిత్య= నామరూపములులేని సత్యమగు పరబ్రహ్మమనెడి, అనిత్య=అసత్యమగు నామరూపములు గల బ్రహ్మ విష్ణు రుద్రాది పిపీలికాంతమగు సమస్తప్రాణిసంఘసమేతమగు ప్రపంచమనెడి, పదార్థ=వస్తువులయొక్క, ధీ=వివేకమును, ఇహ....గంబుఙ–ఇహ=ఇహ లోక సంబంధములైన, పర=పరలోకసంబంధములైన, అనేక=అపరిమితములైన, అర్థ=వస్తువుల యందు, లబ్ధ=ప్రాప్తములయొక్క, అనుభోగ=అనుభవించుటయందు, త్యాగంబు= విరక్తియును, శమాదిషట్కము–శమ=శమమే, ఆది=మొదలగువానియొక్క, షట్కము= ఆఱును, (అనఁగా శమము, దమము, ఉపరతి, తితిక్ష, శ్రద్ధ, సమాధానము) అనునవియును, సదా=ఎల్లప్పుడు, కైవల్యమందుఙ=మోక్షమందు, ఇచ్ఛయుఙ= అపేక్షయును, ప్రత్యగ్వస్తువుఙ=సత్యజ్ఞానానందస్వరూపమగు పరబ్రహ్మమును, అందఙ= పొందుటకు, సాధనములై=ఉపకరణములై, ప్రజ్ఞానమూలంబులై–ప్రజ్ఞాన= బ్రహ్మజ్ఞానమును గలిగించుటకు, మూలంబులై=ఆదికారణములై, ముఖ్యంబులై=సకల సుగుణసంపదఁ గలిగింప ప్రధానములై, శోభిల్లుఙ=ప్రకాశించును.

తాత్పర్యము:– రూపనామములుగల ఆంతరబాహ్యదృశ్యమయమయిన ప్రపంచ మెల్ల అనిత్యమని రూపనామములులేక సర్వవిలక్షణమై వెలుఁగు పరబ్రహ్మము నిత్యమని తెలిసికొనుటయును ఇహలోకమందలి (స్త్రీలును పుష్ప చందన భూషణ వస్త్రములును తోఁటలు గృహములు భూములును ధన ధాన్య పశు వస్తు వాహనములును), (పరలోకమందుఁగల స్వర్గ సత్య వైకుంఠ కైలాసాదులయందలి సాలోక్య సామీప్య సారూప్య సాయుజ్యాది పదవులయందును గల భోగములయందు వమనాన్న మూత్ర పురీషాదులయందువలె) ఇచ్ఛలేక యుండుటయును, శమము దమము ఉపరతి తితీక్ష శ్రద్ధ సమాధానము అనెడి సుగుణము లాఱును గలిగి యుండుటయును తీవ్ర మోక్షేచ్ఛయును అనెడు సాధనచతుష్టయసంపత్తి వేదాంతశాస్త్రశ్రవణము చేయువానికి ముఖ్యముగ తొలుతఁగలిగియుండవలయునని తాత్పర్యము.

నొందిన ముముక్షువులకు, ఎల్ల శాస్త్రములు=సకలవేదాంతశాస్త్రములను, చేకొని=గ్రహించి, తద్గతాంశములఙ=ఆ శాస్త్రములలోని ముఖ్యవిషయములను, చేర్చి=ఒకటిగాఁగూర్చి, దీనిఙ=ఈ కైవల్యనవనీతమనెడి మోక్షశాస్త్రమును, పూనికఙ=ప్రయత్నముతో, ఒనర్చెదఙ= రచియించుచున్నాను.

తాత్పర్యము:– మొదలును తుదయును లేని ఆకాశమువలె పుట్టుట లేక భూత భవిష్యద్వర్తమానములనెడి త్రికాలములయందు ఒక్కరీతిగ వెలుఁగుచుండెడి పరమశివ స్వరూపుఁడైన నా గురువునకు నమస్కరించి యిది బంధము, ఇది ముక్తి అని తెలిసి బ్రహ్మజ్ఞానమును పొందుటకు ముఖ్యసాధనములగు వేదాంతశాస్త్రములు అనేకములై అనేక విధములుగ చెప్పుచుండుటవలన వాని నెల్ల శోధించి వానియందలి ముఖ్య విషయములను తెలిసికొనశక్తిలేక తహతహపడెడు ముముక్షుజనులకు ఉపకారముగ సకలవేదాంత శాస్త్రములలోని ముఖ్యవిషయముల నన్నింటిని సంగ్రహించి యీ శాస్త్రమును రచియించు చున్నానని తాత్పర్యము.

అనేక వేదాంతశాస్త్రములలోని ముఖ్యవిషయము లెల్ల దీనియందు కలిగి యుండుటయే విషయము. **బంధమును ముక్తిని తెలిసి సాధనచతుష్టయసంపత్తి గలిగిన ముముక్షువే అధికారి.**

అవతారిక:– ఈ పద్యమందు **సంబంధమును, ప్రయోజనమును** చెప్పఁబడుచున్నది.

మ॥ వెలయుఙ బ్రహ్మసుపర్వగోచ్యుతమహావేదాంతదుగ్ధాబ్ధి యం
దలి వాగ్దుగ్ధములఙ గ్రహించిరి స్వశాస్త్రప్రోఖలం బూర్వు లా
కలశాలిం గొని యే విచారశుచి నింకం బూర్వపక్షోదకం
బులు సిద్ధాంతపయస్య ముబ్బఁ దనరెం బొల్పొందఁ గాఁచఙ భువిన్. 39

టీక:– భువిఙ=భూమియందు, బ్రహ్మ....దుగ్ధాబ్ధి–బ్రహ్మ=**చతుష్పాత్పరంబ్రహ్మ** అను శ్రుతినిబట్టి, అవిద్య విద్య ఆనందము తురీయము అనెడు నాలుగు పాదములు గల పరబ్రహ్మమనెడు, సుపర్వగో=కామధేనువువలన, చ్యుత=స్రవించినట్టి, మహా=గొప్పదియైన, వేదాంత=ఉపనిషత్తులనెడు, దుగ్ధాబ్ధి=క్షీరసముద్రము, వెలయుఙ=ప్రకాశించును. పూర్వులు=బ్రహ్మవిద్యావిశారదులైన మునుపటిపండితులు, స్వశాస్త్రప్రోఖలఙ–స్వ=తమచేత నిర్మింపఁబడిన, శాస్త్ర=బ్రహ్మతత్త్వశాస్త్రములనెడు, ప్రోఖలఙ=కడవలయందు, అందలి వాగ్దుగ్ధములఙ–అందలి=ఆ శాస్త్రములనెడిపాలకడవలయందలి, వాక్= మహావాక్యము లనెడి, దుగ్ధములఙ=పాలను, గ్రహించిరి=నిండించికొనిరి. ఏఙ=నేను, ఆ కలశాలిఙ=ఆ పాలకుండలతండమును, కొని=గ్రహించి, విచారశుచిఙ–విచార= శోధనయనెడు, శుచిఙ=అగ్నిచేత, పూర్వపక్షోదకంబులు, పూర్వపక్ష=దుర్బలవాక్యార్థము లనెడు,

ఉదకంబులు=జలములు, ఇంకఁ=అడుగంటునట్లుగను, సిద్ధాంతపయస్యము, సిద్ధాంత=స్వమతసిద్ధాంతమనెడి, పయస్యము=మీఁగడ, ఉబ్బఁ=పైకి తేలునట్లుగను, పొల్పొందఁ=చక్కఁగా, కాఁచఁ=కాఁచఁగాను, తనరెఁ=ఆ పాలు మిగుల తియ్యనై యొప్పెను. తాత్పర్యము పై పద్యముతో.

ని. **పిఠరః స్థాల్యుఖా** కుండమని అమరము.

మ॥ ఫలితం బైనతదీయదుగ్ధములఁ జేర్పన్ వృత్తిధీతక్రమున్
గలు పయ్యెం దగఁ దెల్వికవ్వమిడి చిల్కఁ భాసిలెం దానఁ గే
వలకైవల్యనవోద్ధృతంబు బుధసేవ్యంబై వెసఁ దీని నాఁ
కలి దీఱం దినువారు దుర్విషయమృత్ఖండంబు లాసింతురే. 40

టీక:– ఫలితం...ములఁ–ఫలితంబు=పరిపక్వములైనవి, ఐనతదీయదుగ్ధములఁ=అయినట్టి యా పాలయందు, వృత్తిధీతక్రమున్–వృత్తిధీ=వృత్తిజ్ఞానమనెడు, తక్రమున్=మజ్జిగను, చేర్పఁ=చేమిరిపెట్టఁగా, కలుపయ్యెఁ=పేరి పెరుగయ్యెను, దానఁ=ఆ పెరుగునందు, తెల్వికవ్వమున్–తెల్వి=స్వరూపజ్ఞానమనెడి, కవ్వమున్=మంథానమును, ఇడి=ఉంచి, తగఁ=చక్కఁగా, చిల్కఁ=మథింపఁగాను, కేవల....తంబు–కేవల=ముఖ్యమైన, కైవల్య =మోక్షమనెడి, నవోద్ధృతంబు=వెన్న, బుధసేవ్యంబై–బుధ=పండితులచేత, సేవ్యంబై= శ్రవణాదులచేత ననుభవింపఁదగినదై, భాసిలెఁ=ప్రకాశించెను. వెసఁ=వేగముగ, దీనిఁ=ఈ కైవల్యనవనీతశాస్త్రమనెడి వెన్నను, ఆఁకలి=ఇతరశాస్త్రాపేక్షయను క్షుధ, తీఱ=లేనట్టుగ, తినువారు=పఠనాదులచేత ననుభవించువారు, దుర్వి....బులు– దుర్విషయ=మోక్షప్రాప్తి కనర్హములైన శృంగార ద్యూత యుద్ధాదుల కథలనెడు, మృత్ఖండంబులు=మంటిపెల్లలను, ఆసింతురే=శ్రవణరూపముగ ననుభవింపఁగోరుదురా.

తాత్పర్యము:– పుడమియందు అవిద్య విద్య ఆనందము తురీయము అనెడి నాలుగుకాళ్లుగల పరబ్రహ్మమనెడు కామధేనువు కలదు. దానియొక్క నాలుగువేదములనెడి నాలుగు స్తనములనుండి స్రవించిన వెయ్యిన్ని నూటయెనుబది ఉపనిషత్తులయందలి వాక్యార్థము లనెడు గొప్పపాలసముద్రము మెఱయుచుండును. ఆ సముద్రమందలి వాక్యార్థములనెడు పాలను ముందుండెడి పండితులు తాము రచియించిన వేదాంతశాస్త్రములనెడు కడవలలో నింపిరి. ఆ కుండలను విచారణ యనెడు అగ్నిలో నుంచి వానియందలి పూర్వపక్షమనెడు నీరడుగు పట్టునట్టుగను సిద్ధాంతమనెడు మీఁగడ పైకి ఉబుకునట్టుగను కాఁచఁగా ఆ పాలు మధురమై యొప్పెను. పక్వములైన యాపాలయందు వృత్తిజ్ఞానమనెడు చల్లను చేమిరిపెట్టఁగా పేరి పెరుగయ్యెను. దానియందు అపరోక్షసాక్షాత్కార స్వరూపజ్ఞానమనెడి కవ్వమునుంచి శ్రవణ మనన నిదిధ్యాసములనెడు వానిచేత చిలుకఁగా కైవల్యనవనీత

శాస్త్రమనెడి వెన్న పుట్టెను. దీనిని వేగముగ శృంగార యుద్ధ చోరాది వర్ణనములుగల గ్రంథములు అగ్నిష్టోమాతిరాత్రాది కర్మధర్మశాస్త్రములు మూర్త్యంతరమతానుష్ఠాన పూజాధ్యానాదుల వివరణములు ఎఱుఁగవలయుననెడి మట్టి పెల్లలను వినికిడిరూపముగ ననుభవింపక కైవల్యనవనీతశాస్త్రమనెడి వెన్ననే యనుభవింతురని తాత్పర్యము. బ్రహ్మమువలనఁ గలిగిన యీ శాస్త్రము ఆ బ్రహ్మమునే ప్రతిపాదించుటచేత ఈ రెంటికిఁ గల అనుబంధమే **సంబంధము.** ఈ శాస్త్రమునే పఠించి జీవన్ముక్తిని పొందుటే **ప్రయోజనము.**

అవతారిక:– ఈశాస్త్రము పఠించువారికి గ్రంథవిస్తరభీతి తోఁపకుండుటకై ప్రకరణవిభాగము చెప్పఁబడుచున్నది.

శా॥ శ్రీకంఠుఁ గిరిజాపతిఁ స్మరహరుఁ సేవించి యాత్మేశ్వరుఁ
సాకారంబుగఁ దత్త్వబోధ మనఁగా సందేహనాశం బనా
సాకల్యోరుయుగామలప్రకరణాంచత్సర్వశాస్త్రార్థసు
శ్రీకైవల్యనవోద్ధృతాఖ్య మగు నీ చిచ్ఛాస్త్ర మేఁ జేసెదన్. 41

టీక:– శ్రీకంఠుఁ=విషము కుత్తుకయందుఁగలవాఁడును, అనఁగా మోక్షవిరోధియగు అజ్ఞానమనెడి విషమును మ్రింగినవాఁడనుట. గిరిజాపతిఁ=పార్వతీదేవికి వల్లభుఁడును, లేక, పరబ్రహ్మమగు తనయందుతోఁచి తన్ను వ్యాపించికొని భిన్న అభిన్న భిన్నాభిన్న అనెడు పేళ్లుగల మూలప్రకృతికి నియామకుఁడును, స్మరహరుఁ=మన్మథసంహారకుఁ డును, లేక, నిస్సంకల్పుఁడును, ఆత్మేశ్వరుఁ, ఆత్మ=దేహేంద్రియాదులు నేననెడు నాకు, ఈశ్వరుఁ=మోక్షరూపమగు పరమైశ్వర్యము నిచ్చునట్టి పరమశివుని, సాకారంబుగఁ=కిరీట మకరకుండలాది సర్వభూషణభూషితములైన అవయవములు గలిగి సకలోపనిషణ్మయమగు అప్రాకృతదివ్యమంగళవిగ్రహునిగాను, సేవించి=ఆరాధించి, తత్త్వబోధము=తత్త్వబోధము, అనఁగాఁ=అనునట్లుగాను, సందేహనాశంబు=సందేహనాశనము, అనాఁ=అనునట్లుగాను, సాకల్యో....ఖ్యము–సాకల్య=సమగ్రములైన, ఉరు=ఘనములైన, యుగ=రెండైన, అమల= నిర్మలములైన, ప్రకరణ=భాగములచేత, అంచత్=ఒప్పిదమగుచున్న, సర్వ=సకలములైన, శాస్త్ర=వేదాంతశాస్త్రములయందలి, అర్థ=తాత్పర్యములచేతను, సు=సుష్ఠైన, శ్రీకైవల్య నవోద్ధృతాఖ్యము=శోభాయుక్తమగు కైవల్యనవనీతమనెడు పేరుగలది, అగున్=అయిన, ఈ చిచ్ఛాస్త్రము=ఈ జ్ఞానశాస్త్రమును, ఏఁ=నేను, చేసెదఁ=రచియించెదను.

తాత్పర్యము:– విషమును కంఠమందు ధరించినవాఁడును పార్వతీదేవికి భర్తయును మన్మథుని సంహరించినవాఁడును నాకు ప్రభువైనవాఁడును అయిన పరమశివమూర్తిని స్తోత్రముచేసి తత్త్వబోధము సందేహనివారణము అనెడు రెండు ప్రకరణములుగల కైవల్య నవనీతమనెడి యీ జ్ఞానశాస్త్రమును రచియించుచున్నా నని తాత్పర్యము.

తప్తము=పరితపించుచున్నట్టిది, అగు సూక్ష్మతనుక్రిమిభంగిఁ–అగు=అయిన, సూక్ష్మ= సన్నమైన, తను=శరీరముగల, క్రిమిభంగిఁ=పురుగువలె, అధికారి=సాధన చతుష్టయ సంపన్నుఁడు, చండవిలయానలకీలలభాతిఁ–చండ=వేఁడిమిగల, విలయానల= ప్రళయాగ్ని యొక్క, కీలలభాతిఁ=మంటలవలె, ఘోర...ములఁ–ఘోర=భయంకరములైన, దుర్ఘట= పొందఁగూడని, చటుల=కఠినములైన, త్రితాపములఁ=ఆధ్యాత్మికము ఆధిదైవికము ఆధిభౌతికము అనెడు పీడలచేత, కంది=కళదప్పి, కృశించుచుఁ=శోషించుచు, సర్వసంకటములు=సకలదుఃఖములును, పాయఁ=తొలఁగుటకై, చిద్వనధిఁ=జ్ఞాన సముద్రుఁడైన యాచార్యుని, కన్గొనఁ=చూచుటకు, ఎంతయుఁ=మిక్కిలి, ఆత్మఁ=అంతః కరణమందు, తలంచెఁ=సంకల్పించెను.

తాత్పర్యము:– వేదాంతశ్రవణమునకు వేదాధ్యయన ధర్మజిజ్ఞాసలు మున్నుగాఁగల కర్మకాండయందు సిద్ధమైన సద్ఛ్రోత్రియుఁడే అధికారి యనిన **బ్రహ్మజ్ఞానసాధకమగు సాధనచతుష్టయముగల అధికారము వర్ణాశ్రమాది నిర్బంధములు లేనిదై పరిపక్వమైన యంతఃకరణముగలవారికి లభ్యమై యున్నది.** కాఁబట్టి మీఁదఁ జెప్పిన సాధనచతుష్టయ సంపన్నుఁడగువాఁడే అధికారి. అట్టి యధికారి ప్రళయకాలానలజ్వాలలవలె దహించుచుండెడు ఆధ్యాత్మికము ఆధిదైవికము ఆధిభౌతికము అనెడి త్రివిధతాపములవలనఁ గలిగిన దుఃఖములతోఁజిక్కి మిడమిడఁగాలెడియెండలోఁ దగిలి పరితపించు సన్నపురుగు శీతలజలములుగల కొలఁకుఁ జేరఁగోరుతీరున జ్ఞానసముద్రుఁడయిన ఆచార్యుని పెన్నిధానమువంటి సన్నిధానముఁ జేరఁగోరె నని తాత్పర్యము.

తాపత్రయస్వరూపనిరూపణము

తాపత్రయము ఆధిభౌతికము ఆధ్యాత్మికము ఆధిదైవికము అని మూఁడు విధములు. వీనిలో ఆధిభౌతిక మనఁగా, పంచభూతవికారములై చెవి మొదలైన యింద్రియములకు గోచరించుచున్నవయి తన కన్యములై తోఁచెడి నామరూపములుగల నరులు పులులు పాములు తేళ్లు ఈఁగలు చీమలు దోమలు నల్లులు మొదలగు సమస్తదుష్టజంతువులవలన కలిగెడిబాధలును, తన కన్యులైన దారపుత్త్రమిత్త్రాదులకు సంభవించు వ్యాధులు మొదలగువానివలన తనకుఁగలుగు దుఃఖముచేత పరితపించుటయును **ఆధిభౌతికము.**

ఆధ్యాత్మిక మనఁగా తన శరీరేంద్రియములకు కలిగెడి తలనొప్పి క్షయము కాసము శ్వాసము గుల్మము అతిసారము మూత్రకృచ్ఛ్రము మూలవ్యాధి జ్వరము మొదలగువానివల్లఁగలిగెడి బాధలును, గ్రుడ్డితనము చెవుడు మూఁగతనము లోనగునవి ప్రాప్తించినపుడు తాను దేహేంద్రియాదులకు విలక్షణుఁడై యుండియు నేను వ్యాధిగ్రస్తుఁ డను నేను గ్రుడ్డిని మూఁగను చెవిటిని అని దుఃఖించుటయును **ఆధ్యాత్మికము.**

అవతారిక:– ఈ పద్యమునందు శమాదిషట్కమునకు వివరణము చెప్పఁబడుచున్నది.

ఉ॥ లో వెలి డిందినఁ గరణలోకము లౌ శమము న్దమంబు నా
నావిధయుగ్మరాజి మది నాటకయున్నఁ దితిక్ష శ్రద్ధ యౌఁ
గేవలభక్తి వాక్యవిధి గీల్కొన నెమ్మది సమ్మతంబు స
ద్భావననౌ మహోపరతి పాయ స్వధర్మములం గ్రమంబుగన్. 43

టీక:– లోఁ=లోపలి, వెలిఁ=వెలుపలి, కరణలోకములు=ఇంద్రియసమూహములు, డిందినఁ=నశించెనేని, (శమము=అంతరింద్రియనిగ్రహమును, దమంబు=బాహ్యేంద్రియ నిగ్రహమును), ఔఁ=అగును. నానావిధయుగ్మరాజి–నానావిధ=బహువిధములయిన, యుగ్మ=చల్లన, వేఁడిమి సుఖము దుఃఖము మొదలగుజంటలయొక్క, రాజి=పఙ్క్తి, మదిఁ=చిత్తమందు, నాటకయున్నఁ=అంటకయుండెనేని, తితిక్ష=ఓర్పు, ఔఁ=అవును, కేవలభక్తి–కేవల=ముఖ్యమయిన, భక్తి=గురువేదాంతమహావాక్యములయందలి ప్రీతి, శ్రద్ధ యౌఁ=శ్రద్ధ యగును. వాక్యవిధి–వాక్య=గురువేదాంతమహావాక్యములయొక్క, విధి= నిర్ణయము, నెమ్మదిఁ=అంతఃకరణమందు, కీల్కొనఁ=చేరెనేని, సమ్మతంబు= సమాధానము, ఔఁ=అవును, సద్భావనఁ=పరబ్రహ్మభావముచేత, క్రమంబుగఁ=వరుసఁగా, స్వధర్మములఁ =తమతమయొక్క, ధర్మములఁ=వర్ణములయు, ఆశ్రమములయు క్రియలను, పాయఁ= విడిచెనేని, మహోపరతి, మహా=అతిశయమయిన, ఉపరతి=ఉపరతియనునది, ఔఁ= అవును.

తాత్పర్యము:– శమము దమము ఉపరతి తితిక్ష శ్రద్ధ సమాధానము లనునవి యాఱును శమాదిషట్కసంపత్తి యనఁబడును. అందు మనస్సు బుద్ధి చిత్తము అహంకారము అనెడి అంతరింద్రియములను వానివృత్తులయిన సంకల్ప వికల్ప నిశ్చయ చంచల కర్తృత్వములను వాని కధిదేవతలగు చంద్ర బృహస్పతి క్షేత్రజ్ఞ రుద్రులయందు ధ్యానారాధనాదులచేత చేర్చి ఆ యధిదేవతలకు అధిదేవతయగు పరమాత్మయందు ఆ యింద్రియాధిదేవతల నైక్యపఱచి తదేకనిష్ఠగా నుండుట **శమము.** వర్ణ, ధ్వని, స్వర, మిశ్రరూపములగు చతుర్విధశబ్దములను గ్రహించునట్టి శ్రోత్రేంద్రియమును, చల్లన వేఁడిమి మృదువు కఠినము మిశ్రమము అని అయిదువిధములయిన స్పర్శగ్రహణముగల త్వగింద్రియమును, పొట్టి పొడుగు లావు సన్నము ఎఱుపు తెలుపు నలుపు పసుపు ఆకుపచ్చ మిశ్రమమని పదివిధములైన రూపముల గ్రహించునట్టి నేత్రేంద్రియమును, ఉప్పు కారము పులుపు చేఁదు వగరు తీపు మిశ్రమము అని యేడువిధములైన రుచులను గ్రహించెడి జిహ్వేంద్రియమును, సుగంధము దుర్గంధము మిశ్రగంధము అని మూఁడువిధములైన గంధములను గ్రహించెడి నాసికేంద్రియమును, సువచనము దుర్వచనము మిశ్రవచనము అనెడి త్రివిధవచన సంభాషణములుగల వాగింద్రియమును, దానము ప్రతిగ్రహము

అనునవిగల హస్తేంద్రియమును, గమనము ఆగమనము అనునవి గల పాదేంద్రియమును, రత్యానందముగల గుహ్యేంద్రియమును, విసర్జనముగల పాయురింద్రియమును, దిక్కులు గాలి సూర్యుఁడు వరుణుఁడు అశ్వినీదేవతలు అగ్ని దేవేంద్రుఁడు విష్ణువు మృత్యువు బ్రహ్మ అను అధిదేవతలయందు ధ్యానారాధనవ్రతోపవాసాదులచేత చేర్చి ఆ యధిదేవతలకు అధిదేవతయగు పరబ్రహ్మ మందు ఆ యధిదేవతల నైక్యముచేసి తదేకనిష్ఠగా నుండుట **దమము.** వేదోక్తకులాచారకర్మములు విడువఁగూడనివైనను బ్రహ్మనిష్ఠకు విఘ్నములగుట వలన వానిని క్రమముగా విడుచుచు ఆత్మనిష్ఠను ప్రబలించుచు చిత్తవృత్తి నటుపోనియ్యక బ్రహ్మసమాధియందు మరలించుట **ఉపరతి.** ప్రారబ్ధవశమునఁ గలిగెడి శీతోష్ణసుఖ దుఃఖ మానావమాన నిందాస్తుతి లాభాలాభ జయాపజయ జరామరణ శోకమోహ క్షుత్పిపాసాదులు మొదలైన సకలద్వంద్వములలో ఏది ప్రాప్తించినను తననిష్ఠను వదలక వానివలన కలిగెడి ఖేదమోదములను సహించియుండుట **తితిక్ష.** ప్రభు మిత్ర, స్త్రీలతో సమానములగు శ్రుతిస్మృతులను పురాణేతిహాసములను, ద్యూతచోరయుద్ధ శృంగారాదికథలను, తనకు ప్రయోజనమును గలుగఁజేయని సామాన్యశాస్త్రములను, స్వప్రయోజనముల నపేక్షించెడి అనాచార్యులను విడిచి ప్రతిప్రయోజనములనొల్లని సదాచార్యులయందును, ఆఁకలి పోఁగొట్టుకొనుటకై తనవద్దకు వచ్చెడి బ్రహ్మవిదుఁడు మొదలగువాని యందును విశ్వాసము గలిగియుండుటే **శ్రద్ధ.** సచ్ఛాస్త్రములయందుఁగల విషయములను ఆలోచించి మనస్సునందు సమాధానపఱచుకొనుటయే **సమాధానము** అని తాత్పర్యము.

అవతారిక:– సాధనములులేక పనులను సాధింపఁజాలరనియు ఆ సాధనములు గలిగి యుండుటవలన నయ్యెడిలాభ మిదియనియు ఈ పద్యమందుఁ జెప్పఁబడుచున్నది.

ఉ॥ సాధన మెద్దిలేక భువి సాధ్యము లంద సమర్థు లెవ్వ రీ
సాధనము ల్గ్రహింపఁ గడు సన్మతి యబ్బు నవీనబుద్ధికిన్
బోధ యొనర్పఁ జెంద వవి పొందిన భూతభవంబులందు నా
సాధకు లెల్ల పుణ్యముల సల్పినవారలు గారె కావునన్. 44

టీక:– భువిన్=భూమియందు, సాధనము=ఉపకరణము, ఎద్దిలేక=ఏదియులేక, సాధ్యములన్=కార్యములను, అందన్=చెందుటకు, సమర్థులు=నేర్పరులు, ఎవ్వరు= ఏవారుగలరు, అనఁగా లేరనుట, ఈ సాధనములు=నిత్యానిత్యవస్తువివేకాది చతుర్విధ సాధనములను, గ్రహింపన్=తెలిసికొనఁగా, కడున్=మిక్కిలి, సన్మతి=విజ్ఞానము, అబ్బున్=లభించును, నవీనబుద్ధికిన్=నూతనవివేకికి–లేక అభ్యాసికి–అనఁగా పూర్వ జన్మములయందు వేదశాస్త్రాధ్యయనాదులను కులోచిత వేదశాస్త్రోక్త శ్రౌత స్మార్త నిత్య నైమిత్తిక విధి నిషేధ కామ్య ప్రాయశ్చిత్తాది సత్కర్మములను, ఈశ్వరప్రీతిగా చేయక,

యీశ్వరప్రణిధానమున భక్తి నిలుపక, కర్ణాకర్ణికగా విని శ్రవణనిమిత్తమై వచ్చిన ఛాత్రుఁడు నూతనవివేకి. అట్టివానికి ఆచార్యుఁ డెంత బోధించినను చిత్తనైర్మల్యము లేనందున, నిత్యానిత్యవస్తువివేకాదిసాధనములు వానిమనస్సున నిలువ వనుట. మఱి యాచార్యకృతసోపానపంచకమందు, **శ్లో॥ వేదో నిత్యమధీయతాం తదుదితం కర్మ స్వనుష్ఠీయతాం, తేనేశస్య విధీయతామపచితిః కామ్యే మతిస్త్యజ్యతామ్, పాపౌఘః పరిధూయతాం భవసుఖే దోషోఽనుసంధీయతా, మాత్మేచ్ఛా వ్యవసీయతాం నిజగృహాత్తూర్ణం వినిర్గమ్యతామ్. 1. సంగస్సత్సు విధీయతాం భగవతే భక్తిర్దృఢాధీయతాం, శాంత్యాదిః పరిచీయతాం దృఢతరం కర్మాశు సంత్యజ్యతామ్, సద్విద్వానుపసర్ప్యతాం ప్రతిదినం తత్పాదుకా సేవ్యతాం, బ్రహ్మైకాక్షరమర్థ్యతాం శ్రుతిశిరఃపక్షోఽనుసంధీయతామ్** అని, బోధయొనర్పన్=ఆ సాధనచతుష్టయమును బోధింపఁగా, చెందవు=మనస్సున నాటవు, పొందినన్=మనస్సున నాటియుండెనేని, భూతభవంబులందున్=పూర్వజన్మములయందు, ఆ సాధకులు=మోక్షోపకరణములైన ఆ సాధనములు గలవారు, ఎల్లపుణ్యములన్=సకల ధర్మములను, సల్పినవారలు కారె=ఒనర్చినవారేకదా, కావునన్=కనుక.

తాత్పర్యము:– కుమ్మరివాఁడు, సాలెవాఁడు, కంసలవాఁడు మొదలగువారు ఎంతటి ప్రవీణులయినను తమకు సాధనములైన దండము, చక్రము, మృత్తిక, తురి, వేమ, తంతువులు పట్టెడు సుత్తె, శ్రావణము, పటకారు, బంగారు మొదలగువాని యందు ఒక్కటి లేకయున్నను కుండలు, వస్త్రములు, సొమ్ములు మొదలగువాని నిర్మింపలేనట్లు, నిత్యానిత్య వస్తువివేకము, ఇహాముత్రార్థఫలభోగవిరాగము, శమాదిషట్కసంపత్తి, ముముక్షుత్వము, అనెడు సాధనములలో ఏది లేకున్నను బ్రహ్మజ్ఞానము కలుగదు. నూతనవివేకులకు ఎంత బోధించినను వారిహృదయములయందు ఈ సాధనములు వాటముగ నాటవు. నాటెనేని పూర్వజన్మములయందు వారు బహువిధములైన వేదశాస్త్రదోదితసత్కర్మము లన్నియును ఏకొఱఁతలులేక చేసినవారలని తాత్పర్యము.

అవతారిక:– తీవ్ర పరిపక్వచిత్తముగల సచ్ఛిష్యుఁడు ఆచార్యుని సందర్శింపఁగోరుట వక్కాణింపఁబడుచున్నది.

చ॥ అట నధికారి చండవిలయానలకీలలభాతి ఘోరదు
ర్ఘటచటులత్రితాపములఁ గంది కృశించుచు గ్రీష్మమందుఁ బ్ర
స్ఫుటరవిదీప్తిఁ దప్త మగు సూక్ష్మతనుక్రిమిభంగి సర్వసం
కటములు వాయఁ జిద్వనధిఁ గన్గొన నాత్మఁ దలంచె నెంతయున్. 45

టీక:– అటన్=సాధనచతుష్టయసంపత్తిగలిగినపిమ్మట, గ్రీష్మమందున్=వేసఁగియందు, ప్రస్ఫుటరవిదీప్తిన్, ప్రస్ఫుట=మిక్కుటమైన, రవి=సూర్యునియొక్క, దీప్తిన్=తేజస్సుచేత,

దినములకు ఏదియైన ఒకకర్మమువలన కడుపు దిగఁబడును. అందున తల్లిదండ్రులు దుఃఖింతురు. అట్లు గాక ఆ గర్భము పదినెలలు నిండునంతవఱకు నిలిచియుండెనేని ప్రసవకాలమందు ప్రసవవేదనచేత బహుబాధలు కలుగును. ఆ బాధలు చూడఁజాలక మంత్రసాని మొదలగువారు అయ్యా తిరుమలభట్టా మీభార్య ప్రసవవేదనచేత మిక్కిలి బాధపడుచున్నది. ప్రార్థన లేవైన చేయుఁడని చెప్పుదురు. అప్పుడతఁడు నేను ప్రార్థనలన్ని మునుపే చేసితిని. కుమారునికి ఆశపడినందుకు 'కొండనాలుకకు మందు పెట్టితే ఉన్న నాలుక ఊడిపోయె' నన్నట్టు పెద్దప్రాణమునకే నిండవచ్చెను. ఇఁక నేమి చేయుదును. అది బ్రతికితే చాలును. దేవుఁడు మమ్మును సకలవిధముల శోధించి దుఃఖపెట్టుచున్నాఁడనును. గనుక ఒకవేళ పెద్దప్రాణమునకు మోసము వచ్చెనేని అందువలనను దుఃఖమే ప్రాప్తించుచున్నది. అట్లుగాక సుఖముగా ప్రసవించెనేని ఆ పుట్టినవానికి ముట్టుదోషము పక్షిదోషము సందుకట్టు మొదలైనవి తాఁకును. సోఁకులు మొదలైనవి సోఁకును. అవి చూచి వానికి రక్షలు కట్టించి విభూతి మంత్రింపించి బహు శ్రమపడి పెంచుదురు. అటులుగాక నిశ్చింతఁగా పెరిఁగెనేని ఆ కుమారుఁడు పదియేఁడులయాడు గలవాఁడై గుండగొయ్యతనముచేత ఊరిలోఁగల చిన్నవాండ్రనందఱను కొట్టి తానును వారిచేత దెబ్బలపడి వచ్చి తనవారికిని ఊరివారికిని కలహములు పెట్టును. ఇందుచేతను తల్లిదండ్రులకు దుఃఖమే కలుగును. ఆ విధమునఁ గాక బుద్ధిమంతుఁడై యుండెనేని వానికి ఉపనయనము చేసి చదువవేయుదురు. వాఁడు చదువరి గాకపోయెనేని వానిమూఢత్వమును తలఁచక చదువుచెప్పెడి ఉపాధ్యాయునితో మాచిన్న వానికి తిన్నగా చదువు చెప్పక మావద్ద ద్రవ్యము తీసికొని తింటివి. నీకు ఋణముండి యిచ్చితిమి. అని జగడము చేయుదురు. బిడ్డకు చదువురాకపోయెనని వేదన చెందుచుండుదురు. అందువలనను వారికి దుఃఖమే సంప్రాప్తమగును. మఱి ఆ కుమారుఁడు విద్యావిహీనుఁడు గాక చదువరి అయ్యెనేని వానికి వివాహము చేయవలయునని కన్యకలు గలవారియిండ్లకు పోయి పడుచును అడిగిన ఒకఁడు ఏనూఱువరహా లిమ్మనియు కోరిన సొమ్ములు పెట్టుమనియు అడుగునపుడు తమకు ద్రవ్యోపపత్తి లేకపోయెను గదా యనియు ఇంకొకఁడు కన్యాదానము చేయుటకు సమ్మతిపడిన వధూవరులకు పొంతనములు సరిపడకపోవునపుఁడు అది తమయిష్టానుసారముగ కుదిరినను పొంతనములు అనుకూలింపకపోయెను గదా యనియును దుఃఖింతురు. కాఁబట్టి యిందువలనను కుమారుఁడు దుఃఖమునే కలిగించును. ఆ తీరునఁ గాక అన్నివిషయములు చక్కఁబడి వివాహమయ్యెనేని ఆ పడుచు చక్కఁదనమును సుగణములును గలది గాకపోయెనేని అదియును మనోవేదనకే కారణమగును. అట్లుగాక అన్ని విషయములలో చక్కఁగా నుండినను క్షయరోగివలె చిక్కి పుడకతీరున నుండెనేని దానికి కూశ్మాండఘృతము మొదలైన

ఆధిదైవిక మనఁగా తన కన్యమగు సర్వప్రపంచమునకు అతివృష్టి అనావృష్టి అత్యాతపము అనాతపము ఓరుగాలి మొదలగు దైవకృతములైన బాధలు సంభవించినప్పుడు తాను నిర్మలుఁడనని తెలియక లోకమున కిట్టి బాధలు పుట్టె. నే నెట్లు జీవింతును? ఈ బెడద లెట్లు సహింతును అని దుఃఖించుటయే **ఆధిదైవికము.**

అవతారిక:– అతితీవ్రపరిపక్వాంతఃకరణముగల శిష్యుఁడు ఆచార్యునిదర్శనముఁ జేయువిధముఁ జెప్పఁబడుచున్నది.

ఉ॥ భూరిసుతాంగనాముఖరభూరితరాశలఁ జిక్కి వీడి తా
ఘోరకిరాతుఁ డొడ్డునురి కొల్కికిఁ దప్పి యుపాయత న్బయల్
దేరు కురంగశాబకముతీరున దేశికుచెంత ఱిత్తచేఁ
జేరక మేలు గాంచి మదిఁ జింత దొలంగ నెఱంగి యిట్లనున్. 46

టీక:– తాఁ=తానైన యధికారి, భూరి...శలఁ–భూరి=సువర్ణము–అనఁగా ధనము, సుత=పుత్త్రుఁడు, అంగనా=భార్య, ముఖర=మొదలగువానియందలి, భూరితర=మిక్కిలి యెక్కువలైన, ఆశలఁ=కోర్కులయందు, చిక్కి=తగిలి, వీడి=పురాకృతసుకృతపరిపాకమునఁ గలిగిన వైరాగ్యముచేత విడివడి, ఘోర...కొల్కికిఁ–ఘోర=భయంకరుఁడైన, కిరాతుఁడు=వ్యాధుఁడు, ఒడ్డు=పన్నినట్టి, ఉరి=ఉచ్చుయొక్క, కొల్కికిఁ=కొక్కెమునుండి, ఉపాయతఁ=యుక్తిచేత, తప్పి=తొలఁగి, బయ....తీరునఁ–బయల్దేరు=వెలువడెడు, కురంగశాబకముతీరునఁ=జింకపిల్లవలె, దేశికుచెంతఁ=ఆచార్యునిసన్నిధికి, ఱిత్తచేఁ జేరక=వట్టి చేతితోఁబోక, మేలు గాంచి=శుభేచ్ఛను పొంది, మదిఁ=అంతఃకరణమందు, చింత=వ్యాకులము, తొలంగఁ=వీడిపోవుటకై, ఎఱంగి=మ్రొక్కి, ఇట్లనుఁ=ఈప్రకారము పలుకును. **శ్లో॥ అగ్నిహోత్రగృహం క్షేత్రం గర్భిణీం వృద్ధబాలకౌ, రిక్తహస్తేన నోపేయాద్రాజానం దైవతం గురుమ్.**

తాత్పర్యము:– వేఁటకానియురిలో చిక్కి మెలపునఁదప్పించికొని వెడలిన లేడిపిల్లవలె సాధనచతుష్టయసంపత్తిగల అధికారి యీషణత్రయమనెడి ఉరివలన విడివడి యీ సంసారబంధము నాకేలీలఁ గలిగెను? ఇది యేలాగునఁ దొలఁగును? నే నెవ్వఁడను? నాకు కర్త యెవఁడు? ఈ తాపత్రయాగ్ని యేతీరున చల్లాఱును? అని విచారించి సచ్ఛిష్యులనడుమ నెమ్మదిగఁ గూర్చుండి షడ్గుణైశ్వర్యసంపన్నుఁడును, సమిధలు చేతఁ గలవాఁడును, శ్రోత్రియుఁడును, బ్రహ్మనిష్ఠుఁడును, సర్వలక్షణలక్షితుఁడును నైన సదాచార్యుని సమీపమునకు ఆకులు పూవులు పండ్లు సమిధలు దర్భలు మొదలగు వానిని కానుకగాఁగొని చేరి ధన్యోస్మి యని మ్రొక్కి మనోవ్యాకులము తొలఁగించుకొనుటకై విజ్ఞాపనము చేయఁబూనెనని తాత్పర్యము.

ఈషణత్రయాదుల వివరణము. ఈషణత్రయ మనునది పుత్రేషణ ధనేషణ దారేషణము వేదశాస్త్రేతిహాసపురాణాదులయందుఁగల **పుత్రేణ లోకా౯ జయతి, అపుత్రస్య గతిర్నాస్తి, పున్నామ్నో నరకాత్త్రాయత ఇతి పుత్రః, పున్నామ్నో నరకాద్యస్మాత్పితరం త్రాయతే స్వయమ్, తస్మాత్పుత్ర ఇతి ప్రోక్తస్స్వయమేవ స్వయంభువా.**

క॥ **వినుగార్హపత్యమనున, య్యనలము విహరింపఁబడి తదాహవనీయం**
బన వెలుఁగునట్లు వెలుఁగును, జనకుఁడు దాఁ బుత్త్రుఁడై నిజద్యుతితోడ౯.

క॥ **తాన తననీడ నీళ్లుల,లో నేర్పడఁ దేఁచునట్లు లోకస్తుత త**
త్సూను జనకుండు చూచి మ,హానందముఁ బొందు నతిశయప్రీతిమెయిన్.

క॥ **నీపుణ్యతనువువలనన, యీపుత్త్రకుఁ డుద్భవిల్లి యెంతయు నొప్పె౯**
దీపంబువలన నొండొక, దీపము ప్రభవిల్లినట్లు తేజం బెసఁగన్.

మ॥ **విపరీతప్రతిభాష లేమిటికి నుర్వీనాథ యీపుత్త్రగా**
త్రపరిష్వంగసుఖంబుఁ జేకొనుము ముక్తాహారకర్పూరసాం
ద్రపరాగప్రసరంబు చందనముఁ జంద్రజ్యోత్స్నయు౯ బుత్త్రగా
త్రపరిష్వంగమునట్లు జీవులకు హృద్యంబే కదు౯ శీతమే.

క॥ **అనుదినసంతోషణములు, జనితశ్రమతాపదుఃఖసంశోషణముల్**
తనయులసంభాషణములు, జనకులకును గర్ణయుగళసద్భూషణముల్.

తాత్పర్యము:– అను శ్రుతులను స్మృతులను పద్యములను చదివియును వినియును వానికి నిజమైన అర్థములను దెలియక విపరీతార్థముల నూహించి అవే సత్యము లని పుత్త్రులుగలవారికే యిహపరలోకములయందు సుఖములు గలవని లేనివారికి సుఖములు లేవని పుత్త్రులు తల్లిదండ్రులవంశములవారి నెల్ల పుణ్యలోకములకుఁబంపుదు రని పుత్త్రులవలననే కాని పితృఋణంబు తీఱ దని తాము భ్రమపడుటయే కాక లోకులను సహితము భ్రమపెట్టుచున్నారు కాఁబట్టి పుత్త్రులవలన ఇహ పర లోకములయందును మోక్షమందును ప్రయోజన మేమాత్రము లేకపోవుటను పుత్త్రులు లేనివారు సయితమును పుణ్యలోకప్రాప్తి గలిగి ముక్తులగుటను, పుత్త్రులు గలిగియును వారు తమకంటె ముందుగ గిట్టిన తమతమ పుణ్యకర్మ యోగాభ్యాసాదులచేతనే సద్గతులను పొందుటను, పుత్త్రులు పుట్టకమునుపును పుట్టిన వెనుకను పుట్టి గిట్టిన తర్వాతను అధికదుఃఖములను గలిగించుటను, పుత్త్రశబ్దమునకు నిజమైన అర్థమును వివరింపఁబడుచున్నది. శ్లో॥ **అలభ్యమానస్తనయః పితరౌ క్లేశయేచ్చిరమ్, లబ్ధో హి గర్భపాతేన ప్రసవేన చ బాధతే, జాతస్య గ్రహరోగాది కుమారస్య చ ధూర్తతా, ఉపనీతేఽ ప్యవిద్యత్వ మనుద్వాహశ్చ పండితే, యూనశ్చ పరదారాది దారిద్ర్యం చ కుటుంబినః, పుత్త్రదుఃఖస్య నాస్త్యంతో ధనీ చేన్మ్రియతే తదా, ఏవం వివిచ్య పుత్త్రేఽసౌ ప్రీతిం త్యక్త్వా నిజాత్మని, నిశ్చిత్య పరమప్రీతిం వీక్షతే**

తదహర్నిశమ్ అని యాజ్ఞవల్క్యోపనిషత్తునందు ఉండుటఁబట్టి పుత్త్రులు పుట్టియును పుట్టకయును తల్లిదండ్రులకు ఎల్లప్పుడును దుఃఖములనే యిచ్చుచున్నారు. ఎట్లనఁగా కొడుకులులేని వారు అపుత్త్రుల మైతి మనెడు దుఃఖముచేత ఒక్క బ్రాహ్మణుని రప్పించి ఆతనిని పెద్దగద్దియపైఁ గూర్చుండఁబెట్టి నమస్కరించి స్వామీ మాకు కుమారులు లేకపోయిరే మాకేమిగతి యన అతఁడు కొన్ని శాస్త్రములను జూచి మీరు పాపకర్ములు కాఁబట్టి పుత్త్రులు లేనివా రైతిరి. రామేశ్వరాది పుణ్యతీర్థములను సేవించిన పాపములు నశించి పుత్త్రవంతు లగుదు రనఁగా అతనిమాట పాటించి తీర్థయాత్రలను బహుదినములు చేసి స్నానదానములు తిలహోమములు సర్పశాంతులు నాగప్రతిష్ఠలు అశ్వత్థప్రదక్షిణములు మొదలైనవి చేసి చేసి విసికి వేసరి దారినడచు బడలికచేతను చక్కనిభోజనాదులు లేకపోవుటచేతను కలిగెడి కాయక్లేశము మొదలగు సకలదుఃఖములను అనుభవించియును ఇష్టసిద్ధి నెఱవేఱక మఱియొక మంత్రశాస్త్రజ్ఞుని రావించి తమ అభిప్రాయమును తెలిపి యిందున కేమియైన ఉపాయంబు చెప్పుఁడని వేఁడికొనఁగా ఆ మంత్రశాస్త్రవేది మీకు ప్రతిబంధములు ఉండుటచేత అఖండము పెట్టి మంత్రపురశ్చర్య చేయించి ముగ్గులు వేసికొని మంత్రించి ఆ ప్రతిబంధములను తోలించుకొంటిరేని పుత్త్రులు కలుగుదురని చెప్పఁగా ఆ మాటలు విని అందులకు తగిన ప్రయత్నములు చేయఁగా ఆ మాంత్రికుఁడు పుట్టమ్మ మాచకమ్మ మాతంగి సహాదేవి మొదలైన దేవతలకు తృప్తిచేయవలయునని వారిచేత విశేషద్రవ్యము వ్యయము చేయించి యిఁక మీకు బిడ్డలు పుట్టుటకు అడ్డంకి లేదని పోవును. అప్పుడు వారు అందునను కొడుకులు గలుగకపోవుటకు కలవిలపడి వెలవెలపోయి మఱియొక శాస్త్రజ్ఞుని యొద్దకు పోయి మాకు సంతానము లేదు, మాకేది దిక్కు? అని యడిగిన, ఆతఁడు శాస్త్రగ్రంథములు చూచిచూచి ఆహా మీరు మహాపాపాత్ములు గనుక సంతానము లేకపోయెను. మీ రిరువురును నిరాహారులై మిక్కిలి నేమముతో నోటిబీగములు వేసికొని తిరుపతికి పోయి వేంకటేశ్వరుని సందర్శించి నూఱువరాలు కానుక పెట్టి పక్వాన్నములతోడ సమారాధనములు పిండిదీపారాధనములు అఖండములు మొదలైనవి చేసి నియమము తప్పక యిల్లు చేరి తిరుగా బ్రాహ్మణసంతర్పణములను చేయించిన మీకు కొమరులు పుట్టుదురు. సందేహము లేదని చెప్ప ఆతనిమాటలు నమ్మి ఆ తీరున జరుపఁగా అప్పటికిని సంతానము లేక దుఃఖములలో మునుఁగుచు తేలుచు, శ్లో॥ **కోటరాంతర్భవో వహ్ని స్తరుమేకం దహిష్యతి, కుపుత్త్రస్తు కులే జాతః స్వకులం నాశయేత్పరమ్** అని యుండుటవలన సద్గుణసంపదగల పుత్త్రుఁడు గలుగవలయునని భగవంతుని ప్రార్థించుచు నుందురు. కాబఁట్టి పుట్టనిపుత్త్రులు తల్లిదండ్రులను బహువిధముల దుఃఖములఁ బెట్టుచున్నా రనుటకు సందేహము లేదు. పుట్టినపుత్త్రులు దుఃఖపెట్టుట యెట్టు లనిన సంతానకాంక్షగలవారికి దైవాధీనంబున తనంతటనే గర్భమునిలిచి కొన్ని

మోక్షప్రాప్తికి జ్ఞానవైరాగ్యములే ముఖ్యకారణములనుటకు శ్రుతిస్మృతులు. **న కర్మణా న ప్రజయా ధనేన త్యాగే నైకేనామృతత్వమానశుః** అని ఉపనిషత్తు. **జ్ఞానాదేవ తు కైవల్యమ్** అని శ్రుతి. **పాకస్య వహ్నివద్ జ్ఞానం వినా మోక్షో న సిధ్యతి** అని ఆత్మబోధప్రకాశిక. **నహి జ్ఞానేన సదృశం పవిత్రమిహ విద్యతే** అని భగవద్గీత. **న కర్మణా మనుష్యానైర్న దానై స్తపసాపి వా, కైవల్యం లభతే మర్త్యః కింతు జ్ఞానేన కేవలమ్** అని శివగీత.

ధనేషణవివరణము

శ్లో॥ యస్యాస్తి విత్తం స నరః కులీనస్స పండితస్స శ్రుతవాన్ గుణజ్ఞః, స ఏవ వక్తా సచ దర్శనీయ స్సర్వే గుణాః కాంచనమాశ్రయంతి–అని భర్తృహరియును, శ్లో॥ **ధనమార్జయ కాకుత్ స్థ ధనమూలమిదం జగత్త**ని వసిష్ఠును, క॥ పరమపదము నర్థమునన పౌరవముఖ్యా, గీ॥ విత్తసముపార్జనము సేయు వృత్తులందుఁ, జిత్త మిడినట్టివానికిఁ జేటు లేదు. క॥ ధనమూలము జగ మంతయు, ధనవంతున కిష్టమగుపదార్థము లెల్లం, దనచేతిలోని వగుటను, ధన మార్జింపంగ నెవ్విధంబున వలయున్. క॥ ఒడ మెగల వెడఁగునైనను, బుడమిం గలవార లెల్ల భూషింతురు శ్రీ, వెడవాసిన దూషింతురు, కడుఁ బేదఱికమునకంటెఁ గష్టము గలదే అని నన్నయభట్టారకుఁడును వచియించుటచేత లౌకికశాస్త్రజ్ఞానముగల కొందఱు పండితులును పామరులును ఐనజనులు పై ప్రమాణములకు నిజమైన అర్థ మెఱుఁగక అర్థము సమస్తపురుషార్థములలో ఉత్తమమైన దనియును ఆ యర్థము గలవాఁడే మంచివంశమును పాండిత్యమును సకలవేదశాస్త్రార్థ విషయజ్ఞానమును అన్ని మంచిగుణములును వాచాలకత్వమును చక్కఁదనమును గలవాఁ డనియును ఆ ధన మొక్కటి లేకపోయెనేని పైనఁ జెప్పిన మంచి వంశము పాండిత్యము మొదలగునవి కలిగియున్నను వ్యర్థము లనియును వానికి మాటచెల్లుబడియును భోగమును గలుగ దనియును ధనము సంపాదించుటయందే ఆసక్తిగలవానికి కీడు మూఁడ దనియును ఇహపరలోకములకు ధనమే ముఖ్యకారణ మనియును పరమపదము సహితము ధనమువల్లనే లభించు ననియును ధనవంతునకు కోరినవస్తువు లెల్ల కొల్లఁగ దొరకును కాఁబట్టి యేవిధముచేత నైనను ధనమును సంపాదింపవలయును అనియును ధనముగల వెట్టివానినైనను లోకులు పొగడుదురు. ధనములేని మంచివానినైనను లోకులు నిందింతురు. గనుక పేదఱికమునకంటె చెడ్డది జగత్తునందు లేదనియును విత్తంబుగలవానికి జగత్తంతయును హస్తగతంబై యుండుననియును భర్తృహరి వసిష్ఠు నన్నయభట్టారకుఁ డు మొదలగు పండిత సార్వభౌములు పలుకుచుండుటచేత ఆ పలుకులకు నిజార్థము తెలియక అర్థమునే పరమపురుషార్థముగ నమ్మి దానికొరకు పడరానిపాట్లెల్లఁబడుచు తిరుగరానిచోట్లెల్లఁ దిరుగుచు చేయరానిపనులెల్లఁ జేయుచు ఉన్నారు. **శ్లో॥ అర్థానామార్జనే దుఃఖమార్జితానాం చ రక్షణే, నాశే దుఃఖం వ్యయే దుఃఖం ధిగర్థం దుఃఖభాజనమ్** అని

ఔషధములు చేయుచుండఁగా ఆ కుమారుఁడు కామాతురుఁడై భార్య తనకు ఉపయోగింపదని యెంచి జారుఁడై పరస్త్రీలను కలయుచుండును. అందున వ్యాధులు సంభవించినను ద్రవ్యము వ్యయమైనను దుఃఖము గలుగుటయే కాక వాఁడు పరస్త్రీలను అపహరించిన వారిమగలు మొదలగువారు వానిపై ఫిర్యాదులు చేసిన నగరివారు దండింతురు. ఇందువలనను తల్లిదండ్రులకు దుఃఖమే ప్రాప్తించును. ఈ విధముగఁ గాక ఆ పుత్త్రుని భార్య యెదిగి సంసారమునకు వచ్చి బిడ్డలు పుట్టి సంసారము బాహుళ్య మయ్యెనేని దారిద్ర్యదశవలన బిడ్డలతోడ పుత్త్రుఁడు కష్టపడుచుండఁజూచి తల్లిదండ్రులు దుఃఖింతురు. అపుడు జనులు వారలం జూచి యేల విలపించుచున్నారనిన పిన్నవాండ్రకు కట్ట బట్టలును తిన కూడును లేక మలమల మాఁడుచున్నారు. అది చూచి మేము సహింపఁజాలము. మాకు మరణమైనఁ గలుగకపోయెనే అని విలపింతురు. ఇందువలనను పుత్త్రుఁడు దుఃఖపెట్టువాఁడగును కాఁబట్టి పుత్త్రులు కలిగినను లేకున్నను తల్లిదండ్రులకు దుఃఖమే కలుగుట సర్వజనానుభవసిద్ధము కావున ఇట్టి పుత్త్రులవలన సద్గతి కలుగుననుట యేమి నిజము?

మఱియును తల్లిదండ్రులు మరణించిన తరువాత వారిని గుఱించి పుత్త్రులు చేయుదానములు శ్రాద్ధములు తర్పణములు మొదలగునవి వారికి సద్గతిని తృప్తిని గలిగించునని వేదశాస్త్రములు వక్కాణించును గనుక పుట్టిగిట్టినను పుత్త్రుడే మేలను లోకోక్తినిబట్టి దుఃఖము లెన్ని గలుగఁజేసినను పుత్త్రుఁడుండినఁ జాలుననిన ఈ పుత్త్రులు చేయు దానశ్రాద్ధాదులు తల్లిదండ్రులకు సద్గతిని తృప్తిని గలిగించుననుట సత్యమైన పక్షమున తల్లిదండ్రులు బ్రతికియుండునపుడు పుత్త్రుఁడు వారిపేరు చెప్పి కొందఱు బ్రాహ్మణులకు షడ్రసోపేతముగ ఇష్టపదార్థములతో తుష్టిగ భోజనముపెట్టి వారికి భోజనము పెట్టని యెడల ఆ బ్రాహ్మణభోజనము ఆ తల్లిదండ్రుల ఆఁకలి తీర్చి వారికి తృప్తి కలిగించుట లేదు. అట్లుండఁగా వారు మరణించిన వెనుక వారిని గుఱించి పుత్త్రులు చేయు దానశ్రాద్ధాదికము వారికి సద్గతిని తృప్తిని కలిగించుననుట ఒక్కపరి టక్కరి వక్కాణింపఁ బని లేదు. మఱి పితృదేవతలను గుఱించి చేయుదానములు శ్రాద్ధములు తర్పణములు వ్యర్థములా యనిన కారణములేక కార్యంబు గలుగదు. గావున వారిపేరుపెట్టి పుత్త్రుఁడు చేయు దానాదులు ఆ పుత్రులసద్గతికే కారణంబులగును గాని వ్యర్థంబులు గావు. మఱియు **కర్మకాండవిదులు** స్థూలశరీరమును వీడిన వెనుక జీవుఁడు సూక్ష్మశరీరంబుతోడ చంద్రలోకంబు చేరి సమస్తభోగంబు లనుభవించి వెనుక మేఘములోఁబడి అన్నమై ఆవల రక్తమై శుక్లమై స్త్రీగర్భంబునం బ్రవేశించి జన్మించునందురు. వైరాగ్యోపరతిగల **జ్ఞానకాండవిదులు** జీవుఁడు తేజోమార్గమున సూర్యలోకమును బొంది అవ్వల బ్రహ్మలోకంబు చేరి బ్రహ్మతోడ పంక్తి నొందునందురు. మఱికొందఱు జీవుం డీశరీరంబునందుండియే

వేఱొక శరీరమునందుఁ జొచ్చి పూర్వశరీరమును విడుచు నందురు. సీ॥ **మేని తోడనపుట్టు మృత్యువు జనులకు నెల్లి నేఁడైన నూతేండ్లకైనఁ, దెల్లంబు మృత్యువు దేహంబు పంచత నందఁ గర్మానుగుండై శరీరి, మాఱుదేహము సొచ్చి మఱి తొంటి దేహంబు పాయు** నని భాగవతము. శ్లో॥ **జాతస్య హి ధ్రువో మృత్యు ర్ధ్రువం జన్మ మృతస్య చ, అద్య వాబ్దశతాం తే వా మృత్యుర్వై ప్రాణినాం ధ్రువః** అని భర్తృహరివ్యాఖ్యానమందుఁ గలదు. గనుక తల్లిదండ్రులు మరల జన్మమెత్తినను లేక మోక్షపదమునొందినను పుత్రులు వారిని గుఱించి చేయు పుణ్యకార్యఫలములు వారి నంటవు. మఱి శ్లో॥ **యస్మిన్ జాతే భగే పూర్వే తస్మిన్నేవ భగే రమే, యా మాతా సా పునర్భార్యా యా భార్యా జననీ తథా, యః పితా స పునః పుత్రో యః పుత్రస్స పునః పితా, ఏవం సంసారచక్రేణ కూపయంత్రఘటాదివ.**

తా॥ జన్మాంతరములయందు తనతండ్రియే తనకు పుత్రుఁడై పుట్టునని తనపుత్రుఁడే తనకు తండ్రి యగునని తన భార్యయే తనకు తల్లి యగునని తనతల్లియే తనకు భార్య యగునని తాత్పర్యము. ఇట్లనుటవలన తల్లిదండ్రులకు పుత్రులవలన ప్రయోజన మేమియు లేదని భావము.

మఱియు వ్రతార్కమునందు ఏకాదశీగురువారవ్రతకల్పమున పూర్వజన్మజ్ఞానము గల ఒకబ్రాహ్మణదంపతులు తమపుత్రునియింట వృషభముగాను కుక్కగాను పుట్టియుండిరి. ఆ పుత్రుఁడు పితృశ్రాద్ధము వారిని గుఱించి చేయు దినమందు ఆ శ్రాద్ధపుసందడివలన ఆ యెద్దునకు మేఁత వేయమఱచెను. శ్రాద్ధమునకు తెచ్చి యుంచిన పాలలో పాము విషము క్రక్కఁగా అది చూచి కుక్క ఆ పాలను నేలఁ ద్రోసెను. గనుక ఆ మంటచేత కుక్కను కట్టెతోఁగొట్టి కట్టివేసి దానికిని ఆహారము పెట్టకపోయెను. ఆవల శునక వృషభరూపములఁదాల్చిన వానితల్లిదండ్రులు అర్ధరాత్రమందు ఆఁకలివలన వ్యాకులపడి చీకాకు నొంది మనకొఱకు వీఁడు పెట్టెడు శ్రాద్ధమువలన మన కేమి తృప్తికలిగెను. వీఁడు మనకాహారము పెట్టకపోయెనే అని దుఃఖించుచుండ సకలజంతుభాషాజ్ఞానముగల ఆ బ్రాహ్మణకుమారుడు ఆ మాటలను విని నొచ్చికొని వానియాఁకలి తీర్చెను గనుక తల్లిదండ్రులను గుఱించి పుత్రుఁడు చేయు శ్రాద్ధాదికము వారికి చెందునని పలుకుమాటలు ఎటువలె దిటవులగును? మఱియు సనకుఁడు సనందనుఁడు సనత్కుమారుఁడు సనత్సుజాఁతుడు నారదుఁడు హనుమంతుఁడు భీష్ముఁడు మొదలగువారు పుత్రులు లేకయే సద్గతిఁ జెందుట లోకప్రసిద్ధము. మఱియు, శ్లో॥ **ఐశ్వర్యం శంకరం చైవ ఆరోగ్యం భాస్కరం తథా, ఆయుష్యం సృష్టికర్తారం మోక్షమిచ్ఛేజ్జనార్దనమ్**–అను స్మృతినిబట్టి శ్రీమహావిష్ణువైన కృష్ణమూర్తిని కొడుకుగా కనిన దేవకీవసుదేవులు కృష్ణుఁడు మరణించిన వెనుక అర్జునుని వలన ఆ వార్తవిని పుత్రదుఃఖమనుభవించి మరణించి తమ సుకృతవశముననే సద్గతిని పొందిరి. ఈ పట్ల పుత్రులవలన దేవకీవసుదేవులకు ఏమిలాభము గలిగెను? మఱియు

మహావిష్ణువగు శ్రీరామమూర్తిని పుత్రునిగాఁగన్న దశరథమహారాజు పుత్రదుఃఖముచేత చచ్చి దేవతాచక్రవర్తియగు దేవేంద్రునిచేత గౌరవింపఁబడుచు స్వర్గలోకమున వసించి రావణవధానంతరమున బ్రహ్మశివదేవేంద్రాదిదేవతలు శ్రీరామునిఁ జూడవచ్చునప్పుడు తానును వారితోడ వచ్చి శ్రీరామునిచేత నమస్కరింపఁబడినట్టు శ్రీరామాయణంబున నున్నది గనుక నాగలోకమున వసించుటయును దేవతాశ్రేష్ఠులగు బ్రహ్మరుద్రాదులను సందర్శించుటయును శ్రీరాముని పుత్రునిగఁ గనుటవలననే కదా యనిన శ్రు॥ **జ్యోతిష్టోమేన స్వర్గకామో యజేత**–అని శ్రుతియుండుటవలన దశరథుఁడు అశ్వమేధాది క్రతువులు చేసినవాఁడగుటచేతను తపస్సంపన్నులగు వసిష్ఠ దుర్వాస ఆదిమహర్షులను పూజించినవాఁడగుటచేతను ఆ పుణ్యంబువలన స్వర్గలోక ప్రాప్తియును బ్రహ్మాదిదేవతాదర్శనంబును గలిగెను గాని శ్రీరాముని కొడుకుగాఁ గనుటవలనఁ గాదు. అందుననే యనిన పునరావృత్తిరహితమైన పరమపదప్రాప్తి గలుగును గాని పునర్జన్మ హేతువులగు స్వర్గాది లోకప్రాప్తి గలుగదు. మఱి హిరణ్యకశిపుఁడు ప్రహ్లాదుఁడను తనపుత్రునివలన బహు దుఃఖముల ననుభవించి తుదకు వానికారణంబుననే మరణించెను. మఱియు ధృతరాష్ట్రుఁడు దుర్యోధనాదులైన నూఱుగురు కొమరులఁగని వారు మడియుటవలన మిగుల వగల ననుభవించి తన పుణ్యముచేతనే పరమగతిని జెందెను. మఱికొందఱు పుత్రదుఃఖముచేత చచ్చి నరకమును జెందిరి. కనుక ఈ పుత్రులవలన తల్లిదండ్రులకు దుఃఖములును మరణములును నరకములును గలుగుట సుప్రసిద్ధ మగుచున్నది. అయితే **అపుత్రస్య గతిర్నాస్తి**–అను శ్రుతి అసత్యమా యనిన ఆ శ్రుతికి నిజమైన అర్థమును వివరించెదము. (పుత్) అనెడు ఘోరనరకమునుండి తల్లిదండ్రులను లేవలెత్తి రక్షించువాఁడు పుత్రుఁడని ఆ శ్రుతికి అర్థము. నరక మనఁగా దుఃఖము. స్వర్గ మనగా సంతోషము అని పెద్దల అభిప్రాయము. క॥ **తనసంతోషమే స్వర్గము, తనదుఃఖమె నరకమండ్రు తథ్యము సుమతీ**–అని సుమతిశతకము గనుక తాను ఏదియైన ఒక్క మహాదుఃఖములోఁజిక్కి తిక్కఁగొని పొక్కుచు ఆహారనిద్రలుమాని ఉసురులు తొఱఁగవలయునను నిశ్చయము గలిగియుండునప్పుడు తనకు దేహము మొదలగాఁగల ప్రపంచ మెల్ల కల్ల ప్రపంచవిలక్షణుఁడై వెలుఁగుపరబ్రహ్మ మొక్కటియే సత్యము. సత్యజ్ఞానానందస్వరూపపరబ్రహ్మమునగు నాకు దుఃఖము లెక్కడివి? అను దివ్యజ్ఞానమును పుట్టించి ఆ దుఃఖములనుండి తన్నుద్ధరించునది విజ్ఞానము గనుక అట్టి నిత్యానిత్యవస్తువిభాగజ్ఞానము కలుగుటయె పుత్రుఁడు కలుగుట. ఆ జ్ఞానము లేకపోవుటయే పుత్రుఁడు లేకపోవుట. కాఁబట్టి పరమవైరాగ్యసంపన్నుఁడై పరమార్థజ్ఞానమును శ్రవణ మనననిదిధ్యాసములవలన ప్రబలించి పుత్రాదిసర్వదుఃఖములను వీడి చిత్తవిశ్రాంతి గలిగి ఆత్మస్వరూపుఁడైనతనయందే పరమప్రీతి యుంచి సర్వదా ఆత్మనిష్ఠగలిగి మోక్షము నొందవలయునని వేదాంతసిద్ధాంతము.

భూసురోత్తమ గార్హస్థ్యమునకు సరియె” అని మనుచరిత్రమునందుఁగలదు. గనుక సమస్తాశ్రమములలో శ్రేష్ఠమైన గృహస్థాశ్రమమునకు ముఖ్యసాధన మైనదియును **“శ్లో. కార్యేషు మంత్రీ కరణేషు దాసీ భోజ్యేషు మాతా శయనేషు రంభా, ధర్మానుసారీ క్షమయా ధరిత్రీ షాడ్గుణ్యభార్యా కులముద్ధరంతి”** అను స్మృత్యర్థప్రకారము పురుషునకు సర్వకార్యములయందు యుక్తాయుక్తములను బోధించుతఱిని మంత్రియును శరీరసంరక్షణమందు పనికత్తెయును, ప్రియముతో భుజింపఁబెట్టుటయందు తల్లియును, కామభోగములయందు రంభయును, కులమునకును ఆశ్రమమునకును మతమునకును తగిన నడువడి గలిగి యుండునదియును, భూదేవివంటిసహనము గలదియును అయిన భార్య కులమును ఉద్ధరించునని ఉండుటచేతను, “క. సతియును గుణపతియుఁ బ్రజా, వతియు ననువ్రతయు నైనవనిత నవజ్ఞా, న్వితదృష్టిఁ జూచునతి దు, ర్మతి కిహముం బరముఁ గలదె మదిఁ బరికింపన్”, “క. సంతతగృహమేధి ఫలం, బంతయుఁ బడయంగ నోపు ననుగుణభార్యా, వంతుండగువాఁడు క్రియా, వంతుఁడు దాంతుండు పుత్రవంతుండు నగున్”, “సీ. ధర్మార్థకామసాధన కుపకరణంబు గృహనీతివిద్యకు గృహము విమల, చారిత్రశిక్ష కాచార్యకం బన్వయస్థితికి మూలంబు సద్గతికి నూఁత, గౌరవంబున కేకకారణం బున్నతస్థితి గుణమణుల కాకరము హృదయ, సంతోషమునకు సంజనకంబు భార్యయ మావె భర్తకు నొండ్లు గావు ప్రియము, లెట్టిఘట్టములను నెట్టి యాపదలను నెట్టితీఱములను ముట్టఁబడిన, నంత లెల్లఁ బాయు నింతులఁ బ్రజలను, నొనరఁజూడఁగనిన జనుల కెందు” వ. మఱియు భార్య పురుషునం దర్ధం బగుటంజేసి మున్న పరేతయైన పతివ్రత పరలోకంబునం దనపురుషుం గూడఁ దదాగమనంబు ప్రతీక్షించుచుండు. పురుషుండు మున్న పరేతుండైనఁ బదంపడి తానును బరేతయై తనపురుషుంగూడ నరుగు నట్టి భార్య నవమానించుట యధర్మంబు. మఱియు నప్పురుషుండు భార్య యందుఁ బ్రవేశించి గర్భంబునఁ బుత్రుండై తాను నుద్భవిల్లుం గావున “నంగాదంగాత్సంభవతి” యనునిది యాదిగాఁగల వేదవచనంబులయందు జనకుండును బుత్త్రుండు ననుభేదంబు లేదు” అని ఆదిపర్వము. “తే. అఖిలదుఃఖరోగార్తున కౌషధంబు, సురుచిరంబుగ భార్యయ మావె యెందు, నొనర భార్యాసమేతుఁడై యున్నవాని, కెంతయా పద లయ్యును నెఱుకపడవు”. “క. అలయునెడ డయ్యునెడ నాఁ, కలియుఁ దృషయునైనయెడలఁ గడుకొని ధరణీ, తలనాథ పురుషునకు ని, మ్మల భార్యయ పాచుఁజిత్తమున దుఃఖంబుల్” అని ఆరణ్యపర్వమునను ఉండుటచేత లౌకికశాస్త్రజ్ఞానముగల పండితులును పామరులును పైనిఁజెప్పఁబడిన ప్రమాణ వచనములకు నిజార్థము తెలియక సామాన్యార్థముల నూహించి భార్యయే పరమపురుషార్థమని యెంచి తాము భ్రమపడుటయే కాక ఇతరులను సహితము భ్రమపెట్టుచున్నారు. **“శ్రు. ఆదిమధ్యావసానేషు దుఃఖం సర్వమిదం యతః, స్త్రియం**

మనువువచనమును, **శ్రు॥ ఆశాపిశాచీమవమానయంతం ఆలోకయంతం జగదింద్రజాలమ్** అని మహావాక్యరత్నావళియందును, (తే॥ అర్థవంతుఁడై భోగంబు లనుభవించు, చున్నయప్పుడ యిది యిట్టు లుండనేర, దస్థిరము తాను లోనుగా నని యెఱుంగు, నతఁడు వగఁబొందఁ డేది యెట్లయిన నధిప) అని భారతమందును గలదు. గనుక కాలత్రయమందును దుఃఖహేతువయిన ధనముమీఁద జ్ఞానవంతులగువారు ఆశ యుంచక దానిరాకకు ఆనందించక పోకకు దుఃఖించక తామనుభవించుచు ఒకరికి ఇచ్చుచు నిత్యసంతుష్టి గలిగి ఉందురు. పామరులు త్రికరణక్లేశముల కోర్చి ధనమును సంపాదించి దానిని తామనుభవింపక ఒకరికిని పెట్టక పంటచేనికి కావలియున్న బొమ్మవలె ఉండఁగా కడపట ఆ ధనము దొంగలపాలవును. లేక అగ్నిపాలవును. దుర్వ్యాజ్యములు సంభవించి రాజుల పాలవును. కనుక ధనము తనకు దుఃఖమును గలిగించుటకే కారణమగుచున్నది. నోరుగట్టి కడుపుగట్టి మూట గట్టిన ధనమును వ్యర్థముగ లోకమునందు పోఁగొట్టుకొన్న వారిని ఆ దిగులుచేతనే చివికిచివికి మడిసినవారి నెందఱఁ జూడము. మఱియు ధనమును వృద్ధిఁ బొందింపక సెలవుచేయుచున్న తిన్నతిన్నగ సన్నగించునని యెన్ని గృహములు భూములు తోఁటలు మొదలగువానిని కుదువపెట్టుకొని వడ్డీకి ఇచ్చిన ఆ గృహములు మొదలగు వానికి హక్కుదారులు పెక్కుమంది వేఱుగఁ గలరనియును కుదువపఱిచినవానికి హక్కు లేదనియును తగవులు పొసఁగినను లేక దొంగసొత్తులైనను తా నిచ్చిన సొత్తునకు విపత్తు కలుగుటకు అనుమానము లేదు. అదియును తనకు దుఃఖమునకే హేతువగుచున్నది. అట్లు గాక తా నిచ్చిన రొక్కము మొక్కపోక ఒక్కసారిగ వచ్చునన్నయెడల, **శ్లో॥ పుస్తకం వనితా విత్తం పరహస్తగతం గతమ్, అథవా పునరాయాతి నష్టం భ్రష్టా చ ఖండశః** అను ప్రమాణమునుపట్టి కొంచెము కొంచెముగానే తా నిచ్చినది వచ్చి చేరునుగాని ఒక్కసారిగ వచ్చునని వక్కాణింపరాదు. విశేషలాభము నపేక్షించి సరకులు గొని సముద్రమున నావలమీఁదను మెట్టను బండ్లమీఁదను దూరదేశములకు పంపునప్పుడు తప్పుగాలివాన మొదలగువానివలన ఓడకు అపాయము సంభవించినను దొంగలు మొదలగువారివల్ల సరకులకు క్షీణము వచ్చినను అదియును తనకు వేదనకే కారణము. అట్లు గాక తాను నిశ్చయించిన దేశములకు సరకులు చేరి విక్రయించునప్పుడు అప్పులిచ్చినను వెలలు తగ్గినను చెదలు లోనగువానివలన చెడినను నిప్పు దొంగతనము మొదలయినవానివలన నష్టము గలిగినను అదియును వగపునకే నిమిత్తమగును. అట్లు కాక యే అపాయములు లేక వెలకలిగి విక్రయించి ఆ ధనమును హుండీ చేసినయెడల ఆహుండీకి గడువు ప్రకారము సాహుకారు ధనమియ్యక యేదియైన ఒక్కసాకు చెప్పినపక్షమున హుండీ వ్రాసి యిచ్చినవానిని ధన మిమ్మనినవాఁడు నేను దివాలా యెత్తితి నని వేషము వేసికొని ఆదియును సంతాపమునకే కారణము.

అట్లు గాక ధనము ఇంట చేరెనేని దానిని బంధువులు చుట్టములు పక్కములు పుత్త్రులు సోదరులు స్నేహితులు భార్యలు మొదలగువారు అపహరింపఁజూతురు. వీఁడేమఱక జాగ్రత్త కలిగి ఉన్నయెడల బంధువులు మొదలయినవారితలంపు కొనసాగనందున వారు చంప యత్నింతురు. తనవా రీతీరున నుండ పెరవారలఁ జెప్పనేల. మఱి యీ ధనము ప్రాణఘాతుకి. పూర్వము శివజ్ఞానియను మహాపురుషుఁడు తనభార్యతోడ అడవి కేగి కట్టియలు గొట్టి మోపులు గట్టి విక్రయపెట్టి పొట్ట నిండించుకొనుచుండును. ఇటులు కాలము కడపుచు ఒక్క నాఁడు కట్టెలు కొట్టుచుండఁగా ఆ దంపతులకు ఒక్క పొదయందు ధనము కనఁబడెను. వా రది చూచి ప్రాణఘాతుకి యని వెఱచి పఱచునప్పుడు ఆ మార్గమందు వచ్చుచున్న అన్నదమ్ము లిద్దఱు వారిని జూచి మీ రేల పరుగెత్తెద రని అడిగి వారివలన సంగతి యంతయును ఎఱిఁగి ఆ ప్రాణఘాతుకి యెట్టిదో చూతము రండని వారలతో ఆ పొదయొద్దకు పోయి ధనమును చూచి వారిని పిచ్చి హెచ్చినవారినిగా తలఁచి పొమ్మని సెలవిచ్చి దారి సాగిపోనిచ్చి ఆ యన్నదమ్ము లిద్దఱు చాల ఒద్దికతో రొక్కమెల్లఁ గొని మహోల్లాసముతోడ సల్లాపము లాడుచు ఒక్క గ్రామసమీపము చేరి పంచుకొందమని మఱుఁగుచోట నుంచి, అన్న అక్కడనే కావలి యుండి తమ్ముని భోజనపదార్థములు తెమ్మని, వేగిరము రమ్మని గ్రామములోనికి పంపెను. అతఁడు పోవుచు ఈ రొక్కమెల్ల నే నొక్కఁడనే దక్కించుకొన్నయెడల పెక్కుకాలము చక్కఁగ జీవింపవచ్చును. వీనికి పంచి యియ్యనేల? అని యెంచి అన్నను జంప నిశ్చయించి భోజన వస్తువులు కొని కొన్ని తాను భుజించి తక్కినవానిలో విషము నిండించి తెచ్చుచుండెను. ధనమువద్ద కావలియున్న అన్న తమ్ముని నఱుక తలపెట్టి తనతావున నున్న కత్తికి పదునుపెట్టి కనుపెట్టియుండఁగా తమ్ముఁడు వచ్చి తిను వస్తువులమూట ఒంగి క్రింద పెట్టు సమయంబున అన్న చట్టున లేచి ఒక్క పెట్టుతో తమ్మునిమెడ నఱికి వాని నొక్కచోట పూడ్చి విషమిళితమైన అన్నముఁదిని తానును చచ్చెను గనుక, **శ్లో॥ మాతాపుత్త్రవిరోధాయ హిరణ్యాయ నమోనమః** అను స్మృతిబట్టి ఆహా ధనము వారి నెట్టిదశకుఁ దెచ్చెను? చూడుఁడు. మఱియు (క॥ మద మెచ్చును ధన మెచ్చిన, మద మెచ్చిన దుర్గుణములు మానక హెచ్చుఁ, మద ముడుగును ధన ముడిగిన, మద ముడిగిన దుర్గణములు మానక యుడుగుఁ) అను నీతివాక్యమువలన మదమును దుర్గుణములును గలుగుటకు కారణములనేకములున్నను దుర్గుణములకు ప్రబల ధనమే ముఖ్యకారణము. కౌరవులును పాండవులును ధనముకోసమే కద పదునెనిమిదిదినములు చతురంగబల సమేతులయి పోరిరి. తుదకు వారేమైరి. రావణాదిరాక్షసులు ధనమదముచేత స్త్రీలోలురయి అన్యస్త్రీలను ధనములను అపహరించి చచ్చిరి కనుక, శ్లో॥ **పాకస్య వహ్నివద్ జ్ఞానం వినా మోక్షో న సిద్ధ్యతి** అను ఆచార్యవాక్యము వలన **సద్గతికి జ్ఞానము కారణము గాని ధనము కారణము కాదు.**

పూర్వము ఒకకాకి మాణిక్యములహారమును ముక్కునఁగఱచుకొని వచ్చి తనశత్రువగు కృష్ణసర్పమున్న పుట్టలోఁ బడ విడిచిపెట్టినం జూచి జను లాపుట్టను ద్రవ్వి పామును జంపి హారమును గైకొనిరి. ఆహా చూడుఁడు. ఆహా చూడుఁడు! హారము సర్పమును ఏ దారికిఁ దెచ్చెను. మఱియు సత్రాజిత్తనువాఁడు సూర్యునిగుఱించి తపస్సు చేసిన, మెచ్చి సూర్యుఁడు వచ్చి దినమునకు ఎనిమిది బారువుల మేలిమిబంగారు పుట్టించునట్టి రత్న మొక్కటి యిచ్చెను. దానిని సత్రాజిత్తు తనయింట నుంచి ద్రవ్యమును చేర్చుచుండఁగా సత్రాజిత్తు తమ్ముడు ప్రసేనుఁడు ఆ రత్నమును ధరించి అడవికి పోఁగా అతనిని సింహము చంపి ఆ మణి గొనిపోయెను. ఆ సింహమును జాంబవంతుఁడు వధించి ఆ రత్నమును గొని దని తనయింట నుంచుకొనెను. అవ్వల శ్రీకృష్ణమూర్తి లోకాపవాదమును పాపుకొన దానిని దెచ్చి సత్రాజిత్తున కిచ్చెను. ఆసడి శతధన్వుఁ డెఱిఁగి సడి కోర్చి సత్రాజిత్తును జంపి ఆ మణిని అపహరించుకొనిపోఁగా కృష్ణమూర్తి ఆ శతధన్వుని జంపి మణి దెచ్చి సత్యభామ కిచ్చెను. కావున ధనము ప్రాణహాని చేయుటకు ముఖ్యకారణము అగుటయే కాక మానహానిని సహితము కలుగఁజేయును. ఎట్లనఁగా ధనముగలవాఁడు సుగుణవంతుఁడుగాక స్త్రీలోలుఁడైనను, త్రాగుపోతైనను, జూదరియైనను మానహాని గలుగుటకు సందియము లేదు. గనుక ఇహలోక సుఖములకు సాధకమైనదియును, సర్వదుఃఖములకు ఆలయమయినదియును ఐన ధనముపై మిక్కిలి మక్కువ యిహపరలోకసుఖనాశనకరమును పరమమోక్షప్రదమును నిరతిశయానంద సంధాయకమును అయిన బ్రహ్మజ్ఞానమనెడు మహాధనమును ఆర్జించి దుర్జయులైన ఆంతరశత్రువులను నిర్జించి ఊర్జితపడి ఉండువాఁడే **పుణ్యపురుషుఁ**డని వేదాంతసిద్ధాంతము.

దారేషణవివరణము

దారేషణ మనఁగా భార్య మొదలైన స్వీయ పరకీయ సామాన్య అనెడి స్త్రీల యందు ఎవరిపైనైనను మమత గలిగియుండుట. "శ్లో. **సన్న్యాసమగ్నిహోత్రం చ ద్విజాతీనాం ప్రశస్యతే"** అను సిద్ధాంతవచనమునుబట్టి పురుషులు బ్రహ్మచర్య వ్రతమును నెఱవేర్చినవెనుక మోక్షేచ్ఛ గలవారైరేని, సన్న్యాసాశ్రమమును కామసుఖేచ్ఛ గలవారైరేని అగ్నిహోత్రముగల గృహస్థాశ్రమమును కైకొనవలయును. అందు బ్రహ్మచర్యమునుండి సన్న్యాసమును కైకొన్నవారు సాంఖ్యులు. బ్రహ్మచర్యమునుండి గృహస్థాశ్రమమును అంగీకరించి ఆవల సన్న్యాసమును కైకొన్నవారు కర్మయోగులు. "సీ. కెలఁకుల నున్న తంగేటిజున్ను గృహమేధి యజమానుఁ డంకస్థితార్థపేటి, పండిన పెరటికల్పకము వాస్తవ్యుండు దొడ్డిబెట్టిన వేల్పుగిడ్డి కాఁపు, కడ లేని యమృతంపు నడబావి సంసారి సవిధ మేరునగంబు భవనభర్త, మరుదేశపథమధ్యమప్రపకులపతి యాఁకటి కొదవుసస్యము కుటుంబి, బధిరపంగ్వంధభిక్షుక బ్రహ్మచారి, జటిపరివ్రాజకాతిథిక్షపణకావ, ధూతకాపాలికాద్య నాథులకుఁ గాన,

ప్రశ్న :– విజ్ఞానమయకోశమనఁగా ఏలాగంటిది?

ఉత్త :– బుద్ధియును జ్ఞానేంద్రియములయిదును గలసి **విజ్ఞానమయకోశము.**

ప్రశ్న :– ఆనందమయకోశమనఁగా ఎట్టిది?

ఉత్త :– ప్రియము మోదము ప్రమోదము అనెడి వృత్తులతో గూడి అజ్ఞానమే ప్రధానముగాఁగల అంతఃకరణమే **ఆనందమయకోశము.** ప్రియమనఁగా ఇష్టమయిన పదార్థమును కనిన మాత్రముననే కలిగెడి సంతోషము **ప్రియము.** ఆ పదార్థము తన హస్తగతమయిన పిమ్మటఁ గలిగెడి సంతోషము **మోదము.** ఆ హస్తగతమయిన వస్తువును అనుభవించిన తోడనే కలిగిన సంతోషము **ప్రమోదము.**

ప్రశ్న :– వీనికి కోశములని సంజ్ఞ యేల గలిగెను?

ఉత్త :– కత్తిని ఒరయును, వీణెను గవిసెనయును, అరఁటిబొందెను పట్టలును, పసిరిక పురుగును పసిరిక తిత్తియును, చింతపండును చింతగుల్లయును కప్పుకొనినట్లు పరమాత్మను కనఁబడనీయక కప్పుకొనియున్నవి గనుక వీనికి కోశములని పేర్లు గలిగెను.

ప్రశ్న :– అయితే దృష్టాంతమందు ఒరయును కత్తియును గవిసెనయును వీణెయును అరఁటి పట్టలును బొందెయును పసిరికతిత్తియును పురుగును చింతగుల్లయును చింతపండును వేఱైనవగుటవలనను సమానధర్మములు గలవి కానందునను ఒకదాని నొకటి అనుసరించి ప్రకాశించునవి కానందునను ఆయొర మొదలైనవి ద్రవ్యములను మూసికొని యుండునట్టివగును గాని దార్ష్టాంతికమందు కోశములు స్వసత్తవలన ప్రకాశించునవి గాక ఆత్మసత్త ననుసరించి జీవించి ప్రకాశించుచునుండు పంచకోశములు పరమాత్మను కప్పునట్టి శక్తిగలవి యెట్లగును?

ఉత్త :– సూర్యుని కిరణమువలనే కలిగి ఆ సూర్యుని సత్తచేతనే ప్రబలుచు ఉండెడు మేఘము సూర్యుని మఱుఁగుపఱచిన తీరునను అగ్ని సత్తవలనఁగలిగి అగ్ని సత్తవలననే నెగడుచున్న పొగ అగ్నిని కప్పుచున్నట్లును రజ్జుసత్తననుసరించి తోఁచెడి సర్పము ఆ త్రాటిని కప్పుచున్నట్లును మట్టివల్ల పుట్టిన కుండలు మట్టిని మఱుఁగుపెట్టినట్టుగను స్వర్ణమును పట్టి పుట్టిన నగలు స్వర్ణమును కప్పుచున్నట్లును ఆత్మసత్త ననుసరించి వృద్ధినొందు పంచకోశములు పరమాత్మను కప్పునట్టి శక్తిగల వయ్యెను.

ప్రశ్న :– అయితే పరమాత్మకు పంచకోశవ్యతిరిక్తత్వము ఎటులు సిద్ధించును?

ఉత్త :– కత్తి ఒర మొదలైనవి భేదము లేక ఒకటిగానే వ్యవహరింపఁబడును. ఒకటిగానే తోఁచినను విచారింపఁగా కత్తియును ఒరయును వేఱైనటులే వేదాంతశాస్త్రవిచారణచేత పరమాత్మ త్రికాలములయందును పంచకోశంబులకంటె విలక్షణుఁడై తోఁచుటవలనఁ బంచకోశవ్యతిరిక్తత్వమే లభించును.

త్యక్త్వా జగత్యక్తం జగత్యక్త్వా సుఖీ భవే" త్తని మహావాక్యరత్నావళియందుఁ గలదు. గావున విచారింపఁగా సంసారము ఎల్లప్పుడు దుఃఖకరమైనది. అట్టి సంసారమునకు మూలమైన భార్యవలన ప్రయోజనము జ్ఞానులకు ఏమాత్రమును గలుగదు. ఎందువల్ల ననఁగా భార్య రాకమునుపును దుఃఖము వచ్చినతర్వాత చెప్పినట్టు విని ఉపచారములు చేయక అట్టుఁబెట్టుచు గృహచ్ఛిద్రములను బయలుపఱచుచు కలవి లేనివి కొన్ని కల్పించి యితరులతోఁజెప్పి గౌరవమునకు హానిగలిగించునదియైనను జారత్వచోరత్వములు గలదియైనను గయ్యాళియైనను, మూర్ఖురాలైనను, జ్ఞానహీనురాలైనను, ప్రీతిలేనిదైనను, రోగిణియైనను, రూపలావణ్యములు లేనిదైనను, అనాచారము గలదయినను, నాగరకము లేనిదైనను, రుచులు మీఱ పాకములు చేయలేనిదైనను తనకు దుఃఖమే కలిగించుచున్నది. అట్లుగాక సద్గుణములును, రూపలావణ్యములు మొదలగునవియును గలదైనను, తనయందు అతిప్రీతిగలదైయున్నను, అది బిడ్డలులేక గొడ్డురాలైయుండెనేని అదియును తనకు వేదనకే కారణము అగుచున్నది. మఱి ఆ భార్య తనకు రత్నాలసొమ్ములు, సరిగచీరెలు, సరిగఱవికలు తెచ్చి యిమ్మని బాధించినంతట దారిద్ర్యమువలన అవి తాను తెచ్చి యియ్యనందున అది వగచుచుండెనేని అదియును తనకు వేదనకే హేతువగును. మఱియును రోగములవలనఁగాని పిశాచాదులవలనఁగాని బాధపడుచుండ వైద్యులను మాంత్రికులను రావించి దానిని నివారించువిషయమున శరీరప్రయాసయును, ద్రవ్యవ్యయమును ఎక్కువయ్యెనేని అదియును తనకు వేదనాకర మగుచున్నది. అట్లుగాక ఆ భార్య రోగములు మొదలైనవిలేక మంచిగుణములు చక్కఁదనము సంతానము మొదలగునవి గలిగి మెలఁగుచు ఉన్నట్టుండి గిట్టెనేని దానిని తలఁచితలఁచి కలకాలము విలపించుచు ఉండవలసివచ్చును. కనక "శ్లో. **కామః క్రోధశ్చ లోభశ్చ దేహే తిష్ఠంతి తస్కరాః, జ్ఞానరత్నాపహారా య తస్మాజ్జాగృత జాగృత, మాతా నాస్తి పితా నాస్తి నాస్తి బంధుసహోదరాః, అర్థం నాస్తి గృహం నాస్తి తస్మాజ్జాగృత జాగృత, ఆశయా బధ్యతే లోకే కర్మణా బహు చింతయేత్, ఆయుఃక్షీణం నజానాతి తస్మాజ్జాగృత జాగృత, జన్మ దుఃఖం జరా దుఃఖం జాయా దుఃఖం పునః పునః, సంసారసాగరం దుఃఖం తస్మాజ్జాగృత జాగృత"** అను వచనప్రమాణములనుబట్టి దేహేంద్రియాదులకు వేఱైన ఆత్మయగు తనకు మాతృ పితృ కళత్ర పుత్రమిత్రాదు లెవ్వరునులేరు కావున, **"సత్యం మాతా పితా జ్ఞానం ధర్మో భ్రాతా దయా సఖీ, శాంతిః పత్నీ క్షమాపుత్ర షడేతే మమ బాంధవాః"** అను పాండవగీతా ప్రమాణమునుబట్టి సర్వదుఃఖనాశకరంబైన పరమోపశాంతి యనెడు భార్యతోఁ గూడి క్రీడించుచు బ్రహ్మానందసముద్రమున మునిఁగి యుండుపుణ్యపురుషుఁడు జీవన్ముక్తుఁడై బహిస్సంసారమమతాసంత్యక్తుఁడై సుఖించునని శాస్త్రసిద్ధాంతము. మఱి యీపద్యము నందు ముఖర యని చెప్పుటవలన ఆయుస్సు, అహంకారము, చిత్తము, శరీరము,

బాల్యము, యౌవనము, వార్ధకము, సంసారము, కాలము మొదలగువానిని గ్రహింపవలయును. వీని వివరణములు బాహుళకములు. గావున గ్రంథవిస్తరభీతిచేత నిచ్చట వివరింపఁబడవు. వలయువారు జ్ఞానవాసిష్ఠమందు వైరాగ్యప్రకరణమునఁ జూడవలయును.

అవ:– ఆచార్యునితో శిష్యుఁడు విన్నపము చేసికొనుట చెప్పఁబడుచున్నది.

శా॥ మాయాకారవృత్తిఁ గుటుంబశిఖితన్మధ్యంబునం జిక్కితిం
బాయం జాలక తాపకీలల భవత్పాదాబ్జసచ్ఛాయకుఁ
దాయం జేర్చి కృపామృతంబు మెయినిండం జల్లి పాలింపు కో
శాయామోగ్రనికుంజము ల్నటికి వాక్యార్థాసిచే దేశికా! 47

టీకా :– దేశికా=ఓ యాచార్యుఁడా, మాయాకారవృత్తిఁ, మాయా=వ్యష్టిసమష్టినామ రూపాత్మకమహదాది సప్తావరణములే స్వరూపములుగాఁగల ప్రకృతియొక్క, ఆకార= మహత్తు, అహంకారము, పంచభూతములు అనునవియే రూపములుగాఁగలదియైన, వృత్తిఁ=కంపకోటయందు–అనఁగా ఒకవృత్తి పుట్టి లయించి మఱియొకవృత్తి పుట్టునట్టి సందున నుండెడి యేమి లేని వట్టి బట్టబయలగు శూన్యమే అవ్యక్తనామకమూలప్రకృతి ఈశ్వరాధీనముగ నున్నదియును తనచేత అనుభవింపఁదగినదియును అయిన సంచితము కాలకర్మములనుబట్టి ఆ యీశ్వరునిచేత మూలప్రకృతియందు త్రోయఁబడి భూమిలోఁ బడిన మఱ్ఱివిత్తు మొలకబయలుపడక మొదటిరూపము చెడి నాని ఉబ్బునట్లు జగత్సృష్టికి కారణముగ బయలుపడక బలిసియుండునదియే మహత్తత్త్వము. మఱ్ఱివిత్తునుండి మొలక వెలుపలికి వచ్చినట్లు ఆ మహత్తత్త్వమునుండి పుట్టినదియే అహంకారము. ఆ మొలక ప్రబలి వృక్షమయినట్లు ఆ యహంకారమునుండి శబ్దమే గుణముగాఁగల ఆకాశము పుట్టెను. ఆ వృక్షమునకు కొమ్మలు, ఱెమ్మలు, చిగుళ్లు, ఆకులు, మొగ్గలు, పువ్వులు, పిందెలు, కాయలు, పండ్లు మొదలగునవి యేర్పడినట్లు ఆ యాకాశమువలన శబ్దస్పర్శములే గుణములుగాఁగల గాలియును, ఆ గాలివలన శబ్దస్పర్శరూపములనెడు మూఁడు గుణములుగల అగ్నియును, ఆ యగ్నివలన శబ్దస్పర్శరూపములనెడు నాలుగు గుణములుగల జలమును, ఆ జలమువలన శబ్దస్పర్శరూపరసగంధములనెడి అయిదు గుణములుగల భూమియును పుట్టెను. ఇవి యనునవే యేడుకోటలు. ఈ కోటలు విజ్ఞానాగ్ని చేత కాలిపోవును గాన కంపకోట యనఁబడును. అట్టి కంపకోటయందు, కుటుంబశిఖి=దారపుత్రాదులతోఁగూడిన సంసారమనెడు నిప్పు లేక శరీరేంద్రియ ప్రాణాదులు నేను, నావి అనునదియే నిప్పు, తన్మధ్యంబునఁ=ఆ యగ్ని నడుమను, తాపకీలలఁ=ఆధ్యాత్మిక, ఆధిభౌతిక, ఆధిదైవికములనెడి త్రితాపములయొక్క, కీలలఁ= మంటలనుండి, పాయంజాలక=విడివడనేరక, చిక్కితిఁ=తగులుకొంటిని. భవత్పాదాబ్జ

సచ్ఛాయకుఁ, భవత్=నీయొక్క, పాద=అడుగులనెడు, అబ్జ=కమలముల యొక్క, లేక, అప్=సముద్రజలమందు, జ=పుట్టిన కల్పవృక్షముల యొక్క, సత్=శ్రేష్ఠమైన, ఛాయకుఁ=నీడకు, డాయఁ=కదియునట్లు, చేర్చి=చిలికి, వాక్యార్థాసిచేఁ, వాక్యార్థ= ఉపదేశరూపములైన తత్త్వమసి మొదలగు మహావాక్యార్థములనెడు, అసిచేఁ=ఖడ్గముచేత, కోశా....ములు, కోశ=పంచకోశములనెడు, ఆయామ=విశాలములయిన, ఉగ్ర= ఘోరములయిన, నికుంజములు=పొదరిండ్లను, నటికి=ఖండించి, పాలింపు=రక్షింపుము.

తాత్పర్యము :– స్వామీ, వ్యష్టిసమష్టి నామములును రూపములును, ఆకృతిగాఁగల మాయవలనఁబుట్టిన మహత్తు, అహంకారము, ఆకాశము, గాలి, అగ్ని, జలము, భూమి అనెడు కంపకోట లేడింటిలో సంసారమనెడి అగ్ని, ఆ యగ్నియొక్క గనగన మండుచుండెడు త్రివిధతాపములనెడు మంటలలోఁజిక్కి బయలుదేఱలేక పరితపించుచున్న నన్ను మీపాదములనెడు కల్పవృక్షములనీడకు చేరఁదీసి కరుణారసమనెడు చల్లనినీట ముంచి తత్త్వమసి మొదలగు ఉపదేశమహావాక్యార్థమనెడి కత్తిచేత అన్నమయ, ప్రాణమయ, మనోమయ, విజ్ఞానమయ, ఆనందమయములనెడు గొప్పతీఁగెయిండ్లను నటికి నన్ను రక్షింపుమని తాత్పర్యము.

పంచకోశవివరణముః

పరమాత్మ పంచకోశవిలక్షణుఁడని వేదములు వాదించుచున్నవి గావున పంచకోశములను ఎఱుఁగకయే వానికి విలక్షణుఁడయిన పరమాత్మ నెఱుఁగరాదు గనుక ఆ పంచకోశములను వివరించెదను. అన్నమయము, ప్రాణమయము, మనోమయము, విజ్ఞానమయము, ఆనందమయము అని కోశము లయిదు విధములు.

ప్రశ్న :– అన్నమయకోశమనఁగా ఎట్టిది?

ఉత్త :– అన్నమువలన పుట్టి అన్నమువలననే వృద్ధిఁబొందుచున్నదయి స్తంభమువలె స్థూలమై చేతులు కాళ్ళు మొదలైన అవయవములు గలదై షడ్భావ వికారములు గలదై సప్తధాతుమయమై కనఁబడెడి స్థూలశరీరమే **అన్నమయకోశము.**

ప్రశ్న :– ప్రాణమయకోశ మనఁగా ఏలాగంటిది?

ఉత్త :– వాక్కు పాణి పాదము పాయువు గుహ్యము అను కర్మేంద్రియము లయిదును ప్రాణ అపాన వ్యాన ఉదాన సమానము లనెడు ప్రాణము అయిదును గూడి **ప్రాణమయకోశము.**

ప్రశ్న :– మనోమయకోశమనఁగా ఎట్టిది?

ఉత్త :– మనస్సు శ్రోత్రము త్వక్కు చక్షువు జిహ్వా ఘ్రాణము అనెడి జ్ఞానేంద్రియము లయిదును జేరి **మనోమయకోశము.**

అధిష్ఠానమైన ఆత్మకంటె వ్యతిరిక్తముగ లేవని బుద్ధియందు ఏవిధమున దృఢము గలుగును?

ఉత్త :– ఎండమావులను జూచి నీరని భ్రమసి త్రాగఁదలఁచినవాఁడు విచారించి యివి జలములు గావు ఎండమావులు అను జ్ఞానము వచ్చినను ఎండమావులను జూచినప్పుడు జలముగాఁ దోఁచుచున్నట్లుగానే పరమాత్మయందు తోఁచి పంచకోశములు పరమాత్మకంటె వేఱుగా లేవని యెఱిఁగినను తిరుగ పంచకోశముల ప్రతీతి రావచ్చును.

ప్రశ్న :– దృష్టాంత మయిన యెండమావులయందు జలప్రతీతి మాత్రమేగాని స్నానపానాదులు చేయవలయునను భ్రమ కానము. దార్ష్టాంతికమందు ఆత్మకంటె వేఱుగా పంచకోశములు లేవని యెఱిఁగినతర్వాతను పంచకోశముల ప్రతీతియును వాని వ్యవహారములును వచ్చుచున్నవే రావచ్చునా? **ఉత్త :–** రావచ్చును.

ప్రశ్న :– అది యెట్లు? **ఉత్త :–** మృత్తికయందు ఆరోపింపఁబడిన కుండలు మూకుళ్లు చట్లు మొదలయినవి మట్టికంటె వేఱుగ లేవని తెలిసినను ఆ కుండలు లోనగువాని ప్రతీతియును వ్యవహారమును వచ్చిన తీరునను సువర్ణమందు ఆరోపింపఁబడిన కడియములు కిరీటములు మొదలయిన భూషణములు సువర్ణముకంటె వేఱుగా లేవని యెఱిఁగినను ఆ కడియములు మొదలగువాని రూపములును, నామములును వ్యవహారములును వచ్చినవిధముగాను ఆత్మయం దారోపింపఁబడిన పంచకోశములును అధిష్ఠానమయిన ఆత్మకంటె అన్యముగ లేవని యెఱిఁగినను పంచకోశములనెడు ప్రతీతియును వ్యవహారమును రావచ్చును. ఈ దృష్టాంతమందు కుండలు మొదలగునవి కనఁబడుచు వ్యవహారమునకు వచ్చినను సూక్ష్మబుద్ధిగలవానికి మట్టికంటె వేఱుగ కుండలు లోనైనవి లేవని మనస్సునందు స్థిరమయిన తీరున దార్ష్టాంతికమందు పంచకోశములు తోఁచుచు వ్యవహామునకు వచ్చినను సూక్ష్మబుద్ధిగల వానికి పరబ్రహ్మముకంటె వ్యతిరిక్తముగ పంచకోశములు లేవని బుద్ధియందు దృఢము గలుగవచ్చును. ఈ తీరున ఎఱుఁగుటయే పంచకోశవ్యతిరిక్తజ్ఞానము.

ప్రశ్న :– ఈ విచారణకు ప్రయోజనమేమి?

ఉత్త :– ఆత్మ అవస్థాత్రయమునందు అనుస్యూతుఁడై ఉన్నాఁడు. పంచకోశములు అవస్థాత్రయమునందు అనుస్యూతములై యుండలేదు. కాఁబట్టి పంచకోశములు తోఁచుచు వ్యవహారమునకు వచ్చినను ఇవి **పురుషాన్నాపరం కించిత్**ను శ్రుతిప్రమాణమును పట్టి పరబ్రహ్మముకంటె వ్యతిరిక్తముగలేవని యెఱిఁగినవాఁడే కృతార్థుఁడు, విద్వాంసుఁడు, జీవన్ముక్తుఁడు, పరబ్రహ్మము అని వేదాంత సిద్ధాంతము.

అవ :– ఇట్లు వినయభయభక్తులు గలిగి విన్నవించుచున్న శిష్యునితోడ శ్రీగురుమూర్తి పలుకుట చెప్పఁబడుచున్నది.

ప్రశ్న :– పంచకోశవిలక్షణుఁడయిన పరమాత్మకు పంచకోశములతోఁచేరిక కలదా?

ఉత్త :– కలదు.

ప్రశ్న :– ఆ చేరిక యెట్లు గలిగినది?

ఉత్త :– అన్యోన్యాధ్యాసముచేత కలిగినది.

ప్రశ్న :– అన్యోన్యాధ్యాసమనఁగా నేమి?

ఉత్త :– ఒక వస్తువునందలి గుణము మఱియొక వస్తువునందు తోఁచుట.

ప్రశ్న :– అన్నమయకోశమునకును పరమాత్మకును కూటము ఎట్లు గలిగెను?

ఉత్త :– జీవము సామాన్యము, వికారము, చిహ్నము, కర్మము, విశేషము, జాతి, ఆశ్రమము, నామము, రూపము, సంస్కారము, వేషము, క్రియ అనెడు వానివలన కలిగినది.

ప్రశ్న :– అది ఎట్లు?

ఉత్త :– నేను జీవుఁడననుట జీవాధ్యాసము. నేను మనుష్యుఁడననుట జాత్యధ్యాసము. నేను పుట్టి పెరిగి యింతపొడుగయి క్షీణించి మరణించుచున్నాననుట వికారాధ్యాసము. నేను పురుషుఁడను, స్త్రీని, నపుంసకుఁడను అనుట చిహ్నాధ్యాసము. నేను బ్రాహ్మణుఁడను, క్షత్రియుండను, వైశ్యుఁడను, శూద్రుఁడను అనుట వర్ణాధ్యాసము. నేను ఆంధ్రుడను, ద్రవిడుఁడను, కర్ణాటకుఁడను వెలనాటిని, వేగినాటిని, ములికినాటిని, ప్రాజ్నాటిని, నియోగిని, గుజరాతిని, మహరాష్ట్రుడను, కాశ్యపసగోత్రిని, భారద్వాజసగోత్రిని, ఆశ్వలాయనసూత్రిని, ఆపస్తంబసూత్రిని, బోధాయనసూత్రిని, కాత్యాయనసూత్రిని అనుట విశేషజాత్యధ్యాసము. నేను బ్రహ్మచారిని, గృహస్థుఁడను, వానప్రస్థుడను, సన్న్యాసిని అనుట ఆశ్రమాధ్యాసము. నేను కృష్ణదాసుఁడను, రామదాసుఁడను, ఎల్లంభట్టను తిప్పంభట్టను, పోలంభట్టను అనుట నామాధ్యాసము. నల్లనివాఁడను, ఎఱ్ఱనివాడను అనుట రూపాధ్యాసము. నేను దీక్షితుఁడను, సోమయాజిని ప్రతివసంతయాజిని, మహావ్రతయాజిని, వాజిపేయయాజిని, పౌండరీకయాజిని అనుట సంస్కారధ్యాసము. నేను మాయావాదిని, తత్త్వవాదిని, విశిష్టాద్వైతవాదిని, పరమభాగవతుఁడను, శైవుఁడను, శాస్త్రజ్ఞుఁడను, పౌరాణికుఁడను, యోగీశ్వరుఁడను, గంగాదిపుణ్యతీర్థవాసిని అనుట వేషాధ్యాసము. నేను ఉపాధ్యాయుడను, జ్ఞానిని, పెండికుమారుఁడను, వడ్రంగిని, కుమ్మరిని, మంగలిని, చాకలిని, మఱిహగాఁడను, కరణమును అనుట క్రియాధ్యాసము. ఇవి మొదలయిన అన్నమయకోశమందుఁగల లక్షణములు ఆ విషయమయిన ఆత్మయందు ఆత్మయందుగల సచ్చిదానందలక్షణములు విషయమయిన అన్నమయకోశమందును తోఁచుచున్నవి గావున అన్నమయకోశమునకును పరమాత్మకును ఐకమత్యము వచ్చినది.

ప్రశ్న :– మనోమయకోశమునకును పరమాత్మకును చేరిక యెటులు?

ఉత్త :– నేను సంకల్పమును వికల్పమును గలవాఁడను. దుఃఖిని మోహిని కామక్రోధిని ద్వేషిని వినువాఁడను, పుట్టించువాఁడను, ఇచ్ఛగలవాఁడను, రసజ్ఞుఁడను ఆఘ్రాణించు వాఁడను, చెవిటివాఁడను, నాలుకలేనివాఁడను, ముక్కులేనివాఁడను అనునవి మొదలగు మనోమయకోశనిష్ఠములయిన సంకల్పాది ధర్మములు ఆత్మయందు, ఆత్మధర్మములయిన సచ్చిదానందములు మనోమయకోశమందును మనస్సుండుటచేత తోఁచుచున్నవి కాఁ బట్టి మనోమయకోశమునకును ఆత్మకును కూటమి వచ్చినది.

ప్రశ్న :– విజ్ఞానమయకోశంబునకును పరమాత్మకును కూటమి యెటులు వచ్చినది?

ఉత్త :– నేను కర్తను, నిశ్చయముగలవాఁడను, బుద్ధిమంతుఁడను, ఊహాపోహలలో చతురుఁ డను, ఏకసంథాగ్రాహిని, శ్రోత్రియుఁడను, విరక్తుఁడను, పండితుఁడను లోకాంతరంబునకు పోవువాఁడను అనెడు విజ్ఞానమయకోశ నిష్ఠములయిన ధర్మంబులు ఆత్మయందును ఆత్మధర్మములయిన సచ్చిదానందంబులు విజ్ఞానమయకోశమందును బుద్ధియుండుట వలన తోఁచుచున్నవి గనుక విజ్ఞానమయకోశమునకును ఆత్మకును కూటమి వచ్చినది.

ప్రశ్న :– ఆనందమయకోశమునకు పరమాత్మకును కలయిక యెటుల వచ్చినది?

ఉత్త :– నేను భోక్తను, అసంతుష్టుఁడను, సుఖిని, రాజసుఁడను, సాత్త్వికుఁడను, తామసుఁ డను, తత్‌జ్ఞుఁడను, మూఢుఁడను, శక్తుఁడను, భ్రాంతుఁడను, అనునివి మొదలైన ఆనందమయకోశధర్మంబులు ఆత్మయందును, ఆత్మధర్మంబులగు సచ్చిదానందములు ఆనందమయకోశమందును ఆనందముండుటవలన తోఁచుచున్నవి. కాఁబట్టి ఆనందమయకోశమునకును పరమాత్మకును కూటమి వచ్చినది. గనుక పంచకోశముల కంటె పరమాత్మ విలక్షణుఁడగుటను దృష్టాంతపూర్వకముగా ఎఱిఁగించెదము. నాయావు నా దూడ నా భార్య నా పుత్త్రుఁడు అని తన్ననుసరించుకొని తోఁచెడి ఆవు లోనగునవి తాను గానట్లు దార్ష్టాంతికమందును నా శరీరము నా ప్రాణము నా మనస్సు నా బుద్ధి అని నన్ను సంబంధించుకొని తోఁచెడు పంచకోశములును తాను కానందున పంచకోశముల కంటె వ్యతిరిక్తుఁడనని యెఱుఁగవచ్చును. దృష్టాంతమందు ఆవు బలిసినది, దూడ చిక్కినది, కోడె బ్రదుకదు, కుమారుడు చెప్పినట్టు వినఁడు, భార్య యింటికి స్వతంత్రురాలయినను బిడ్డలు లేనిది, నా ధనము సెలవుచేయకుము, అది తనకు హితమయిన కార్య మొక్కటియును చేయలేదు. కూఁతురు మహామూఢురాలై యున్నది. కుమారుఁడు దుష్టుఁడై యున్నాఁడు అనెడు పశువు మొదలగువానియందలి వికారములును విషయములును తన్నంటనియట్లు దార్ష్టాంతికమందు అన్నమయకోశనిష్ఠమైన జీవత్వమనుష్యత్వాది ధర్మములును, ప్రాణమయకోశనిష్ఠమయిన క్షుత్పిపాసాది గుణములును, మనోమయకోశనిష్ఠమయిన సంకల్పాదిధర్మములును, విజ్ఞానమయకోశ

నిష్ఠమయిన కర్తృత్వాది గుణములును, ఆనందమయకోశనిష్ఠమయిన భోక్తృత్వాది వికారములును, పంచకోశవ్యతిరిక్తుఁడును, సాక్షియును అయిన తన్ను కాలత్రయమందును స్పృశింపలేవు. కాఁబట్టి యిట్లు విచారించి యెఱుఁగుటయే పంచకోశవ్యతిరిక్తజ్ఞానము.

ప్రశ్న :– ఈ పంచకోశవ్యతిరిక్తజ్ఞానము రావచ్చునా? **ఉత్త :–** రావచ్చును.

ప్రశ్న :– ఎట్లు రావచ్చును?

ఉత్త :– అధ్యయనకాలమందు అధ్యయనము చేయు పురుషులచేత ఉచ్చరింపఁబడిన శబ్దంబులను విభజించుటకు వశముగాకున్నను శ్రోత్రేంద్రియముచేత విని వివేకముగల బుద్ధిచేత ఇది వీనిశబ్దము ఇది వీనిశబ్దము అని యెఱిఁగినటులే జలమందుఁగల వేఁ డిమిని వేఱుపఱచుటకు తనచేతఁ గాకపోయినను త్వగింద్రియముచేత స్పృశించి వివేకసమేతమైన బుద్ధిచేత జలంబును ఉష్ణమును ప్రత్యేకించి యెఱిఁగినచందమునను, గోడయందు వ్రాయఁబడిన చిత్తరువులోని తెలుపు ఎఱుపు నలుపు పసుపు ఆకుపసుపు మిశ్రము పొట్టి పొడుగు లావు సన్నముగా నుండెడు రూపంబులను పంచుటకు అలవి గాకపోయినను చక్షురింద్రియముచేత వీక్షించి వివేకసహితమయిన బుద్ధిచేత ఇది గోడ, యివి దీనియందు తోఁచెడి చిత్రపు ప్రతిమల నీలపీతాదివర్ణములని తెలిసికొనిన చందమునను, నీటిలోఁగలసిన షడ్రసములను విభాగింప సాధ్యము కాకున్నను రసనేంద్రియముచేత అనుభవించి వివేకయుక్తమయిన బుద్ధిచేత ఇది ఉప్పు, ఇది పులుపు, ఇది తీపు, ఇది వగరు, ఇది చేఁదు, ఇది కారము అని ప్రత్యేకంబుగా ఎఱిఁగిన విధమునను, వస్త్రముల నాశ్రయించియున్న పరిమళములను వేఱుచేయ శక్యముగాకున్నను ఘ్రాణేంద్రియముచేత ఆఘ్రాణించి వివేకశీలమైన బుద్ధిచేత ఇది సుగంధము, ఇది దుర్గంధము, ఇది మిశ్రగంధము అని తెలిసికొనిన తీరునను దార్ష్టాంతికమందును పంచకోశంబులను వానితోఁ గూడియున్న ఆత్మను పంచుటకు అశక్యమయినను వివేకయుక్తంబగు బుద్ధిచేత పంచకోశస్వరూపము లిట్టివనియు ఆత్మస్వరూపము ఇట్టిదనియు విచారించినయెడల పంచకోశములతో ఆత్మకు కాలత్రయమందును సంబంధము లేదని యెఱుఁగవచ్చును.

ప్రశ్న :– త్రాడు మొదలగువానియందు ఆరోపింపఁబడిన సర్పము మొదలగునవి త్రాడు మొదలగువానికంటె వేఱుగ లేనట్లు పరమాత్మయందు ఆరోపింపఁబడిన పంచకోశములును పరమాత్మకంటె అన్యముగ లేవు. ఈ దృష్టాంతముచేత రజ్జువు ముత్తెపుఁజిప్ప ఎండమావులు అనెడు జ్ఞానము వచ్చిన తర్వాత సర్పము వెండినీళ్లు అనెడు భ్రమలేనియట్లు దార్ష్టాంతికమందును ఆత్మవిషయక జ్ఞానము కలిగిన పిమ్మట పంచకోశములనెడు వ్యవహారము విడువక వచ్చుచున్నది గనుక ఆరోపితములయిన పంచకోశములును

మాయేయతిరోధానములనెడు పంచమలములవలన విడువఁబడెను సుమా, అంచున్=అని, సత్పుష్పంధయంబు, సత్=శ్రేష్ఠమైన, పుష్పంధయంబు= అమృతసంజీవిని యను క్రియ గలిగి పురుగును మరల బ్రతికించునట్టి తుమ్మెద, ఇట్లనుటచేత శరీరాభిమానమును వదలించి కేవలపరబ్రహ్మాకారము చేయ నుపదేశించు సద్గురువనుట, మృత్కీటకంబున్ =కుమ్మరపురుగును, నిజాకారము=తనస్వరూపమును, ఒనర్పన్= చేయుటకు, దానికడన్= ఆ కుమ్మరపురుగుచేరువను, నితాంతంబు=మిక్కిలి, ఆరవంబున్=ధ్వనిని, ఒనరించు భాతిన్=చేయుచున్నవిధమున, సంపూర్ణానుకంపాత్ముఁడై=నిండునెనరుతోఁగూడిన మనస్సు గలవాఁడై, కడున్=మిక్కిలి, వైళంబు=శీఘ్రముగా, పల్కఁదొడఁగెన్=దేశికుఁడు శిష్యునకు ఉపదేశింప నారంభించెను.

తాత్పర్యము :– గురుస్వామి శిష్యుని మనవిని విని యితఁడు పంచమలసంబంధములైన కామము, క్రోధము మొదలుగాఁగల దుర్గుణములను వీడి పవిత్రుఁడాయెను అని తలఁచి తుమ్మెద మట్టిలోఁదిరిగెడు కుమ్మరపురుగును రెట్టించిన ప్రేమతో తనరూపమ్ముగఁ జేయుటకు దాని చేరువను జేరి విరామములేక ఆ రావమును సల్పినతీరున శిష్యునకు పంచోపనిషణ్మయమైన పరబ్రహ్మమును సూత్రభాష్య గీతాభాష్య ఉపనిషద్భాష్యములనెడి ప్రస్థానత్రయార్థపూర్వకముగ ఉపదేశింప దేశికుఁడు పూనెనని తాత్పర్యము.

ఈ పద్యమున శిష్యునకు కుమ్మరపురుగు పోలికను గురువునకు తుమ్మెద పోలికను చెప్పుటచేత తన్ను మఱువఁజేయు ప్రకృతిభ్రమరూపమైన ఆంతరబాహ్య దృశ్యస్వరూప సంసారమనెడు బురదలోఁజిక్కి తిక్కఁగొని జననమరణప్రవాహములోఁబడి ఆధివ్యాధులచేత బాధనొందుచు ఉండువాఁడగుటచేత శిష్యునకు కుమ్మరపురుగు సాదృశ్యమును చిదాకాశమనెడు ఆకాశగమనమును వినసొంపగు సచ్ఛాస్త్రప్రసంగమనెడు గానమును పుష్పరసపానమనెడు స్వానుభవానందరసపానమును గలవాఁడగుటచేత సత్యజ్ఞానానందస్వరూపుఁడయిన ఆచార్యునకు తుమ్మెదపోలికయును చెప్పఁబడెను.

అవ :– తన్ను తా నెఱుఁగని పురుషుఁడు జన్మపరంపరలలోఁజిక్కి తొక్కట పడుటయును, ఆ జన్మములు తొలఁగునుపాయమును, ఆ జన్మములు కలిగిన విధమును, అవి యుండెడి కాలప్రమాణమును గురువులు శిష్యునకుఁ జెప్పుచున్నారు.

మ॥ తనుఁ దాఁ గానమిఁ గాలనేమిఁ బడి దుర్దాంతాశుగావర్తమం
దు నజస్రంబుఁ జరించు శుష్కవదనస్తోకక్రియ న్ధాత్రి ని
ల్వ నివాసం బిసుమంతలేక జననవ్రాతంబులోఁ జిక్కఁ గా
వున స్వాత్మానుభవంబు దాఁక సుత! నీ వూహింపు మీ యర్థమున్. 52

టీకా :– సుత=కుమారా, తాన్=దేహేంద్రియాదులకు విలక్షణుఁడైన తాను, తనున్=

మ॥ జనయిత్రీ ప్రతిమానుఁడైనగురుఁ డాసచ్ఛాత్రుఁ గూర్చుండుమా
యని కూర్మక్రియ నెంచి చూచి కృప మత్స్యంబట్లు మూర్ధిన్ శయం
బొనరం జేర్చి పులుంగుమాడ్కి నిడి నీయుత్పత్తులం బాప నొం
డనఘా! యుక్తి వెలుంగు దాని విని యభ్యాసం బొనర్పందగున్. 48

టీకా :– జనయిత్రీ ప్రతిమానుఁడు–జనయిత్రీ=మోసి కనిపెంచిన తల్లితోడ, ప్రతిమానుఁడు=సమానుఁడు–ఐనగురుఁడు=అయిన కారణాచార్యుఁడు, ఆ సచ్ఛాత్రున్= ఉత్తమాధికారమును, తీవ్రపరిపక్వాంతఃకరణమును, గలిగి తనకు నమస్కరించి నిలిచియున్న యా శిష్యుని, కూర్చుండుమా యని=వసింపుమా యని, అనఁగా ఆచార్యుఁడు శిష్యుని పరిపక్వచిత్తము నెఱిఁగి, కూర్మమువలె తలఁచుట మత్స్యమువలె చూచుట పక్షివలె తాఁకుటలచేత ఆగామిసంచితప్రారబ్ధకర్మములను ఎడఁబాసి సచ్చిదానందస్వరూపునిఁగఁ జేయఁ బూని కూర్చుండుమనెనని భావము. కృపన్=నిర్వ్యాజకరుణ చేత, కూర్మక్రియన్=తాఁబేలువలెను, ఎంచి=శ్రేయోవంతుఁడగుఁగాక యని తలఁచి, అనఁగా తాఁబేలు ఒకచోట గ్రుడ్లుపెట్టి మఱియొకచోటనుండి ఆ గ్రుడ్లను తలఁచునపుడు అవి యెల్ల పిల్లలై మఱి అప్పుడప్పుడు ఆ పిల్లలను తలఁచుటవలన వానికి ఆఁకలిదప్పులు లేక పెరుఁగుట స్వభావము గాన ఆ తాఁబేలువలె గురుఁడు శిష్యునకు విషయసుఖములను మమతాహంకారములను ప్రబలఁజేసెడి ఆగామికర్మములు తొలఁగి సద్గుణములు ప్రబలి బ్రహ్మజ్ఞానము వర్ధిల్లి మోక్షసుఖము లభించునుగాక యని అంతరత్రిపుటిరూపమైన అంతఃకరణమందు తలఁచెనని భావము. మత్స్యంబట్లు=చేఁపవలె, కృపన్=దయచేత, చూచి=వీక్షించి, అనఁగా మత్స్యములు గ్రుడ్లుపెట్టి తఱి యెఱిఁగి వానికై తిరిగి చూచునప్పుడు అవి యెల్ల పిల్లలై ఉల్లసిల్లుట ప్రసిద్ధము గనుక అనాదిగా వెంటనంటియున్న సంచితకర్మసంబంధములై కాయికవిషయములైన ప్రాకృతదుష్టలక్షణములు నశించి బ్రహ్మానందసంపదలంద హేతువులగు అప్రాకృతభాగ్యలక్షణములు గలవానిఁగా మధ్యత్రిపుటిరూపమైన కడగంటిచూపుచేతఁజూచెనని భావము. పులుంగుమాడ్కిన్=పక్షివలె, మూర్ధిన్=శిరస్సునందు, శయంబు=అభయహస్తమును, చేర్చి=ఉంచి, అనఁగా పక్షి గ్రుడ్లుపెట్టి వానిని తన ఱెక్కలచేత పొదుగఁగా అవి పిల్లలై స్తన్యపానము స్నానము మొదలగునవిగల నరశిశువులవలె వృద్ధిపొందుట సహజము గనుక నితఁడు ప్రారబ్ధరూపముగ ప్రాప్తించిన అనుభవమంతయు నశించి స్వస్వరూపజ్ఞానవంతుఁడగుటకు నిత్యానందస్వరూపమయి పరిపూర్ణముగా వ్యాపించుటకు బాహ్యత్రిపుటిరూపమయిన పద్మచక్రశంఖవజ్రహలాదిరేఖలుగల తన అభయహస్తమును అతని మస్తకమందు చేర్చి సకలావయవములను తడవెనని భావము. అనఘా=నిర్మలుఁడా, కడున్=మిక్కిలి, నీయుత్పత్తులన్=నీ జన్మములను, పాపన్=తొలఁగించుటకు, ఒండుయుక్తి=ఒక మేలయిన

యుపాయము, వెలుంగుఁ=ఒప్పును, దానిఁ=ఆ యుక్తిని, విని=ఆకర్ణించి, అభ్యాసంబుఁ= యోగాభ్యాసమును, ఒనర్పందగుఁ=చేయఁదగును.

తాత్పర్యము :– పదినెలలు మోసి, కని, పెంచి వాత్సల్యము గలిగియుండు తల్లితో సాటియైన గురువు శిష్యుని తన చేరువను కూర్చుండఁబెట్టుకొని తాఁబేటివలె మేలుగలుగవలయునని తలఁచి, చేఁపవలె కటాక్షవీక్షణముచేత వీక్షించి, పక్షివలె హస్తముచేత మస్తకమును గప్పి నీ జన్మములను తొలగింప నిరపాయమయిన యుపాయమొక్కటి గలదు. దానిని అక్కఱతో విని యోగాభ్యాసము చేయుమనెనని తాత్పర్యము.

అవ :– శిష్యుఁడు గురుని వాక్యములను ఆలించి, ఆనందించి ఆచార్యునితోడ తన యభిప్రాయమును తెలుపుట చెప్పఁబడుచున్నది.

ఉ॥ తొలఁగు భవద్భవంబు లనఁ దోయరుహాకరమందు మగ్నుఁడై
వెలసినభాతి శీతలత వేదన లూఱటఁజెంద భక్తి లో
పల మితిమీఱి పైకుఱికి భాసిలుభంగి బదాంబుజన్మముల్
వెలయఁగ రాల బాష్పములు వెండియు జోత యొనర్చి యిట్లనెన్. 49

టీకా :– భవద్భవంబులు–భవత్=నీయొక్క, భవంబులు=జన్మములు, తొలఁగుఁ=వదలును, అనఁగా ఇఁకపై నీకు జన్మములు లేవు–అనఁ=అని పలుకఁగానే, తోయరుహాకరమందుఁ= తటాకమందు, మగ్నుఁడై=క్రుంకినవాఁడై, వెలసినభాతిఁ=ప్రకాశించినట్లు, శీతలతఁ=చల్లఁదనముచేత, వేదనలు=దుఃఖములు, అనఁగా తాపత్రయదుఃఖములు, ఊఱటఁజెందఁ= ఉపశమిల్లఁగాను, భక్తి=అనురాగము, లోపలఁ=అంతరంగమందు, మితిమీఱి= హద్దు మించి, పైకుఱికి=మీఁదికుఱికి, పదాంబుజన్మముల్=పాదపద్మములు, వెలయఁగఁ=ప్రకాశించునట్లు, బాష్పములు=ఆనందబాష్పములు, రాలఁ=వర్షింపఁగా, వెండియుఁ =మఱల, జోత యొనర్చి=సాష్టాంగనమస్కారము చేసి, ఇట్లనెన్=ఈ విధమునఁబలికెను.

తాత్పర్యము :– బ్రహ్మసృష్టి మొదలుకొని క్రమక్రమముగా వచ్చిన పాపజన్మములును మిశ్రజన్మములును పుణ్యజన్మములును తొలఁగు ఉపాయమున్నదని ఆచార్యుఁడు పలుకఁగా శిష్యుఁడు విని కళత్రపుత్త్రమిత్త్రధనకనకవస్తువాహన సహితమైన గృహము దగ్ధమగునప్పుడు గృహాధిపతియగువాఁడు అతిప్రయాసముచేత తానుమాత్రము వెలుపలికి వచ్చి శరీరవేదన తీఱఁగా తేటచల్లనినీళ్లు గలతామరకొలఁకునందు దుమికి దేహతాపము తీఱి హాయి చెందునట్లు గురుదయారససరస్సునందు మునిఁగి తాపత్రయాగ్నివలని సంతాపములు చల్లాఱఁగా భక్తిరసము అంతఃకరణమందుండి మేరమీఱి వెల్లివిరిసిన తీరున ఆనందబాష్పములు రాలఁగా గురుచరణకమలములయందు పడి సాష్టాంగనమస్కారము చేసి నిలిచి గురునితో విన్నవింపఁదొడఁగెనని తాత్పర్యము.

అవ :– ఇట్లు విన్నవింపఁదొడఁగిన శిష్యుఁడు తనకు అహంభావము లేకపోవుట ఆచార్యునకు తెలియుటకై తనభక్తినైచ్యమును తెలియఁజెప్పుకొనుచున్నాఁడు.

మ॥ భవదుక్తాధ్వమునం దశక్తి నడువం బ్రాల్మాలిన న్నన్ను బాం
ధవ మొప్ప న్నిజభృత్యుమాడ్కిఁ గృపచేతం బ్రోవు మాత్మేశ! నా
భవము ల్బాయ నుపాయమున్నదని ముఁ వాక్రుచ్చితీవాయుపా
యవతంసం బిదియంచుఁ దెల్పుము నిరాయాసంబునం బేర్మితోన్. 50

టీకా :– ఆత్మేశ=స్మృత్యనుభవరూపములైన సర్వవ్యవహారములకు కారణమైన బుద్ధికి నాయకుఁడవైన ఓ గురుమూర్తీ, భవదుక్తాధ్వమునందుఁ, భవత్=మీచేత, ఉక్త=ఉపదేశింపఁబడిన, అధ్వమునందుఁ=మార్గమందు, అశక్తిఁ=సామర్థ్యములేకపోవుటచేత, నడువఁ=ప్రవర్తించుటకు, ప్రాల్మాలినఁ=బద్ధకించినను, నన్నుఁ=మూఢుఁడనైన నన్ను, నిజభృత్యుమాడ్కిఁ=తమదాసునివలె, బాంధవమొప్పఁ=గురువు శిష్యుఁడు అనెడు సంబంధమతిశయించునట్లు, కృపచేతఁ=నిర్వ్యాజకరుణచేత, ప్రోవుము=రక్షింపుము, ఈవు=పరమాత్మస్వరూపివైన నీవు, ముఁ=ముందు, నా భవములు=నా జన్మములు, పాయఁ=తొలఁగుటకు, ఉపాయమున్నదని=యుక్తిగలదని, వాక్రుచ్చితి=పలికితివి, ఆ యుపాయవతంసంబు=ఆ శ్రేష్ఠమైనయుక్తి, ఇది యంచుఁ=ఈలాటిదని, నిరాయాసంబునఁ =శాస్త్రజ్ఞానము లేక ఊరక వ్యర్థముగ ప్రశ్నలఁ జేయుచున్నాఁడనెడు ఆయాసము లేక, పేర్మితోన్=వాత్సల్యముతోడ, తెల్పుము=అనుగ్రహింపుము.

తాత్పర్యము :– ఓ గురుస్వామీ! నేను తాముపదేశించిన ప్రకారము నడువ బద్ధకించినను మీ సేవకుఁడనైన నన్ను దయాదృష్టిచేత చూచి గారవించి రాఁగల జన్మపరంపరలను త్రోయఁదగిన యుక్తి యొక్కటి గలదని ఆనతిచ్చితివి. దానిని నాకుఁ దెలియఁజెప్పి రక్షింపవలయు నని తాత్పర్యము.

అవ :– ఇట్లడిగిన శిష్యునకు అహంకారము మమకారము మొదలైన దుర్గుణములు తొలఁగెనని తెలిసి ఆత్మస్వరూపమును ఉపదేశింప దేశికులు యత్నించుచున్నారు.

మ॥ విని తచ్ఛిష్యుని విన్నపం బెడసె దుర్వృత్తు ల్వీని కీదేహి పా
వనుఁ డయ్యెం జుమి యంచుఁ బల్కఁదొడగెఁ వైళంబ మృత్కీటకం
బు నిజాకార మొనర్ప దానికడ సత్పుష్పంధయం బారవం
బు నితాంతం బొనరించుభాతిఁ గడు సంపూర్ణానుకంపాత్ముఁడై. 51

టీకా :– తచ్ఛిష్యునివిన్నపంబు=ఆ శిష్యునివిజ్ఞాపనమును, విని=ఆలకించి, వీనికిఁ=ఇతనికి, దుర్వృత్తులు=రాగద్వేషాదులతోఁగూడిన చెడ్డనడవడులు, ఎడసెఁ=తొలఁగెను, ఈ దేహి=ఈ పురుషుఁడు, పావనుఁడయ్యెంజుమి=జన్మాంతరసుకృతవిశేషములచేత ఆణవకార్మికమాయిక

మోమునఁ=ముఖమందు, హర్షశోకములు=సంతోషమును పరితాపమును, పెనఁ గొని=పిరిగొని, పెల్లుగఁ=మిక్కుటముగా, క్రాలఁ=ప్రకాశింపఁగా, పల్కఁగఁ=చెప్పుటకు, తొడంగెఁ=ఉపక్రమించెను.

తాత్పర్యము :– ఓయి శిష్యుఁడా! యిది అసత్యమును అచేతనమును దుఃఖమయమును ఐన జీవము. ఈతఁడు సచ్చిదానందకూటస్థపరబ్రహ్మము అని యెఱిఁగినవాఁడే తన్ను తాను తెలిసినవాఁడు అని గురువు పలుకఁగానే శిష్యుఁడు దేహమే తా నను బుద్ధి మనస్సు నందు పెనఁగొనఁగా స్వామీ లోకమునందు దేహము తప్ప దేహి యెక్కడఁ గలఁడనెను. గురుఁడామాట విని శిష్యుని హృదయపరిపాక మెఱిఁగి మోదమును ఖేదమును ముఖమున పెనఁగొనఁగా శిష్యునకు బోధింపఁబూనె నని తాత్పర్యము.

అవ :– ఈ స్థూలదేహముకంటె ప్రత్యగాత్మ వేఱుగా లేనియెడల అవస్థాత్రయమును ఎఱిఁగెడివాఁడెవఁడని ఆచార్యులు శిష్యుని అడుగుచున్నారు.

మ॥ ఎవఁ డీ దేహముకంటె దేహి మఱి నే నీక్షింప లేదంటి వీ
వవలోకించుట యట్టిదైనఁ గడు మోహస్వప్నమం దెవ్వఁడు
ద్భవమౌ దానిఁ దొఱంగి చూచుఁ బటునిద్రఁ శూన్య మెవ్వండు మ
క్కువ నీరెంటిఁ బ్రబోధమం దెఱుఁగు నీ గోప్యంబుఁ దెల్పం దగున్. 56

టీకా :– ఈ దేహముకంటెఁ=ఈ స్థూలశరీరమునకంటె, దేహి=కూటస్థుఁడు, మఱియెవఁడు=వేఱొకఁడెక్కడనున్నాఁడు, నేఁ=నేను, ఈక్షింపలేదంటివి=చూడలేదని చెప్పితివి, ఈవు=నీవు, అవలోకించుట=చూచుట, అట్టిదైనఁ=దేహమే ఆత్మ యను నిశ్చయము కలదైనయెడల, కడుఁ=మిక్కిలి, మోహస్వప్నమందుఁ=భ్రమరూపమైనకలయందు, ఎవ్వఁడు=ఏ పురుషుఁడు, ఉద్భవమౌఁ=పుట్టును, దానిఁ=ఆ స్వప్నమును, తొఱంగి=విడిచి, పటునిద్రఁ=గాఢసుషుప్తియందు, శూన్యముఁ=సుఖదుఃఖాదులు ఏవియును లేకపోవుటను, ఎవ్వండు=ఏ పురుషుఁడు, చూచుఁ=అవలోకించును, అనఁగా తెలిసికొనునో యనుట. ప్రబోధమందుఁ=మెలఁకువయందు, మక్కువఁ=ప్రేమచేత, ఈరెంటిఁ=ఈ స్వప్నసుషుప్తులను, ఎఱుఁగుఁ=ఎవ్వఁడెఱుఁగును, ఈ గోప్యంబుఁ=ఈ రహస్యమును, తెల్పందగుఁ=తెలియఁజెప్పదగును.

తాత్పర్యము :– ఓయి శిష్యుఁడా! యీ స్థూలదేహమునకంటె వేఱుగా శరీరి లేఁడని పలికితివి. లేనియెడల స్వప్నావస్థయం దెవఁడుండి స్వప్నవృత్తాంతములను సుషుప్తి యందెవఁడుండి ఆ సుషుప్తియందలి సుఖదుఃఖము లేవియును ఎఱుఁగక అనుభవించుచు జాగ్రత్త వచ్చిన వేళ స్వప్నవృత్తాంతమును నిద్రలోని సుఖదుఃఖములను తెలిసి యెవఁడు చెప్పుచున్నాఁడో వానిని తెలుపుమని శిష్యుని అడిగెనని తాత్పర్యము.

పరబ్రహ్మమైన తన్ను, కానమిఁ=తెలియనందున, దుర్దాంతాశుగావర్తమందుఁ–దుర్దాంత= పొందశక్యముగాని, ఆశుగావర్తమందుఁ=సుడిగాలియందు, అజస్రంబుఁ=ఎల్లప్పుడును, చరించుశుష్కఛదనస్తోకక్రియఁ–చరించు=తిరుగుచున్న, శుష్క=ఎండిన, ఛదన=ఆకుయొక్క, స్తోకక్రియఁ=అల్పమువలె, అనఁగా తునుకవలెను, ధాత్రిఁ=పుడమి యందు, నిల్వఁ= ఉండుటకు, నివాసంబు=స్థానము, ఇసుమంతలేక= కొంచమైనను లేక, స్వాత్మానుభవంబు దాఁకఁ=తాను తన్నెఱిఁగెడువఱకు, కాలనేమిఁ–కాల=నిమేషము మొదలు ప్రకృతి ప్రళయాంతమైన కల్పితకాలమనెడు, నేమిఁ=బండిచక్రపుటంచునందు, పడి=కూలి, జననవ్రాతంబులోఁ=జన్మపరంపరయందు, చిక్కుఁ=తగులుకొనును, కావునఁ=కాఁబట్టి, నీవు=మోక్షముగోరెడు నీవు, ఈ యర్థముఁ=ఈ యభిప్రాయమును, ఊహింపుము=నేనును ఈ లాగున జన్మములెత్తితినని యూహింపుము.

తాత్పర్యము :– ఓయి శిష్యుఁడా! జీవసాక్షియైన కూటస్థుఁడగు తాను ఈశ్వరసాక్షియైన పరబ్రహ్మమును తన్నుఁగా తెలియనివాఁడు స్థూలసూక్ష్మకారణదేహభ్రమలలోఁ దగిలి నేను జీవుఁడను, బ్రాహ్మణాదివర్ణములు గలవాఁడను, సుఖిని, దుఃఖిని అనునివి మొదలగు మాయికములైన దుర్భ్రమలను పొంది హాయిలేక యుగసంవత్సరమాసాదికల్పిత భేదములుగల కాలమనెడు చక్రమందు చిక్కుపడి దిక్కు గానక సుడిగాలిలోఁ బడి వడిగ గిరగిర తిరిగెడు చెత్తవలె నానావిధజంతువుల గర్భములలో పుట్టుచు పుణ్యపాపమిశ్ర కర్మపలములగు సుఖదుఃఖముల ననుభవించి గిట్టుచు ఈ విధమున అస్మచ్ఛబ్ద లక్ష్యార్థమగు పరబ్రహ్మమే నేననునట్టి తెలివి పుట్టువఱకు నుండును కాఁబట్టి నీ వీ గుట్టును మనస్సునఁ బెట్టి నేనును ఆత్మజ్ఞానము లేనందున ఈ తీరున పుట్టుచు గిట్టుచు ఉంటి నని తెలిసికొని నిన్ను నీ వెఱుఁగునట్టి నిష్ఠయందు పట్టుదల కలిగియుండుమని తాత్పర్యము.

అవ :– శిష్యుఁడు జీవేశ్వరోపాధులను విడిచి పరబ్రహ్మమగు విధమును ఆచార్యులు బోధించుచున్నారు.

మ॥ తానై కన్గొనఁ దన్నుఁ దాఁ దనకు నాధారేశు నా యీశుఁడే
హీనోపాధులు వీడి వెన్కఁ దగ నూహింపం బరబ్రహ్మ మౌ
నే నీ జ్ఞానము నీవె న న్నడుగ నీకిచ్చం దెల్పితిఁ దీని స
న్మానింపఁ నిను నంట వేవ్యథలు స్వాత్మఁ బ్రజ్ఞ భాసిల్లఁగన్. 53

టీకా :– తాఁ=కార్యోపాధియైన తూలావిద్యతోఁ గూడిన జీవభ్రాంతిగల తాను, తన్నుఁ=కూటస్థుఁడగు తన్నును, తనకుఁ=అవిద్యోపాధిగల తనకు, ఆధారేశుఁ–ఆధార= ఆశ్రయుఁడైన, ఈశుఁ=కారణోపాధియైన మూలావిద్యతోఁగూడిన యీశ్వరుని, కన్గొనఁ=గురూపదేశముచేత జీవేశ్వరవాచ్యార్థములను పరిశీలించి చూడఁగా, ఆ యీశుఁ

దే=ఆ యీశ్వరుఁడే, తానై=తనయందు వ్యాపించియున్న, తూలావిద్య చెడి మూలావిద్యతోఁ గూడినవాఁడై, వెన్కన్=పిమ్మట, తగన్=లెస్సగా, హీనోపాధులు=తమస్థూల సూక్ష్మ కారణోపాధులన్నియును, ఊహింపన్=శ్రుతియుక్త్యనుభవములచేత ఆలోచింపఁగాను, వీడి=ఆ యుపాధులన్నింటిని వదలి, పరబ్రహ్మమౌన్=పరబ్రహ్మమగును. కాబట్టి, ఈవు=నీవు, నన్నున్=పరబ్రహ్మమైన నన్నుఁగూర్చి, అడుగన్=యథార్థజ్ఞాన ముపదేశింపు మని అడుగఁగాను, ఏన్=నేను, ఈ జ్ఞానమున్=ఈ బ్రహ్మజ్ఞానమును, నీకున్=నీకు, ఇచ్చన్=ఆశతో, తెల్పితిన్=తెలియఁజెప్పితిని, దీనిన్=ఈ యుపదేశమును, సన్మానింపన్=గౌరవించితివేని, అనఁగా అనుష్ఠించినయెడల, స్వాత్మన్-స్వ=జ్ఞాతృస్వరూపుఁడవైన నీయొక్క, ఆత్మన్=తెలివియందు, ప్రజ్ఞ=బ్రహ్మజ్ఞానము, భాసిల్లఁగన్=ప్రకాశింపఁగాను, ఏ వ్యథలు=ఏవిధములైన దుఃఖములును, నినున్=నిన్ను, అంటవు=తగులవు.

తాత్పర్యము :- ఓయి శిష్యుఁడా! **"కార్యోపాధిరయం జీవః కారణోపాధిరీశ్వరః"** అనెడు స్మృతినిబట్టి కార్యోపాధియైన అజ్ఞానమును అంతఃకరణమును దానికి అధిష్ఠానమైన బ్రహ్మాభిన్నకూటస్థచైతన్యమును ప్రతిబింబచైతన్యమును శరీరత్రయమును వీనియందలి అధ్యాసమును గూడి జీవుఁడనఁబడును. కారణోపాధియైన మాయయును అంతఃకరణమును దానికి అధిష్ఠానమైన బ్రహ్మచైతన్యమును ప్రతిబింబచైతన్యమును శరీరత్రయమును వీనియందలి అధ్యాసయును కూడి యీశ్వరుఁడనఁబడును. పైనిఁ జెప్పఁబడిన లక్షణములుగల జీవుఁడైన తాను గురూపదేశమువలన తన్నును తనకు ఆధారమైన యీశ్వరుని విచారించి కించిద్జ్ఞత్వాదిగుణములుగల జీవత్వమును జహల్లక్షణచేత విడిచి అజహల్లక్షణచేత సర్వజ్ఞత్వాదిగుణములుగల యీశ్వరత్వమును పొంది పిమ్మట జీవేశ్వరోపాధికారణములై తూల, మూల అనుసంజ్ఞలుగల అవిద్యను మాయను వాని కార్యములైన శరీరాదులును సర్వజ్ఞత్వాదిగుణములునుగల యీశ్వరత్వమును జహల్లక్షణచేత వదలి అజహల్లక్షణచేత దానికి ఆధారభూతుఁడును సచ్చిదానందాదిగుణములు గలవాఁడును అయిన పరబ్రహ్మము తా నగును కనుక నీవును నా మాటలయందు నమ్మకము గలిగి బ్రహ్మనిష్ఠగలవాఁడవైతివేని నీయంతఃకరణమందు అపరోక్షజ్ఞానము ప్రకాశించి సర్వదుఃఖములు తీఱి ముక్తుఁడవగుదువని తాత్పర్యము.

అవ :- గురువు తన్ను తా నెఱుఁగవలయును అని పలుకఁగా శిష్యుఁడు ఆ మాటకు దేహము నెఱుఁగుట యని యెంచి తనయభిప్రాయమును పలుకుచున్నాఁడు.

శా॥ నన్నేఁ గాననివానిఁగాఁ గని యుపన్యాసించి తీ విప్డు మున్
దన్నుం గాననివాఁడు నేలఁ గలఁడే తత్త్వజ్ఞ! యట్లుండ నా

పన్నుల్గారె భవాబ్ధి వారు పడి సంప్రాప్తాపవర్గాత్ము లై
యున్నారా కృప గల్గెనేని నను మీరూహించి తెల్పందగున్. 54

టీకా :- తత్త్వజ్ఞ=బ్రహ్మవిదుఁడవైన ఓ యాచార్యుఁడా, ఇప్డు=ఈ సమయమందు, ఈవు=నీవు, ఏన్=నేను, నన్నున్=నన్ను, కాననివానిఁగాన్=ఎఱుఁగనివానిఁగాను, కని=తెలిసి, ఉపన్యాసించితివి=పలికితివి, మున్=పూర్వము, నేలన్=భూమియందు, తన్నున్=తన్ను, కాననివాఁడు=ఎఱుఁగనివాఁడు, కలఁడే=ఉన్నాఁడా, అట్లుండన్=అందఱును తమ్మును తా మెఱిఁగియుండఁగా, భవాబ్ధిన్=జన్మములనెడు సముద్రమందు, వారు=తమ్మెఱిఁగినవారు, పడి=కూలి, ఆపన్నుల్గారే=ఆపదలఁజెందినవారు కాలేదా, సంప్రాప్తాపవర్గాత్ములు-సంప్రాప్త=పొందఁబడిన, అపవర్గాత్ములు=మోక్షమే స్వరూపముగాఁ గలవారు, ఐయున్నారా=అయియున్నవారా, అనఁగా లేదుగదా యనుట, కృపగల్గెనేని=దయగలిగియుండెనేని, ననున్=నన్ను, మీరు=అపరోక్షజ్ఞానముగలమీరు, ఊహించి=ఆలోచించి, తెల్పందగున్=ఉపదేశింపఁదగును.

తాత్పర్యము :- స్వామీ నన్ను నే నెఱుఁగని మూఢునిఁగాఁ దలఁచి నిన్ను నీ వెఱుఁగుమని పలికితివి. లోకమందు అందఱును తమ్మును తాము తెలిసియేయున్నారు. వారు ముక్తులుగాక నరకవాసులగుటకు కారణమేమి? జన్మదుఃఖములలో మునిఁగియున్న నన్ను ఆదరించి తా ననుమాట కర్థము వివరించి అది యనుభవమునకు వచ్చునటులు తెలుపుఁడని తాత్పర్యము.

అవ :- గురువులు శిష్యుని ప్రశ్నమునకు ఉత్తరువు వక్కాణించుచున్నారు.

చ॥ తను విది దేహి యీతఁడని తత్త్వమెఱింగినవాఁడె తన్నుఁ దాఁ
గనిన నరుం డన న్విని జగంబున దేహము గాక దేహి యే
డన గురుఁడంత వానిహృదయానుభవం బెదఁ గాంచి మోమునం
బెనఁగొని హర్షశోకములు పెల్లుగఁ గ్రాలఁ దొడంగెఁ బల్కఁగన్. 55

టీకా :- ఇది=ఈ కనఁబడుచున్నట్టిది, తనువు=పంచకోశాత్మకమైన స్థూలదేహము, ఈతఁడు=దేహేంద్రియములకు విలక్షణుఁడైన ప్రత్యగాత్మ, దేహి=దేహమందుండెడువాఁడు, అని=ఇట్లని, తత్త్వమున్=నిజమును, ఎఱింగినవాఁడె=తెలిసినవాఁడే, తన్నున్=కూటస్థుఁడైన తన్ను, తాన్=తాను, కనిన నరుండు=తెలిసిన పురుషుఁడు, అనన్=అనిపలుకఁగా, విని=ఆలించి, జగంబునన్=లోకమందు, దేహముగాక=షడ్భావవికారసహితమైన శరీరము తప్ప, దేహి=కూటస్థపరబ్రహ్మము, ఏడి=ఎక్కడనున్నాఁడు, అనన్=అని శిష్యుఁడు పలుకఁగానే, గురుఁడు=దేశికుఁడు, అంతన్=పిమ్మట, వానిహృదయానుభవంబున్=ఆ శిష్యుని మనస్సునందలి అభిప్రాయమును, ఎదన్=అంతఃకరణమందు, కాంచి=తెలిసి,